سه‌یپیدسن ئه‌رسنی

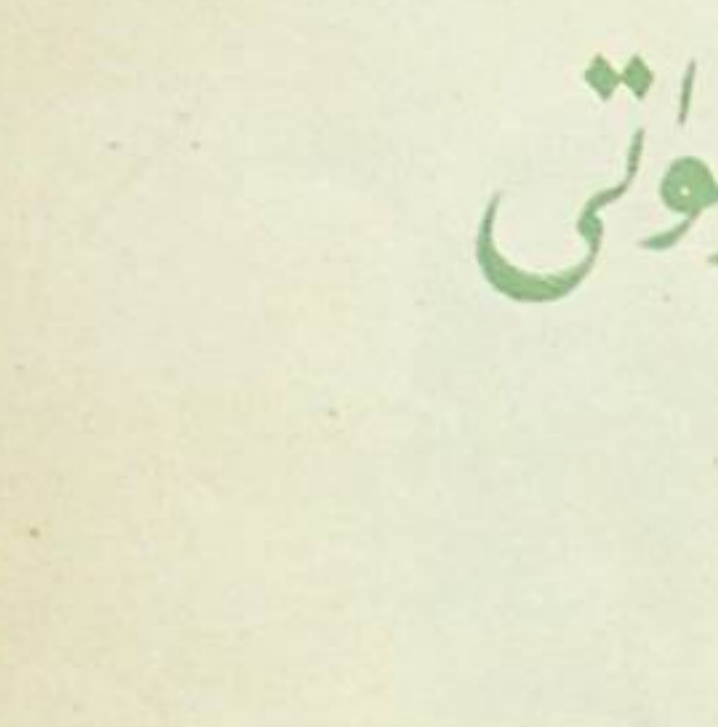
ته‌کرتاغ بوُرکوتی

ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ تۇغۇلغانلىغىنىڭ
66 يىللىقىغا بېغىشلايمەن

سەيپىدىن ئەزىزى

تېشىرتاغ بوركۇتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: غوجاخۇن خۇدابەردى

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

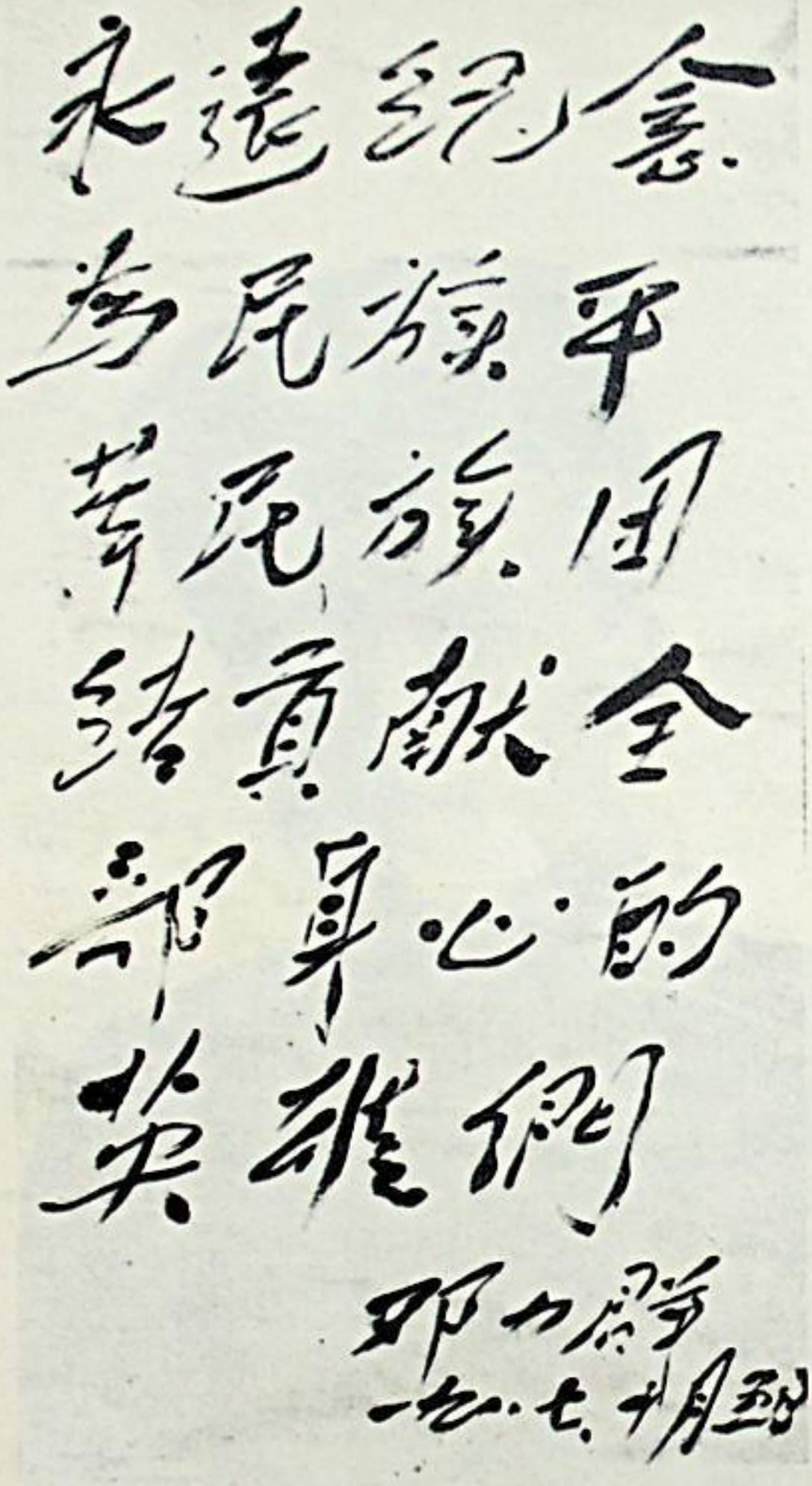
1988 - يىل. ئۈرۈمچى

تەكرىتاغ نۇركۈتى

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر بەدىئىيات نەشر قىلدى
(ئۇيغۇرچە نەشرى ئۇيغۇلۇش يولى 9 - فورۇ)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 3 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
نۆلچىمى: 1168 × 850 مم، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 11
1988 - يىل 2 - ئاي 1 - نەشرى
1988 - يىل 8 - ئاي 1 - بېسىلىشى
ISBN7 - 5371 - 0218 - X/I.97
سانى: 1—20.200
باھاسى: 1.50 يۈەن

ئاپتورنىڭ يېقىندا چۈشكەن سۈرىتى

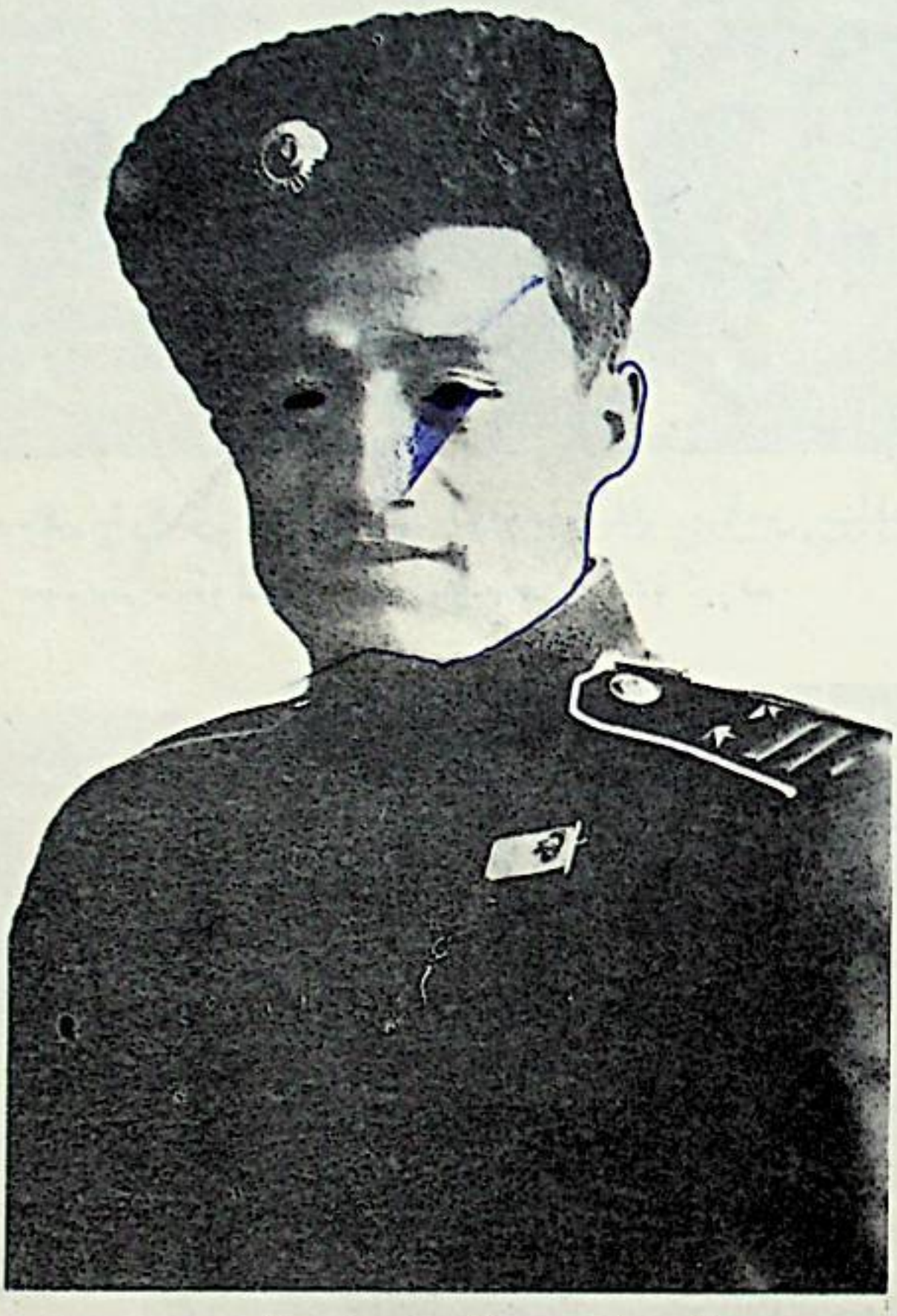

مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى ۋە ئىتتىپاقلىقى ئۈچۈن پۈتۈن ئۇيغۇر ئىنى تەقدىم قىلغان قەھرىمانلارنى مەڭگۈ خاتىرلەيمىز!

دېڭ لىچۈن

1987 - يىل 10 - ئاينىڭ 5 - كۈنى

دېڭ لىچۈننىڭ كىتابقا يازغان بېغىشلىمىسى

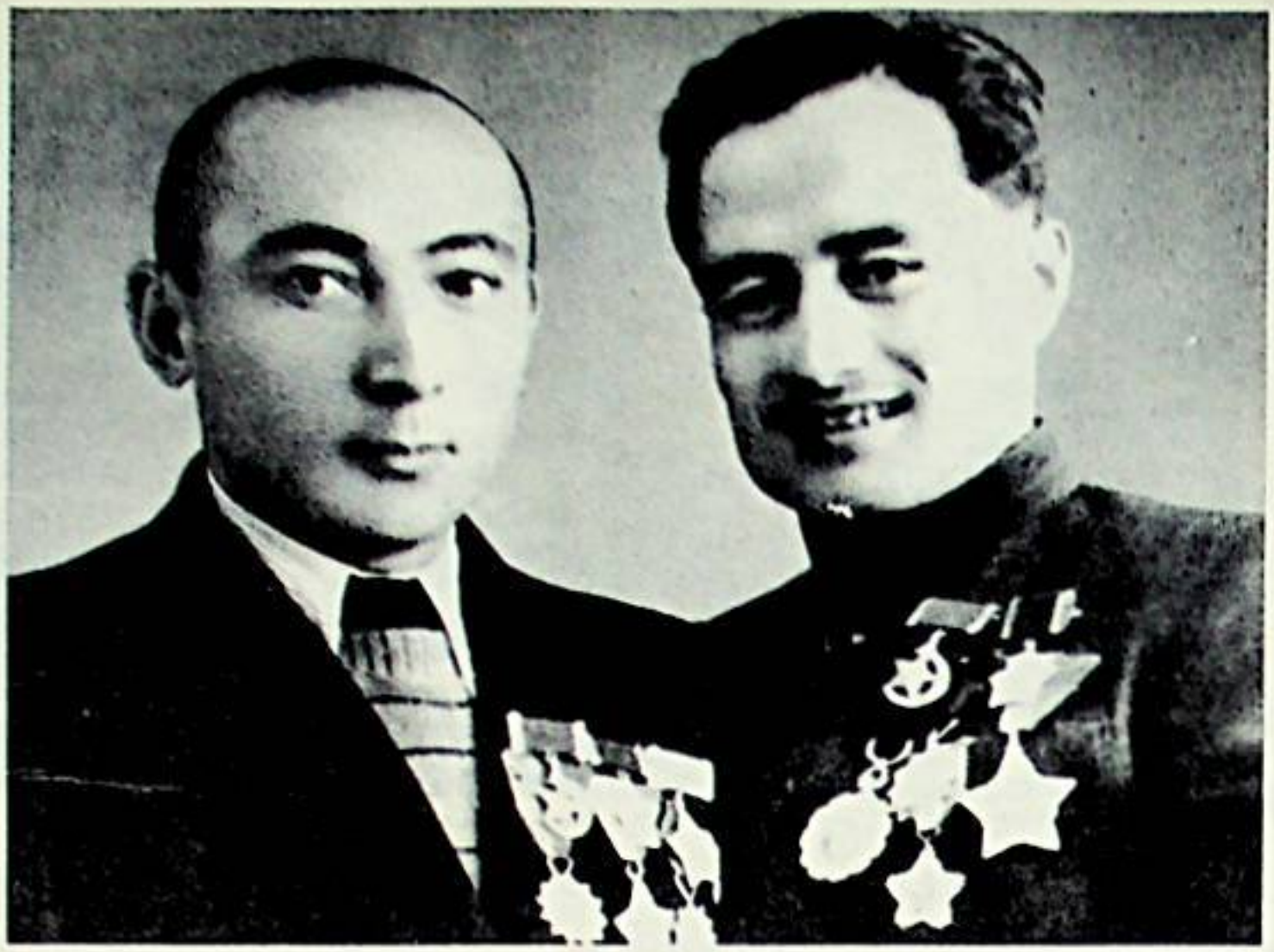
مەرھۇم ئابدۇكېرىم ئاباباسوۋنىڭ 1945 - يىلى 11 - ئاپىدا جەنۇبىي فرونتتىن ۋولجىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن چۈشكەن سۈرىتى.

ئابدۇكېرىمنىڭ 1943 - يىلى 8 - ئايدا ئىلى ۋىلايىتىنىڭ يازاق كۆرسىتكى ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىللە چۆشكەن سۈرىتى. ئوڭدىن ئۈچىنچىسى ئابدۇكېرىم.

ئابدۇكېرىم بىلەن قاسىمجان قەمبىرى جەنۇبىي فرونتقا ئاتلىنىش ئالدىدا 1945 - يىل 7 - ئاينىڭ 19 - كۈنى غۇلجىدا چۆشكەن سۈرەت.

ئاپتور بىلەن ئابدۇكېرىمنىڭ بىللە چۈشكەن سۈرىتى.

1949 - يىلى 8 - ئايدا، دېڭ لىچۈن جۇڭگو كومۇ-نىستىك پارتىيىسى مەركـ-ىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقىچـ-ىسى سۈپىتى بىلەن غۇلجىغا يېتىپ كەلدى.

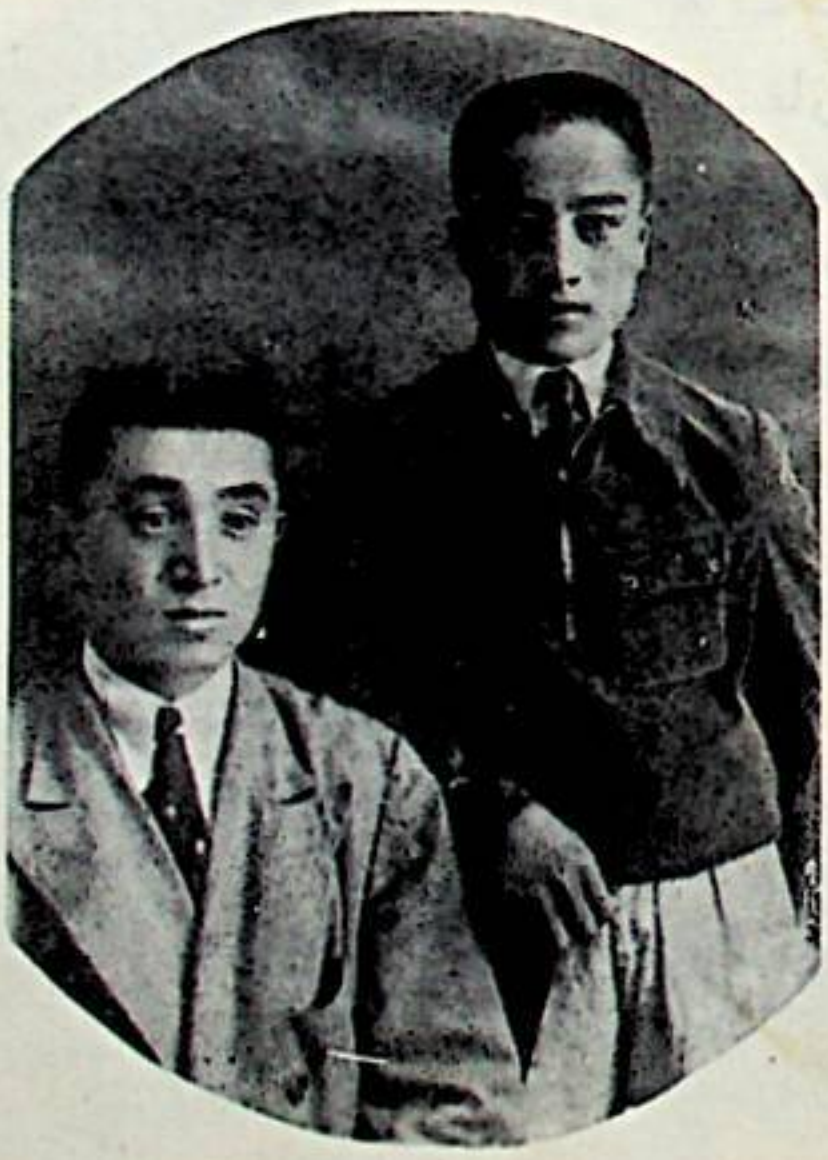
يۇقىرىدا: بالىلىق دەۋرىدىكى ئابدۇكېرىمنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن چۈشكەن سۈرىتى. ئالدىنقى رەت ئوتتۇرىدا ئولتۇرغان كىشى ئۇنىڭ دادىسى ھاشىم، ئولغ تەرەپتىكىسى ئۇنىڭ ئانىسى ھاشىخان، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرغان ئابدۇكېرىم.

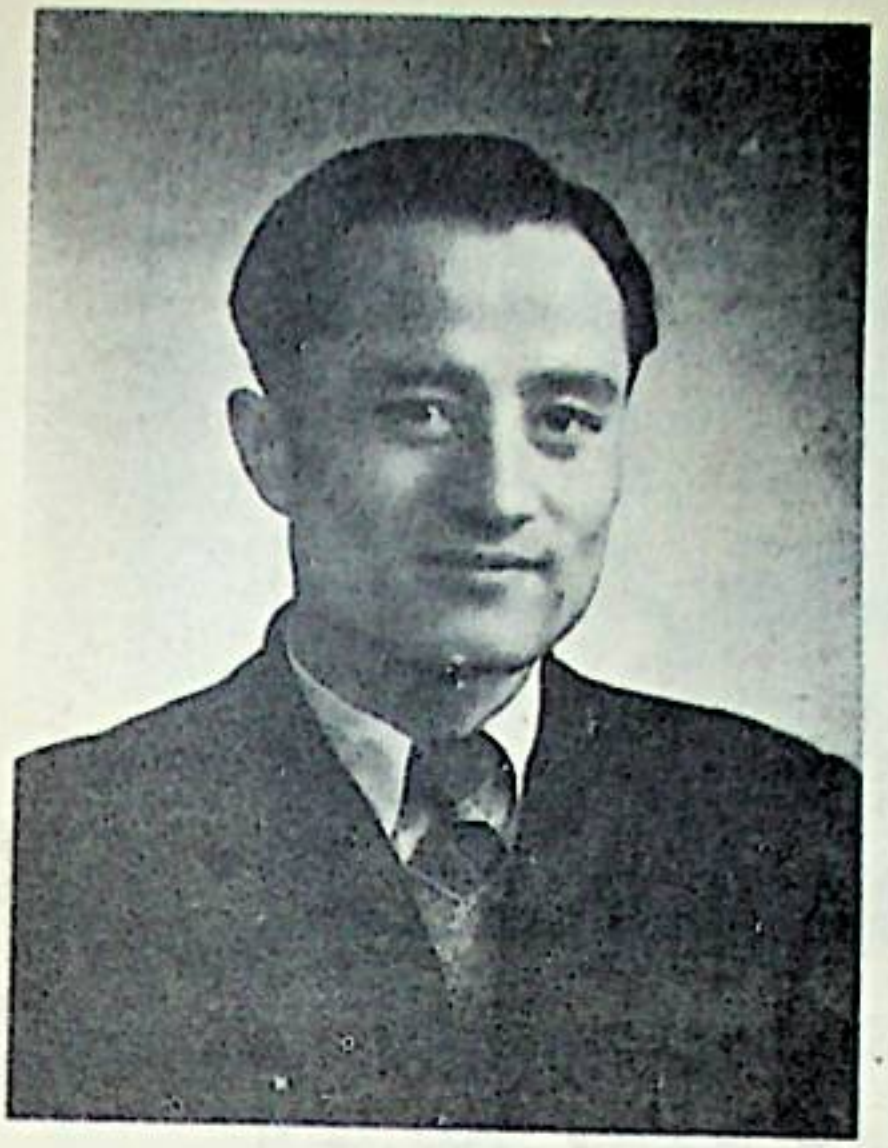
1947 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 12 ـكۈنى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭغا تەۋە تكەن رادىئو پېيك گۈنەن.

1935 - يىل 10 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئۇرۇمچى تەنھەرىكەن يىغىنىغا قاتناشقاندا چۈشكەن سۈرەت. 2 - رەت سولدىن ئۈچىنچىسى ئابدۇكېرىم.

1944 - يىلى 5 - ئايدا. ئاكىسى ئابلىز ئاببا سوۋ يىلەن چۈشكەن سۈرەت.

1946 - يىل 12 - ئاپ-
نىڭ 23 - كۈنى نەنجىڭدا
چۈشكەن سۈرەت.

ئوك تەرەپتىكىسى ئابدۇ-
كېرىمنىڭ قىز دوستى ياك فېڭ-
بى، ئاستىدىكىسى ياك فېڭبى
ھايات ۋاقتىدا قېنى بىلەن
سىزغان رەسىم ۋە يازغان بە-
ھىلىمىسى - «كۆرەشچان ئا-
يالالار».

1946 - يىلى 4 -
ئايدا. ئابدۇكېرىم ئۆيـ
لەنگەندىن كېيىن ئا-
نىسى، ئىنىسى بىلەن
بىللە چۈشكەن سۈرىتى.

ئابدۇكېرىمنىڭ قورساقتا
قالغان قىزى ھەدىيە. 1960 -
يىلى ئون يېشىدا چۈشكەن
سۈرىتى.

ئابدۇكېرىم قازا تاپقاندىن كېيىن، چوڭ ئوغلى ئىلچان ۋە كىچىك ئوغلى قېيۇم ئۆزاق ئۆتمەي كەينى - كەينىدىن ئۆلۈپ كەتتى.

مۇقەددىمە

ئابدۇكېرىم (ئۆز ۋاقتىدا ئاتىغان ئادىتىم بويىچە ئاتىدىم) خەلقنىڭ سادىق ئوغلى، قەيسەر ئىنقىلابىي جەڭچىسى ئىدى. ئۇ 1921 - يىلى تۇغۇلۇپ، 1949 - يىلى قۇربان بولغۇچە پەقەت 28 يىل ئۆمۈر كۆردى. ئۇنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىشى توققۇز يىلغا يەتمەيلا، تازا كامالەتكە يېتىپ، تالانتى تولۇپ تاشقان ۋاقتىدا ئالەمدىن ئۆتتى. توققۇز يىل — بۇ بەك قىسقا ۋاقىت، بىراق، ئۇ بۇ قىسقىغىنا توققۇز يىل ئىچىدە داستان قىلىپ مەدھىيىلىگۈدەك ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلىپ، ئۆچمەس تۆھپىلەرنى ياراتتى.

بىز ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى ئەسكە ئالغىنىمىزدا، ئابدۇكېرىمنىڭ جۇشقۇنلۇق، قەھرىمان ئوبرازى كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ، ئابدۇكېرىمنى ئەسكە ئالغىنىمىزدا، «جۇڭگو خەلق دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى» بولغان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ جەڭگىۋار ئۆتمۈشى كۆز ئالدىمىزدىن تىزىلىپ ئۆتىدۇ، ئابدۇكېرىمنىڭ ھاياتى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى بىلەن چىڭ باغلانغان.

ئابدۇكېرىم ياشىغان دەۋر، يەنى XX ئەسىرنىڭ ئىككىنچى چارىكى، پۈتۈن مەملىكەتنىڭكىگە ئوخشاش، شىنجاڭدىمۇ زىددىيەت مۇرەككەپ، كۈرەش كەسكىن، ۋەزىيەت داۋالغۇپ تۇرۇۋاتقان بىر تارىخىي مەزگىل ئىدى. ياڭ زىڭشىن، جىن شۇرېنلارنىڭ خەلققە سالغان ئازاب - ئوقۇبەتلىرى، شېڭ شىسەينىڭ فاشىستلىق قىرغىنچىلىقى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقى، شىنجاڭ خەلقىنىڭ بېشىغا بالايىئاپەت كەلتۈردى، بۇ تارىخىي مەزگىلدە، ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ خەلققە سالغان پاجىئەلىك زۇلمى ۋە دەھشەتلىك ئېكسپېلاتسىيسى، بۇلاڭ - تالاڭ ۋە قىرغىنچىلىقلىرى ئىلگىرىكىدىن ھەسسىلەپ ئېشىپ كەتتى. لېكىن ئاققان قانلار بىكارغا كەتمىدى، نەدە زۇلۇم بولسا شۇ يەردە قارشىلىق بولىدۇ، زۇلۇم قانچىكى رەھىمسىز بولسا كۈرەشمۇ شۇنچە شىددەتلىك بولىدۇ، ئەكسىيەتچىلەر ئۆزىگە گۆر تەييارلايدۇ، كۈرەش جەريانىدا سانسىز قەھرىمانلار يېتىشىپ چىقىدۇ.

ئاشۇنداق پاراكەندىچىلىك بولغان زامانلاردا، شىنجاڭدا خەلقنىڭ دۈشمىنى — ھەرخىل ئەكسىيەتچىل كۈچلەر بىلەن كۈرەش قىلىش جەريانىدا، خەلق ئىچىدىن نۇرغۇن ئىنقىلابىي زىيالىيلار يېتىشىپ چىقتى، بۇنداق زىيالىيلاردىن بىر قىسمى، جۈملىدىن كومپارتىيىسى شىنجاڭغا ئەۋەتكەن كومپارتىستلارنىڭ شىنجاڭغا چاچقان ماركسىزم ئۇرۇقىنىڭ بىخلىرى بولۇپ ئۇنۇپ چىقتى. ئۇلار كۈرەش جەريانىدا ئۆسۈپ چېنىقىپ، خەلق ئازادلىق ئىشلىرى يولىدا چوڭ خىزمەت كۆرسەتتى، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىدى.

ئابدۇكېرىم جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنىڭ بىۋاسته تەربىيىسىده ئۆسۈپ يېتىلگەن ئاشۇنداق كوممۇنىزم ئىدىيىسىدىكى ئىنقىلابىي زىيالىيلارنىڭ بىرى، بەلكى ئۇ ئۆز زىنىڭ تالانتى، ئۇلۇغۋار غايىسى، ئۇرغۇپ تۇرغان زېھنى، قەتئىيلىكى، كەسكىنلىكى ۋە ئېسىل پەزىلىتى بىلەن باشقا ئىنقىلابىي زىيالىيلاردىن پەرقلىنەتتى. تېخىمۇ قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغىنى شۇكى، ئۇ ئۆزىنىڭ قىسقىغىنا ئۆمرىده، ماركسىزملىق مىللىي كۆزقاراشتا باشتىن - ئاخىر چىڭ تۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى، ۋەتىنىمىزنىڭ بىرلىكى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشتى، ئۇ خەلقنىڭ قەلبىده مەڭگۈ ياشايدۇ، ئۇ ئۆلمەس ئوغلان.

مەن ئابدۇكېرىم ئابباسۇۋ توغرىسىدا تولۇقراق بىر تەرجىمىھال ئەسەر يازماقچىدىم. بىراق ئىشۇڭالىرى خىزمەت ئالدىراش، ۋاقىت قىس بولدى، ھازىر يېزىشقا شارائىت بولسىمۇ، بىراق قولۇمدىن چېچىلىپ كەتكەن بىرمۇنچە مۇھىم ماتېرىياللارنى يىغالمىدىم، ھازىر قولۇمدا بار ماتېرىيالغا ئاساسەن بۇ كىتابنى يازدىم.

ئابدۇكېرىمنىڭ ئىنقىلابىي ھاياتى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي جەريانىدىكى ئىنقىلابىي پائالىيەتلىرى «تەڭرىتاغدا گۈلدۈرماما» (كۆرگەن - بىلگەنلىرىم) دېگەن ئەسىرىمده تەپسىلىي يېزىلغىنى ئۈچۈن، بۇ ئەسەرده مەخسۇس ئۇنىڭ تېپىك سەرگۈزەشتىلىرى ۋە مۇھىم ئىنقىلابىي ئىش ئىزلىرى يېزىلمىدى. بۇ ئىككى ئەسەرده بەزى تەكرارلىنىشلاردىن ساقلانغىلى بولمايدۇ.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئەسەرنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى قىسمىدا، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى بىلەن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئاساسىي رەھبىرى يولداش ئەخمەتجان قاسىمى توغرىسىدا بىر قەدەر تەپسىلىي يېزىلغىنى ئۈچۈن ھەم بۇ ئەسەر مەخسۇس ئابدۇكېرىمگە بېغىشلانغىنى ئۈچۈن، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋە يولداش ئەخمەتجان قاسىمى توغرىسىدا تەپسىلىي توختالمىدىم، كىتابخانلارنىڭ ئەسته تۇتۇشلىرىنى سورايمەن.

يولداش دېڭ لىچۈن شۇنچە ئالدىراش تۇرۇپمۇ، كىتابىمنى تەپسىلىي كۆرۈپ چىقىپ، مۇھىم تۈزىتىش پىكرىنى بەردى. مەن يولداش دېڭ لىچۈننىڭ پىكرىگە ئاساسەن يەنە بىر قېتىم تۈزىتىپ چىقتىم.

بۇ ئەسەردە يېتىشسىزلىكلەر ۋە كەمچىلىكلەر بولۇشى تەبىئىي، كىتابخانلارنىڭ، بولۇپمۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى ۋە ئابدۇكېرىمنى بىلمەيدىغان يولداشلارنىڭ پىكىر بېرىپ تولدۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئەسەرنى رەتلەش ۋە تۈزىتىشته لىيۇ جۈشياۋ، لى جىچېڭ يولداشلار ئوبدان ياردەم قىلدى. يولداش لى جىچېڭ يەنە خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلدى، بۇ يولداشلارغا سەمىمي رەھمەت ئېيتىمەن.

مۇندەرىجە

بەرىنچى باب تۇنجى ئۇچرىشىش

ياش تالانت 1

تۇغما قابىلىيەت 9

خوشلاشماي ئايرىلىش 13

ئىككىنچى باب ئۇمىدلىك يىللار

ئىنتىلىش 20

غەمخورلۇق 26

مايسا 32

ئۈچىنچى باب «خائىنلار» ئەۋلادلىرى

ساۋەنگە قوغلىنىش 41

ياش ئوقۇتقۇچى 46

موخۇركا قەغىزى 56

تۆتىنچى باب ئىنقىلاب كويىدا

يېڭى دوستلار 62

ئىلمى دەرياسى بويىدا 70

تەشكىللىنىش 74

يول ئىزدەش 84

بوۋاق بىلەن مۇڭدىشىش 92

بەشىنچى باب بوران - چاپقۇنلاردا ئېلىشىش

غۇلجىغا ھۇجۇم 104

يېڭى كۈرەش 111

ئىنقىلابنىڭ مەقسىتى 117
كۆرەش ئوڭۇشسىز لىقلارغا ئۇچرىدى 124
ئالتىنچى باب ئېرەن ۋە ئەيرەن
سۆيگۈ تۈيغۇسى 134
سۆيگۈ رىشتى..... 140
قۇياش ئاستىدىكى مۇز 147
ۋەسىيەت ۋە قەسەم 156
يەتتىنچى باب توسالغۇلارنى بۆسۈپ ئالغا
كۆرەش داۋام قىلماقتا 169
يېڭى تەشكىلات قۇرۇش 172
«تۆرە ئاتام»نى ئۇزىتىش 180
پانتۇركىزمچىلار بىلەن كۆرەش 184
سەككىزىنچى باب تىنچلىق بېتىمىنى قوغداش ئۈچۈن
كۆرەش قىلىش
تىنچلىق سۆھبىتى 195
ئوسمانىنى تارمار قىلىش 201
تىغمۇ تىغ كۆرەش 204
مەسئۇلىقا تاقابىل تۇرۇش 218
تۇرپان، پىچان، توقسۇن خەلقىنىڭ قوزغىلىڭىنى قوللاش 224
توققۇزىنچى باب ئەنجىك سەپەرى
پۇرسەت كەلدى 235
مەيۋەنگە بېرىش..... 240
شىنجاڭغا قايتىش 264
ئونىنچى باب قەيسەر ئىنقىلابي جەڭچى
بايرىقى روشەن 267
مىللىي مۇناسىۋەتنى تەڭشەش 272
يېڭى تارىخىي باسقۇچ..... 287

گۈن بىر نەچچى باب نۇرلۇق ئەتە ئۈچۈن
سايرام بويىدا 29
بوۋاي بىلەن سۆھبەت 30
بېيىچىگدىن خۇش خەۋەر 316
ئۇلۇغ سەپەر 323
قۇربانلارنىڭ روھى مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ ... 327

بىرىنچى باب

تۇنجى ئۇچرىشىش

ياش تالانت

مەن ئابدۇكېرىم بىلەن 1937 - يىلى 7 - ئايدا تۇنجى قېتىم ئۇچراشتىم، ئابدۇكېرىم بىلەن بىزنىڭ تۇغقانچىلىقىمىز مۇ بار. بىزنىڭ بوۋىلىرىمىز قاچاندۇر بىر ۋاقىتتا روسىيە تەۋەسىگە ئۆتۈپ، ھازىرقى سوۋېت قىرغىزىستانىنىڭ قاراقۇل دېگەن رايونىدا ياشاپتىكەن. بىزنىڭ دادىلىرىمىز ئىلگىرى ئۆز ماكانى ئاتۇشقا قايتىپ كەپتىكەنمىدۇق. ئابدۇكېرىمنىڭ دادىسى ھاشىم ئاقساقال ئائىلىسىنى ئېلىپ، يەنە بىرمۇنچە تۇغقانلار بىلەن 1926 - يىلى 8 - ئايدا يۇرتقا قايتىپ كېلىپ غۇلجىغا ئورۇنلىشىپتىكەن (كېيىن ئۇچتۇرپانغا كۆچۈپ كېتىپتىكەن). شۇنداق قىلىپ تونۇشمىغان تۇغقانلار بىرىنچى قېتىم تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قالدۇق.

1937 - يىلى 7 - ئايدا، بىز سوۋېت ئىتتىپاقى ئۆزبېكستانىدا ئوقۇغان جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلار ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپ، ۋەتىنىمىزگە قايتىش يولىغا چىقتۇق، بىز باقتۇ چېگرىسى ئارقىلىق دۆلىتىمىزنىڭ چۆچەك ناھىيىسىگە كەلدۇق. شۇ ۋاقىتتا، ئاتالمىش «جەنۇبىي شىنجاڭ ئىشىيان ۋەقەسى» يۈز بەرگەنلىكى ئۈچۈن، بارلىق ماشىنىلار جەنۇبىي شىنجاڭغا يۆتكەپ كېتىلگەنىكەن، تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى بىزنى ھارۋا بىلەن ئۇرۇمچىگە بېرىشقا ئورۇنلاشتۇردى.

بىز 98 ئوقۇغۇچى 25 خادىمقا ئولتۇرۇپ، غەربىي شىمالدىن شەرقىي جەنۇبقا قاراپ، جۇڭغارىيە ئويمانلىقىنى ئوتتۇرىدىن يېرىپ ئۆتۈپ ئۇرۇمچىگە قاراپ ماڭدۇق.

بىز جۇڭغارىيە ئويمانلىقىغا يېتىپ كەلگەندە، بىر-قانچە ئەسرلەر ئىلگىرى جۇڭغارىيە ئويمانلىقىدا ئار-قا - ئارقىدىن يۈز بەرگەن كارامەت تارىخىي تىياتىرلار-نىڭ ئىز كۆرۈنۈشلىرىدىن مېنىڭ ۋە ساۋاقداشلىرىمنىڭ بۇۋاستە نەزەر دائىرىسىدە ھېچقانداق تەسىرات قالمىغانىدى.

مەن ئاتۇش ناھىيىسىدە دۇنياغا كەلگەن، مەن ئۆچۈن ئېيتقاندا قۇملۇق يات ئەمەس ئىدى، بىراق جۇڭغارىيە ئويمانلىقىدەك بۇنداق بىپايان چوڭ جەزىرىنىڭ كارامىتى-نى ھەيۋىتىنى بۇ دۇنياغا كېلىپ بىرىنچى قېتىم كۆردۇم. بىز ئاشۇنداق بىپايان، جىمجىتلىق چۆل - جەزىرىدە كېتىپ بارىمىز، ئەگەر بەزىدە ئالدىمىزدىن چۆچۈپ چىققىپ يۈ-

گۇرۇپ كېتىپ بارغان جەرەنلەرنى كۆرمىگەن بولساق، گېزىيا ھايا تلىقىنىڭ ھالاكەت گىردابىغا كىرىپ قالغانلىقىدەك ھېس قىلمىشقان بولاتتۇق.

12 كۈندىن كېيىن، بىز جۇڭغارىيە ئويمانلىقىدىن چىقىپ يەنىسخەيگە كەلدۇق. بۇ يەر تەكرىتىپغىنىڭ شىمالىي باغرىغا جايلاشقان، بۇ خەنزۇچە ئىسىم بولۇپ، «دېڭىز» مەنىسىدە بولسىمۇ، بىراق بۇ يەردە دېڭىزمۇ يوق، كۆلمۇ يوق، پەقەتلا تەكرىتىپغىدىن چۈشكەن ئېقىندا بىر ئۆستەڭ سۇ ئاقاتتى، ئۆستەڭنى بويلاپ شىمالدىن جەنۇبقا بەش كىلومېتر ئۇزۇنلۇقتىكى تەبىئىي ئورمانلىق بار، ئەتراپى يايپىشىل، مەنزىرىسى گۈزەل جاي ئىكەن، بۇ يەردە شىمالىي شىنجاڭنىڭ ئاساسىي قاتناش لىنىيىسى بولغان ۋۇلجا - ئۈرۈمچى تاشيولى چۆچەك تاشيولى بىلەن تۇتىشىدۇ.

چۆل - جەزىرىدە 12 كۈن سەپەر قىلىپ، بۇنداق ئېسىل يەرگە كەلگەندىن كېيىن، كىشىنىڭ روھى كۆتۈرۈلۈپ، كۆڭلى ئېچىلىپ قالىدىكەن. شۇ زامانلا، ساۋاقداشلار خۇش بولۇشۇپ، روھلىنىپ كەتتى، ھارۋا توختىغاندىن كېيىن، سەيپۇللايۇۋ بىلەن ئىككىسىز بىر قازاقنىڭ ئۆيىگە بېرىپ بىر پاقلان ئالماقچى بولدۇق. قادىر ھەسەن سوۋېتكە ئوقۇشقا بېرىشتىن بۇرۇن بىر كىچىك ئوفتىسېر بولغانىدى. ئۇ قوماندانلىق قىلىشقا ماھىر ئىدى ھەم باشقىلارغا قوماندانلىق قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى، ئۇنىڭ رەھبەرلىكىدە تېزلا ۋاقىت ئىچىدە ئارقا سەپ تەمىنات سېپى تەشكىللەندى. ئەبەيدۇللا رەۋەيدۇللا

ئوت قالاشقا مەسئۇل قىلىندى. ئادەتتە تولا ۋارقىراپ ـ جارقىراپ كېتىدىغان ئەبەيدۇللا، تۆت تەرەپكە تارقىلىپ، ئوتۇن تېرىۋاتقان، ساۋاقداشلارغا بۇيرۇق چىقىرىپ تۇراتتى. سەيپۇللايوۋ ئىككىمىز بىر قازاق ئۆيىنىڭ يېنىدىن بىر سېمىز پاقلاننى بىرىمىز ئالدىدىن سۆرەپ، بىرىمىز ئارقىدىن ئىتتىرىپ، گۈلخانىنىڭ يېنىغا ئەكەلگەندە، ئەبەيدۇللا ئوت يېقىپ، ئاسما قازاننى تەييارلاپ قويۇپتۇ. قادىر ھەسەننىڭ تەشەببۇس قىلىشى، كۆپچىلىكنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن، مەن پىچاقنى قولۇمغا ئېلىپ پوكانچىلىق قىلدىم. يېرىم ساەت توشمايلا قوينى سويۇپ، پارچىلاپ تەييار قىلدۇق، مەن قولۇمدىكى قان ـ مايلارنى يۇيۇپ، ئەبەيدۇللاغا چاقچاق ئارىلاش: «كۆش پىشقاندا سەيپىدىن! دەپ ۋارقىراشنى ئۇنتۇپ قالما، سەپەردە ھەمراھلارنىڭ رىزقىنى يېۋالغانلار دوزاخقا كىرىدۇ، بىلىپ قوي» دېدىم.

مەن ياخشى كۆرىدىغان پوشكىن شېئىرلىرى توپلىمىنى ئېلىپ ئۆستەكنىڭ سۇدىن يېرىمى چىقىپ تۇرغان تاشنى دەسسەپ ئۆتۈپ، ئۆستەكنىگە ئېگىلىپ ياتقان بىر چوڭ دەرەخكە قارىپ ماڭدىم. مەن دەرەختە پۇتۇمنى سۇغا چىلاپ ئولتۇرۇپ ئوقاي دېگەنىدىم، بىراق خىيالغا چۆكۈپ كەتتىم، كۆپ يىللار ئايرىلىپ كەتكەن ئانامنى ۋە ئاكا ـ سىڭىللىرىمنى ئەسلىدىم، كەلگۈسىدىكى تۇرمۇش يولۇمنى ئويلاپ كەتتىم. بۇندىن تاشقىرى، سوۋېتتىكى ۋاقتىمدا، شىنجاڭنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىياتى ناھايىتى چوڭ بولدى، دەپ ئاڭلىنالمىدىم. بىراق چۆچەككە يېتىپ

كىلگەندىن كېيىن كىشىلەرنىڭ بىر خىل روھىي بېسىمدا قالغانلىقىنى كۆردۈم، كىشىلەرنىڭ ئارىسىدىكى بەزى سۆزلەر ئادەمنى بىئارام قىلاتتى... تەخمىنەن يېرىم ساەئەت بولغاندا ئەبەيدۇللانىڭ «سەيپىدىن!» دەپ توۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ ئاۋاز ئاكلىنىش بىلەنلا، بۇ، گۆش پىشقانلىقىنىڭ خەۋىرى، دەپ ئويلاپ دەرھال سۇنى كېچىپ ئۆستەڭ بويىغا چىقىپ، ئاسما قازانىنىڭ يېنىغا كېلىپ قارىسام ساۋاقداشلىرىم ئۇ يەردە، بۇ يەردە يېتىپ دەم ئېلىۋېتىپتۇ، ھارۋىكەشلەرنىڭ بەزىلىرى ھارۋا ياساۋاتىدۇ، بەزىلىرى ئات بېقىۋاتىدۇ، ئاسما قازاندىن قاياناپ ھور چىقىپ تۇرۇپتۇ. گۆش پىشقانلىقىنىڭ دېرىكى يوق، مېنى نېمىگە چاقىرغاندۇر دەپ تۇرسام، سەيپۇللايۇۋ ئۆت - چۆپىنىڭ ئۈستىدە سىگايان يېتىپ، ئۆستەڭ بويىدىكى بىر بالىنى كۆرسىتىپ: «ئاۋۇ بالا سېنى ئىزدەۋاتىدۇ» دېدى، مەن ئارقامغا ئۆرۈلۈپ قارىسام، 16 - 17 ياشلاردا بىر بالا ماڭا قاراپ تۇرۇپتۇ، ئۇ مېنىڭ گەپ قىلىشىمنى كۈتمەيلا ئالدىمغا كېلىپ ئوڭ قولىنى مەيدىسىگە قويۇپ ئەدەبلىك ھالدا: «ئەسسالامۇئەلەيكۈم» دەپ ئېگىلدى، مەنمۇ ئۇنىڭغا سالام قايتۇرۇپ، ئىخلاس بىلەن: «ئۇكام، سىز كىم بولىسىز؟» دېدىم. يىگىت: «مېنىڭ ئىسمىم ئابدۇكېرىم، ھاشىم ئاقساقال مېنىڭ دادام بولىدۇ، بوۋامنىڭ ئىسمى ئابباس» دېدى. مەن دەرھاللا بۇ يىگىت مېنىڭ تۇغقىنىم ئىكەنلىكىنى چۈشەندىم، بۇ مېنىڭ ۋەتىنىمگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇچراتقان بىرىنچى تۇغقىنىم بولغانلىقى ئۈچۈن، خۇشلۇقۇم ئىچىمگە پاتماي قالدى.

ئابدۇكبرىم ئۇرۇمچىدە مەكتەپتە ئوقۇيتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ ساۋاقداشلىرى بىلەن تەتىلدە ئىلىغا مېڭىشىدا مۇشۇ يەرگە كېلىپ دەم ئالماقچى بولغاندا، تەرەپ-تەرەپكە ببرىپ ئوتۇن تېرىۋاتقان ساۋاقداشلىرىنى ئۇچرىتىپتۇ. ئۇلار بىلەن پاراڭلىشىپ بىرنىڭ سوۋېتتىن قايتىپ كەلگەن ئوقۇغۇچى ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ، ئابدۇكېرىم مېنىڭمۇ بۇ يىل ئوقۇشنى پۈتتۈرىدىغانلىقىمنى بىلەتتى، سۇرۇشتە قىلىپ مېنىڭمۇ مۇشۇ يەردە ئىكەنلىكىمنى بىلىپ ئىزدەپ كەپتۇ.

ئىككىمىز يەردە ئولتۇردۇق، مەن ئۇنىڭدىن ئاتا-ئانىلىرىنىڭ ئەھۋاللىرىنى سورىغاندىن كېيىن، مېنىڭ غۇلجىدا تېرىكچىلىك قىلىۋاتقان ئاكامنىڭ ئەھۋالىنى ئالدىراپ سوردىم، غۇلجىدىكى ئىسمىگە كەلتۈرەلىگەن بارلىق ئۇرۇق - تۇغقان، دوست - ئاغىنىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى سوردىم. بىراق، مەن تېزلا شۇنى سەزدىمكى، ئابدۇكېرىم مېنىڭ سوئالىمغا قىسقىغىنا جاۋاب بەرگەندىن كېيىنلا، مەندىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەھۋالىنى، خەلق تۇرمۇشى ۋە سوتسىيالىزم قۇرۇلۇشى ئەھۋاللىرىنى ئارقا - ئارقىدىن سوردى، ئۇنىڭ سوئاللىرىدىن هەيران قالدىم، چۈنكى بۇ سوئاللار بىلەن ئابدۇكېرىمنىڭ يېشى ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئارىلىق بەكمۇ چوڭ ئىدى. ئۇنىڭ قويغان سوئاللىرىغا بىر - بىرلەپ جاۋاب بەردىم، مېنىڭ بەرگەن جاۋابىمنى، ئۇ ناھايىتى دىققەت بىلەن قىزىقىپ ئاڭلىدى. بۇلۇپمۇ سوۋېت خەلقىنىڭ ئۆز - ئۆزىگە خوجا بولغانلى-

قىنى. تۈرمۇشنىڭ بەختلىك ئىكەنلىكىنى ۋە سوۋېت ئىتتى
پاقىنىڭ تەرەققىي قىلىۋاتقان مەدەنىيەت - مائارىپ
ئىشلىرىنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ئىلى
ھاملىنىپ: «سوۋېت خەلقىنىڭ بۈگۈنى بىزنىڭ ئەتىمىز.
بىزمۇ سوۋېت خەلقىنىڭ يولىدا مېڭىشىمىز كېرەك» دېدى.
بىرئاز پاراڭلاشقاندىن كېيىن ئۇ مەندىن ماركس، ئېنە
گېلس، لېنىن ۋە ستالىنلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئەكەلدە
گىزمۇ، دەپ سورىدى. بولۇپمۇ «كاپىتال»، «دۆلەت ۋە
ئىنقىلاب»، «لېنىنىزم ئاساسلىرى» دېگەندەك مۇھىم كلا
سىك ئەسەرلەرنىڭ ئىسمىنى دېگەندىن كېيىن، بۇ تولۇق
سىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى قانداق قىلىپ بۇ
كىتابلارنىڭ ئىسمىنى بىلىۋالغاندۇر، دەپ بەكمۇ ھەيران
قالدىم.

مەن سوۋېتتە بىرقانچە يىل تۇرۇپ، شىنجاڭنىڭ
ئەھۋالىدىن كۆپ خەۋەردار بولالمىغانىدىم، بولۇپمۇ چېن
تەنچيۇ، ماۋ زېمىن، لىن جىلۇلار باشلىق جۇڭگو كومىۋە
نىستلىرىنىڭ شىنجاڭدا قىلغان كۆرۈنەرلىك خىزمەت ئەھ
ۋالىدىن بىلىدىغىنىم ناھايىتى ئاز ئىدى. كېيىن ئانچە
ئۇزاق ئۆتمەي، بىرىنچى قېتىم ئابدۇكېرىم بىلەن كۆرۈشۈ
كەندە، ئابدۇكېرىمدا كۆرۈنگەن سىياسىي قىزغىنلىق پۈ
تۈنلەي پارتىيىنىڭ شىنجاڭدىكى خىزمىتىنىڭ ئەكس ئې
تىشى ئىكەنلىكىنى بىرىنچى قېتىم كۆرگەنلىكىمنى
چۈشەندىم.

ئابدۇكېرىمنىڭ قويغان سوئاللىرى ھەقىقەتەن
مېنىڭ دىققىتىمنى قوزغىدى. مەن ئىخلاس بىلەن: «بۇ

كىتابلارنى ئەكەلدىم، بىراق بۇلارنىڭ ھەممىسى رۇسچە ياكى بولمىسا ئۆزبېكچە، سىز ئوقۇيالامسىز؟» دەپ سورىدىم.

ئابدۇكېرىم گېپىنى ئاڭلاپ، ئەپسۇسلانغان ھالدا كۈلۈپ قويدى، ئۇ: «ئىسىت، رۇسچىنى بىلمەيدىكەنمەن، ئۆزبېكچىنى ئوقۇيالايمەن» دېدى. ئۇ سەل تۇرۇپ يەنە: «خەنزۇچىسىدىن بارمۇ؟ مەن خەنزۇچىنى بىلىمەن» دېدى. ئۇنىڭ خەنزۇچىنى بىلىمەن دېگەن گېپىنى ئاڭلاپ، مەن يەنە بىر قېتىم ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭدىن: «سىز راست خەنزۇچە بىلەمسىز؟» دەپ سورىدىم، ئابدۇكېرىم بېشىنى سەل - پەل لىڭشىتىپ قويۇپ، ئۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا: «مەن ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان، ئۇ خەنزۇچە مەكتەپ» دېدى، ئۇنىڭ بۇ چۈشەنمىدۇرۇشىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا قايىل بولدۇم. چۈنكى شۇ ۋاقىتلاردا بىرمۇنچە مىللىي ئوقۇغۇچىلار ئۆزىنچە خەنزۇچىنى ئۆگىنىۋېلىش دۇنياسىدا ئەك مۇشكۈل ئىش دەپ قارايتتى.

مەن كىتاب ساندۇقۇمنى ئېچىپ، ئۆزبېكچە «لېنىن نىزم مەسىلىلىرى»، «دۆلەت ۋە ئىنقىلاب»، «ئانا» دېگەن كىتابلارنى بەردىم. ئۇنىڭ كىتابلارنى باغرىغا بېسىپ ھاياجانلانغانلىقى ھازىرغىچە ئېسىمدە.

«ئابدۇكېرىم، ماڭدۇق!» دېگەن ئاۋاز مېنىڭ خىيالىمنى بۇزۇۋەتتى ھەم ئىككىمىزنىڭ سۆھبىتىنى ئۈزۈۋەتتى. ئابدۇكېرىم كەينىگە بۇرۇلۇپ ھارۋىغا چىقىۋاتقان ھەمراھلىرىغا قاراپ: «سەيپىدىن ئاكا، خوش، كېيىن

كۆرۈشەرمىز» دېدى. مەن: «ئۇرۇمچىدە كۆرۈشەرمىز. غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن ھاشىم تاغامغا، ھاشىخان ئاپامغا، تۇغقانلارغا سالام ئېيتىپ قويۇڭ» دېدىم، ئابدۇكېرىم: «ماقۇل» دەپ ھارۇنغا قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى، مەن كېتىپ بارغان ئابدۇكېرىمغا قاراپ بايادىن ئۇنىڭ قويغان سوئاللىرى ھەرگىزمۇ بۇنداق ياشتىكى بالىلار كۆڭۈل بۆلىدىغان ۋە دىققەت قىلىدىغان مەسىلە ئەمەس، دېگەن خىيال كاللامدا قايتا-قايتا پەيدا بولدى.

مەن ئابدۇكېرىم بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچراشقانىدىن كېيىن، ئۇ ماڭا چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. بۇ تېخى كىچىك بالا تۇرسا، ئىنقىلاب، پەلسەپە، پىرولېتارىيات دېگەنلەرنى قانداق بىلگەندۇر، دەپ كۆپ ئويلىدىم، كېيىن بۇنىڭ ھەممىسى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭدا خىزمەت قىلىشقا ئەۋەتكەن يولداشلارنىڭ جاپالىق خىزمىتىنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكىنى بىلدىم. مەن بىرقانچە يىل دۆلەت سىرتىدا تۇرغانلىقىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەكسىيەتچىل دائىرىلەرنىڭ قامال قىلغانلىقى ئۈچۈن، پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭدا قولغا كەلتۈرگەن كۆرۈنەرلىك نەتىجىسىنى بىلمەيتتىم.

تۇغما قابىلىيەت

ئابدۇكېرىم بىلەن مەن تۇنجى قېتىم ئۇچراشقاندا، بىزنىڭ مۇڭداشقان ۋاقتىمىز قىسقا بولغان بولسا-

مۇ، ئۇنىڭ قىلغان سۆزلىرى مېنى بەك تەسىرلەندۈردى، ئۇنىڭ بىلىمگە بەك تەشنا، ئالغا بېسىش ئارزۇسى كۈچلۈك، مېڭىسى ئۆتكۈر، غايىسى ئۇلۇغ ئىكەنلىكىنى چوڭ قۇر هېس قىلدىم. ئۇنىڭ بۇ خۇسۇسىيەتلىرى، خۇددى ماگنىتتەك، مېنىڭ دىققىتىمنى جەلپ قىلىۋالدى. ئىچىمدە، ئۇ هەقىقەتەن مۇ تۇغما قابىلىيەتلىك ياش ئىكەن، دەپ ئويلاپ قالدىم.

ئابدۇكېرىمدىكى بۇ تالانت ئۇنىڭ چاقناپ تۇرغان ئۆتكۈر كۆزلىرىدىن، كىشىگە هەم كۆزىتىش، هەم ئىناش ئالامىتى بىلەن قاراشلىرىدىن، ئۆزىگە خاس ئالاهىدە نۇقتىنەزەرلىرىدىن ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ مېنى تېپىشى يالغۇز تۇغقىنى بىلەن كۆرۈشۈشلا ئەمەس، بەلكى ئاساسىي مەقسىتى، مەندىن ئىنقىلاب قىلىش قائىدىلىرى توغرىسىدا ئاڭلاش هەم مەندىن شۇنداق جاڭدا تېخى تېپىلمايدىغان ئۇيغۇر ۋە ئۆزبېك تىلىدىكى نەزەرىيىۋى كىتابلارنى ئېلىش ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى. مانا قاراڭ، 16 ياشتىكى بىر بالا ماركسىزم، لېنىنىزم نەزەرىيىسىنى ئۆگىنىشكە شۇنچە تەشنا بولغان. بۇ نېمە دېگەن قىممەتلىك پەزىلەت!

1943 - يىلى، يەنى ئالتە يىلدىن كېيىن، ئابدۇكېرىم بىلەن ئىككىنچى قېتىم ئىلىدا ئۇچراشتىم. شۇنىڭدىن كېيىن تاكى 1949 - يىلى ئۇ بەختسىزلىككە ئۇچراپ ۋاپات بولغۇچە بىللە بولدۇق، بۇ چاغدا ئابدۇكېرىم تېخى ياش بولسىمۇ، بىراق ئۇ جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنىڭ تەربىيىسىنى ئالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەمەلىيەتتە

جاپاغا چىداپ تىرىشىپ ئۆگەنگەنلىكى ئۈچۈن، قىسقا
غىنا ۋاقىت ئىچىدە ئىدىيىدە تازا ئىلگىرىلەپ، سىياسىي
جەھەتتىن پىشىپ يېتىلگەن بىر ئادەم بولۇپ چىقتى.
ئىنقىلابىي ئىدىيىگە ئىگە ئىلغار ياش ئابدۇكېرىم
شىنجاڭ تارىخىدا بولۇپ باقمىغان دېموكراتىك ئىنقىلابىي
ھەرىكەتنىڭ قوزغىغان يادرولۇق رەھبەرلەرنىڭ بىرى بولدى.
بۇ ۋاقىتتىكى ئابدۇكېرىم مېنىڭ يېقىن سەپدىشىم ئىدى.
ئۇرتاق تۇرمۇش، ئۆگىنىش ۋە كۈرەشلەر جەريانىدا، ئىك-
كىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھايات - ماماتتا بىللە بولۇشتەك
چوڭقۇر دوستلۇق ئورنىتىلدى.

1943 - يىلى ئىنقىلابنى قوزغاش خىزمىتى باشلان-
دى. تەييارلىق خىزمەتلىرىنىڭ ياخشى يۈرۈشى ناچار بو-
لۇشى ئىنقىلابنىڭ غەلىبە قازىنىشى ياكى مەغلۇپ بولۇ-
شىنى بەلگىلەيتتى. مۇشۇنداق ھالقىلىق ۋاقىتتا، ئابدۇ-
كېرىم ئىنقىلابىي جامائەت پىكرىنى قوزغاشتىن تارتىپ
تاكى قوراللىق كۈچلەرنى تەشكىللەشكە قەدەر نۇرغۇن
ئىشلارنى قىلىپ، ئىنقىلابنىڭ غالىبىيىتى ئۈچۈن، ئىدى-
يە تەييارلىقى ۋە ماددىي تەييارلىقلارنى ئوبدان ئىشلە-
دى. ئىنقىلابنىڭ بىرىنچى ئوق ئاۋازى ئاڭلانغاندىن كې-
يىن بەش يىلغىچە داۋام قىلغان ھەر مىللەت خەلقىنىڭ
قوراللىق كۈرىشى جەريانىدا، ئۇ ئەخمەتجان قاسىمى،
ئىسھاقبېك مونونوۋ، دەلىلخان سۈگۈربايوۋ قاتارلىق
يولداشلار بىلەن بىللە، ئەكسىيەتچىلەرنىڭ ۋەتەننى پار-
چىلاش سۇيىقەستىنى قەتئىي تارمار قىلىپ، دۆلەت تېر-
ېتورىيىسىنىڭ پۈتۈنلۈكىنى باتۇرلۇق بىلەن قوغدىدى؛

ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە مىللىي مۇناسىۋەتتە يۈز بەرگەن بەزى خاتالىقلارنى تۈزىتىشكە ئىككىلەنمەستىن ئاكتىپ قاتناشتى؛ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ پروگراممىسىنى ۋە سىياسەتلىرىنى قىزغىنلىق بىلەن تەشۋىق قىلدى؛ ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلدى ھەمدە ئاكتىپ ھالدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى بىلەن ئۇزلۇكسىز ئالاقە باغلىدى.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە يولداش ماۋ زېدۇڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا يۇقىرى باھا بەردى. 1949 - يىلى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى يولداش دېڭ لىچۈننى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى بىلەن زىچ مۇناسىۋەت ئورنىتىش ئۈچۈن غۇلجىغا ئەۋەتتى ھەمدە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئارقىلىق گېنېرال تاۋ سىيۋ ۋە رەئىس بۇرھان شەھىدىلەر بىلەن بىۋاستە ئالاقىلىشىپ، شىنجاڭنى تىنچلىق بىلەن ئازاد قىلىشنى ئەمەلگە ئاشۇردى.

1949 - يىلى 8 - ئايدا، رەئىس ماۋزېدۇڭ ۋە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، ئابدۇكېرىم، ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك مونونوۋ، دەلىلقان سۈگۈربايېۋ، لو زى قاتارلىق يولداشلار بىلەن بېيجىڭغا بېرىپ مەملىكەتلىك 1 - نۆۋەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتناشماقچى بولۇپ يولغا چىقىشقا تەييارلاندى. يولغا چىقىش ئالدىدا ئابدۇكېرىم ئىككىمىز بىزنىڭ ئۆيدە خۇشاللىق بىلەن تۇن بويى پاراڭلاشتۇق، ئۇ بەزىدە خۇشاللىقى ئىچىگە پاتماي ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ، ئۇيقا - بۇيقا ماڭاتتى، بەزىدە ئۈس-

تەلىمىڭ ئۇستىگە ئولتۇرۇۋېلىپ ھاياجانلانغان ھالدا: «تاڭ نۇرى جۇڭخۇا زېمىنىنى يورۇتتى! بىز جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ ۋە يولداش جۇ دېنىڭ رەھبەرلىكىدە يېڭى شىنجاڭ قۇرۇلۇشىمىز، يېڭى جۇڭگو قۇرىمىز!» دەپ تەكرارلايتتى. بۇ ئابدۇكېرىمنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە، يولداش ماۋ زېدۇڭغا ۋە يولداش جۇ دېغا بولغان چەكسىز ھۆرمىتىنى بىلدۈرەتتى. بىراق، بىزنىڭ تۇنجۇيى قىلغان بۇ سۇھبىتىمىزنىڭ ئاخىرقى خوشلىشىش بولۇپ قالىدىغانلىقىنى مەن زادىلا ئويلىمىغانىدىم.

شىنجاڭ خەلقى ۋە جۇڭگو خەلقى ئۆزىنىڭ بىر مۆتىۋەر ئوغلىدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ قالدى. شۇبھىسىزكى، بۇ زور يوقتىش بولدى.

خوشلاشماي ئايرىلمىش

مەن ئابدۇكېرىم بىلەن يەنىسخەيدە خوشلاشقانىدا، «ئۇرۇمچىدە كۆرۈشەرمىز» دېگەنىدىم. چۈنكى بىز ئۇرۇمچىگە باراتتۇق. ئابدۇكېرىملەرمۇ غۇلجىدا دەم ئېلىپ ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلەتتى. ھەممىمىز ئۇرۇمچىدە تۇرىدىغان بولغاچقا، دائىم كۆرۈشۈپ تۇرۇشىمىزدا مەسىلە يوق ئىدى. بىراق، بىز ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، ئويلىمىغان ئەھۋاللارغا دۇچ كەلدۇق. ئۇ چاغدا شېڭ شىسەي «جەنۇبىي شىنجاڭ ئىسيانى»نى

بىسقتۇرۇش ئۈچۈن بارلىق كۈچىنى سەرپ قىلدى. ئۈ-
رۈمچىدە قاتتىق مۇداپىئە تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ، كىشى
لەرنىڭ يىغىلىشىنى مەنئى قىلدى. تۇغقانلار بىلەن،
دوستلار بىلەن ئىزدىشىش ئاسان بولمىدى. بولۇپمۇ «خا-
ئىنلار ئەۋلادلىرى» بىلەن ئۇچرىشىش، بېرىش - كېلىش
قىلىش ئىنتايىن قىيىن ۋە خەتەرلىك ئىدى، ئۈرۈمچى
شەھىرى پۈتۈنلەي ئاق تېررورلۇق ئاستىدا قالغانىدى.
مەن ئۈرۈمچىدە بىرقانچە ئاي تۇرۇپ، ئابدۇكېرىم بى-
لەن زادىلا ئالاقىلىشەلمىدىم، ئۇنىڭ ئۈرۈمچىگە قايتىپ
كەلگەن ياكى كەلمىگەنلىكىنىمۇ بىلەلمىدىم، كېيىن چۆ-
چەككە خىزمەتكە كەتتىم.

بىز ھارۋا بىلەن جاپالىق سەپەر قىلىپ، مانا سقا
كەلدۇق، شېكى شىسەينىڭ بىر فۇگۇەنجىگى بىرنەچچە يۈك
ماشىنىسى بىلەن مانا سقا كېلىپ، بىزنى ئۈرۈمچىگە ئې-
لىپ ماڭماقچى بولدى. بىز ماشىنىغا چىققانلىقىمىز ئۈ-
چۈن خۇشال بولۇشۇپ، روھلىنىپ قالدۇق. بىز ئۈرۈمچىگە
كەلگەن كۈنى ماڭارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى مېكى يىمىڭ
غەربىي باغچىدا بىزنى چاي بىلەن كۈتۈۋالدى. بۇ، شېكى
شىسەينىڭ بىزگە قىلغان «غەمخورلۇقى» بولسا كېرەك. بى-
راق، مېكى يىمىڭنىڭ سۆزىدىن ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭ ئەھ-
ۋالى توغرىسىدىكى قارىشىنى ھەم بىزگە قويىدىغان تە-
لىپىنى بىلىۋالدۇق. ئۇنىڭ سۆزىدە: «شىنجاڭ جەمئىيىتى
تىنچ، ئۇلۇغ داھىيىمىز شېكى دۇبەننىڭ رەھبەرلىكىدە، جا-
ھانگىرلارنىڭ قۇترىتىشى بىلەن بولغان جەنۇبىي شىن-
جاڭ ئىسيانىنى باستۇردۇق؛ مامۇت سىجاڭ خائىنلىق قىلىپ

چەت ئەلگە قىچىپ كەتتى؛ ھازىر جاھانگىرلارنىڭ غالـ
چىلىرىنى تازىلاۋاتىمىز؛ سىلەر ئۇلۇغ داھىيمىز شېكىپىرـ
بەننىڭ سەمىمىي غەمخورلۇقى بىلەن سوۋېتتە ئوقۇپ كەلـ
دىڭلار. ئەمدى ئۇلۇغ داھىيمىز شېكىپىر بەننىڭ رەھبەرـ
لىكىدە ئالتە بۆيۈك سىياسەتنى قەتئىي ئىجرا قىلىشىڭـ
لار. مىللەتچىلەرگە، تروتسكىچىلارغا، چەت ئەل جاھانـ
گىرلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى غالچىلىرىغا قارشى قەتئىي كۈـ
رەش قىلىشىڭلار كېرەك...» دېگەنگە ئوخشىغان گەپلەر
تەكىتلەندى.

ئىككى كۈندىن كېيىن، شېكىپىر شەھىي ئۆزى تۇرـ
دىغان جاي — دۇڭخۇايۈەن دېگەن ھويلىنىڭ بىر زالىدا
بىزنى قوبۇل قىلدى. ئۇنىڭ پوزىتسىيىسى سەمىمىي،
گەپلىرى يۇمشاقتەك كۆرۈندى، بىراق، ئۇنىڭ بىزگە قويـ
غان تەلىپى تېخىمۇ ئوچۇق، تېخىمۇ قاتتىق بولدى. بىز:
ئۇنىڭ سۆزىدىن چىقماسلىقىمىز كېرەك ئىكەن. خىلاپلىق
قىلساق، ھايا تىمىز خەۋپكە ئۇچرايدىكەن، دەپ ئويلىـ
دۇق، ئۇنىڭ سۆزى بىزگە ۋەھىمە ھېس قىلدۇردى، بىز
بۇ زالدىن ئەنە شۇنداق ھېسسىيات بىلەن چىقتۇق. بۇ
شېكىپىر شەھىينىڭ بىزگە قىلغان چەكسىز «غەمخورلۇقى» ئىـ
كەن، شېكىپىر ئاگاھلاندۇرۇشى بۇنىڭ بىلەن تۇـ
گىمىدى، ئۇ بىزگە يەنە ئىككى ئايدەك «دەرس» ئۆتتى،
ھەپتىدە بىر ـ ئىككى سائەت سۆزلەيدۇ، باشقا ۋاقىتلاردا
بىز مۇزاكىرە قىلىمىز.

ئۇرۇمچىنىڭ ۋەزىيىتى كۈندىن ـ كۈنگە جىددىيـ
لىشىپ باردى، جەنۇبىي شىنجاڭ ئىسيانىغا مۇناسىۋەتلىك

دەپ قارالغان نۇرغۇن ئادەملەر باستۇرۇلدى، شۇنىڭغا ئۇلاپلا، «جاھانگىرلارنىڭ جاسۇسلىرى» نى تازىلاش، «مىللەتچىلەر» نى، «خائىنلار» نى قولغا ئېلىشقا ئوخشاش ھەربىر كەتلەر بىلەن ئارقا - ئارقىدىن نۇرغۇن ياخشى ئادەملەر قولغا ئېلىندى ۋە ئۆلتۈرۈلدى. ئۇزاق ئۆتمەي، قۇمۇل خەلقى ئىنقىلابنىڭ ئاساسىي رەھبىرى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى خوجانىياز ھاجىمۇ قولغا ئېلىنىپ تۇرمىگە تاشلاندى، ئۇرۇمچىنى دەھشەت تۇمانلىرى قاپلىدى، بۇ شېڭ شىسەينىڭ شىنجاڭدىكى بىرىنچى قېتىملىق چوڭ باستۇرۇش سۈيىقەستى ئىدى.

بۇ مەزگىلدە شېڭ شىسەي بىر تەرەپتىن قوراللىق باستۇرۇشنى كۈچەيتىپ، بىگۇناھ ئاممىنى زور كۆلەمدە قولغا ئېلىپ ئۆلتۈردى؛ يەنە بىر تەرەپتىن شۇ ۋاقىتنىڭ ۋەزىيىتىدە خېلى ئىلغار ھەربىكەتلەرنى ئېلىپ بېرىپ، مەدەنىيەت - ماارىپ ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈردى. شېڭ شىسەينىڭ قىلمۇاتقان ئىشلىرىنىڭ زادى قايسىسى راست؟ دېگەن مەسىلە كىشىلەردە گۇمان تۇغدۇرماقتا ئىدى.

چوڭ ئۆمىد ھەم ئۇلۇغۋار غايىنى كۆڭلىمىزگە پۈكۈپ سۆيۈتتە ئوقۇپ قايتقان بىز ياشلار (بىزدىن ئاۋۋال بىرىنچى قېتىملىق ئوقۇشتا 100 بالا پۈتتۈرۈپ قايتقان) بۇ دەھشەتلىك ۋەزىيەتنى كۆرۈپ، بارغانسېرى تەشۋىشلىنىدىغان، ئۆمىدسىزلىنىدىغان بولۇپ قالدۇق. ئەمما كىشىنى ئۆمىدلەندۈرىدىغان ئەھۋاللارمۇ يوق ئەمەس ئىدى. مەسىلەن، سوۋېت ئىتتىپاقى شېڭ شىسەينى، شېڭ

شسه‌ينىڭ سىياسه‌تلىرىنى قوللاپ، ئۇنىڭغا هه‌ربىي، ئىقتىسادىي يارده‌مله‌رنى بېرىپ تۇرۇۋاتاتتى، بىرمۇنچه سوۋېت كادىرلىرى شېڭ شسه‌ينىڭ يېنىدا ۋه بەزى ئۇرۇنلاردا مەسلىهه‌تچى بولۇپ ئىشلىمه‌كته ئىدى، باستۇرۇش ئىشىنى ئېلىپ بېرىۋاتقان جامائه‌ت خەۋپسىزلىكى ئورۇنلىرىدىمۇ سوۋېت مەسلىهه‌تچىلىرى بار ئىدى. بۇنىڭدىن تاشقىرى، 1938 - يىلى شېڭ شسه‌ي موسكۋاغا بېرىپ كەلدى، ئاڭلىشىمىزچه تېخى ستالىن ئۇنى هۇرمه‌ت بىلەن قارشى ئالىپتۇده‌ك (ستالىننىڭ بوسۇغىسىغا ئۇنداق - مۇنداق كىشىلەر بارالمايتتى).

سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ، سوۋېت هۆكۈمىتىگه ئىشىنىش، ستالىنغا چوقۇنۇش ئىدىيىسى بىلەن قايتقان بىزده ۋه شۇ خىل ئىدىيىدىكى باشقا نۇرغۇنلىغان ياش زىيالىيلاردا «سوۋېت هۆكۈمىتىنىڭ، بولۇپمۇ ستالىننىڭ قوللىشىغا ئېرىشكه‌نلىكى ئىش تۇغرا، جۇملىدىن شېڭ شسه‌ينىڭ قىلمۇاتقان ئىشلىرىمۇ خاتا بولمىسا كېرەك» دە‌يدىغان قاراشلار بار ئىدى.

شېڭ شسه‌ينىڭ يەنه بىر چوڭ ئالدامچىلىق ۋاسىتىسى شۇ ئىدىكى، ئۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا ۋه رەئىس ماۋ زېدۇڭغا ئىلتىماس يېزىپ، نۇرغۇن كوممۇنىست كادىرلارنى ئالدۇرۇپتۇ، بۇ يولداشلارنىڭ بىرقىسمى هۆكۈمه‌ت ئىدارىلىرىده، كۆپرەكى مەده‌نىيه‌ت - مائارىپ، ته‌شۋىقات ساهه‌لىرىده ئىشله‌يدىكه‌ن. شۇ مەزگىلىده گېزىت - ژۇرناللاردا، يۇقىرى مەكته‌پ دەرسلىكلىرىده ۋه مەجلىسله‌رده ماركسىزم نەزەرىـ

يىسى توغرىسىدىكى تەشۋىقاتلار، سوۋېت ئىتتىپاقىنى قوللاش، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنى قوللاش توغرىسىدىكى سۆزلەر كۆپەيدى، ھەتتا شېك شىسەينىڭ ئۆزىمۇ: «سەنمىنجۇيى خەلقىنى ئازاد قىلالمايدۇ، خەلقىنى ئازادلىققا چىقىرالايدىغان بىردىنبىر يېتەكچى ئىدىيە ماركسىزم - لېنىنىزم... بىزنىڭ ھازىرقى فەندىخۇي (جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى)كە لگۈسىدە بىزدە قۇرۇلىدىغان كوممۇنىستىك پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ ئاساسى...» دېگەنگە ئوخشاش ئالدامچىلىق تەشۋىقاتلىرىنى ھەدەپ ئېلىپ بېرىۋاتاتتى.

بىز سوۋېتتىن قايتىپ كەلگەندە، شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتى ئەنە شۇنداق ئىكەن، بىر ياقتىن ئالداش، بىر ياقتىن باستۇرۇش. جەمئىيەتتە، بولۇپمۇ زىيالىيلار ئارىسىدا كەڭ كۆلەملىك ئىشپىيونلۇق ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىش، زىيالىيلارنىڭ، بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرىنىڭ سۆز - ھەرىكىتىنى نازارەت قىلىش — مانا بۇلار كىشىلەردە بىر - بىرىگە ئىشەنمەسلىك، بىر - بىرىدىن پەخەس بولۇشتەك روھىي ھالەتلەرنى، تۇتقۇن قىلىنىپ كېتەرمىزمىكىن، كاللىمىزدىن ئايرىلىپ قالارمىزمىكىن دەيدىغان ئەندىشە ۋە خاتىرجەمسىزلىكلەرنى پەيدا قىلدى. «خائىنلار ئەۋلادلىرى»دىن بولغان كىشىلەر قاتتىق نازارەت قىلىنىدىغان بولغاچقا، ئۇلار تېخىمۇ قاتتىق تەشۋىش ئىچىدە كۈن ئۆتكۈزەتتى (ئۇ ۋاقىتتا، قولغا ئېلىنغانلار «خائىنلار» دېيىلەتتى. «خائىنلار ئەۋلادلىرى» ياكى چەت جايلارغا سۈرگۈن قىلىناتتى، ياكى

قاتتىق نازارەت ئاستىغا ئېلىنىاتتى. ئابدۇكېرىمنىڭ دادىسى قولغا ئېلىنغانىدى، مېنىڭمۇ ئۇچ ئاكام، بىر ئىنىم قولغا ئېلىنغانىدى، شۇڭا ئىككىمىز «خائىنلار ئەۋلادلىرى» بولغانلىقتىن، شۇنداق نازارەت ئاستىدا، ۋەھىمە ئىچىدە ئۆتەتتۇق). ئاشۇنداق جەددىي ۋەزىيەت ئىچىدە، مەن ئابدۇكېرىمنى ئىزدىيەلمىدىم، ئۇمۇ مېنى ئىزدىيەلمىگەن بولسا كېرەك. مەن چۆچەككە كېتىشنىڭ ئالدىدا، سەھەن مەكتېپىگە، ئۇزاق ئوتمەي گېزىتخانىغا خىزمەتكە تەيىنلەندىم، يەنە بىر ھەپتە ئۆتمەيلا چۆچەككە خىزمەتكە ماگدۇرۇلىدىغان بولدۇم، كېيىن بىلسەم، بۇ مېنى خىزمەتكە تەيىنلەشنى بولماستىن، سۈرگۈن قىلىش ئىكەن. مەن ئۇرۇمچىدىن كېتىدىغان بولۇۋاتقىنىمدا، ئابدۇكېرىمنىڭ ئاماناتلىقىدىن بارغانسېرى ئەنسىرەيدىغان بولۇپ قالدىم. يولغا چىقىشىم ئالدىدا، قانداقلا بولمىسۇن بىر ئۇقۇشۇپ باقايچۇ، دەپ ئىمىنوۋ مەمەتئىمىن (ئۇ «فەندىخۇي» ژۇرنىلى تەھرىراتىدا ئىشلەيتتى) نىڭ قېشىغا بېرىپ: «ئابدۇكېرىمنى ئىزدەشكە بولارمۇ؟» دەپ سورىسام، ئۇ ماڭا سىرلىق قىلىپ: «ئىزدەشمەي كېتىۋەرسىڭىز ياخشى بولارمىكىن» دېدى. ئۇنىڭمۇ مەن بىلەن، ئابدۇكېرىم بىلەن تۇغقانچىلىقى بار ئىدى. دادىسى قولغا ئېلىنغانلىقى ئۈچۈن، ئۇمۇ «خائىنلار ئەۋلادى» بولۇپ قالغانىدى. ئىمىنوۋنىڭ بۇ سۆزىدىن ئۇنىڭ مېنى ئاگاھلاندۇرماقچى بولغانلىقى مەلۇم بولۇپ تۇراتتى.

شۇنداق قىلىپ، مېنىڭ ئابدۇكېرىم بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچراشقاندا: «ئۇرۇمچىدە كۆرۈشمىز» دېگەن ئۈمىدىم ئەمەلگە ئاشمىدى.

ئىككىنچى باب

ئۇمىدلىك يىللار

ئىنتىلىش

1936 ـ يىلى ئابدۇكېرىم ئۇچتۇرپاندا باشلانغۇچ مەكتەپنى ئەلا نەتىجە بىلەن تۈگەتتى. ئۇ ۋاقتتا، شېكى شىسەينىڭ ئەكسىيەتچىل رەزىل قىياپىتى تېخى تولۇق ئاشكارىلانمىغانىدى؛ جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنىڭ كۈچلۈك تۈرتكە بولۇشى ئاستىدا، شىنجاڭنىڭ ھەرخىل ئىشلىرى، بولۇپمۇ مەدەنىيەت ـ مائارىپ ئىشلىرى يېڭى تەرەققىيات باسقۇچىغا كىرگەنىدى، مۇشۇنداق ياخشى پۇرسەتتە، ئابدۇكېرىم ئوقۇشنى داۋام قىلدۇرۇش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ دېگەن مەسىلىگە دۇچ كېلىپ قالغانىدى. چۈنكى شۇ ۋاقتتا، ئۇچتۇرپاندىكى مۇتلەق كۆپچىلىك ئۇيغۇر ئائىلىلىرى يېڭى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن بالىلىرىنى يېڭى مەكتەپتە داۋاملىق ئوقۇتۇشنى خالى

مايتتى، دىنىي مەكتەپلەرگە بېرىشنى خالايتتى. ئابدۇ-
كېرىم باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئوتتۇرا
مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇشنى بەك ئارزۇ
قىلاتتى، بىراق، ئۇچتۇرپاندىكى مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش
سەۋىيىسى ئۇنى قانائەتلەندۈرەلمەيتتى. ئۇ ئوقۇتۇش
سەۋىيىسى يۇقىرىراق مەكتەپتە ئوقۇشنى ئارزۇ قىلاتتى،
بۇنىڭ ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە، ھەتتا مۇمكىن بولسا، سوۋېت
ئىتتىپاقىغا بېرىپ ئوقۇش كېرەك. بىراق، سوۋېت ئىتتى-
پاقىغا بېرىپ ئوقۇش ئاسان ئەمەس ئىدى، بۇنداق مەق-
سەتكە ئەمەلدارلارنىڭ بالىلىرى ياكى ئەمەلدارلارنىڭ
تونۇشلىرىنىڭ، دوست - ئاغىنىلىرىنىڭ، ئۈرۈق - تۇغقان-
لىرىنىڭ بالىلىرىلا يېتەلەيتتى. قىسقىسى بۇنداق ئارزۇ-
سى بار ياشلارنىڭ يۆلەنچۈكى بولۇشى كېرەك ئىدى.
بىرمۇنچە ياشلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇنداق ئارزۇغا ۋە
يۆلەنچۈككە ئىگە بولۇشلا كۇپايە قىلمايتتى، يەنە تېخى
دادىسى، ئانىلىسى ئۇنىڭ تىلىكىنى قوبۇل قىلغان بو-
لۇشى، ئۇنىڭغا ياردەم قىلىپ تۇرۇشى كېرەك ئىدى.

ئابدۇكېرىم بۇ قېتىم بەختكە يارىشا دادىسىنىڭ
قوللىشىغا ئىگە بولدى. ئۇنىڭ دادىسى ھاشىم ئاقاقال
بۇرۇن روسىيىدە مۇھاجىر بولۇپ تۇرغان ۋاقىتتا، جۇڭگو
مۇھاجىرلىرىنى باشقۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن (بۇ ۋا-
قىتلاردا روسىيە تەۋەسىدىكى جۇڭگو كونسۇلخانىلىرى
جۇڭگو مۇھاجىرلىرىنى باشقۇرۇشقا ئابرويلۇق، تەدبىرلىك
بىرەر كىشىنى مەسئۇل قىلىپ قويمىدىكەن). ئۇ ئاق كۆ-
ڭۈل ئادەم بولۇپ، ئىشنى خالىس باشقۇرغانلىقى ئۈچۈن،

مۇھاجىرلارنىڭ ئالقىشىغا ئىگە بولۇپ، «ئاقساقال» دەپ ئاتالغانىكەن، ھاشىم ئاقساقالنىڭ روسىيىدە ياشىغان ۋاقتىتا، ئۇيغۇرلىقنىڭ ئىلغار ئىدىيىلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقىدا گەپ يوق. ئۇ بالىلىرىنىڭ ئىلاج بار ياخشى تەربىيە ئېلىپ، جەمئىيەتكە تۆھپە قوشالايدىغان ئادەم قىلاتتى. دېمەك، ئۇ ئابدۇكېرىمنىڭ ئارزۇسىنى تولۇق قوللايتتى. بۇنىڭدىن باشقا، ھاشىم ئاقساقال 30 - يىللارنىڭ باشلىرىدىكى خەلق قوراللىق قوزغىلاڭلىرى مەزگىلىدە، خوجانىياز ھاجى بىلەن، شۇنىڭدەك قوزغىلاڭنىڭ باشقا بىرقانچە باشلىقى بىلەن تونۇشۇپ يېقىن ئالاقىدە بولغان. ھاشىم ئاقساقال مۇشۇنداق ئىلغار پىكىرلىك ئادەم بىلەن بولغانلىقى ئۈچۈن، بەزى ئۇرۇق - تۇغقانلارنىڭ غەيۋىتىگە قارىماي، غەيرەتكە كېلىپ، ئابدۇكېرىمنى ئوقۇمىچىدىكى يېڭى مەكتەپكە ئوقۇشقا ئەۋەتكەن.

كېيىن ئابدۇكېرىم شۇ ۋاقىتتىكى ئەھۋاللارنى ئەسلەپ كېلىپ: «ئۇ مېنىڭ ئەقلىمگە كەلگەندىن كېيىن ئىلىمدىن بىرنەچچە قېتىم ئايرىلىپ ئۇزاق سەپەرگە ماڭغانلىقىم بولىدۇ، مەن ئوچتۇرپاندىن ھارۇنغا ئولتۇرۇپ ئاقسۇغا كېتىۋاتىمەن، ئاستا ئايلىنىۋاتقان چاققا قاراپ، خىيالغا چۆمىمەن، چاقنىڭ ھەر بىر ئايلىنىشى بىلەن، ئاتا - ئانامدىن ۋە ئاكا - ئۇكىلىرىمدىن ئايرىلىپ شۇنچە يىراقلاپ كېتىۋاتقاندەك بولىمەن، شۇنداق قىلىپ، ئۇچ كۈندىن كېيىن ئاقسۇ شەھىرىگە يېتىپ باردىم، دەسلەپكى تەسىراتىم شۇنداق بولدىكى، خۇددى

بىر چوڭ شەھەرگە كېلىپ قالغاندەك بولدۇم، كوچىلار شۇنداق رەتلىك، ئادەملەر ئۇياقتا مېڭىپ تۇرغان. ئاقسۇدا ئىككى كۈن تۇرغاندىن كېيىن، ئۇچىنچى كۈنى تاڭ سەھەردە يەنە سەپەرگە ئاتلاندۇق. چاي ۋاقتىغىچە بىز شەھەردىن چىقىپ بولدۇق. بىرئاز ۋاقىت ئۆتكەن كېيىنلا، چۆل - جەزىرىگە يېتىپ كەلدۇق، ئەتراپتا ھېچقانداق يېزا - كەنت كۆرۈنمەيتتى، ئادەممۇ كۆرۈنمەيتتى. بۇ ۋاقىتتا ئۇشتۇمتۇتلا، مەكتەپتە جۇغرافىيە دەرسى ئوقۇغانداكۆرگەن جۇڭگو خەرىتىسى ئېسىمگە كەلدى. ئۇچتۇرپان بىلەن ئاقسۇنىڭ ئارىلىقى بىر بارماقمۇ چىقمايتتى، بىراق بىز ئۇچ كۈندە ئاران يېتىپ بولدۇق، ئاقسۇ بىلەن ئۈرۈمچىنىڭ ئارىلىقى بولسا دەل بىر تال سەرەڭگىدەك كېلىدىكەن، ۋاي خۇدايىم، بۇنداق ئۇزاق يولنى قاچانمۇ مېڭىپ بولارمىز، دەپ ئويلىدىم. شۇنىڭ بىلەن تەڭ پۈتۈن جۇڭگونىڭ خەرىتىسىنى ئەسلىدىم: جۇڭگو خەرىتىسى شەرقتىن غەربكىچە بىر غېرىچ كېلىدۇ، جەنۇبتىن شىمالغىمۇ ئازغىنا كەم بىر غېرىچ كېلىدۇ، جۇڭگو نېمىدېگەن ئۇلۇغ زېمىن - ھە! دەپ ئويلىدىم» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم 30 كۈندىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە كۈنۈدۈزى مېڭىپ، كېچىسى قونۇپ، شۇ يىلى ئۈرۈمچىگە يېتىپ تىپ كېلىپ، دادىسىنىڭ بىر ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ تۇ، دەسلەپتە ئابدۇكېرىمنىڭ دادىسى ئۇنى ئۈرۈمچىدىكى رۇس ئوتتۇرا مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىرگۈزۈپ قويۇشنى شۇ ۋاقىتتىكى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى خو-

جانىيار ھاجىغامۇراجىسىدىن قىلغان، شۇنداقلا ئۇنىڭ رۇسچىنى ئوقۇپ، كېيىن ئۇچىنچى تۈركۈمدە سوۋېتكە ئەۋەتىلىدىغان ئوقۇغۇچىلار قاتارىغا قوشۇلۇپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلغانىكەن. بىراق، ئابدۇكېرىم رۇس مەكتىپىدە تۆت - بەش ئاي ئوقۇپلا، ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرىپ خەنزۇچە ئوقۇپتۇ.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئابدۇكېرىم ماڭا ئۆزىنىڭ مەكتەپ تالالىغان ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: «مەن ۋەتىنىمىزنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى ئۇچتۇرپاندىن ئۇرۇمچىگە كەلگۈچە تونجى قېتىم چۈشەندىم. ئۇچتۇرپاندىن ئۇرۇمچىگە كېلىش پەقەتلا شىنجاڭنىڭ جەنۇبراق تەرىپىدىن شىنجاڭنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەنلىكلا بولىدىكەن، مۇشۇنچىلىك جايدا شۇنچىۋالا ئۇزاق يولنى باستىم، بىزنىڭ جۇڭگودا شىنجاڭغا ئوخشاش ئۆلكىلەردىن بىرقانچە ئونى بار، بۇنىڭدىن ۋەتىنىمىزنىڭ نەقەدەر چوڭلۇقىنى بىلگىلى بولىدۇ، مەن ئۆزدۆلىتىمنى ئوبدان چۈشىنىۋالاي دېگەن مەقسەت بىلەن خەنزۇچە ئوقۇش قارارىغا كەلگەنىدىم».

ئابدۇكېرىمنىڭ ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىنكى كەيپىياتىنى يېغىپ ئېيتقاندا، مۇشۇ يىللارنى ئابدۇكېرىم ئۈچۈن ئۈمىدلىك يىللار دېيىشكە بولاتتى.

1937 - يىلىدىن 1940 - يىلىغىچە بولغان مەزگىل شېڭ شىسەي ھەدەپ قىرغىنچىلىق قىلغان ۋە فاشىستلىق ھۆكۈمرانلىقىنى كۈچەيتكەن مەزگىل بولدى. لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئەكسىلىنقىلابىي سىياسىتىنى يالىڭاچلا يولغا

قويماي، ئالدامچىلىق سىياستىنى ۋە ئىلغار شوئارلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆزىنىڭ ئەكسىلىنقىلابىي ئەپىت - بەشىرىسىنى ئۇستىلىق بىلەن يوشۇردى، ئۆزىنىڭ ئەكسىلىنقىلابىي سىياستىنىڭ ماھىيىتىنى پەردازلىدى. ئۇ شۇنداق ئالدامچىلىق ۋاستىلىرى ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ پۇت - قولىنى مەھكەم چۆشمەكچى بولدى. ئەينى ۋاقىتتا، ئۇ شۇنداق ئۇسۇل بىلەن خېلى ئۇنۇم ھاسىل قىلدى، بىرمۇنچە كىشىلەرنى ئۇنىڭ قولىدىن ياخشىلىق كېلىدىغان ئوخشايدۇ، دەيدىغان چۆشەنچىگە كەلتۈرۈپ قويدى. ئۇنىڭ ھېلىگەرلىك سىياسەتلىرىنىڭ مۇھىملىرى: سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتە تۇرۇش، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى قوللاش، جياڭجيېشى ھۆكۈمىتىدىن ۋەسىنەمنجۇيىدىن ئايرىلغانلىقىنى كۆرسەتمەسلىك بولدى. شېك شىسەي بۇ ھېلىگەرلىك سىياسىتىنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھەم خەلقنىڭ مۇۋاپىق تەلەپلىرىنى رەت قىلالمىغانلىقتىن، مەدەنىيەت - ماارىپ ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ ئۆزىنىڭ «ئىنقىلابىيلىقى» نى كۆرسەتمەك ئۈچۈن، ماركسىزملىق نەزەرىيىنى ئۆگىنىشكە ۋە تەشۋىق قىلىشقا يول قويدى. بۇ، شۇ كۈنلەردە، بولۇپمۇ ئىلغار ياش زىيالىيلارنىڭ رەت قىلىپ بولمايدىغان تەلىپى ئىدى. شېك شىسەي قانداق ھىلە-نەيرەڭلەرنى ئىشلەتسىمۇ، ماارىپنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا، ئىنقىلابىي ئىدىيىنىڭ تارقىلىشىغا ناائىلاج يول قويدى، بۇ ھال ماركسىزمنىڭ تارقىلىشىغا ئوبدان پۈرسەت بولدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتە-

تىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، چېن تەنچيۇ، ماۋ زېمىن، لىن جىلۇقا تارلىق يولداشلار شىنجاڭغا كېلىپ، مۇشۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ مارکسىزمنى تەشۋىق قىلىش، مالىيە ئىشلىرىنى تەرتىپكە سېلىش، خىيانەتچى- پاراخورلارنى تازىلاش، ئىشلەپچىقىرىشنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، ما- ئارىپنى ئىلگىرى سۈرۈش ئارقىلىق، شىنجاڭنىڭ ئىجتى- مائىي قىياپىتىنى خېلى ئۆزگەرتتى. بۇ ۋاقىت ياپون باس- قۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ئىنتايىن جىددىي بولۇۋاتقان مەزگىل ئىدى، جاھانگىرلىككە، ياپون باسقۇنچى- لىرىغا قارشى ئۇرۇش شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ئىتتىپاقلاشتۇرىدىغان غايەت زور كۈچكە، شىنجاڭ جەمئىيىتىنى ئالغا سۈرىدىغان غايەت زور ھەرىكەتلەندۈر- گۈچ كۈچكە ئايلىنىپ قالغانىدى. ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش ۋە جەمئىيەتنى ئىلگىرىلىتىش شوئارلىرى توسۇۋالغىلى بولمايدىغان تارىخىي ئېقىم بولۇپ شەكىللەنىدى. دېمەك، شىنجاڭنىڭ سىياسىي كەيپىياتىدا جانلىق ئەھۋال مەيدانغا كەلگەنىدى. ئەمدىگىنە 16 ياشقا كىرگەن، مۇشۇنداق ئىجتىمائىي شارائىتتا تۇرغان ئۆسمۈر ئابدۇكېرىمنىڭ قەلبىدە زور ئۈمىدۋارلىق پەيدا بولۇشى تەبىئىي ئىدى.

غەمخورلۇق

ئابدۇكېرىم دادىسىنىڭ مەدەت بېرىشى بىلەن ئۆل- كىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپكەكىرگەن بولسىمۇ، كۆپ يىل-

لاردىن بۇيان ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلار سىنىپى يۇرگۈزگەن مىللىي زۇلۇم سىياسىتى كەلتۈرۈپ چىقارغان مىللىي ئۆچمەنلىك ۋە بۆلگۈنچىلىك تۇپەيلىدىن، ئۇنىڭ كۈچلۈك قەلبىدە پەيدا بولغان ئەندىشەيوقاپ كەتمىگەندى. ئابدۇكېرىم ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىنكىبىرنەچچە ھەپتىدە بەك ئېھتىياتچان بولدى، ئادەتتە دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن،دەرسخانىدا يالغۇز قېپقالاتتى، ئەترابىدىكى خەنزۇ ساۋاقداشلارنى ئوبدان چۈشىنىپ كەتمىگەچكە، ئۇلار مېنى بوزەك قىلارمىكىن دەپ، ھۆمكىنقەدەر ئۇلاردىن ئۆزىنى چەتكىرەك تارتىپ يۈرەتتى.

ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭكۆچىلىك ئوقۇغۇچىلىرى مەكتەپتە ياتاتتى. ئابدۇكېرىم دادىسىنىڭ بىر دوستىنىڭ ئۆيىدە ياتاتتى، بۇ ئۆيدىن 1 - ئوتتۇرا مەكتەپكە توپتوغرا ئىككى يېرىم كىلومېتر يول مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. ئابدۇكېرىم 1 - ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىنكى ئىككىنچى ھەپتىنىڭ بىرىنچى دەرسىگە كېچىكىپ قالدى، ئۇ كۈنى ئۇرۇمچىنىڭ كۈز پەسلىدە بولۇپ تۇرىدىغان بوران - يامغۇرلۇق كۈن ئىدى، ئابدۇكېرىم ئىككى يېرىم كىلومېتىرلىق يولنى پىيادە بېسىپ مەكتەپكە كەلگەندە قوڭغۇراق ئاللىقاچان چېلىنىپ بولغان، بۇ ۋاقىتتا، ئابدۇكېرىمنىڭ پۈتۈن كىيىملىرى ھۆل بولۇپ كەتكەن، ئۇ دەككە - دۈككە ئىچىدە سىنىپ ئالدىغا كېلىپ، كىرەيمۇ - كىرمەيمۇ،دەپ ئىككىلىنىپتۇرغاندا، دەرسخانىدىكى مۇئەللىم لیۇ زىپىڭنىڭ: «ساۋاقداش

ئـا بدۇكبرىم، كىرىك!» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى، ئا بدۇ-
كبرىم بىرئـاز خىجالەتچىلىك بىلەن سىنىپقا كىرىدۇيۇ،
ئولتۇرۇشقا جۇرئەت قىلالماي، تەن جازاسىنى كۈتۈپ ئىك-
كى قولىنى ساڭگىلىتىپ تۇرىدۇ. لىيۇ زىپىك مۇئەللىم ك-
يىمى پۈتۈنلەي ھۆل بولۇپ كەتكەن ئا بدۇكبرىمنىڭ بە-
شىدىن ئايىغىچە قارىۋېتىپ، تەسىرلەنگەن ھالدا سە-
نىپتىكى ئوقۇغۇچىلارغا: «بۇ ئۇيغۇر ساۋاقداش مۇشۇنداق
بوران - يامغۇردىمۇ مەكتەپكە كەپتۇ، بۇ خىل
روھ ھەممىزنىڭ ئۆگىنىشىگە ئەرزىيدۇ» دەيدۇ.
ئا بدۇكبرىم ئۇ ۋاقىتتا خەنزۇچىنى ئانچە بىلمىگەچ-
كە، مۇئەللىمنىڭ سۆزىنى خاتا چۈشىنىپ، مۇئەللىم
بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ چۈشەنمەسلىكىگە
قارىمايلا. ئۇيغۇرچە: «مەن قەستەن كېچىكىپ كەلمىدىم»
دەيدۇ، سۆز ئۇقۇشماسلىق سەۋەبىدىن مۇئەللىم ۋە ئوقۇ-
غۇچىلار ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى چۈشەنمەي قالىدۇ، ھە-
لىمۇ ياخشى سىنىپتا ئۇيغۇرچىنى بىلىدىغان ئىلمىق
بىرخەنزۇ ئوقۇغۇچى بار ئىكەن، ئۇ ئالدى بىلەن ئا بدۇ-
كبرىمنىڭ سۆزىنى مۇئەللىم بىلەن ساۋاقداشلارغا تەرجە-
مە قىلىپ بېرىپ، ئاندىن مۇئەللىمنىڭ سۆزىنىمۇ ئا بە-
دۇكبرىمگە تەرجىمە قىلىپ بېرىدۇ. ئا بدۇكبرىم چۈشەنـ
گەندىن كېيىن، ھاياجانلىنىپ، ئالغا بىرقەدەم چامداپ،
ئىككى قولىنى مەيدىسىگە قويۇپ، لىيۇ زىپىك مۇئەللىمگە
تەزىم قىلىدۇ، كەينىگە بۇرۇلۇپ، ساۋاقداشلارغا تەزىم قە-
لىدۇ ھەم جىددىي كەيپىيات بىلەن:«بۇندىن كېيىن، ئاڭـ
ماندىن پىچاق يامسۇن، مەكتەپكەۋاقتىدا كېلىمەن» دەيـ

دۇ، ھېلىقى ئىسلىق ساۋاقداش ئابدۇكېرىمنىڭ بۇ سۆز-
زىنىسى خ... زۇچىغا تەرجىمە قىلىپ بەرگەندىن كېيىن،
پۈتۈن ... سىنىپتىكى ساۋاقداشلار قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كېتىشتىدۇ،
بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچى ئۇنىڭ ئاۋاز بىلەن: «يارايسەن
ئوغۇل بالا!» دەيدۇ. يەنە بىر ساۋاقداش: «قىتى
كېلەي دەپ قالدى، بۇ ئۇيغۇر ساۋاقداش ھەركۈنى
كېلىپ - كېتىپ يۈرۈپ، بىرەك جاپا تارتىپ كېتىدۇ. مەن
كارىۋىتىمنى ئۇنىڭغا بوشىتىپ بېرەي، مەكتەپكە كېلىپ
ياتسۇن» دەپ تەكلىپ بېرىدۇ، يەنە بىرقانچە ساۋاقداشمۇ
ئۆزىنىڭ كارىۋىتىنى ئابدۇكېرىمگە بوشىتىپ بېرىشنى
خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابدۇكېرىم تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 - يىل-
لىقىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، خەنزۇچىدا خېلىلا ئىلگە-
رىلەيدۇ، بۇ تىلنى ئىگىلىۋالغاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم

نىڭ تالانتى تېخىمۇ تېزتەرەققىي قىلىدۇ. دادىسى بىلەن ئاپىسىنىڭ ئىخلاسمەن، ئېغىر - بېسىق، قىزغىن، ۋىجدانلىق بولۇشتەك خىسلەتلىرى ئۇنىڭدا يېتىلىدۇ. 1946 - يىلى ئابدۇكېرىم بىلەن ئىككىنچى شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتتە ئىشلەۋاتقان مەزگىلىدە، بىر كۈنى ئۇ ئۆزىنىڭ ئىلگىرىلەش جەريانىنى ماڭا سۆزلەپ بېرىپ: «مەن ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تولۇقسىز 1 - يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا، ھەنزۇ دوستلارنىڭ ئۆز دوستلىرى ئۈچۈن ئىككى قولىغا پىچاق ئېلىپ جان پىدا قىلىدىغان روھىغا بەكمۇ قايىل بولغانىدىم» دېگەنىدى ۋە شۇنىڭدىن كېيىنلا. بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى ماڭا تەپسىلىي چۈشەندۈرگەنىدى، ئابدۇكېرىم يەنە بۇنىڭغا: «دوست - دۇشمەننى سىنىپىي نۇقتىسىنەزەر بىلەن ئايرىشنى شىنجاڭ شۆيۈەنىدە لىن جىلۇ ئەپەندىمنىڭ دەرسىنى ئاڭلاپ ئاندىن چۈشەنگەنىدىم» دېگەن گەپنى قوشۇپ قويغانىدى.

ئېسىل تالانتلىق خاراكتېر، ئەمدىلا ۋۇجۇدقا كەلگەن ئېتىقاد ئابدۇكېرىمنى ساۋاقداشلار ئىچىدە تېزلىكتىلا نۇرغۇن دوستلارغا ئىگە قىلغان، ئۇنىڭ باشقىلار بىلەن بولغان دوستلۇق مۇناسىۋىتى تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپتىن تولۇق ئوتتۇرا سىنىپقا كېڭىيىدۇ. ئۇ بۇ چاغدا ناھايىتى جۇشقۇن بولۇپ كېتىدۇ. ئابدۇكېرىمنىڭ ھەرشەنبە كۈنى ئۆتكۈزۈلىدىغان كۆڭۈل ئېچىش يىغىنىدا ئوينىغان ئۇسسۇللىرى، ۋاسكېتبول مەيدانىدا ئۇستىلىق بىلەن توپ تاشلاشلىرى ئۇنىڭ بىلەن قويۇق ئارىلاشمىغان ساۋاق

داشلارغىمۇ چوڭقۇر تەسىر قالدۇرىدۇ.

تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 - يىللىقىنىڭ ئا-خىرىدا بىر كۈنى بىر يېقىن ساۋاقدىشى ئۇنىڭ قۇلى-قىغا: «لىۋ زىپىڭ مۇئەللىم كومموۇنىست ئىكەن! بەزىلەر-نىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، مۇدىر لى يۇنيانىڭمۇ كومموۇ-نىست ئوخشايدۇ!» دەپتۇ. ئابدۇكېرىم بۇ خەۋەرنى ئاڭ-لاپ، ھەيران قاپتۇ. ئۇ دەرھال لىۋ زىپىڭ مۇئەللىمنى، مۇدىر لى يۇنيانىڭنى يۇرتتا كونىلار سۆزلەپ بېرىدىغان «سوۋېت قىزىل پاچاقلىرى»غا ئوخشىتىپتۇ. ئۇ ۋاقىتلاردا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئۇچقۇرپانغا قېچىپ كەلگەن ئۆزبېك بايلار «قىزىل پاچاق» لارنى يەتتە باشلىق يالماۋۇزدەك كىشىلەر، دەپ سۆزلەپ بېرىدىكەنمىش.

تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 2 - يىللىقىدا دەرس بەك كۆپ بولغان بولسىمۇ، لىۋ زىپىڭ مۇئەللىم توغرىسى-دىكى، مۇدىر لى يۇنيانىڭ توغرىسىدىكى ۋە «سوۋېت قىزىل پاچاقلىرى» توغرىسىدىكى مەسىلە ئابدۇكېرىمنىڭ كاللىسىدىن زادىلا كەتمەپتۇ.

ئابدۇكېرىم كېيىن مۇشۇ باسقۇچتىكى تۇرمۇشنى ماڭا سۆزلەپ بېرىپ مۇنداق دېگەنىدى: «مەن مەكـ تەپكە كېچىكىپ قالغان ھېلىقى بوران - يامغۇرلۇق كۈن-دىن كېيىن، لىۋ زىپىڭ مۇئەللىم مېنىڭ چوقۇنىدىغان ئادىمىم بولۇپ قالغانىدى. ئۇ مەرد، مېھرىبان ئادەم ئىدى. كىشىلەرگە بەكمۇ يېقىملىق مۇئامىلە قىلاتتى. ئۇ بىلىمگە باي ئىدى، تېنىمۇ بەك ساغلام ئىدى، ئائىـ لىسىدە قىينىچىلىقى بار ئوقۇغۇچىلارغا دائىم ياردەم

قىلاتتى، مۇئەللىمنىڭ مۇشۇ خۇسۇسىيەتلىرىنى ئويلاپ، ئەگەر بۇ مۇئەللىمگە ئوخشاش كىشىلەر كوممۇنىست بولىدىغان بولسا، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىمۇ، سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيەسىمۇ ئوخشاشلا بىر تۈركۈم كارامەت ئادەملەردىن تەركىب تاپقان پارتىيە بولسا كېرەك دەپ ئويلىدىم، كېيىنچە، كوممۇنىستلارنى ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ قالدىم، بۇ مېنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان ۋاقتتا قولغا كەلتۈرگەن ئەڭ مۇھىم سىياسىي نەتىجەم.» ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ ئاخىرقى بىر جۈملە سۆزىنى ئالاھىدە تەكىتلىگەنىدى.

مايىسا

1937 - يىلى، ئابدۇكېرىم ئۈچ يىللىق تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ تۈرمۇشىنى تۈگىتىپ، شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ قىسمى (تەييارلىق قىسىم)غا كىرىدۇ.

شىنجاڭ شۆيۈەنى ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ جەنۇبىي چېتىدىكى بىر دۆڭگە جايلاشقان. ئۇ يەر سەندۈكىبىي دەپ ئاتىلىدۇ، ھازىر بۇ يەر ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ مەركىزىگە ئايلىنىپ قالدى. بىراق، ئابدۇكېرىم شىنجاڭ شۆيۈەنىدە ئوقۇغان يىللاردا، شىنجاڭ شۆيۈەنىدىن شەھەر (ھازىرقى چوڭ - كىچىك ئىككى تۆت كوچا)گە كىرىش خۇددى سەھرادىن شەھەرگە كىرگەندەك ھېس قىلىناتتى.

سۇنئي (مىلىستارىستلارنىڭ جايلارنى ئىگىلىۋېلىشى) ۋە تەبىئي (ترانسپورتنىڭ مۇشكۈللۈكى) سەۋەبلەرنىڭ توسقۇنلۇق قىلىشى نەتىجىسىدە، ئەزەلدىنلا دۇنيادىن خەۋەرسىز بولۇپ كەلگەن ئاسىيا مەركىزىدىكى شىنجاڭ، فاشىزمغا قارشى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ دەۋرى ئېقىمىدا ئويغىنىشقا باشلىدى. ۋەتىنىمىزنىڭ ئوتتۇرا رايونىدىكى ئەھۋاللار ياپون قاراقچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ خەۋرى بىلەن بىللە شىنجاڭغا كېلىپ تۇرىدىغان بولدى. ياۋروپانىڭ ئەھۋالىمۇ، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنىڭ گېرمانىيىگە قارشى ئۇرۇش قىلىۋاتقانلىقىغا دائىر خەۋەرلەرمۇ شىنجاڭغا يېتىپ كەلدى. شىنجاڭنىڭ ئۆزىدە بولسا، جۇڭگو كوممۇنىستلىرى باشچىلىقىدىكى زور بىر تۈركۈم سىياسەتچىلەر، مۇتەپەككۇرلار ۋە يازغۇچىلار توپلانغانىدى، بولۇپمۇ بۇنداق خادىملارنىڭ كۆپىنچىسى شىنجاڭ شۆيۈەنىگە توپلانغانىدى. دۇ جۇڭيۇەن شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ باشلىقى بولغان، لىن جىلۇ شىنجاڭ شۆيۈەنىدە ئىلمي مۇدىر بولغان، ماۋدۇن، شى مېي قاتارلىق كىشىلەرمۇ شىنجاڭ شۆيۈەنىگە كېلىپ دەرس ئۆتكەن، جاڭ جۇڭشى قاتارلىق بىرمۇنچە كوممۇنىستلارمۇ شىنجاڭ شۆيۈەنىدە مۇئەللىم بولغان.

ئابدۇكېرىم شىنجاڭ شۆيۈەنىگە كىرگەندىن كېيىنكى دەسلەپكى مەزگىللەردە، ئوخشاش تىكىلگەن ئوقۇغۇچىلار كىيىملىرى، چوڭ - چوڭ بىنالار، كەڭ تەنتەربىيە مەيدانلىرى ۋەھاكازالار ئۇنىڭغا بىر خىل يېڭىلىق بولۇپ كۆرۈنگەن، بۇ جەھەتلەردە ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا

مەكتەپ شىنجاڭ شۆيۈەنىگە ھەرگىزمۇ تەڭ كېلەلمەيتتى.
ئابدۇكېرىم ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان مەزگىلدە، دۇنيا بويىچە ئالتە چوڭ داھىينىڭ بىرى ① بولغان شېكسپىرنى ئاممىۋى يىغىندىلا كۆرگەنىدى. ئەمما ئۇ شىنجاڭ شۆيۈەنىدە ئوقۇغان مەزگىلدە بولسا، رەئىس، قوشۇمچە دۇبەن بولغان شېكسپىر شىنجاڭ شۆيۈەنىگە پات - پاتلا كېلىپ، ئالتە بۆيۈك سىياسەت ② ھەققىدە سۆزلەپ بېرىپ تۇرغان. شېكسپىر بەستىلىك تەقى - تۇرقى، ھەيۋەتلىك ھەربىيچە كىيىملىرى، جاراڭلىق سۆزلىرى، قاپقارا قېشى ئاستىدىكى تەھدىتلىك كۆزلىرى ئابدۇكېرىمگە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا، ئابدۇكېرىم شېكسپىر توغرىسىدا مەن بىلەن پاراڭلاشقاندا: «دەسلەپكى ۋاقىتلاردا، مەن شېكسپىرنى ھەقىقەتەنمۇ ئىسمىغا ئوخشاش دۇنياۋى خاراكتېرلىك تالانتلىق ئادەم ئىكەن، دەپ ئويلىمىغانىدىم، كېيىن، ئۇزاق ئۆتمەي، ئەمەلىيەت مېنىڭ بۇ قارىشىمنى ئۆزگەرتتى ...» دېگەنىدى. ئۇ ۋاقىتتا مەن خەنزۇچىنى ئانچە چۈشەنمەيدىغانلىقىم ئۈچۈن، ئابدۇكېرىم «才世»③ دېگەن ئىككى خەتنىڭ مەنىسىنى ماڭا

---

① شېكسپىر ئۆزىنى ماركس، ئېنگېلس، لېنىن، ستالىن، سۈن چوڭشەنلەرنىڭ قاتارىغا كىرگۈزۈپ، دۇنيا بويىچە ئالتە ئۇلۇغ داھىينىڭ بىرى دەۋالغان.

② ئالتە بۆيۈك سىياسەت: جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش، مىللەتلەر باراۋەر بولۇش، دىيانەتلىك بولۇش، تىنچلىقنى ساقلاش، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش.

③ «才世盛» دېكى «盛» ئۇنىڭ قاملىسى، «才世» ئۇنىڭ ئەسلى: «世» «دۇنيا» دېگەن مەنىنى، «才» «تالانت» دېگەن مەنىنى بېرىدۇ، «才世» «دۇنياۋى تالانت» دېگەن مەنىنى بېرىدۇ - تەرجىمدىن.

ئالاهىده يېشىپ چۈشەندۈرۈپ بەرگەنىدى.

بۇ مەزگىل شىنجاڭ شۆيۈەنىدە ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەپەككۇر پائالىيىتى تازا جانلانغان مەزگىل ئىدى. ماركسىزم، سىنىپىي كۆرەش، ماتېرىيالىزم دېگەنگە ئوخشاش تېمىلارنى ئاشكارا سۆزلەشكە بولاتتى. شىنجاڭ شۆيۈەنىگە ئوقۇشقا كىرگەن ئابدۇكېرىم ئانچە ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەيلا، ئۆزىنىڭ ئاجايىپ جۈشقۇن ئوقۇغۇچى ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتى. ئۇ خەنزۇچىنى ئوبدان بىلەتتى، قەددى - قامىتى كېلىشكەن، روھى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان، ھەر خىل دەرسلەردە باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشىدىغان ياخشى ئوقۇغۇچى ئىدى. تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، ئۇ مەكتەپنىڭ بارلىق سىياسىي پائالىيەتلىرىگە بەكمۇ قىزىقاتتى، ئۇ كوچا تىياتىرلىرىدا ياپون قاراقچىلىرىنىڭ رولىنى ئويناپ، ئۆز ئەينىدەك ئوخشىتاتتى. كوچىلاردا ئۇتۇق سۆزلىگەندە، ناھايىتى جانلىق سۆزلەۋېتەتتى، بولۇپمۇ ئۇ ئەنگۈەن تەرەپلەردىكى ئۇيغۇرلار توپلىنىپ ياشايدىغان جايلاردا ئۆتكۈر نۇتقى بىلەن ئۇيغۇر ئاھالىسىگە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان. 1946 - يىلى، ئابدۇكېرىم شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن ۋاقىتتا، بىر مۇنچە ئۇيغۇرلار: «ئابدۇكېرىم ئوقۇغۇچى بولۇپ يۈرگەن ۋاقىتلاردا، بىز ئۇنىڭ نۇتقىنى ئاڭلىغان، ئۇ كارامەت سۆزلەيتتى، بىراق ئۇ ۋاقىتلاردا، ئۇ بۇرۇتى ئەمدىلا خەت تارتقان كىچىك بالا ئىدى» دەيىشەتتى.

ئابدۇكېرىمنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغان سىياسىي قىز-

غەلىقى تەبىئىي ھالدا مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرى يولداش لىن جىلۇنىڭ دىققىتىنى قوزغىغان. بىر كۈنى، سەياسىي دەرس ئۆتكەن يولداش لىن جىلۇ دەرستىن چۈشۈش سىگنالى چېلىنىپ بولغاندىن كېيىن، كىتابلىرىنى يىغىشتۇرۇپ تۇرۇغانسىكەن، ئابدۇكېرىم تۇيۇقسىزلا ئورنىدىن تۇرۇپ، چوڭ ئاۋاز بىلەن: «لىن مۇئەللىم، مېنىڭ بىر سوئالىم بار» دەيدۇ. سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئابدۇكېرىمنىڭ ئۇشتۇمتۇتلا سوئال سوراۋاتقانلىقىدىن ئەجەبلىنىپ، ئۇنىڭغا قارىشىپ قالىدۇ. يولداش لىن جىلۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئىخلاس بىلەن: «قانداق سوئال ئىدى؟» دەپ سورايدۇ. ئابدۇكېرىم تاقەتسىزلىك بىلەن: «ئالتە بۈيۈك سىياسەتنىڭ ئاخىرقى مەقسىتى كۆممۇنىزم بولامدۇ؟ سىنىپ يوقىتىلامدۇ؟» دەپ سورايدۇ. ئابدۇكېرىمنىڭ ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى زورمۇ زور كۆممۇنىزمغا سېلىشتۇرۇپ ئوتتۇرىغا قويغان سوئالى پۈتۈن سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارنى غۇلغۇلىغا سالىدۇ. لىن جىلۇ بىرئاز ئويلىنىپ: «بۇ سوئالنى ئوبدان چۈشەندۈرۈش ۋاقتى بولۇپ قالدى. بۈگۈن كەچكىمەشق ۋاقتىدا مەن ئىشخانامدا سىزنى كۈتۈپ تۇرىمەن، مۇمكىنقەدەر سوئالىڭىزغا جاۋاب بېرەي» دەيدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، ئابدۇكېرىم يولداش لىن جىلۇنىڭ ئىشخانىسىغا كۆپ باردىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىرى بولۇپ قالىدۇ. كېيىنكى ۋاقىتلاردا، ئابدۇكېرىم لىن جىلۇ توغرىسىدا مەن بىلەن پاراڭلاشقاندا ناھايىتى تەسىرلەنگەن ھالدا: «ئىلمىي مۇدىر لىن جىلۇ مەندىن جىق

چوڭ ئەمەس ئىدى، بىراق ئۇ بىلىمگە ئىنتايىن باي، ئېغىر - بېسىق، قورسىقى بەك كەڭ ئادەم ئىدى، ئۇنىڭ كومۇنىزمغا بولغان ئىشەنچىسى ئاجايىپ قەتئىي ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ مېنىڭ ئۆمۈرۋايەت ئۆگىنىدىغان بىر-دىنبىر ئۇلكەم بولدى» دېگەنىدى. ئۇنىڭ سۆزى ۋە ھەرىكىتىدىن ئۇنىڭ يولداش لىن جىلۇغا چىن قەلبىدىن قايىل ئىكەنلىكىنى تولۇق كۆرگىلى بولاتتى.

بىر كۈنى، يولداش لىن جىلۇ تەكلىپكە بىنائەن، مىللىي ئوقۇغۇچىلارنىڭ كەچكى يىغىنىغا قاتنىشىپتۇ، ئابدۇكېرىم ئوقۇغۇچىلارغا ۋەكالىتەن سۆز قىلىپتۇ. ئۇيغۇرچە سۆزلەپتۇ. ئۇ سۆزىنى باشلاپ: «ساۋاقداشلار، بۈگۈن لىن جىلۇ ئاكا...» دېيىشىگىلا، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان بىر ساۋاقداش بوش ئاۋاز بىلەن ئۇنىڭغا: «ھەي، ئىلمىي مۇ-دىر لىن جىلۇ دېگىن» دەپتۇ. ئابدۇكېرىم بىرئاز ھودۇقۇپ قاپتۇ. بۇ ۋاقىتتا، يولداش لىن جىلۇ قىزغىنلىق بى-لەن: «ئاكا دېگەن سۆزنى چۈشەندىم. ساۋاقداشلار، مېنى لىن جىلۇ ئاكا دېسە، خۇش بولىمەن، بۇ يەردە ئولتۇر-غان ئۇيغۇرچىلارنىڭ مەندىن كىچىكلىرى بولسا، مەن ئۇ-لارنىڭ ئاكىسى بولىمەن، مەندىن چوڭلىرى بولسا، ئۇلار مېنىڭ ئاكام بولىدۇ» دەپتۇ. ئابدۇكېرىم يولداش لىن جىلۇنىڭ سۆزىنى ساۋاقداشلارغا تەرجىمە قىلىپ بې-رىپ كەتكەندىن كېيىن، ھەممەيلەن خۇش بولۇپ كېتىپتۇ، كەچكى يىغىن جانلىنىپ، تارتىنچاقلىق كەيپىياتى ئۇ ۋاقىتتىلا تۈگەپتۇ.

ئابدۇكېرىمنىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرىدىكى ساۋاقداشلى-

ری ئابدۇكبرىم بىلەن يولداش لىن جىلۇنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئەسلەپ: «ئىلمىي مۇدىر لىن جىلۇ بىلەن ئابدۇكبرىم خۇددى ئاكا - ئۇكىدەك ئۆتۈشەتتى، ئابدۇكبرىم ئىلمىي مۇدىر لىن جىلۇنى بەكمۇ ھۆرمەتلەيتتى، ئىلمىي مۇدىر لىن جىلۇمۇ ئابدۇكبرىمگە بەك ئىشىنەتتى، ھەتتا تۇرمۇشىغا ئائىت ئىشلارنى بازارغا چىقىپ ھەل قىلىش توغرا كەلسىمۇ، كۆپ ۋاقىتلاردا، ئابدۇكبرىمگە تاپشۇرۇپ قىلدۇراتتى» دەپ تەرىپلىشىدۇ.

1946 - يىلى، تىنچلىق بېتىمى ئىمزالىنىپ ئانچە ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەيلا، بىز ئۇرۇمچىگە كېلىپ گومىنداڭ دائىرىلىرى بىلەن بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇش توغرىسىدىكى كونكرېت مەسىلىلەر ئۈستىدە ئاخىرقى قېتىم مەسلىھەتلىشىش ئىشىغا كىرىشتۇق. ئىشلار شۇنچە ئالدىراش بولغان بولسىمۇ، ئابدۇكبرىم بىركۈنى: «ئانا مەكتەپ - شىنجاڭ شۆيۈەنىنى كۆرۈپ كېلەيلى»، دەپ مېنىمۇ بىللە بېرىشقا تەكلىپ قىلدى. بىز گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويماسلىق ئۈچۈن بىر يەكشەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن، مۇھاپىزەتچىنىمۇ، شوپۇرنىمۇ ئالماي بارماقچى بولدۇق، ماشىنىنى مەن ھەيدىدىم، توپتوغرا شىنجاڭ شۆيۈەنىگە باردۇق. بۇ ۋاقىتتىكى شىنجاڭ شۆيۈەنى ھەممىلا يېرىدە خىش - داشقاللار چېچىلىپ تۇرغان، ياۋا ئوتلار ئۆسۈپ كەتكەن، ئۆيلىرى كونىراپ كەتكەن بىر ۋەيرانە مەكتەپكە ئايلىنىپ قالغانىكەن. بەزىدە بىر - ئىككى ئوقۇغۇچىنى ئۇچرىتىپ قالاتتۇق، ئۇلار روھسىز ھالدا بىزنىڭ يېنىمىزدىن ئۆتۈپ كېتەتتى.

بۇ ۋەيرانە ئەھۋالنى كۆرۈپ ئابدۇكېرىمنىڭ كۆڭ
لى ناھايىتى يېرىم بولدى. ئۇ: «ئۆز ۋاقتىدا، بۇ ھايا
تىي كۈچ ئۇرغۇپ تۇرىدىغان مەكتەپ ئىدى، ئوقۇغۇچىلى
رىمۇ كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق ياشلار ئىدى. لىن جىلۇ ئاكىنا
ئوخشاش جۇڭگو كومۇنىستلىرى بولسا بۇ كۆتۈرەڭگۈ روھ
لۇق ئوقۇغۇچىلارنىڭ يادروسى ئىدى» دېدى.

مۇشۇ پۈتۈن يېرىم كۈن ئىچىدە، ئابدۇكېرىم مې
نى باشلاپ، خارابىلىشىپ قالغان بۇ مەكتەپنىڭ ھەممە
بۇلۇڭ - پۈچقاقلىرىنى ئايلىنىپ، ئۆز ۋاقتىدىكى ئوقۇغۇ
چىلار ياتاقلىرى، دەرسخانا، توپ مەيدانى، كۈلۈب، ئاش
خانىلارنى ماڭا كۆرسەتتى، ئۇ يەنە دۇ جۇڭيۈەن، ماۋدۇن
لارنىڭ ئىشخانىسى ۋە ياتاقلىرىنى، بولۇپمۇ يولداش لىن
جىلۇنىڭ ئىشلىگەن ۋە تۇرمۇش كەچۈرگەن جايلىرىنى
ماڭا تەپسىلىي تونۇشتۇردى. ھەتتا مۇشۇ جايلاردا يولداش
لىن جىلۇ بىلەن ئۆتكۈزگەن سۆھبەتنىڭ تەپسىلىي ئەھ
ۋاللىرىنى ئەسلەپ ماڭا سۆزلەپ بەردى. بىز 2 - قەۋەتكە
چىقىپ، پېچەتلەپ قويۇلغان بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كەلدۇق،
ئابدۇكېرىم ماڭا: «بۇ لىن جىلۇ ئاكىنىڭ بۇرۇنقى ئىش
خانىسى، بۇ ئىشخانىدا لىن جىلۇ ئاكا بىرمۇنچە مەسە
لىلەرنى ماڭا چۈشەندۈرگەن، مايمۇننىڭ ئادەمگە ئۆز
گىرىشىدىن تارتىپ، سىنىپىي جەمئىيەت، ھەتتا مىللىي
مەسىلىگە قەدەر بىرمۇنچە مەسىلىلەر توغرىسىدا ماڭا
تەربىيە بەرگەنىدى، بۇ تەربىيىلەرنى ئەڭگۈشتەر دېسەمۇ
بولىدۇ. لىن جىلۇ ئاكا مۇشۇ ئىشخانىدا ماڭا: مىللىي
مەسىلىنى چوقۇم سىنىپىي مەسىلە بىلەن بىللە ھەل قى

لىش كېرەك، مىللىي مەسىلىنى سىنىپىي مەسىلە بىلەن بىر لەشتۈرمەي سۆزلەش — XX ئەسىرنىڭ 40 - يىللىرىدا چوقۇم كومۇنىزمغا زىيانلىق بولغان مىللەتچىلىكنى كەلـ تۈرۈپ چىقىرىدۇ. بـولۇپمۇ شـىنجاڭدا بۇنىڭغا ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك، دېگەنىدى» دېدى.

ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ شىنجاڭ شۆيۈەنىدىكى تۇرمۇشـ نى بەك ئەسلەيتتى. 1947 - يىلى 3 - ئايدا، خەلق ئىنقـ لابىي پارتىيىسىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرى جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى بىلەن ئالاقە باغلاش مەسىلىسى مۇزاكىرە قىلىنغان بىر قېتىملىق يىغىنـ دا، ئابدۇكېرىم جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى بىلەن ئالاقە باغلاشنى قەتئىي تەشەببۇس قىلغان. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ تەشەببۇسىنى مۇنداق دېگەنىدى: «مەن ئۆلـ كىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تولۇقسىز سىنىپىدا ئوقۇـ ۋاتقان ۋاقتىمدا، لىيۇ زىپىڭ مۇئەللىمنىڭ ۋۇجۇددىن جۇڭگو كومۇنىستلىرىنىڭ ئالىي پەزىلىتىنى كۆرۈپ، جۇڭـ گو كومۇنىستىك پارتىيىسىنى ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ قالغانىدىم، شىنجاڭ شۆيۈەنىدە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا، لىن جىاۋ ئاكىدىن تەربىيە ئېلىپ، شۇنىڭ بىلەن جۇڭگو كومـ مۇنىستىك پارتىيىسىگە بولغان ئىشەنچىنى تىكلىگەنىـ دىم. بۇ پارتىيىنىڭ ئالىي مەقسىتى بار، ئۇنىڭ ئەزالـ رى كىشىلەرگە سادىق، ئاق كۆڭۈل، يىراقنى كۆزلەيدۇ، باتۇرلۇق بىلەن كۈرەش قىلىدۇ. ئۇلار بىز جۇڭخۇا مىللـ تىنىڭ ھەۋەرلىرى بۈگۈن، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتـ يىسىدىن باشقا ھېچقانداق پارتىيە جۇڭگونى قۇتۇلدۇـ رۇش سالاھىيىتىگە ئىگە ئەمەس».

ئۇچىنچى باب

«خائىنلار» ئەۋلادلىرى

ساۋەنگە قوغلىنىش

1938 - يىلى، شېڭ شىسەي شىنجاڭدا يەنە بىر ئاتالمىش «چوڭ سۈيىقەست ئەنزىسى»نى پەيدا قىلىپ، ئومۇمىي تازىلاش ئېلىپ باردى، بۇ شىنجاڭ تارىخىدا 100 يىلغا يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان يۈز بەرگەن يەنە بىر چوڭ ناھەق ئەنزە ئىدى. ئۇ، شۇ يىلى 9 - ئايدىن كېيىنكى يىلى 11 - ئايغىچە، ئىككى مىڭدىن ئارتۇق كىشىنى شۇ ئەنزە- گە چېتىپ ھەپسىگە ئالدى. 1940 - يىلى 2 - ئايغىچە، ئالتايدىكى قازاق چارۋىچىلار قوراللىرىنى تاپشۇرۇشنى بايقۇت قىلىپ، قوزغىلاڭ كۆتۈرۈۋېدى، شېڭ شىسەي بۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، قولغا ئېلىش دائىرىسىنى يەنە كېڭەيتىپ، ئونمىڭلىغان بىگۇناھ ئادەملەرنى تۈرمىگە تاشلىدى، نۇرغۇنلىغان ئادەملەرنى تۈرمىدە قىيناپ ئۆلـ

تۇردى. ئۇلارنىڭ ئائىلە تەۋەلىرىنى «خائىنلار» ئائىلە تەۋەلىرى قىلىپ بېكىتتى، ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى «خائىنلار» ئەۋلادلىرى قىلىپ بېكىتتى.

1938 - يىلى، ئابدۇكېرىمنىڭ دادىسى ھاشىمئاخۇن ئاكىمۇ قولغا ئېلىنىپ، تۇرمىدە ئۆلتۈرۈلدى. ئاردىدىن ئىككى يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم«خائىنلار»ئەۋلادى سۈپىتىدە ساۋەنگە سۈرگۈن قىلىندى. ساۋەن ناھىيىسى بىلەن ئۇرۇمچىنىڭ ئارىلىقى 180 كىلومېتر كېلىدۇ، ئۇ، جۇڭغارىيە ئويمانلىقىنىڭ شىمالىي يانباغرىدىكى بىر چوڭ بوستانلىق ئىدى.

ئابدۇكېرىم بىلەن سۈرگۈن قىلىنغان ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى، شۆيۈەن تەييارلىق سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى بار ئىدى، يەنە بىر قىسىم ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە سەفەن مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىمۇ بار ئىدى. خەنزۇلار، ئۇيغۇرلار،خۇيزۇلار، قازاقلار، ئۆزبېكلەر بارئىدى.بۇ «خائىنلار» ئەۋلادلىرى ئولتۇرغۇزۇلغان ماشىنىلار ئۇرۇمچىنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىدىن چوڭ كۆۋرۈك (شىداچياۋ)نىڭ يېنىغا يىغىلىپ، ماشىنا ئەترىتى قىلىنغاندىن كېيىن، ماشىنا يالايدىغان ئوفىتسېر ئىنتىزام بۇيرۇقىنى ئېلان قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى بىر مادىدا، پول ئۈستىدە قاچقانلار دەرھال ئېتىلىدۇ، دېيىلگەن.

ئابدۇكېرىم قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ قەيەرگە بارىدىغانلىقىنى قىلچىمۇ بىلمەيتتى.قاچ سەھەردە، ماشىنا ئەتىرىتى ئاستا ھەرىكەتكە كېلىپ قوزغىلىشقا باشلايدۇ، قو-

راللىق جەڭچىلەر ئولتۇرغان بىر ماشىنا ئەك ئالدىدا يول ئېچىپ ماڭىدۇ، شۇنىڭغا ئوخشاش بىر ماشىنا ئارقىدا يالاپ ماڭىدۇ. ماشىنا ئەترىتى يىقىلغانتاشتىن ئۆتكەن كېيىن، ئابدۇكېرىم قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ غەرب تەرەپكە ئەكىتىلىۋاتقانلىقىنى بايقايدۇ.

ماشىنا ئەترىتى ساۋەن ناھىيىسىنىڭ بازىرىغا يېتىپ كەلگەندە، ساۋەن ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسى گويا چوڭ دۇشمەنگە دۇچ كېلىپ قالغاندەك بولۇپ كېتىدۇ. بىر-قانچە ئوفىتسېر تاپانچىسىنى چىقىرىپ كابىنكىنىڭ دەسـ سىگۈچىگە چىقىدۇ، باشقا ساقچىلار نەيزىسى چىقىرىلغان مىلتىقلىرىنى كۆتۈرۈپ ماشىنىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ماڭـ دۇ. ماشىنىلار ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كېـ لىپ توختىغاندىن كېيىن، ماشىنا ئەترىتىنى يالاپ كەلـ گەن ھېلىقى ئوفىتسېر: «ئابدۇكېرىم، ماشىنىدىن چۈش!» دەپ ۋارقىرايدۇ. بۇ ئابدۇكېرىمگە دەھشەتلىك تۇيۇلـ سىمۇ، ئۇ ئالدىرىماي ئورنىدىن تۇرۇپ، ماشىنىدىكى ھەمـ راھلارغا يەر ئاستىدىن قارايدۇ، كۆپچىلىكىمۇ بىر خىل ئېچىنىشلىق كەيپىياتتا ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇرۇشىدۇ. بۇ قېيا پەتتىن ئۇلارنىڭ ئايرىلىدىغانلىقى مەلۇم بولۇپ تۇراتتى.

ئابدۇكېرىم كېيىن شۇ ۋاقىتتىكى ئەھۋالنى ئەسـ لەپ مۇنداق دەيدۇ: «شۇ ۋاقىتتا مەن ئۆلسەممۇ، يا پون قاراقچىلىرىغا قارشى باتۇرلارغا ئوخشاش ئۆلۈشۈم كېـ رەك دېگەن خىيالغا كەلدىم. مۇشۇ خىيال بىلەن شۇنداق غەيرەتكە كەلدىمكى، ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ، يەرگە تاق-

قىنده سەكرەپ، يېنىكلا چۈشتۈم. بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي دەپ، ئىككى قولۇمنى شىمىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ تۇرۇدۇم. ھېلىقى ئوفىتسېر ساۋەن ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقىغا: «شېڭ دۇبەننىڭ بۇيرۇقى بويىچە، ئابدۇكېرىم دېگەن بۇ خائىنلار ئەۋلادىنى سىلەر نازارەتكە ئېلىپ باشقۇرۇشۇڭلار كېرەك!» دېدى. شۇ چاغدا ئاندىن مەن «ماڭا چوڭ خەۋپ كەلمەيدىغان ئوخشايدۇ» دەپ چۈشەندىم.»

شۇندىن كېيىن، ھەمراھلار ئابدۇكېرىمنىڭ يۇقىرى قاتلىرىنى چۈشۈرۈپ قويمىدۇ، ماشىنىلار يەنە ئاستا-ئاستا مېڭىشقا باشلايدۇ. ئابدۇكېرىم كېتىپ بارغان ھەمراھلىرى بىلەن قوللىرىنى كۆتۈرۈپ سۆزسىز خوشلىشىدۇ، ھېچكىم ئۆزىنىڭ قانداق ئاقىۋىتىكە دۇچ كېلىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ. ماشىنىلار ئون نەچچە مېتر ماڭغاندىن كېيىن توختايدۇ. ھېلىقى ئوفىتسېر كابىنكىدىن چۈشۈپ، ھەربىيچە دەسسەپ ئابدۇكېرىمنىڭ يېنىغا كېلىپ: «قارىپ باق، نەرسىلىرىڭ تولۇقمۇ؟» دەپ ۋارقىرايدۇ. ئابدۇكېرىم باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىنى ياكى بۇ ئوفىتسېرنىڭ نەرسىلىرىنى خاتا ئېلىپ سالغان ئوخشايمەن دەپ دەرھال يېنىدىكى چامادىنىغا ۋە يۇك - تاقىلىرىغا قارىپ، خاتا بولمىغانلىقىغا ئىشەنگەندىن كېيىن، ئوفىتسېرگە: «ھەممىسى ئۆزۈمنىڭ نەرسىلىرى» دەپ جاۋاب قايتۇرىدۇ. ئوفىتسېر بېشىنى لىڭشىتىپ، ئۇنىڭ يۇك - تاقىلىرىنى بوشقىنا تېپىپ قويۇپ، ئابدۇكېرىمگە تۆۋەن ئاۋاز بىلەن تولۇق ئۇيغۇرچە سۆزلەپ: «بۇندىن كېيىن ئۆزۈڭنى ئاسرا، خۇدادا ئامانەت!» دەيدۇ.

بۇ ئوفتسىر ماشىنا ئەترىتى ئۇرۇمچىدىكى چوڭ كۆۋرۈك يېنىدىن يولغا چىقىش ئالدىدا، بۇيرۇق ئېلان قىلغاندا بىرقانچە جۈملە سۆز، ساۋەن ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەندە قىسقىغىنا بىرقانچە ئېغىز سۆز قىلغاندىن تاشقىرى، پۈتۈن سەپەر ئۈستىدە سۆز قىلمىغانىدى، ئۇنىڭ ئۆتۈكى پارقىراپ تۇراتتى، ھەربىيچە كىيىملىرى بەكمۇ كېلىشكەنىدى، ئۇچىسىدىكى بوي تاسمىسىنىڭ ۋە يان قورالليرىنىڭ تۇرۇشى ئۆلچەمگە بەكمۇ ئويغۇن كېلەتتى، بۇ ھال ئابدۇكېرىم ئىدىكى ۋە ئۆزىگە ھەمراھلىرىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالغانىدى. ئۇ ئابدۇكېرىمگە تولۇق ئۇيغۇرچە سۆز بىلەن بەخت تىلىگەندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ھەيران بولۇپ قېتىپلا قالدۇ. دېمەك، بۇ يەردە ھايا جانلىقتىن تاشقىرى، مىننەتدارلىقمۇ بار ئىدى. ئابدۇكېرىم قاتتىق تەسىرلىنىپ، پەس ئاۋاز بىلەن ئۇيغۇرچە: «سىز...» دېيىشى بىلەنلا، ئۇرۇمچىدىكى خەنزۇچە: «بۇندىن كېيىن، ئەگەر ئاز - تولا گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويىدىغان بولساڭ، ھەربىي قانۇن بويىچە جازاغا تارتىلىسەن!» دەپ ۋارقىرىۋېتىپ، ئارقىسىغمۇ قارىماي، چوڭ قەدەم تاشلاپ ماشىنىسى تۇرغان تەرەپكە كېتىدۇ.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تەرەپ گومىنداڭ دائىرىلىرى بىلەن تىنچلىق بېتىمىنى ئىمزالىغاندىن كېيىن، بىز ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتتىكى ۋەزىپىمىزنى ئۆتەش ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە ماكىمىچى بولدۇق. بىر كۈنى كەچكى تاماقتىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ئۆيۈمگە كېلىپ پا-

راگلىشىپ ئولتۇرۇپ، مۇشۇ ئەھۋالنى سۆزلەپ: «مەن بۇ قېتىم ئۇرۇمچىگە بارغاندىن كېيىن، چوقۇم بىر ئامال قىلىپ شۇ ئادەمنى تاپىمەن، ئۇنىڭ چىرايىنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن» دېگەنىدى.

ئابدۇكېرىم ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، بۇ ئوخشىمىغان ھەر تەرەپتىن كۆپ ئىزدىگەن بولسىمۇ، زادىلا تاپالمايدۇ. بىر كۈنى ئابدۇكېرىم ماڭا: «ئۇنىڭغا ئوخشاش ياخشى ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋەتتى دەپ ئويلايمەن» دېگەنىدى.

ياش ئوقۇتقۇچى

ئابدۇكېرىم ساۋەندە ئىككى يىلدىن ئارتۇق سۈرگۈن تۇرمۇشىنى كەچۈردى. بۇ ئىككى يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە، ئابدۇكېرىم ناھىيىدىكى ئۇيغۇر - قازاق باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىقىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ساۋەن بازىرى يولۇچىلار ۋە سودىگەرلەر قونۇپ ئۆتىدىغان جاي بولغاچقا، ترانسپورت جەھەتتىكى بۇ كىچىككىنە پايدىلىق شارائىت، بۇ كىچىك بازارغا ئاز بولسىمۇ ئاۋاتلىق كەلتۈرگەن، بۇ يەردە خەنزۇلار، ئۇيغۇرلار، قازاقلار ياشايتتى، بۇلاردىن تاشقىرى، ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن بۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان بىر قىسىم رۇسلارمۇ بار ئىدى، ئۇلار بۇ يەردە تىرىكچىلىك قىلىپ يۈرۈپ ترانسپورت، سودا

ئىشلىرىنى راۋاج تاپقۇزغانىدى. بۇ يەردىكى خەنزۇلار-
نىڭ كۆپچىلىكى سودىگەرلىك ۋە دەڭچىلىك بىلەن شۇ-
غۇللىنىاتتى. ئۇيغۇرلارنىڭ، رۇسلارنىڭ كۆپچىلىكى ئاش-
پەزلىك ۋە ناۋايىلىق قىلاتتى. قازاقلار بولسا ئاساسەن
بازارنى سۇت مەھسۇلاتى ۋە گۆش بىلەن تەمىنلەيتتى.

ناھىيىلىك ھۆكۈمەت مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈ-
مىنىڭ بىر خادىمىنى ئابدۇكېرىمنى ئۇيغۇر - قازاق
مەكتىپىگە ئەكەلگەندە، نامازشام ۋاقتى بولۇپ سىم-سىم
يامغۇر يېغىپ تۇراتتى، مەكتەپنىڭ 60 ياشتىن ئاشقان،
قۇلىقى ئېغىر، كۆزى خىرەلىشىپ قالغان بىر قازاق ئىش-
چىسى ئابدۇكېرىمنى كۈتۈۋېلىپ، ئىشخانىغا ئورۇنلاشتۇ-
رۇپ قويىدۇ، ئابدۇكېرىم جىنچىراغنى يانداۋرۇپ، ئۆيـ
نىڭ ھەممە يېرىگە قارايدۇ، ئۇدۇل تامنىڭ ئوتتۇرـ
سىغا شېكى شىسەينىڭ سۈرىتى چاپلانغان بولۇپ، ئۆيدە
ئۇنىڭدىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىدى، مەكتەپلەردە كۆپ
ئۇچراپ تۇرىدىغان دەرس جەدۋەللىرى، مۇئەللىملەرنىڭ
دەرس ئۆتۈش ۋاقىت جەدۋىلى ۋە ھەر خىل ئىسىملىكـ
لەر دەپتەرلىرىگە ئوخشاش نەرسىلەرنىڭ بىرىمۇ يوق
ئىدى. ئابدۇكېرىم بۇنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ، بۇنىمۇ
بىر مەكتەپ دېيىشكە بولامدۇ! دەپ ئويلايدۇ.

ئىككىنچى كۈنى تاڭ سەھەردىلا ئابدۇكېرىم ئور-
نىدىن تۇرۇپ، ئۆزى تۇرمۇش كەچۈرىدىغان ۋە خىزمەت
ئىشلەيدىغان بۇ مۇھىتنىڭ ئەھۋالىنى ئۆگىنىشكە ئالدى-
رايدۇ. ئۇ ئۆيدىن چىقىش بىلەنلا، كېسەكتىن ياسالـ
غان ئىككى ئېغىز ئەسكى ئۆينى كۆرىدۇ، ئۆينىڭ ئارقا

تەرىپى تېرىلغۇ يەر بولۇپ، ئۇ يەردە ئازراق دەرەخ بار ئىدى، مەكتەپنىڭ ئەتراپىدا قورۇق تام يوق ئىدى، ئۆيـ نىڭ ئەتراپلىرىدا بولسا تاش ـ چالىلار چېچىلىپ تۇراتـ تى. ئۆينىڭ ئالدىدىكى ئويمانلىقتا يىغىلىپ قالغان سېسىق سۇدا تېزەك، قۇملاقلار لەيلەپ تۇراتتى. ئابـ دۇكېرىم سۇدىن چىقىپ تۇرغان تاشلارغا دەسسەپ سۇدىن ئۆتۈپ، ئۆينىڭ يېنىغا كېلىپ دېرىزىدىن قارايدۇ، كېـ سەكتىن ياسالغان بىرقانچە رەت ئېگىز ـ پەس تار سۇپا كۆرۈنىدۇ، ئابدۇكېرىم بۇنى كۆرۈپ، مەن ئوقۇتقۇـ چىلىق قىلىدىغان مەكتەپ مۇشۇ ئىكەن ـ دە، دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم خىيالغا چۆمىدۇ: ئۇ، شېڭ شىسەينىڭ ئالته بۆيۈك سىياسىتى ئىجرا قىلىنىۋاتقان مەزگىلده، شىنجاڭدا مۇشۇنداق مەكتەپنىڭ بولىدىغانلىقىنى زادىلا تەسەۋۋۇر قىلمىغانىكەنمەن، دەپ ئويلايدۇ. شېڭ شـ سەينىڭ بىرقانچە يىلدىن بۇيانقى ئالدامچىلىق تەشۋـ قاتىغا پۈتۈنلەي ئىشىنىپ كەلگەن، ھەتتا شىنجاڭ شۆـ يۈەنلىدىن ساۋەنگە سۈرگۈن قىلىنغانغا قەدەر، ئۇنىڭ ئاتالمىش سىياسىي نەتىجىلىرىگە قىلچە گۇمانلانمىغان ئابدۇكېرىم كۆز ئالدىدىكى بارلىق نەرسىلەرنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ روھىي دۇنياسىنى تېرەپ تۇرغان تۇمۇرۇكىدىن بىراقلا ئايرىلغاندەك بولىدۇ. ئابدۇكېرىم كېيىنكى ۋاـ قىتلاردا شۇ ۋاقىتتىكى ئەھۋاللارنى ئەسلەپ مۇنداق دەيـ دۇ: «مەن دېرىزە ئالدىدا تۇرۇپ، ئىختىيارسىز قېتىپلا قالدىم، شۇنىڭدىن ئىلگىرى مەن ئىشىنىپ كەلگەن نەرـ سىلەرنىڭ ھەممىسى يالغان ئىكەن، مەن خىيال سۈرۈپ

شۇ يەرگە كەلگەندە، كۆڭلۇم بەكمۇ سوۋۇپ كەتتى. ھېلىقى مەكتەپ ئىشچىسى يېنىمغا كېلىپ «چاي ئىچىڭ» دەپ چاقىرغاندىن كېيىن، ئاندىن خىيالىمنى يىغىپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدىم.»

ئوقۇتقۇچىلىقنى دەسلەپتە بىر خىل جاپالىق ئىش دەپ قارىغان ئابدۇكېرىم ئانچە ئۇزاق ئۆتمەيلا، بۇ يەر-دىكى ئۇيغۇر، قازاق ئوقۇغۇچىلارنى ئۆزىنىڭ دوستى دەپ قارايدىغان، ئوقۇتقۇچىلىقنى رەت قىلمىشقا بولمايدىغان مۇھىم ۋەزىپەم دەپ قارايدىغان بولۇپ قالدۇ. ئوقۇغۇ-چىلارنى تېخىمۇ ئوبدان چۈشىنىش ئۈچۈن، ئۇ قازاقچىنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، تولۇق سۆزلىيەلەيدىغان بولۇپ قا-لدۇ. دەسلەپتە، ئۇ تەنتەربىيە دەرسىنى قازاقچە سۆز بىلەن بېرىدۇ، كېيىن بارا - بارا، ھېساب، جۇغراپىيە قاتارلىق دەرسلەرنىمۇ قازاقچە سۆز بىلەن بېرىدىغان بولىدۇ، ئۇ باش قاتۇرۇپ تۈزۈپ چىققان ئويۇن خاراك-تېرلىك تەنتەربىيە دەرسلىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئىگە بولىدۇ.

قىش چىقىپ، باش باھار يېتىپ كېلىدۇ. يېڭىدىن تەيىنلەنگەن ھاكىم خىزمەت تەكشۈرۈش ئۈچۈن مەكتەپ-كە كەلمەكچى بولىدۇ. مەكتەپ مۇدىرى بىرمۇنچە ئىناۋەت-لىك ئۇيغۇر، قازاق مۆتىۋەرلەرنى چاقىرىپ، مەكتەپتە ھا-كىمنى قارشى ئالماقچى بولىدۇ. مەكتەپ مۇدىرى قازاق بولغانلىقى ئۈچۈن، قازاقلارنىڭ ئادىتى بويىچە بىر مېھمانخانا تەييارلايدۇ.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن، ھاكىم ناھىيىلىك ھۆكۈ-

مەتنىڭ ئەمەلدارلىرى ۋە مەكتەپنىڭ مەسئۇللىرى بىلەن بىرلىكتە مەكتەپكە كىرىپ كېلىدۇ، ئۇلار دەرسخانا قىلىنغان ئىككى ئېغىز ئاددىي ئۆينىڭ ئالدىغا بېرىپ، دېرىزىدىن ئىچكىرىگە قاراپ قويۇپلا، مېھمانخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇشىدۇ. بۇ ھاكىم شۇنداق ساۋاتسىز ئىكەنكى، جۇڭگولۇقلا بولىدىكەن، خەنزۇچىنى بىلمىشى كېرەك، دەپ قارايدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ جەنۇبىي جۇڭگولۇق بولغانلىقى ئۈچۈن، تىل — ھاكىم بىلەن مەكتەپ خادىملىرى ئوتتۇرىسىدا ئۆتكىلى بولمايدىغان ھاڭغا ئايلىنىپ قالىدۇ، مەكتەپ مۇدىرى مەقسىتىنى ئۇقتۇرالماي، ھودۇقۇپ قول ئىشارىتى بىلەن ھاكىمنى «قارشى ئالىدىغانلىقى»نى بىلدۈرمەكچى بولىدۇ. بىراق، ئىككىلىسى ئىشارەت تىلىنى بىلمەيدىغان بولغاچقا، بىر - بىرىنىڭ مەقسىتىنى زادىلا ئۇقماي، بەك ئوسال ھالەتكە چۈشۈپ قالىدۇ. بۇ چاغدا، ئىلمىي مۇدىر ئاستا كېلىپ مەكتەپ مۇدىرىنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى دەيدۇ، مەكتەپ مۇدىرى دەرھاللا ئېچىلىپ قول يانغلىقى بىلەن پېشانىسىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ: «تېز چاقىرىڭلار، تېز چاقىرىڭلار!» دەيدۇ.

ئوقۇغۇچىلارغا دەرس ئۆتۈۋاتقان ئابدۇكېرىم تەكلىپىگە بىنائەن ۋاقتىلىق مېھمانخانىغا كىرىدۇ. بىراق بۇ چاغدا، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەربابلىرىمۇ، ئۇيغۇر، قازاق مۇتەۋەرلەرمۇ ئابدۇكېرىمنىڭ نېمىشقا چاقىرتىلغانلىقىنى بىلمىگەنلىكتىن، ئابدۇكېرىمگە قاراپمۇ قويماي ئولتۇرۇشىدۇ. ئابدۇكېرىمنىڭ ئويلىنايدىغان رولىنى مەكتەپ مۇدىرىلا بىلەتتى. ئۇ ناھايىتى كەمتەرلىك بىلەن

ئابدۇكېرىمنى ئۆز يېنىدا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىدۇ. ئۇ ئابدۇكېرىمگە پەس ئاۋاز بىلەن: «بۇگۈن نېمىلا بولمەسۇن، ئوبدان يارەدىم قىلىسىڭىز» دەپ يالۋۇرىدۇ.

ئابدۇكېرىم ئولتۇرۇپ بولۇپ، ئانچىمۇ كۆڭۈل قويمىغان هالدا: «دەپ بېقىڭ، نېمە ئىش ئىدى؟» دەيدۇ. مەكتەپ مۇدىرى خىجالەتچىلىك بىلەن: «قارىڭ، هازىر هېچقايسىمىز تىلمىزنى بىر - بىرىمىزگە ئۇقتۇرالمايۋاتىمىز» دەيدۇ. ئابدۇكېرىم هەممىنى چۈشىنىدۇ - دە: «بۇ ئاسان گەپ، مەن مەقسىتىڭلارنى بىر - بىرىڭلارغا چۈشەندۈرۈپ قويايي» دەيدۇ.

مەكتەپ مۇدىرى كېكىردىكىنى قېقىۋېتىپ، هاكىمنىڭ مەكتەپكە كەلگەنلىكىگە بولغان مىننەتدارلىقىنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلايدۇ. ئابدۇكېرىم مەكتەپ مۇدىرىنىڭ سۆزلىرىنى خەنزۇچىغا توغرا ئاھاڭ بىلەن تولۇق تەرجىمە قىلىپ بەرگەندىن كېيىن، ئولتۇرغانلارنىڭ هەممىسى هەيران قېلىشىدۇ. ئۇيغۇر، قازاق مۆتىۋەرلىرى تېخىمۇ هاڭ - تاڭ بولۇپ قېتىپ قېلىشىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدىمۇ، يېقىن ئەتراپتىكى ئۇيغۇر، قازاق پۇقرالار ئارىسىدىمۇ «كارامەت ئادەم» دەپ قارىلىدۇ. ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئۆزىنىڭ كارامىتىنى كۆرسىتىدۇ. ئابدۇكېرىم نىڭ سىنىپ بويىچە ئەلاچى ئوقۇغۇچىلاردىن بىرى بولغان بىر قازاق ئوقۇغۇچىسى ئۇدا بىرنەچچە كۈن مەكتەپكە كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ مەكتەپكە كەلمىگەنلىكى ئابدۇكېرىمنىڭ دىققىتىنى قوزغايدۇ، بىر يەكشەنبە كۈنى ئابدۇكې-

رىم مەكتەپنىڭ ئېتىغا مىنىپ ئون نەچچە كىلومېتر يول بېسىپ، بۇ ئوقۇغۇچىنى ئىزدەپ ئۆيىگە بارىدۇ. ئۇ چاغدا ئوقۇغۇچى ئۆيدە يوق بولۇپ، 17 ـ 18 ياشلاردىكى بىر قىز ئېغىر كېسەل بىلەن ياتقان بىر بوۋايغا ئاش يېگۈزۈۋاتقانىكەن. ئابدۇكېرىم ئۇلار بىلەن هاللىشىپ ئولتۇرۇپ، بوۋاينىڭ ئوقۇغۇچىنىڭ دادىسى ئىكەنلىكىنى، قىزنىڭ ئوقۇغۇچىنىڭ ئاچىسى ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ ۋە بۇ ۋايدىن: «بىر نەچچە كۈن بولۇپ قالدى، بالىڭىز مەكتەپكە بارمىدى، نىمە بولدى؟» دەپ سورايدۇ. بوۋاي يىغلاملىراپ، ئېچىنىشلىق هالدا دۇنداق بىر ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىدۇ:

يېقىندا 60 ياشتىن ئېشىقان بىر قازاق چارۋىدار بۇ بوۋاينىڭ قىزىنى «ياخشى كۆرۈپ» قاپتۇ. قىزنىڭ ئۇناش ـ ئۇنىماسلىقىنا قارىماي، قازاقلارنىڭ ئادىتى بويىچە، ئېلچ ئاتىپ، بەش كالا، 20 قوي قاتارلىق نەرسە ـ لەرنى تويلۇق سۆپىتىدە ئەكىلىپ، مەجبۇر قىلىپتۇ، قىز زادىلا ئۇنىماپتۇ، هەتتا ئۆلۈۋالسەن دەپتۇ، بۇ ئەھۋالدا، بوۋاي قاتتىق باش قاتۇرۇپ، گاڭگىراپ ئاغرىپ يېتىپ قاپتۇ. شۇ سەۋەبتىن، ئۇ ئوقۇغۇچى بىر نەچچە كۈن مەكتەپكە بارالماي ئۆيدە ئاچىسى بىلەن بىللە دادىسىغا قاراپتۇ.

ئابدۇكېرىم، بوۋاينىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، قاتتىق هەيران بوپتۇ، بۇنداق زوراۋانلىق نىكاهنى، بولۇپمۇ چوڭ دادا بولغۇدەك بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ نەۋرىسى قاتارىدىكى قىزنى ئۆزىنىڭ نىكاهىغا ئالماقچى بولغانلىقىنا

دەك ۋەقەنى ئابدۇكېرىم ئەدەبىي ئەسەردىلا ئۇقۇغان، رېئال تۇرمۇشتىمۇ بۇ خىل ئىپلاس ئەھۋاللارنىڭ بولىۋاتقىنى ئويلاپ باقمىغان! تۇرمۇشتىكى بۇ ئادالەتسىزلىك ئابدۇكېرىمنى بەكمۇ غەزەپلەندۈردى. ئۇ بۇۋايغا ئېچىنىپ ئاغرىنىپ: «سىزگە ياردەم قىلاي، بىر ئامال قىلىپ باقاي» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم قازاق بۇۋاينىڭ ئۆيىدىن چىقىپ چارە ئويلاپ كېتىۋېتىپ، خەنزۇلارنىڭ: «يولۋاسنىڭ ئۇۋىسىغا كىرمەي تۇرۇپ، يولۋاس بالىسىنى تۇتۇش مۇمكىن ئەمەس» دېگەن ماقالىسىنى ئېسىگە ئالىدۇ ـ دە، ئاتنىڭ بېشىنى بۇراپ، توپىتوغرا ھېلىقى چارۋىدارنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭىدۇ.

ئۇ چارۋىدار مەكتەپتىكى ۋاقتىلىق مېھمانخانىدا ھاكىمنى كۈتۈۋېلىش ۋاقتىدىكى ئولتۇرۇشتا ئابدۇكېرىمنىڭ كارامىتىنى كۆرگەن بولسا كېرەك، ئۇ ئابدۇكېرىمنى كۆرۈپلا، بىرئاز ھودۇقاندەك بولۇپ، ئۇنى قارشى ئېلىپ ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ چاي قۇيىدۇ، ئارقىدىنلا، مېھمانغا بولغان سەمىمىيلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن قوي سويىماقچى بولىدۇ. ھەش ـ پەش دېگۈچىلا، مالاي بىر سېمىز قوزىنى ئابدۇكېرىمنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزمەكچى بولۇپ يېتىلەپ كېلىدۇ (قازاقلارنىڭ ئادىتىدە، مېھمانغا سويۇلىدىغان قوي مېھمانىنىڭ ئالدىغا كەلتۈرۈلىدۇ، مېھمان قوينىڭ بېشىنى سىلاپ قويىدۇ، قوي شۇنىڭدىن كېيىن ئۆلتۈرۈلىدۇ. بۇ مېھمانغا بولغان سەمىمىيلىكنى ئىپادىلىگەنلىك بولىدۇ). «بۇنداق قىلىشنىڭ ھېچقانداق زۆرۈرىيىتى يوق.

بۇنىڭدىنمۇ مۇھىم بىر ئىش بار، ئۆزۈڭنىڭ مېھمانغا بولغان سەمىيلىكىڭنى كۆرسەتمەكچى بولساڭ، شۇ ئىشنى قىلىپ بەرسەڭ» دەيدۇ ئابدۇكېرىم.

«مەن قىلالايمەنمۇ؟» دەيدۇ ئابدۇكېرىمنىڭ قوينىڭ بېشىنى سىلاشنى رەت قىلغانلىقىنى ۋە جىددىي كەيپىياتنى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەن چارۋىدار ئەنسىرىگەن هالدا.

«پۇتۇنلەي قىلالايسىز.»

«ئۇنداق بولسا قېنى دەپ بېقىڭ» دەيدۇ چارۋىدار گۇمانلىنىپ.

ئابدۇكېرىم ئاۋازىنى توغرىلىۋېلىپ، تازا قاملاشتۇرۇپ: «بىر كىشى ماڭا هاكىمغا ئەرز يازدۇردى، بۇنىڭدا سىزنىڭ بىر كىشىنىڭ قىزىنى زورلۇق بىلەن خوتۇنلۇققا ئالماقچى بولۇپ، ئادەم ئۆلۈش ۋەقەسىنى چىقارغانلىقىڭىز يېزىلدى، بۇنىڭغا نېمە دەيسىز؟» دەيدۇ.

بۇنى ئاڭلىغان چارۋىدار چۆچۈپ كېتىپ: «ئۆلۈم ۋەقەسى چىقىرىلغانلىقىنى ئاڭلىمىغانىدىمغۇ...» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم: «ئازلا قاپىتۇ، ئەگەر سىز يەنە مەجبۇر قىلىدىغان بولسىڭىز، ئادەم ئۆلۈش ۋەقەسى ياكى بۇگۈن، ياكى ئەتە چوقۇم يۈز بېرىدۇ!» دەيدۇ.

چارۋىدار ئالاقزادە بولۇپ: «ئابدۇكېرىم ئەپەندى، بۇ ۋەقەنىڭ تۈگۈلماسلىقى ئۈچۈن بىر ئامال قىلىپ بەرسىڭىز قانداق؟» دەپ يالۋۇرىدۇ.

ئابدۇكېرىم داستىخانغا قويۇلغان، ئىچىگە لىق قەغەز تىقىلغان بىر كونۇبرتنى چارۋىدارغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ، مەقسەتلىك هالدا سۆزنىڭ سالمىقىنى ئېغىرلاشتۇرۇپ:

«ۋەقەنىڭ پۈتۈن جەريانى خەنزۇچە يېزىلدى، مانا مۇشۇ كونۇبرتنىڭ ئىچىدە. بۇگۈن كەچكى تاماق ۋاقتىدا، بۇ ئەرز ھاكىمنىڭ تاماق يەيدىغان جوزىسىغا پەيدا بولۇشى مۇمكىن» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىمنىڭ ئاۋۇكۇنى ھاكىمنىڭ ئالدىدا خەنزۇچىنى سۈزەك سۆزلىگەنلىكىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئولتۇرغان بۇ چاروۇدارنىڭ «بۇگۈن كەچكى تاماق ۋاقتىدا، بۇ ئەرز ھاكىمنىڭ تاماق يەيدىغان جوزىسىغا پەيدا بولۇشى مۇمكىن» دېگەن گەپكە تولۇق ئىشىنىدىغانلىقىدا گەپ يوق ئىدى.

ئابدۇكېرىم كېيىنكى ۋاقىتلاردا مۇشۇ ئەھۋاللارنى ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ: «بايلار قانداق قىلغان بىلەنمۇ مەدەنىيەتلىك ئوقۇتقۇچىنىڭ پوپوزىسىغا بەرداشلىق بېرەلمەيدىكەن. ئۇ قېرى شۇ زامانلا ماڭا: ‹ئاپارغان قالىندىقتى ئەرتەڭ - ئاق قايتارپ كەلمىسەم قۇداي ئۇرسۇن› دەپ قەسەم قىلىپ بەردى. بۇنىڭ بەدىلىگە، مەن ئىچىگە قەغەز تىقىلغان ھېلىقى كونۇبرتنى شۇ يەردىلا كۆيدۈرۈۋەتتىم، بۇ ئىش چاروۇدار ئۇچۇن ئېيتقاندا تراگېدىيە بولدى، قىز ئۇچۇن ئېيتقاندا كومېدىيە بولدى، مەن ئۇچۇن ئېيتقاندا، قىزىقچىلىق بولدى. بۇ ۋەقە ئەنە شۇنداق ئاياغلاشقان.»

مەدەنىيەتلىك ئوقۇتقۇچىنىڭ ئۇستىلىق بىلەن بايىنى قورقۇتۇشىغا دائىر ۋەقە ئابدۇكېرىم ساۋەندە تۇرغان ئىككى يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە مۇشۇ بىر قېتىملا بولغان. ئۇ بۇ جەريانىدا مۇتلەق كۆپ ۋاقىتنى ئۆ-

گىنىشكە، بولۇپمۇ ئىنقىلابىي نەزەريىنى ئۆگىنىشكە سەرپ قىلىغان ھەمدە ئۆگىنىش جەريانىدا ئۆتمۈشنى ئەسلىگەن ۋە پىكىر قىلغان.

موخۇركا قەغىزى

ئابدۇكېرىم ئۇرۇمچىدىن چىققاندا، قىشتا كىيىدىغان پىيىمىسنى تاشلىۋېتىشنى خالىغانكى، «كومۇنىستىك پارتىيە خىتابنامىسى»، «سوۋېت ئىتتىپاقى كومۇنىستىك پارتىيىسى (بولشېۋىكلار) تارىخى»، «دۆلەت ۋە ئىنقىلاب»، «لېنىنىزم ئاساسلىرى»، «يېڭى دېموكراتىزم ھەققىدە» دېگەنگە ئوخشاش ئىنقىلابىي نەزەريىۋى كىتابلارنى يۈكى بىلەن تېڭىپ ساۋەنگە ئەكەتكەن. ئابدۇكېرىم ساۋەندە ئۆتكۈزگەن بىرىنچى ئۈزاق قىش پەسلىدە بۇ كىتابلار ئۇنىڭ ھەمراھى، روھىي ئىلھامچىسى بولدى. ئۇ بۇ كىتابلارنى بىر - بىرلەپ، جۈملىمۇ جۈملە تەپسىلىي ئېقۇپ چىقتى.

ئابدۇكېرىم ماركس، ئېنگېلس، لېنىنلارنىڭ ئەسەرلىرى ۋە يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ ئەسەرلىرىنى شۇ ۋاقىتتىكى ئەھۋالىيەتكە تەتبىقلايدۇ، نۇرغۇن مەسىلىلەر ئۈستىدە پىكىر قىلىدۇ، گېزىتلەردە ۋە ھەرخىل نۇتۇق يىغىنلىرىدا تازا ماختىلىپ كېلىۋاتقان شېڭ ششەي ئۈستىدە، شۇنىڭدەك شېڭ ششەي ھۆكۈمرانلىقىدىكى شىنجاڭ ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزىدۇ: شېڭ ششەينىڭ يولغا قويۇۋاتقىنى زا-

دى قانداق نەرسە؟ئۇنىڭ يولغا قويۇۋاتقىنى راستتىنلا سوتسىيالىزممۇ؟ ئۇنداق بولمىسا، ئۇنى نېمە دېيىش كېرەك؟ فېئودالىزممۇ ياكى كاپىتالىزممۇ؟ ئەگەر سوتسىيالىزم بولسا، ئۇنىڭ سىياسىي پروگراممىسى بۇنى قانداق گەۋدىلەندۈرۈشى كېرەك؟ سوتسىيالىزمنىڭ ئەمگەككە قاراپ تەقسىم قىلىش پرىنسىپىنى قانداق يولغا قويۇشى كېرەك؟ پرولېتارىياتنىڭ رەھبەرلىك ئورنىنى قانداق گەۋدىلەندۈرۈشى كېرەك...؟ دېگەنگە ئوخشاش مەسىلىلەر ئۇستىدە ماركسىزم ـ لېنىنىزمنىڭ ئاساسىي نۇقتىسىنەزەرى بىلەن قايتا ـ قايتا تەھلىل يۈرگۈزىدۇ.

ئابدۇكېرىم شۇنچە ئويلىنىپمۇ بۇ سوئاللارغا جاۋاب تاپالمايۋاتقاندا، سىستېمىسىز پىكىر قىلىش يولىغا كىرىپ قالىدۇ. ئەمما شۇنىسى كۆنىدىن ـ كۈنگە ئېنىق بولۇپ قالغانىدىكى، شېك شىسەينىڭ ئابدۇكېرىمنىڭ قەلبىدىكى «مۇقەددەس» ئىنقىلابىي گۈمران بولغانىدى، ئابدۇكېرىم پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتىگە، پۈتۈن جۇڭگونىڭ ۋەزىيىتىگە، دۇنيا ۋەزىيىتىگە دىققەت قىلىشقا باشلىغانىدى.

بۇ مەزگىلدە، ئابدۇكېرىم ئورتاق ئۆگىنىش ۋە پىكىر قىلىشقا قىزىققانلىقى ئۈچۈن ئۇيغۇر سايراىنى ۋە گو كۈيشىڭ قاتارلىق دوستلار بىلەن تونۇشۇپ قالىدۇ.

ئۇيغۇر سايراىنى موسكۋادا ئوقۇغان بولۇپ، ئابدۇكېرىمدىن بۇرۇنراق «خائىنلار» ئەۋلادى دېگەن نام بىلەن ساۋەنگە سۈرگۈن قىلىنغانىدى، ئۇ ئابدۇكېرىم بىلەن بىر مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلاتتى؛ گو كۈيشىڭ بولسا مېنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى

دۆلەت داشۆسىدە ئوقۇغان ۋاقتىمدىكى ساۋاقدىشىم ئىدى، شۇ ۋاقىتتا ئۇ ساۋەن ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە ئىشلەيتتى.

بىر كۈنى، ئابدۇكېرىم بىلەن ئۇيغۇر سايرانى بازاردا ئۇرۇمچىگە ئاسفالت ئەكىتىۋاتقان تۆت چاقلىق ھارۋا ئەترىتىنى ئۇچرىتىدۇ، بۇ ئەترەتتە ئوتتۇزدىن ئارتۇق ھارۋا بولۇپ، ھارۋىكەشنىڭ ھەممىسى رۇس ئىكەن. ئۇيغۇر سايرانى ئەترەت باشلىقى بىلەن رۇسچە پاراڭلىشىۋاتقاندا، ئابدۇكېرىم بىلەن ئۇيغۇر سايرانىغا بىرىدىن چىرايلىق كېسىلگەن موخۇركا قەغىزى بېرىدۇ، ئابدۇكېرىم قەغەزنى قولىغا ئېلىپلا قارىسا، «پراۋدا» گېزىتى 4 - بەت دېگەن خەت كۆزىگە چېلىقىدۇ. بۇنىڭ سوۋۇت ئىتتىپاقىدا چىقىدىغان «پراۋدا» گېزىتىنىڭ بىر بۆرىجىكى ئىكەنلىكى شۇبھىسىز ئىدى. ئابدۇكېرىم يەنە ئۇيغۇر سايرانىنىڭ قولىدىكى قەغەزگە قارىسا، گېزىتنىڭ چىققان يىل، ئاي، كۈنى كۆزىگە چېلىقىدۇ، ھېسابلاپ باقسا، ئۇ دەل شۇنىڭدىن بىر ئاي ئىلگىرىرەك چىققان گېزىت ئىكەن.

ئابدۇكېرىم ئۇيغۇر سايرانىغا: «بۇ موخۇركا قەغىزى ‹پراۋدا› گېزىتى ئىكەن. ئەھۋالدىن قارىغاندا، رۇسنىڭ ھارۋىسىدا يەنە باشقا كېرەكلىك نەرسىلەر مۇ بولسا كېرەك» دەيدۇ. ئۇيغۇر سايرانى زېرەك بولغانلىقتىن، ئابدۇكېرىمنىڭ مەقسىتىنى دەرھال چۈشىنىپ، ئەترەت باشلىقىغا تېخىمۇ قىزغىنلىقىنى بىلدۈرىدۇ. موخۇركىنى چېكىپ بولغۇچە، ئۇيغۇر سايرانى ئۇنىڭغا تېخىمۇ يېقىنلاشىدۇ. ئابدۇكېرىم بىلەن ئۇيغۇر سايرانى بۇ رۇسنى

چىرايلىق زىننەتلەنگەن بىر ئاشخانىدا مېھمان قىلىدۇ. بىرقانچە رۇمكا ئاچچىق ئاق ھاراق قورساققا كىرگەندىن كېيىن، ئۇيغۇر سايرانى ئابدۇكېرىم بىلەن كۆز قىسىشىپ، بۇ رۇسقا ئۇچ بوتۇلكا گۈچۈك گاۋلياك ھارىقى سۇنىدۇ ۋە ئۇنىڭ ھارۋىسىدىكى رۇسچە گېزىتلەرنى قالدۇرۇپ كېتىشىنى سورايدۇ. بۇ رۇس ئۇلارنىڭ ئاشۇنداق ئىلتىماسىنى كۈتۈپ تۇرغان بولسا كېرەك ئېھتىمالىم، سورالغان نەرسىلەرنى خۇشاللىق بىلەن بېرىۋېتىدۇ.

ئابدۇكېرىم بىلەن ئۇيغۇر سايرانى بۇ گېزىتلەرنى ياتقىغا ئەكىلىپ قارىسا، ئۇنىڭ ئىچىدە 15 كۈن ئىلگىرى چىققان «پراۋدا» گېزىتىمۇ بار ئىكەن. شۇ كۈنى كېچىدە، ئىككىسى ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، گېزىتلەرنى بىر - بىرلەپ ئوقۇپ چىقىدۇ - دە، سوۋېت ئىتتىپاقى ھەققىدە ۋە دۇنيادىكى باشقا مۇلەتلەر ھەققىدە بىرنەچچە ئايدىن بۇيان ئۆزلىرى ئاڭلاپ باقمىغان مۇھىم خەۋەرلەرنى، شۇنىڭدەك جۇڭگونىڭ يۇنىلىشى توغرىسىدا سوۋېت ئىتتىپاقى تەرىپىدىن خەۋەر قىلىنغان ئەھۋاللارنى بىلىدۇ.

شۇ قېتىمقى ئۇچرىشىشتىن كېيىن، بۇ رۇس ئۇلار بىلەن دوست بولۇپ قالىدۇ، ھەر قېتىم مۇشۇ يەردىن ئۆتكەندە، ئۆزى يىغىۋالالىغان رۇسچە گېزىت - ژۇرناللارنى ئالغاچ كېلىدۇ.

رۇسچە گېزىت - ژۇرناللارنى ئابدۇكېرىم بىلەن ئۇيغۇر سايرانىدىن باشقا، گو كۇيشىڭمۇ مەخپىي ئوقۇيدىغان ئۇچىنچى كىشى بولۇپ قالىدۇ. بۇ ئۇچەيلەن دائىم

تۇن يېرىمىغىچە رۇسچە گېزىت - ژۇرناللاردىن ئۇققان خەۋەرلەرنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇپ، مۇزاكىرىلەشىپ تۇرىدۇ. كېيىن، ئابدۇكېرىم: «بىز بىلگەن خەۋەرلەرنى ئېنىقلاش ئۈچۈن، بىر ئامال قىلىپ، دۆلىتىمىزدە چىقىدىغان خەنزۇچە گېزىت - ژۇرناللارنى تېپىشىمىز كېرەك» دېگەن پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. ھۆكۈمەت دائىرىلىرى «خالىغانلار» ئەۋلادلىرىنىڭ گېزىت - ژۇرنال ئوقۇشىنى چەكلىگەنلىكى ئۈچۈن، خەنزۇچە گېزىت - ژۇرناللارنى ناھەيىلىك ھۆكۈمەتتە ئىشلەۋاتقان گو كۇيشىڭ ئارقىلىقلا تېپىشقا بولاتتى.

ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويماسلىق ئۈچۈن، بۇ ئۇچەيلەن بازاردىكى مىللىي ئاشخانىدا تاماقنى كۆتۈرە يەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئۇچىلىسى بويتاق بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاشخانىدا كۆتۈرە تاماق يېيىشى تەبىئىي ئىدى. ھەر كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئابدۇكېرىم بىلەن ئۇيغۇر سايرانى ئىككىنچى كۈنى چايدا يەيدىغان نانىنى گو كۇيشىڭ ئەكەلگەن يېڭى خەنزۇچە گېزىتكە ئورايتتى، گو كۇيشىڭ بولسا ئۆزىنىڭ ئەتىسى ئەتىگەندە يەيدىغان ئوزۇقلۇقىنى ئابدۇكېرىم بىلەن ئۇيغۇر سايرانى ئوقۇپ بولۇپ ئەكەلگەن خەنزۇچە گېزىتكە ئورايتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئاشخانىدىن ئىلگىرى - كېيىن چىقىپ كېتىشەتتى، شۇنداق چارە قوللىنىلغانلىقى ئۈچۈن، گوكۇيشىڭنىڭ ئىشخانىسىدىمۇ كىشىلەرنىڭ گېزىتنىڭ كەم بولغانلىقىنى بىلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئابدۇكېرىم مۇشۇ بىرمەزگىللىك تۇرمۇشنى ئەسلەپ

تەسرلەنگەن هالدا مۇنداق دەيدۇ: «ئۆگىنىش ئەسلەش، پىكىر قىلىش نەتىجىسىدە، مەن شېك شەي هاكىمىيەتنىڭ قارىتا دەسلەپتە ئۇمىدسىزلىك، نارازى بولۇش كەيپىياتىدا بولدۇم. ئاخىر بېرىپ قارشى ئۇرۇندىغان بولدۇم. لېنن جەلۇ ئاكتىنىڭ سىياسىي دەرسىدە سۆزلەنگەن مىدەك، رېئاكسىئون هۆكۈمرانلىقىنى فوراللىق ئاغدۇرۇپ، شىنجاڭدا، پۈتۈن جۇڭگودا سوتسىيالىزم قۇرۇپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ سىياسىي پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىش كېرەك دېگەن نىيەت مېنىڭ قەلبىمدە بىخ ئۇرۇپ چىقىشقا باشلىدى.»

1941 - يىلى، شىنجاڭنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىدە جىددىي ئۆزگىرىش بولدى. شېك شەيىنىڭ ئەكسىلىنقىلابىي ئىككى يۈزلىمىلىكى پۈتۈنلەي ئاشكارىلاندى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا، ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمىگىمۇ ئىگە بولالمىدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ئىشەنچىسىگىمۇ قايتىدىن ئىگە بولالمىدى. ئاخىر ئۆزىنى گۇمىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قوينىغا ئاتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، گۇمىنداڭنىڭ كۈچى تېزدىنلا شېك شەيىنىڭ هەربىي - سىياسىي ئاپپاراتلىرىغا سىڭىپ كىردى. شېك شەيىنىڭ شىنجاڭدىكى هۆكۈمرانلىق تۈزۈمى گۇمران بولۇشقا يېقىنلاشتى. بۇ چاغدا ئاتالمىش «خائىنلار» ئەۋلادلىرىغا بولغان نارازىلىقىتچىلىكىمۇ بوشاپ قالدى.

ئابدۇكېرىم 1942 - يىلى، ساۋەن ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسى ۋە ساۋەن ناھىيىلىك هۆكۈمەتنىڭ تەستىقى بىلەن غۇلجىغا بېرىپ ئېغىر كېسەلدە ياتقان ئانىسىنى يوقلاش ئۈچۈن كەتتى.

تۆتىنچى باب

ئىنقىلاب كويىدا

يېڭى دوستلار

1942 - يىلى خەلقىمىزگە ۋەھشىيەت تېخىمۇ جىددىيلىشىشكە باشلىغانىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ فاشىزمغا قارشى ئۇرۇشىنىڭ كەسكىنلىشىشىگە ئەگىشىپ، خەلقىمىزگە فاشىزمغا قارشى ھەربىكەت تېخىمۇ ئۆلغايدى. مەملىكىتىمىزدە جۈملىگە كومموپىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدىكى خەلق ئىنقىلابىي ھەربىكىتى، ياپون تاجاۋۇزچىلىرىغا ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرىشى بارغانسېرى كۈچەيدى.

سوۋېت - گېرمان ئۇرۇشى باشلانغاندىن كېيىن، خەلقىمىزادا بىرمۇنچە ئىرادىسى ئاجىز ۋە يىراقنى كۆرەلمەيدىغان كىشىلەر گىتلېرنىڭ «چاقماق تېزلىكىدىكى ھۇجۇم»ىنىڭ بىر مەھەل ئەمەلگە ئاشقانلىقىنى كۆرۈپ،

سوۋېت ئىتتىپاقى يوقىلىدىغان بولدى. سوۋېت ئىتتىپاقىغا ۋە كوممۇنىزمغا قارشى تۇرىدىغان كاپىتالىستىك ئەللەر ۋە خەلقلارا ئەكسىيەتچىلەر «روسىيىنىڭ قىزىل هاكىمىيىتى تۈگەشتى» دەپ بۆكۈنى ئاسمانغا ئاتتى. لېكىن سوۋېت - گېرمان ئۇرۇشى پارتلاپ بېرىلدىن كېيىنلا، ئۇلۇغ سوۋېت خەلقى ستالىن باشچىلىقىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، قەھرىمانانە جەڭ قىلىپ، گىتلېرنىڭ ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇردى. بولۇپمۇ مۇھىمى ئۆكى، سوۋېت - گېرمان ئۇرۇشىنىڭ پارتلىشى بىلەن، ئىنگلىزچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ خاراكتېرى ئۆزگەردى. جاھانگىرلار ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇش فاشىزمغا قارشى دۇنياۋى ئۇرۇشقا ئايلاندى.

گېرمانىيە، ياپونىيە فاشىستلىرىنىڭ سوۋېت - گېرمان ئۇرۇشىنىڭ ۋە ئۇلۇغ ئوكيان ئۇرۇشىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە قولغا كەلتۈرگەن ۋاقتىلىق غەلىبىسى مەملىكىتىمىزنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشىغا پايدىسىز تەسىر كۆرسەتتى. ياپونىيە ئارمىيىسى كەڭ ئۇلۇغ ئوكيان رايونىدا ئۇرۇش قىلىپ، قورۇقلۇق بازىسىغا ئىگە بولۇشقا جىددىي موھتاج بولدى. بۇ چاغدا، جىياڭ جيېشى ئۇلۇغ ئوكيان ئۇرۇشى جەريانىدا ۋە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان دۇشمەن ئارقا سېپى ئۇرۇشىدىكى هايات - ماماتلىق ئېلىشىش جەريانىدا «ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىنى كۈتۈپ»، كىرىستىن ئۆتۈۋالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۈچىنى ساقلاپ

قبلىش ئۇچۇن، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇ-
رۇشتا پاسسىپلىق قىلىش، كوممۇنىستىك پارتىيىگە
ئاكتىپ قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت ئەكسىيەتچىل سىيا-
سەتنى داۋاملىق يۈرگۈزۈپ، بىر تەرەپتىن دۇشمەن
ئارقا سەپىدىكى قىسىملىرىنى تۇركۇم - تۇركۇملەپ دۇش-
مەنگە تەسلىم بولۇشقا ئۇندىدى، يەنە بىر تەرەپتىن،
ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ جۇڭگو
كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى تايانچ بازىلىـ
رىنى يوقىتىش يولىدىكى ھەربىي ھەرىكىتىنى جىددىيلەشـ
تۇردى. لېكىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بارلىق
ئىنقىلابىي كۈچلەرنى ۋە كەڭ خەلقنى سەپەرۋەر قىلىپ،
كەڭ مىللىي بىرلىك سەپ ئۇيۇشتۇرۇپ، ياپون جاھانگىر-
لىكى ۋە گومىنداڭ جاھىللىرى بىلەن قەتئىي كۈرەش
قىلدى.

خەلقنىڭ ۋە ئىچكى ۋەزىيەتنىڭ جىددىيلىشىشىگە
ئەگىشىپ شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتىمۇ كۈندىن - كۈنگە مۇ-
رەككەپلىشىشكە باشلىدى. 1943 - يىلى، شېڭ شىسەي-
نىڭ ئۇچىنچى قېتىملىق قىرغىنچىلىق ھەرىكىتى باشلان-
دى. بۇ قېتىم ئۇ جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنى ۋە ئىلغار كى-
شىلەرنى ھەدەپ تۇتقۇن قىلدى،«سوۋېت تەرەپتە تۇرۇش،
جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى قوللاش» دېگەن نىقا-
بىنى يىرتىپ تاشلاپ، ئۆزىنىڭ ئەكسىئىنقىلابىي ئەپتە-
بەشىرىسىنى تولۇق ئاشكارىلىدى. جىياڭ جېيشىي بولسا
پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، شېڭ شىسەينى قولغا كەلتۈ-
رۈشكە تىرىشتى، 1942 - يىلى 6 - ئايدا، سوۋېت مېيلىگـ

نى شىنجاڭغا «ھال سوراش»قا ئەۋەتتى. ھەمدە 1943 - يىلى ئەتىيازدا شىنجاڭدا گومىنداڭ پارتىيىسى تەشكىللىگەن قۇر-
دى. شۇنداق بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى شىنجاڭغا بارا - بارا
بىۋاستە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان بولۇپ، ئۇزۇنىمۇ شىن-
جاڭغا بولغان كونترولىنى كۈچەيتتى. شىنجاڭ خەلقى
ئۈستىدىكى ئىقتىسادىي تالان - تاراجنى ۋە مىللىي زۇلۇم-
نى كۈچەيتتى. بۇ ئەھۋاللار شىنجاڭ خەلقىنىڭ غايەت
زور نارازىلىقىنى قوزغىدى، ھەرمىللەت خەلقىنىڭ گو-
مىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى ئىنقى-
لابىي كۈرىشى بارغانسېرى كۈچەيدى، ئاخىر ئىلى رايو-
نىدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قار-
شى قوراللىق ئىنقىلاب پارتلىدى.

ئابدۇكېرىم مانا مۇشۇنداق بىر جىددىي ۋەزىيەتتە
ئىلىغا كەلدى، ئۇ ئىلىدىكى ھەرمىللەت خەلقى بىلەن،
بولۇپمۇ ئىلغار زىيالىيلار بىلەن كەڭ ئۇچراشتى، جەمئى-
يەتكە چوڭقۇر چۆكۈپ ئەھۋال ئۇنى ئەڭگەندى. بۇنىڭ بىلەن
خەلقنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە بولغان نارازىلىقى
ئىنتايىن كۈچلۈك ئىنكىلابنى، ئاشكارا كۈرەش ئېلىپ
بېرىشنىڭ شەرتى پىشىپ قالغانلىقىنى كۆردى. ئابدۇ-
كېرىم بۇنىڭدىن زور ئىلھاملاندى. ئۇ ئۇزاقتىن بۇيان
كاللىسىدا ساقلىنىپ كېلىۋاتقان «قانداق قىلىش كېرەك؟»
دېگەن مەسىلىگە ئاخىر جاۋاب تاپتى، ئۇنىڭ كۈرەش قە-
لىمىش ئىرادىسى بىردىنلا ھەسسىلەپ كۈچەيدى.

ئابدۇكېرىم غۇلجىغا كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي، يا-
ڭى ۋە ئۇنىڭ ئاكىسىنىڭ تونۇشتۇرۇشى ئارقىلىق،

باشتا ياڭ فېڭيى ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان ئىلى قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىدۇ، كېيىن ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىدە قوشۇمچە تەرجىمانلىق قىلىدۇ. بۇ، ئۇنىڭغا بەك ياخشى يۇرسەت بولۇپ بېرىدۇ: بىر تەرەپتىن، ئۇ يەردە تۇرلۇك ھۆججەتلەرنى كۆرۈش ۋە تەرجىمە قىلىش ئارقىلىق، گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ھەرىلەت ھەلقىنى ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش ۋە ئېزىش ئەھۋالىدىن، خەلقنىڭ نارازىلىقى ۋە قارشىلىقىدىن، شۇنىڭدەك ھۆكۈمرانلارنىڭ قوللانغان سىياسىي ۋە ھەربىي تەدبىرلىرىدىن، گاھىدا پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولۇپ تۇرىدۇ، يەنە بىرتەرەپتىن، شۇ جەرياندا بىرمۇنچە ھەر مىللەت ئىلغار ياشلىرى بىلەن تونۇشىدۇ. مەسىلەن، ۋالىي مەھكىمىسىدە ۋېن فېيرەن ئىسىملىك بىر بۆلۈم باشلىقى بولۇپ، ئابدۇكېرىم ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپلا سىرداش دوست بولۇپ كېتىدۇ، سىياسىي كۆز قاراشنىڭ ئوخشاشلىقى ئۇلارنى ئورتاق تىلغا ۋە ئورتاق ئىدىيىگە ئىگە قىلىدۇ. ۋېن فېيرەن ئابدۇكېرىمنىڭ ئىدىيىسىدە ئىلغار، يىراقنى كۆرەلەيدىغان، تالانتلىق بىر ياش ئىكەنلىكىنى بايقاپ، ئۇنىڭغا قىزغىنلىق بىلەن ياردەم بېرىدۇ.

ئابدۇكېرىم قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىدە مۇئەللىم بولۇپ تۇرغان مەزگىللەردە مەكتەپتىكى ئىلغار ئوقۇتقۇچىلار بىلەن تونۇشۇپ، ئۇلار بىلەن ئىدىيە جەھەتتە يېقىن مۇناسىۋەت ئورنىتىدۇ. بولۇپمۇ ئېيتىپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدىغىنى شۇكى، ئابدۇكېرىم ئوقۇتقۇچى ياڭ فېڭيى بىلەن

بېرىش - كېلىش قىلىپ، ئۆزئارا يارەملىشىپ، ئۆز-
ئارا ھەمكارلىشىپ يۈرۈپ، بىر - بىرىنى ئوبدان چۈشە-
نىدۇ، بۇ ئىككىيلەن ئىدىيىسى، كۆزقارىشى ئوخشاش
بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇناسىۋىتى بارغانسېرى قويۇقلا-
شىپ، ئاخىر سەپداش ۋە ئاشىق - مەشۇق بولۇپ قالىدۇ
(بۇ ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتىنى كېيىنكى بابتا تەپسىلىي
بايان قىلىمەن). بۇنىڭدىن باشقا، ئابدۇكېرىم ئۇيغۇر،
قازاق، تاتار، رۇس، شىبە، موڭغۇللار ئىچىدىكى بىرمۇنچە
ئىلغار ياشلار بىلەنمۇ چوڭقۇر دوستلۇق ئورنىتىدۇ. ئاب-
دۇكېرىم ئۆزىنىڭ ھەقىقىتە چىڭ تۇرىدىغان كۆرەشچان-
لىقى، ئۆتكۈرلۈكى، چېۋەرلىكى، كەمتەر - سەمىمىلىكى،
تەلەپچان بولۇشتەك ئېسىل پەزىلەتلىرى بىلەن تېزلىكە-
تىلا دوستلار ئارىسىدا ھۆرمەت ۋە ئىشەنچىگە ئىگە
بولىدۇ.

ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ خىزمەتىدىكى قولايلىقلاردىن
پايدىلىنىپ، گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىرى ئۇستىدە ھەر جە-
ھەتتىن كەڭ دائىرىلىك كۆزىتىش ئېلىپ بارىدۇ ۋە چوڭ
قۇر تەتقىقات يۈرگۈزىدۇ ھەمدە ئۆزى ئىگىلىگەن ماتېرە-
يالارنى دوستلىرىغا يەتكۈزۈپ بېرىپ تۇرىدۇ، ئۇلار بە-
لەن بىرلىكتە مۇزاكىرە قىلىدۇ، تەھلىل قىلىدۇ. ئۇ ئۆزى
ئىگىلىگەن ئەھۋال بىلەن قانائەتلىنىپ قالماي، پۈتكۈل
ئىلى رايونىنىڭ، ھەتتا پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى
ئىگىلەشكە تىرىشىدۇ. شۇ مەزگىللەردە ۋالىي مەھكىمى
ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ناھىيىلىرىنى تەكشۈرىدىغان بىر گۇ-
رۇپپا تەشكىل قىلىدۇ. ئابدۇكېرىم ۋېن فېيرەن بىلەن بۇ

گۈرۈپپىغا قاتنىشىدۇ. ھۆكۈمەتنىڭ بۇ گۈرۈپپىغا تاپ
شۇرغان ۋەزىپىسى: خەلقنىڭ ھۆكۈمەتكە قارشى كەيپىيا
تىنى ۋە خەلقنى باشلامچىلىق قىلىپ ھۆكۈمەتكە قارشى
ھەرىكەت قىلىۋاتقان ئادەملەرنى تەكشۈرۈش، ھۆكۈمەت
نىڭ «ئادىل» سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىش ئىدى. بۇ گۈ
رۈپپىغا قاتنىشىپ ئىلى ناھىيىلىرىنى ئايلىنىپ چىقىش
ئابدۇكېرىمگە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل دائىرىلىرىنىڭ
جىنايى قىلمىشلىرىنى بىلىپ چىقىشنىڭ، ھەرمىللەت ئەمە
گەكچى خەلقى بىلەن كەڭ تۈردە ئۇچرىشىپ، ئۇلارنىڭ
ئىدىيىۋى ئەھۋالىنى چۈشىنىشنىڭ، ئىجتىمائىي تەكشۈ
رۈش ئىلىپ بېرىشنىڭ ئوبدان پۈرسىتى بولۇپ بېرىدۇ.
ئابدۇكېرىم كېيىنكى ۋاقىتلاردا ماڭا ئۆزىنىڭ شۇ گۈرۈپ
پىغا قاتنىشىپ، ناھىيىلەردە كۆرگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپ:
«مەن مەسلىنىڭ ئېغىرى شەھەردە ئەمەس، يېزىدا ئى
كەنلىكىنى بىلگەنىدىم» دېگەنىدى.

ئابدۇكېرىم غۇلجىغا كېلىپ بىرەر يىلدىن كۆپرەك
ۋاقىت ئىچىدە، خىزمەت، ئۆگىنىش، تەكشۈرۈش - تەتقىق
قىلىش ئارقىلىق، ھەرمىللەت خەلقنىڭ ئېغىر تۇرمۇشىنى
تېخىمۇ تولۇق چۈشىنىدۇ. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ
ھەيۋەتلىك كۆرۈنگەن ئەمما ئاجىزلاپ كەتكەن ماھىيى
تىنى ئېنىق كۆرىدۇ. بۇ كۈنلەردە غۇلجا شەھىرىنىڭ ئەھ
ۋالى، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئەھۋالى بارغانچە جىددىيلەش
مەكتە ئىدى، خەلقنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قار
شى ئىنقىلابىي كۈرىشى بارغانچە كۈچەيمەكتە ئىدى. مۇ
شۇنداق ئەھۋالدا ئابدۇكېرىم ئىدىيىسى ئىلغار، ئىرادىسى

مۇستەھكەم، ئىشىنىشكە بولىدىغان بىرمۇنچە دوستلار بىلەن تونۇشقان، نەتىجىدە ئۇ بارا - بارا خەلقنى كۆز-لەپ، خەلقنىڭ كۆچىگە چىڭ تايانىسا قىلا، گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى چوقۇم ئاغدۇرۇپ تاشلىغىلى بولغۇدەك، دەيدىغان تونۇشقا كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئىنقىلابىي ئېتىقادى، ئىنقىلابىي ئىرادىسى تېخىمۇ كۈچىيىدۇ. شۇنى دىن كېيىن، بۇ ئىنقىلابنى قانداق ئېلىپ بېرىش كېرەك، ئىنقىلاب قوشۇننى قانداق تەشكىللەش كېرەك؟ دېگەن بىر قاتار چوڭ مەسىلەر ئۇنىڭ ئۈزلۈكسىز ئويلىنىشىغا ۋە ئىزدىنىشىگە تېگىشلىك مەسىلە بولۇپ قالىدۇ.

1943 - يىلىغا كەلگەندە، سوۋېت ئىتتىپاقىمۇ شېڭ شىسەينىڭ ئەينى قېيا پىتىنى تونۇۋېلىپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ شېڭ شىسەيگە ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىللىرىگە قارشى ئىنقىلابىي كۈرىشىگە ھېمداشلىق قىلىدى ۋە مەدەت بەردى. تاشكەنتتە چىقىدىغان «شەرق ھەقىقىتى»، ئالمۇتىدا چىقىدىغان «قازاق ئېلى» ناملىق ئۇيغۇرچە، قازاقچە ژۇرناللاردا شىنجاڭ خەلقىنىڭ كۈرەشلىرىگە ئىلھام بېرىدىغان، مەدەت بېرىدىغان ماقالىلەر ئېلان قىلىنغىلى تۇردى. بۇ ژۇرناللار ھۆكۈمەتنىڭ توسۇشىغا قارىماستىن، ھەر خىل يوللار بىلەن شىنجاڭغا، بولۇپمۇ ئىلى، ئالتاي، تارباغاتاي چېگرا رايونلىرىغا كەڭ تارقالدى. شىنجاڭ خەلقى بۇنىڭدىن زور ئىلھام ئالدى. ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئاما ئارىسىدا ئىنقىلابىي تەشۋىقات ۋەرەقلىرى تارقىلىدىغان بولدى، بۇ تەشۋىقات ۋەرەقلىرى بەزىدە «شىنجاڭ ئازادلىقى» دېگەن نام بى-

لەن، بەزىدە «مۇللا ئىسلام شياڭزۇك» دېگەن كىشىنىڭ نامى بىلەن تارقىلاتتى (مولا ئىسلام شياڭزۇك ئالتاي-لىق بىر ئۇيغۇر بولۇپ، گومىنداڭغا قارشى تۇرغانلىقى ئۈچۈن قولغا ئېلىنغان، كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قېچىپ كېتىپ، جېمىسىنەي ناھىيىسىنىڭ ئۇ تەرىپىدە گومىنداڭغا قارشى كۈرەش قىلغان، كېيىنرەك پارتىزانلار قوشۇنى تەشكىل قىلغان. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلاپ، ئالتاينى ئازاد قىلىدىغان ۋاقىتتا، ئۇ كېلىپ كۈرەشكە قاتناشقان).

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ خەلقىنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىللىرىگە قارشى كۈرىشىنى قوللىشى، خەلقنىڭ، بولۇپمۇ ئىلغار زىيالىيلارنىڭ ئىنقىلابىي قىزغىنلىقىنى تېخىمۇ ئاشۇردى. ئەمدى ئىنقىلابىي ھەربىكەتنى باشلاش پۇرسىتى يېتىپ كەلدى. ئابدۇكېرىم ۋە ئۇنىڭ دوستلىرى ئىش تەۋرىتىشكە ئالدىرايتتى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل دائىرىلىرى ئالاقزادە بولۇپ كېتىشتى، ئىنقىلاب بورۇ-نىنىڭ يېتىپ كېلىشى ئالدىدا تۇرغانلىقىنى بايقاپ، ئىنقىلاب ئوتىنى ئۆچۈرۈش ئۈچۈن، قولىدىن كېلىدىغان-لىكى ۋاستىلەر بىلەن مۇداپىئەلىنىش ۋە باستۇرۇش ھەربىكەتلىرىنى ئېلىپ باردى.

ئىلى دەرياسى بويىدا

ئابدۇكېرىم بىر كۈنى ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن، چوڭ ئەينەك ئالدىدا گالستۇكنى تاقاپ بولۇپ، داستىخان-

نى يىغىشتۇرۇۋاتقان ئانىسىغا: «ئانا، بۈگۈن مەن كەچ
رەك قايتىشىم مۇمكىن» دەيدۇ.

ھاشخان ئاپا بىرئاز ئويلىنىپ: «راست، يېشىگىمۇ
بىر يەرگە بېرىپ قالدى بالام، تۇيۇ ئىشىگىنىمۇ ئويلىشىش
كېرەك، ئىسىت، ھېلىقى قىز مۇسۇلمان بولۇپ قالغان بولـ
سا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى» دەيدۇ ـ دە، بىر ئۇھ تارـ
تىپ قويىدۇ. ئىلگىرى ئوغلىنىڭ خېيىم ـ خەتەرگە ئۇچـ
راپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيدىغان ئانا بۈگۈن ئوغلىنىڭ ئۆـ
مۈر سودىسى ئۈچۈن باش قاتۇرىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

ئابدۇكېرىم دەرۋازىدىن چىقىش بىلەنلا، غۇلجا شەـ
ھىرىنىڭ ئاۋات كوچىلىرى كۆزگە چېلىقىدۇ. كوچىنىڭ ئىككـ
كى تەرىپىدىكى ئاشخانىلاردا ئىشلەۋاتقان ئاشپەزلەرنىڭ
ۋە سېتىقچىلارنىڭ خېرىدار چاقىرىشلىرى، خادىك ھارۋـ
نى سۆرەپ چېپىپكېتىپ بارغان ئاتنىڭ قوڭغۇراق ئاۋازـ
لىرى... كاستۇم ـ بۇرۇلكىلار بىلەن قېتىۋالغان بايۋەچـ
چىلەر، ھاكاۋۇر ئوفىتسېرلار ۋە ئۇلارنىڭ چىرايلىق يا ـ
سانغان خېنىملىرى، تىلەمچىلىك قىلىۋاتقان ئەر ـ ئاـ
يال دېۋانىلەر... ۋەتىنسىزنىڭ چېگرىسىدىكى غۇلجا شەـ
ھىرىنىڭ ئالاھىدە ساداسىنى ۋە كۆرۈنۈشىنى شەكىللەنـ
دۈرەتتى.

ئابدۇكېرىم غۇلجىغا قايتىپ كەلگىلى خېلى بولغان
بولسىمۇ، بۇ «تىنچ» مەنزىرىنىڭ كەينىدىن قۇدرەتلىك دولـ
قۇننىڭ ئۈزلۈكسىز ئېتىلىپ چىقىدىغانلىقىنى سەزگەنىدى.

بۈگۈن ئابدۇكېرىم ياڭ فېڭيى بىلەن ئۇچراشماقچى
ئەمەس ئىدى، غۇلجا شەھىرىدىكى ياشلارنىڭ ئىلى دەرـ

ياسى بويىدىكى سايلىقتا ئۆتكۈزىدىغان سەيلە ئولتۇرۇشىغا قاتناشماقچىدى. ئابدۇكېرىم دەل ۋاقتىدا ئىلى ئېكتر ئىستانسىسىنىڭ يېنىدىكى كۆۋرۈكنى يېتىپ كەلدى، بۇ يەرگە كىيىملىرى رەتلىك، ياشلىق كۈچى ئۇرغۇپ تۇرغان، خۇش چاقچاق بىر توپ يىگىت ـ قىزلار يىغىلغانىكەن. ئانچە ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەيلا، كاستۇم كىيگەن، قىزىل گالستۇك تاقىغان، سالاپەتلىك بىرنەچچە ياش ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى، ئۇلارنىڭ كاستۇمىنىڭ يۇقىرى يانچۇقىنىڭ ئۈستىگە قادالغان ئىزناكلاردىن ئۇلارنىڭ شۇ ۋاقىتتا ئىلى بويىچە ئەڭ يۇقىرى مەكتەپ ــ ئىلى ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە سەيپۇللا يوۋ، ئىسمايىل ھۇزۇلايوۋ قاتارلىق «تاشكەنتچىلەر» بار ئىدى، يەنە ئەسئەت ئىسھاقوۋ، ئەنۋەرخان بابا قاتارلىق «موسكۋاچىلار»مۇ بار ئىدى. ئۇلار ئابدۇكېرىمنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، بەك خۇش بولغانلىقىنى ۋە ئابدۇكېرىمنى سەيلە ئولتۇرۇشىغا قاتنىشىپ بېرىشكە قىزغىن تەكلىپ قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

سائەت ئوندىن كېيىن، ئون نەچچە بىرنىشكىغا ئولتۇرغان بىرقانچە ئون ھەر مىللەت قىز ـ يىگىتلىرى ئىلى دەريا سى بويىدىكى سايلىققا يىغىلدى. باش كۈزدە ئىلى دەريا سىنىڭ سۈيى ئۇلغىيىپ ئاقاتتى. لەپىلدەپ تۇرغان قومۇش پىپەكلىرى يىراق تاغلاردىكى يا پيېشىل قاردىغايلارغا سىلىشتۇرما بولۇپ، بۇ يەرنىڭ تىپتىنچ، گۈزەل، يېقىملىق مەنزىرىسىنى گەۋدىلەندۈرۈپ تۇراتتى.

دالا زىيا پىتى كاۋاپنىڭ مەززىلىك پۇراقلىرى، پىۋا بوتۇلكىلىرىنىڭ پاك - پۈك ئېتىلىپ تۇرغان ئاۋازلىرى، غۇلجا ياشلىرىغا خاس چاقچاق - كۈلكە سادالىرى ئىچىده باشلاندى. ئەمما پاراڭ بىر دەمدىن كېيىنلا سىياسىي مەزمۇنغا بۇرالدى. بۇ يەرگە يىغىلغان قىز - يىگىتلەر 12 مىللەتتىن بولۇپ، ھەر خىل تەشكىلاتلارغا مەنسۇپ ئىدى. يېقىنقى بىر يىلدىن بۇيان، ئىلى رايونىدا ئىرقا - ئىرقچىلىق مەيدانغا كەلگەن ھەر خىل تەشكىلاتلارنى ئابدۇكېرىم چوڭقۇر تەكشۈرۈپ، ئاساسىي جەھەتتىن چۈشىنىپ چىققانىدى. ئۇ، ئۇلارنىڭ سىياسىي كۆز قاراشلىرى بىلەن تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ تونۇشۇشنى خالايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ ھەر بىر كىشىنىڭ بايان قىلغان سۆزىگە ئالاھىدە كۆڭۈل قويدى.

گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنى ۋە ئۇنىڭ شىنجاڭدىكى ۋەكىلى شېڭ شىسەينى سۆكۈش تەرەپتىن ئالغاندا، سۆز قىلغۇچىلاردا ھېچقانداق پەرق يوق دېيىشكىمۇ بولاتتى. لېكىن بۇ كۈرەشنىڭ خاراكتېرىغا بولغان تونۇش جەھەتتىن ئالغاندا، پەرق ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئەگەر بەزى قىزىقچىلار ۋە سۆزمەنلەر بەزى يۇمۇرلۇق گەپ لەرنى قىلىپ ئوتتۇرىدا سۈلھچىلىك قىلمايدىغان بولسا، ئىككى تەرەپنىڭ پىكىر ئېختىلاپلىرى ئاخىر كۆڭۈلسىز تىركىشىشكە ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. ئابدۇكېرىم «تاشكەنتچىلەر» نىڭ ۋە «موسكۋاچىلار»نىڭ مەسىلىنى تەھلىل قىلىش تۇغرىسىدىكى پىكىرلىرىگە ۋە تەشەببۇسلىرىغا دىققەت قىلدى.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا، ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ شۇ قېتىمقى ئولتۇرۇشقا قاتناشقان ۋاقتىدىكى ھېسسىياتىنى سۆزلەپ كېلىپ مۇنداق دەيدۇ: «شېئىر شەيئىنىڭ - گۈزەللىكىنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇش مەسىلىسىدە، ئولتۇرۇشقا قاتناشقانلارنىڭ پىكىر ھېسسىياتىنىڭ بىردەك ئىكەنلىكىنى بىرىنچى قېتىم ھېس قىلغانىدىم؛ بىراق، يەنىمۇ چوڭقۇر مەسىلەر، مەسىلەن، سىياسىي نىشان، سىياسىي شوئار قاتارلىق مەسىلەردە، سىنىپىي مەيدانى ئوخشاش بولمىغان ياشلارنىڭ قاراشلىرىنىڭمۇ ئوخشاش ئەمەسلىكى مەلۇم بولدى. بىرمۇنچە ياشلاردا دەۋر سەزگۈسى كەم ئىدى، سىياسىي سەزگۈرلۈك تېخىمۇ كەم ئىدى. بەزىلىرى مەسىلىگە كۆچلۈك مىللىي ئاڭ بىلەن قارايتتى. مەن ئۇلارنىڭ تەنتەكلىكىنى كۆرۈپ، ھەقىقەتەنمۇ غەم قىلىپ قالدىم. بىراق، نۇرلۇق تەرەپنىمۇ كۆردۈم، بىرمۇنچە ياشلار، بولۇپمۇ ‹تاشكەنتچىلەر› ۋە ‹موسكۋاچىلار› ئۆزلىرىنىڭ مول بىلىملىرىنى ئىپادىلەپلا قالماستىن، بەلكى يىراقنى كۆرەلەيدىغان سىياسىي تالانتلىرىنىمۇ كۆرسەتتى، بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قالتىس خۇش بولدۇم ۋە روھلاندىم...»

تەشكىللىنىش

ئابدۇكېرىم بۇ قېتىمقى دالا زىيارىتىدە يۇز بەرگەن سىياسىي ئىختىلاپلارنى كۆرگەندىن كېيىن، بەكمۇ

بىئارام بولىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىنكى بىرنەچچە كۈن ئىچىدە، ئۇ سەيپۇللايوۋ، ئەسئەت ئىسھاقوۋ، ئەنۋەرخان بابا، قاسىمجان قەمبىرى قاتارلىق كىشىلەر بىلەن ۋەزىيەت مەسىلىسى ئۈستىدە كۆپ قېتىم مۇزاكىرىلىشىدۇ، ئۇلار مۇزاكىرە قىلغان ۋەزىيەتنىڭ دائىرىسى ناھايىتى كەڭ بولۇپ، ئۇ ئىلى ۋىلايىتىنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىنى، پۈتۈن ئۆلكىنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىنى، پۈتۈن جۇڭگونىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىنى، پۈتۈن دۇنيانىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. شۇنداقلا گومىنداڭغا ۋە ئۇنىڭ شىنجاڭدىكى ۋەكىلى بولغان شېڭ شىسەينىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى بايراق ئاستىغا توپلانغان ھەرخىل كۈچلەر ۋە تەشكىلاتلارنىڭ سىياسىي پوزىتسىيىلىرىنى، ئۇلارنىڭ يەتمەكچى بولغان سىياسىي نىشانلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. مۇزاكىرە جەريانىدا، ئابدۇكېرىم پروگراممىسى ئوچۇق، كۆز قارىشى توغرا بولغان بىر ئىنقىلابىي تەشكىلات قۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. لېكىن، شۇ ۋاقىتتىكى ئالاھىدە شارائىتتا. ئېنىق پروگراممىسى بار، بىرلىككە كەلگەن بىر ئىنقىلابىي تەشكىلات قۇرۇش قىيىنراق ئىدى. شۇڭا ھازىرچە بىر ئۆتكۈنچى بىرلىك سەپ تەشكىلاتىنى قۇرۇش قارار قىلىنىدۇ.

بۇ بىر مەزگىلدە ئىلى رايونىدا شېڭ شىسەي - گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تەشۋىقاتتا تەسىرى ئەڭ چوڭ كىشى ئېلىخان تۆرە ئىدى. ئېلىخان تۆرىنىڭ دىنىي بىلىمى يۇقىرى، مىللىتى ئۆز-

بېك بولۇپ، ئەسلى دۆلەت تەۋەلىكى روسىيە ئىدى، ئۆكـ
تەبر ئىنقىلابىدىن كېيىن جۇڭگوغا قېچىپ كېلىپ، ئىلـ
گىرى ـ ئاخىر كـۇچا قاتارلىق جـايلاردا تىجارەتچىلىك
بىلەن شۇغۇللانغان، 30 ـ يىللارنىڭ ئاخىرىدا شېڭ شـ
سەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ، تۇرمىگە تاشلىنىپ، 40 ـ
يىللارنىڭ باشلىرىدا تۇرمىدىن چىققان، 1943 ـ يىلىنىڭ
ئاخىرىدا، مەن غۇلجىدىكى ئـەڭ چوڭ مەسچىت ـ بەيـ
تىللا مەسچىتىدە ئۇ ئادەمنى بىرىنچى قېتىم كۆرگەنىدىم،
ئۇ كۈنى مەن ئۇنىڭ سۆزىنى ئـۆز قۇلىقىم بىلەن ئـاڭـ
لاپ باقاي دەپ مەسچىتكە بارغانىدىم، جۈمە نامىزى باشـ
لانغاندىن كـېيىن، ئـوتتۇرا بـويلۇق، قىسقا چارسا قال،
سەللە ئورىغان، بەقەسەم تون كىيگەن ئىلىخان تۆرە ئالـ
دىرىمای مېڭىپ كېلىپ خۇتبىغا چىقتى، ئۇ قولىغا خۇتبى
تايىقىنى ئېلىپ جامائەتكە تازا بىر قارىۋېتىپ، ئەرەبچە
بىر نېمىلەرنى سـۆزلىدى، ئـاندىن كېيىن، ئـۆزبېكچـە،
ئۇيغۇرچە ئارىلاش تىلدا سـۆزلەپ كەتتى. مـەسچىتنىڭ
ئىچى جىمجىت ئىدى، جـامائەت ئۇنىڭ سۆزىنى دىققەت
بىلەن ئاڭلىدى. ئـۇ كىشى سـۆزگە ئۇستا ئـىكەن. تەـ
سىرلىك سۆزلەيدىكەن، خەقنى ئۆزىگە بەك جـەلپ قىلـ
دىكەن. شۇڭا ئۇنىڭ ئـاما ئىچىدە خېلى تـەسىرى بار
ئىكەن. بۇندىن تاشقىرى، ئۇ ھاكىمبەگ باشلىق ئـۇيغۇر
فېئودال ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ ۋە پومېشچىكلار ۋەكىلـلىرـ
نىڭ قوللىشىغا ئىگە بولغان.

ئابدۇكېرىم ئىلىخان تۆرىدىن پايدىلىنىپ بىرلىك
سەپ خـاراكتېرلىك تـەشكىلات قۇرۇشنىڭ زۆرۈرلـۈكىنى

ئويلاپ، ئۆزىنىڭ بۇ پىكرىنى سەپداشلىرىغا ئېيتىپ، ئۇلارنىڭ قوللىشىغا ئىگە بولغان. شۇنداق قىلىپ، ئېلىخان تۆرە بىلەن برقانچە قېتىم سۆزلەشكەن. ئېلىخان تۆرە شېئىرى - گۇمىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇش مەسىلىسىدە ئۆچۈق پوزىتسىيە تۇتقان، بىراق باشقا مەسىلىلەردە ئۆزىنىڭ كۆز قارىشىنى ئوچۇق بايان قىلمىشنى زادىلا خالىمىغان، بۇ بىر مەزگىلدە، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا شېئىرى - گۇمىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى ئىنقىلابىي تەشكىلاتلار ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلۇپ، تېز راۋاجلانغانىدى. بولۇپمۇ ئىلى رايونىدا خەلقنىڭ نارازىلىقى قاتتىق بولۇپ، پارتلاش دەرىجىسىگە يېتىپ قالغانىدى. جۈش ئۇرۇپ تەرەققىي قىلىۋاتقان ئىنقىلاب ۋەزىيىتى ئىنقىلابچىلاردىن تېزدىن تەشكىللىنىشنى تەلەپ قىلماقتا ئىدى.

مەن 1943 - يىلى يازدا شېئىرى - گۇمىنداڭ دائىرىلىرى تەرىپىدىن خىزمەتتىن بوشىتىلىپ، غۇلجىغا كېلىپ، ھاجىقارى دەيدىغان بىر نەۋرە ئاكامنىڭ دۇكان ھېسابات ئىشىنى باشقۇرۇشىغا يارەملەشتىم. بۇ ئاكام ئاساسەن ماتا چىلىق بىلەن شۇغۇللىناتتى. مەن ئۇنىڭ دۇكىنىدا ئابدۇكېرىم ۋە باشقا يولداشلار بىلەن، ساۋاقداشلار بىلەن ئۇچرىشىپ، مەسىلەرنى مۇزاكىرىلىشىپ تۇرىدىغان بولدۇم.

رامىزان ئېيىنىڭ بىر كۈنى چۈشتە، مەن ئابدۇكېرىم، سەيپۇللا يوۋ ئۇچىمىز ئارقاكوچىدىكى بىر خۇيزۇ ئاشخانىسىنىڭ ئۈچكېرىسىدىن ئورۇن تېپىپ ئولتۇرۇدۇق، بۇ

بىزنىڭ رامىزان كۈنلىرى يوشۇرۇن تاماق يېيىش ئۇچۇن
بارىدىغان جايىمىز ئىدى، ئىراق، بۇ جايدا كۈندىلىك
پاراخلاردىن تاشقىرى، باشقا ئىشلارنى سۆزلەشمەيتتۇق.
مۇھىم مەسىلەرنى مېنىڭ ئۆيۈمدە ياكى سەيپۇللايۇۋنىڭ
ياتقىدا سۆزلىشەتتۇق. بۇگۈن ئۇنداق قىلمىدۇق: بۇ ئاش
خانىدا ئېلىخان تۆرىگە قوللىنىدىغان ئاساسىي پوزىتسىيىمىزنى مەسلىھەتلىشىپ بېكىتمەكچى بولدۇق. بۇ جايىمنى تاللىشىمىزدىكى سەۋەب شۇ ئىدىكى، بۇ يەر كۈندۇزۇ
زىمۇ ئادەم كۆپ كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغان ئاۋات كوچا
ئەمەس ئىدى. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، مەيلى ئەكسىنىچىلەر دائىرىلىرى بولسۇن. مەيلى ئېلىخان تۆرىنىڭ ھىمايىچىلىرى بولسۇن بىزنىڭ بۇ يەردە چوڭ مەسىلە ئوستىدە مۇزاكىرىلىشىدىغانلىقىمىزنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. بىز ئۇ ياقتىن - بۇ ياقتىن بىر ئازپاراخلاشقاندىن كېيىن، مەن: «باشقا گەپنى قويايلى، ئەمدى، ئابدۇكېرىم، سىز ئېلىخان تۆرىنىڭ ئەھۋالىنى ۋە بۇنىدىن كېيىن نېمە قىلىدىغانلىقىمىزنى دەپ بېقىڭا» دېدىم.

«ئېلىخان تۆرە، — دېدى ئابدۇكېرىم ئەتراپقا قاراپ بېقىپ دىققەت بىلەن، — ھەقىقەتەن ئاسان سىڭمەيدىغان بىر پارچە گۆش ئىكەن...»

«ئاسان سىڭمەيدىغان سېمىز گۆش دېيىش كېرەك» دېدىم مەن ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

«دەرۋەقە ئۇ سەيپىدىن ئاكام دېگەنگە ئوخشاش، ئاسان سىڭمەيدىغان سېمىز گۆش، ئۇنى تاشلىۋەتسەك،

بىر تالاي ئامىنى تاشلىۋەتكەن بولىمىز؛ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىشلەيلى دېسەك، ھالقىلىق مەسىلىدە ئۆزىنىڭ گېپىنى ئوچۇق دېمەيدۇ. مېنى تېخىمۇ يىرگەندۈرىدىغىنى، ئۇنىڭ ئۇچىغا چىققان پائىسلامىزم ئىدىيىسى، مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، شېڭ شىسەي ـ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇش جەھەتتە، بىر ئاز ئورتاقلىق تېپىلدى، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم سۆزىنى يەنە داۋام قىلدۇرۇپ،ـــھازىرقى مەسىلە ئىنتايىن جىددىي، ئۇرۇمچىدىن چۆچەككىچە، تۇرپاندىن قەشقەرغىچە ـــ تەكرىتېغىنىڭ جەنۇبىدىمۇ،شىمالىدىمۇ ھەر خىل نامىلىق تەشكىلاتلار مەيدانغا كەلدى،بولۇپمۇ ھەرخىل نامىلىق يوشۇرۇن تەشۋىقات ۋەرەقىلىرى تارقىتىلىۋاتىدۇ،خەلق بۇنىڭدىن زور ئىلھام ئالماقتا. بىز بۇنداق ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەرنى قوللاپ، ئامىنى ھەرىكەتلەندۈرۈش خىزمىتىنى تېخىمۇ ئوبدان ئىشلىشىمىز كېرەك. ئاڭلىشىمىزچە، ئېلىخان تۆرىمۇ تەشكىلات قۇرۇش تەييارلىقىنى قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ. بۇ يەردىكى جىددىي مەسىلە بىز ئۆز ئالدىمىزغا تەشكىلات قۇرۇشىمىز كېرەكمۇ ياكى ئاتالمىش‹خۇدانىڭ جارچىسى› بولغان ئېلىخان تۆرە بىلەن ھەمكارلىشىپ تەشكىلات قۇرۇشىمىز كېرەكمۇ، دېگەن مەسىلىدىن ئىبارەت.»

سەيپۇللايوۋ بىردەم خىيال سۈرۈپ، ئۆزىنىڭ مىجەزىگە خاس ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن: «سەيپىدىن، بۇ ئىشقا سىز قانداق قارايسىز؟» دەپ سورىدى مەندىن.

«دۇنيادا، جۇملىدىن بىزنىڭ جۇڭگودىمۇ ئوخشاش

بولمىغان سىياسىي كۆچلەرنىڭ ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەنلىكى توغرىسىدىكى مىساللار تولا. بىزمۇ بۇ بوۋاي بىلەن بىرلىشىپ ئىشلەپ، ئۇنىڭ ئابرويى ۋە تەسىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۆز ئىشىمىزنى قىلساق زىيىنى بولماس» دەپ ئويلىغان.

«ھەئە، بۇمۇ ھازىرقى ۋەزىيەتتە قوللىنىشقا بولىدىغان بىر ياخشى چارە ئوخشايدۇ» دېدى سەيپۇللايۇۋ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ.

ئابدۇكېرىم چوكا بىلەن سەينى ئاستا قىسىپ، خىيال سۈرگەن ھالدا مۇنداق دېدى: «ھازىرقى ئەھۋالدا بىر شۇنداق قىلىشىمىزلا لازىم. بۇ كىشىنىڭ ئامما ئارىسىدا ئابرويى بار، خەلق ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلايدۇ. تېخى مۇ مۇھىمى شۇكى، ئۇ شېڭ شىسەي - گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرىدۇ. بىز ئۇنى ئۆزىمىزنىڭ مەقسىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرساق بولىدۇ. بۇ ئاساسلىق تەرەپ. ئەمما يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇنىڭ پانىسلامىزم ئىدىيىسى بىزگە ناھايىتى زور زىيان كەلتۈرىدۇ. ئامما پانئىسلامىزمنىڭ زىيىنىنى ھازىرچە چۈشىنىپ كېتەلمەسلىكى مۇمكىن، بۇ ئەھۋالمۇ بىزنىڭ كۆرىشىمىزگە مەلۇم قىيىنچىلىقلارنى كەلتۈرىدۇ. بىز ھەم ئۇنىڭ بىلەن ھەمكارلىشىشىمىز، ھەم كۆرەش قىلىشىمىز لازىم. بۇ ستراتېگىيە مەسىلىسى، شۇنىڭغا دىققەت قىلىشىمىز كېرەككى، بۇ بىزنىڭ ئىلىخان تۆرىدىن قانچىلىك پايدىلىنالىشىمىزنى بەلگىلەيدۇ. ئۇمۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، بىز ئۇنىڭ بىلەن ھەمكارلىشىش جەريانىدا، تەشەببۇسكار بولۇشىمىز لازىم.»

«سىز ئىلىخان تۆرىدىن پايدىلىنىپ، ئوبدان ئۇيلۇم هاسىل قىلالىغۇدەكسىز دېمەكچى ئوخشايسىز. بىراق ئىلىخان تۆرىدەك يۈگەنسىز ئاتتىن بىزگە ۋاپا كېلەرمۇ؟» دېدى سەيپۇللايۇۋ.

«ئامال قىلىپ بۇ ئاتقا يۈگەن سېلىپ، تىزگىنىنى چاك تۇتۇش كېرەك، شۇنداق قىلساق ئىش ئاسانلىشىدۇ» دېدىم مەن.

«تىزگىنىنى كىم تۇتىدۇ؟» دېدى سەيپۇللايۇۋ ئىخلاس بىلەن.

«ئەلۋەتتە ئابدۇكېرىم تۇتىدۇ» دەپ جاۋاب بەردىم مەن ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا.

سەيپۇللايۇۋ چۈشەنمىگەندەك قىلىپ ئابدۇكېرىمگە قارىدى.

«ئەگەر سىلەر مېنى بۇ ئاتنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇۋالسۇن دېسەڭلار، مەن چوقۇم تۇتىمەن» دېدى ئابدۇكېرىم كۈلۈپ تۇرۇپ.

بىز ئۇچىمىز كېلىشكەندىن كېيىن، باشقا سەپداشلارنىڭ پىكرىنى ئالدۇق، ئاخىردا ئىلىخان تۆرە باشچىلىقىدىكى «ئازادلىق تەشكىلاتى»نى قوللايدىغان بولدۇق.

ئۇزاق ئۆتمەيلا «ئازادلىق تەشكىلاتى» قۇرۇلدى. جەمئىي 12 كىشىدىن تەركىب تاپقان بۇ تەشكىلاتقا ئىلىخان تۆرە رەئىس بولدى. قالغان ئەزالىرى ئابدۇكېرىم، قاسىمجان قەمبىرى، رەخمجان، جامى، نۇرىدىن بەگ، ئابدۇرائۇپ مەخسۇم، سالىجان باي. مويدىن مەھەممەتجان مەخسۇم، زۇنۇن تېيىپوپ، ئۆمەرجانلاردىن ئىبارەت بولدى.

1944 - يىلى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئىلى رايونى-
دىكى ئاما نلىقنى ساقلاش تۈزۈمىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى،
شىنجاڭ ئۆلكىلىك قوغداش باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باش-
لىقى لىيۇبىڭدېنى ئىلى ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ
باشلىقى قىلىپ ئەۋەتتى. لىيۇ بىڭدې ئەسلى ئىلىلىق
خۇيزۇ بولۇپ، ئۇيغۇرچىغا ئۇستا ئىدى، شېڭ شىسەيگە
تەرجىمان بولغان. ئۇ يۇرت، مىللەت، تىل جەھەتتىكى
قولايلىقتىن پايدىلىنىپ، ئىلى رايونىدا كەڭ ئىجتىمائىي
ئالاقە ئورناتقان، ئۇ ئۆزىنىڭ ھېلىمگەرلىكى ۋە رەھىم-
سىزلىكى بىلەن ئىلى رايونىدىكى ئىنقىلابىي پائالىيەت-
لەرگە غايەت زور تەھدىت ۋە قىيىنچىلىقلارنى كەلتۈردى،
ئىشپىيونلاردىن مەخپىي ماتېرىيال ئېلىپ، ئىنقىلابچى-
لارنى ۋە ئىلغارلارنى ئۆلتۈردى، بىر قىسىم تەشكىلاتلار-
نى باستۇردى ۋە تارقىتىۋەتتى.

1944 - يىلى يازنىڭ بىر كۈنى كەچتە ئابدۇكېرىم
«ئازادلىق تەشكىلاتى»نىڭ مەخپىي يىغىنى بولىدىغان-
لىقى توغرىسىدا ئېغىزچە ئۇقتۇرۇش ئالدى. ئىلگىرىكى
ۋاقىتلاردا «ئازادلىق تەشكىلاتى» مەجلىس ئاچماقچى
بولسا، ئالدى بىلەن ئابدۇكېرىم ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئېلى-
خان تۆرە ماقۇل كۆرگەندىن كېيىن، ئاندىن مەجلىسنىڭ
ۋاقتى ۋە ئورنى بېكىتىلەتتى، بۇ قېتىم ئېلىخان تۆرە
ئابدۇكېرىم بىلەن مەسلىھەتلەشمەيلا مەجلىسنىڭ ۋاقتى
ۋە ئورنىنى ئۆزىچە بېكىتكەنلىكى ئۈچۈن، ئابدۇكېرىم
بۇ ياخشى ئەھۋال ئەمەس، دەپ گۇمانلاندى، چۈنكى
يېقىندىن بۇيان. ئابدۇكېرىم بىلەن ئېلىخان تۆرە

ئوتتۇرىسىدىكى پىكىر ئىختىلاپلىرى بارغانسېرى كۆپىيىپ قالغانىدى.

مەجلىس كەچكى زىياپەت شەكلى بىلەن ئېچىلدى. ئۆينىڭ تامىلىرىغا چىرايلىق گىلەملەر ئېسىلغان، تۆرۈسىغا نۇر چېچىپ تۇرىدىغان چىراغلار ئېسىلغان بولۇپ، ئۆينىڭ بۇلۇڭىدىكى ئۈچ بۇرجەكلىك ئۈستەل ئۈستىگە قويۇلغان پاتېفوندىن يېنىك روھىز مۇزىكا ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، ئېلىخان تۆرە بۇ ئاخشىمى بېشىغا چوڭ سەللە ئورىۋالغان، ئاق، قارا، كۆك يوللۇق بەقەسەم تون كىيگەن بولۇپ، قاپاقلىرىنى تۆرۈپ، سۈرۈك دېنىي قىياپەتتە تۇراتتى. بۇ يىغىنىنىڭ ئادەتتىكى ۋاقتىتىكىگە ئوخشاشمايدىغان يېرى شۇ ئىدىكى، قۇرۇق پاراڭ كۆپ بولمىدى، ئادەملەر كېلىپ بولغاندىن كېيىن، ئېلىخان تۆرە مەجلىس ئېچىلمانلىقىنى ئېلان قىلىپلا، مەجلىسنىڭ مەزمۇنىنى، ئۆزىنىڭ بارلىق كۆز قاراشلىرىنى بايان قىلدى. ئۇ: «ھازىر ۋەزىيەت جىددىيلەشتى، تەشكىلاتىمىز خەۋپ ئاستىدا قالدى، تەشكىلاتىمىزنىڭ پائالىيەتلىرىنى بۇگۈندىن باشلاپ ۋاقىتلىق بولمۇ توختىتايلى. مەن سېنى كۆرمىدىم، سەن مېنى كۆرمىدىڭ.» دېدى ۋە ئۆزىگە مەدەتكار ئىزدىگەندەك قىلىپ، كۆزدىنكى ئارقىلىق جامائەتكە قاراپ چىقتى.

ئېلىخان تۆرىنىڭ سۆزى تۈگىگەندىن كېيىن، يىغىن ئەھلىنىڭ كۆپىنچىسى ھەيران بولۇپ بىر - بىرىگە قاراشتى، بەزىلىرى ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك بولۇپ، ئېلىخان تۆرىنىڭ سۆزىگە قوشۇلۇپ، بېشىنى لىڭشىتىپ

ئولتۇردى، بەلكى ئېلىخان تۆرە ئۇلار ئېيتمىشقا جۇرئەت قىلالمىغان گەپنى دېگەن بولسا كېرەك ياكى ئۇلار ئاللىقاچان كېلىشىۋالغان بولسا كېرەك.

بۇ چاغدا ئابدۇكېرىم ئېلىخان تۆرىنىڭ پىكرىگە قەتئىي قارشى تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، قاتتىق ئاۋاز بىلەن: «بىز ئۆز ۋاقتىدا قۇرئان تۇتۇپ قەسەم بېرىپ، بۇ تەشكىلاتقا كىرگەن ئەمەسمىدۇق؟ قەسەم قەيەردە قالدى؟ مەن بۇ تەشكىلاتنى تارقىتىۋېتىشكە قەتئىي قارشى تۇرىمەن» دېدى.

ئېلىخان تۆرە يالغاندىن: «تارقىتىش ئەمەس، ۋاقىتلىق توختىتىش» دېدى.

ئابدۇكېرىم كەسكىنلىك بىلەن: «توختىتىش دېگەنلىك قورقۇنچاقلىق قىلغانلىق. ئارقىغا چېكىنگەنلىك بولىدۇ، بۇنىڭ تارقىتىش بىلەن نېمە پەرقى بولسۇن؟ سىلەر بۇ تەشكىلاتنى تارقاتماقچى بولسائىلار، تارقىتىۋېتىرىڭلار، مەن يەنىلا ئۆز قارىشىمدا چىڭ تۇرىمەن» دېدى - دە، پىكرىنى بايان قىلىپ بولۇپ ئاچچىقى بىلەن مەجلىستىن چىقىپ كەتتى. شۇندىن كېيىن «ئازادلىق تەشكىلاتى» پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى.

يول ئىزدەش

ئۇلار تەرەققىي قىلىپ، ھەم مۇرەسسە قىلغىلى بولمايدىغان، ھەم كېچىكتۈرۈشكە بولمايدىغان دەرىجىگە يېتىپ قالدى.

شۇ ۋاقتتىكى ۋەزىيەتتە، شېك شىسەي ـ گومىنداڭ
نىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇش جە
ھەتتە ئابدۇكېرىمنىڭ مەلۇم ئىجتىمائىي ئاساسى بولـ
مۇ، لېكىن بۇ كۆرەشنىڭ خاراكتېرىنى تونۇش مەسىلـ
سىدە ئابدۇكېرىمنىڭ تەشەببۇسىنى كەڭ خەلق ئاممىـ
نىڭ بىردەك چۈشىنىپ كېتەلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.
تېخىمۇ ئېغىرى شۇكى، ئابدۇكېرىمنى يېقىندىن قوللاپ
كەلگەن سەيپۇللايۇۋ قاتارلىق كىشىلەرنىڭ بەزىلىرى
ئەكسىيەتچىل دائىرىلەرنىڭ بېسىقتۇرۇشى تۈپەيلىدىن،
غۇلجىدىن ئايرىلىپ سوۋېت تەۋەسىگە ئۆتۈپ كەتتى، بە
زىلىرى باشقا جايلارغا قېچىپ يوشۇرۇنۇۋالدى، بەزىلىرى
بولسا قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلاندى. ئەكسىيەتچى
ھەربىي ۋە ساقچىلار ئابدۇكېرىمنى قاتتىق نازارەت قىلىپ،
ئۇنى تۇتماقچى بولدى، بۇنى ئابدۇكېرىم ساقچى ئىدارە
سىدە ئىشلەيدىغان بىر دوستىدىن ئاڭلىدى، ئۇنىڭغا
غۇلجىدا تۇرۇپ كۆرەشنى داۋاملاشتۇرۇش خەتىرلىك بو
لۇپ قالدى. بىر كۈنى تۈن يېرىمدا ئابدۇكېرىم بىزنىڭ
ئۆيگە كىرىپ، يۇقىرىقى ئەھۋالنى ماڭا دېدى. ئۇ بۇ ئەھ
ۋالنى دەپ بولۇپ ئىچىنغان ھالدا: «ئەھۋالدىن قارىغان
دا، ماڭا ھازىرچە چەتتىرەك تۇرۇشقا تىرىشىپ كېلىپ قال
دى، مەن ھەر قېتىم قىينىچىلىققا دۇچ كەلگىنىمدە، يوا
داش چېن تەنچيۇ، يولداش ماۋ زېمىن ۋە لىن جىلۇ ئاكا
قاتارلىق جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنى ئەسلەيمەن. بۇگۈنكى
كۈنىلەردە ئۇلار بىزنى يېتەكلەپ ماڭسا نەقەدەر ياخشى
بولغان بولاتتى دەپ ئارمان قىلىمەن، بىراق، بۇ يول

داشلار شېكى شسه‌ي - گومندا‌كى ئه‌كسيه‌تچىل دائىرىلىر
رىنىڭ قانلىق قىلىچى ئاستىدا قۇربان بولۇپ كه‌تتى، —
ئۇ بىر په‌س چوڭقۇر خىيال سۈرۈپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇ-
رۇپ، — ئه‌مدى ماڭا سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ، ئىنقىلا-
بنى، قوراللىق كۈرەشنى يولىنى تېپىشتىن باشقا چاره
يوق بولۇپ قالدى...» دېدى.

ئېسىمده قېلىشىچه، مه‌ن شۇنىڭدىن بىرنه‌چچه كۈن
ئىلگىرى بۇ مه‌سىله توغرۇلۇق ئۇنىڭ بىله‌ن مۇزاكىرە-
له‌شكه‌نىدىم. ئه‌مما ئۇ چاغدا كۆز قارىشىمىزنى بىرلىككه
كه‌لتۈرۈۋالمىغانىكه‌نمىز. بۇگۈن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى
ئاڭلاپ، ئۇنى قۇۋۋه‌تلىدىم. «توغرا ھازىر مۇشۇنىڭدىن
باشقا چاره يوق، ئۇ يه‌رگه بارمىڭىز هه‌م ئۆزىڭىزنى
خه‌ۋپتىن ساقلاپ قالالايسىز. هه‌م ته‌ييارلىق قىلالايسىز —
ئىككى مه‌قسه‌تكه يه‌تكىلى بولىدۇ، بۇ ياخشى چاره، ئۇ
ته‌رەپ بىزنىڭ ئىنقىلابىي هه‌رىكىتىمىزنى ۋاستىلىق قول-
لاپ كه‌لىدى، ئه‌مدى بىۋاسته ياردىمىگه ئىگه بولىمىز»
دېدىم. كېيىن ئويلىشىپ هاشىخان ئاپامغا ئېيتىپ قوي-
مىغان بولدۇق. ئېيتىپ قويمىساق ئۇ كىشى ئه‌ندىشىده
قالاتتى.

باش كۈزىنىڭ بىر كېچىسى، ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆيى-
ده كه‌چلىك تاماق ئاللىقاچان يېيىلىپ بولغان، ئابدۇ-
كېرىم بىله‌ن قاسىمجان قه‌مبىرى دېيىشمه‌كچى بولغان
سۆزلىرىنى باشلىيالماي، بىر - بىرىگه قارىشىپ، جوز-
مىنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى. قاسىمجان قه‌مبىرى ئابدۇكېرى-
مىنىڭ يېقىن دوستى بولغاچقا، ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆيىگه

هبیت - ئایەملەردىغۇ كېلىپ تۇراتتى، ئادەتتىكى ۋاقىت لاردىمۇ بوش ۋاقىت بولسىلا كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن مۇڭدىشاتتى، ھەتتا بەزى ۋاقىتلاردا يېرىم كېچىگىچە پاراڭلىشىپ، قونۇپمۇ قالاتتى. قاسىمجان قەمبىرى سەنئەتكە بەك ھەۋەس قىلىدىغان قىزىقچى ئادەم ئىدى، ئابدۇكېرىم ئۇنىڭ شوخ - بەدىئىي خۇلقىنى بەك ياخشى كۆرەتتى، بۇگۈن سائەت 11 بولغان بولسىمۇ، قاسىمجان قەمبىرى كېتىشىنىڭ ئىپادىسىنى بىلدۈرمىدى، باشقا كۈنلەردىكىگە ئوخشاش، ئارىلاپ ھاشىخان ئاپىغا چاقچاق قىلىپ، قونۇپ قالىدىغانلىقىنىمۇ دېمىدى، ئۇلارنىڭ گەپ-سۆزىدىن چىقىرالماي قىينىلىپ ئولتۇرغانلىقىنى ھاشىخان ئاپا سەزگەن بولسىمۇ، ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمەي، چىراغنىڭ تۆۋىدە ئولتۇرۇپ، يىگىنە ئىش قىلىۋاتاتتى.

مۇشۇ ۋاقىتتا كۈزىمدىن ئۇشتۇمتۇت ئىشكىنى ئېچىپ چىپلا كىرىپ كەلدى. ئۇ يېشى 30 ئەتراپىدىكى رۇس يىگىتى بولۇپ، ئۇمۇ ئابدۇكېرىمنىڭ بىر ياخشى دوستى ئىدى. ئادەتتە كۆپ ئارىلىشىپ ئۆتەتتى، شۇڭلاشقا، ھاشىخان ئاپا ئۇنىڭ كېلىشىنى ئادەتتىكى ئەھۋال دەپ چاغلىدى، ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئالدىغا بىر پىيالە چاي قۇيۇپ بولۇپ، قولىدىكى يىگىنە ئىشىنى ئەمدى باشلاي دەپ تۇرۇشىلا، يانا قېيىپ كىرىپ قالدى.

ئابدۇكېرىمنىڭ دوستلىرى ئىچىدە ھاشىخان ئاپا ئالاھىدە كۆڭۈل قويۇپ كەلگەن كىشى مۇشۇ خەنزۇ قىز

ئىدى. موماي بۇ خەنزۇ قىز بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ماڭا كېلىپ بولۇپ قالىدىغان ئوخشايدۇ، ئوغلۇم ئابدۇكېرىم ياراتسلا بوپتۇ، بىراق، بۇ قىزنى بىرئىلاج قىلىپ مۇسۇلمان قىلغىلى بولسا بەك ياخشى بولاتتى دەپ ئويلايتتى.

ياڭ فېڭيى ئۇيغۇرچىنى بىلەتتى، بىراق، بۇگۈن ئۇ هاشخان ئاپىدىن هال سوريغاندا، ئۇنىڭدا بىر خىل غەمكىنلىك، روهىي سۇنۇقلۇق كۆرۈندى، هاشخان ئاپا بۇگۈنكى كەيپىياتنىڭ غەيرىي بولغانلىقىنى كۆرۈپ، مۇمكىنقەدەر ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ياڭ فېڭيىنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ، ئۇنىڭغا چاي قۇيماقچى بولغاندا، ياڭ فېڭيى ئۆزۈم قۇياي دەپ ئۇنىمايدۇ. هاشخان ئاپا ئۇستەلىگە نىڭ يېنىدا يېڭنە ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇۋېتىپ، غەم قىلىپ قالىدۇ. ئۇنىڭ چۈشەنمەيۋاتقىنى شۇ ئىدىكى، بۇگۈن كېچە ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ ئۆيگە كىرگەنلەر ئابدۇكېرىمنىڭ ئوبدان دوستلىرى، شۇنىڭدەك بۇ ئۆيگە دائىم كېلىپ تۇرىدىغان مېهمانلار بولسمۇ، ئۇلار ئەدەبكە ئاھايىتى دىققەت قىلاتتى، بىراق بۇگۈن ئىشىكنى چەكمەيلا كىرىشتى، بۇ يەردە بىر سىر بارلىقى سېزىلىپ تۇرىدۇ، ئۇندىن قالسا، كۆزىمىنىڭ كىيگەن كىيىملىرى باش كۆزدە كىيىدىغان كىيىملەردىن قېلىن، ياڭ فېڭيىنىڭ قولىدىن ئايرىلمايدىغان ئېسىل سومكىسى بۇگۈن بىر ئوتتۇراھال ساياھەت سومكىسىغا ئايلىنىپ قاپتۇ، ئالدىنقى كۈنلەردە، هاشخان ئاپا ئەكسىيەتچىل دائىرىلەرنىڭ تۇتقۇن قىلىۋاتقانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى

ئاڭلاپ، ئوغلۇم ئابدۇكېرىم بالا - قازادىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بىر يەرگە كەتمەكچىمىكىن؟ دېگەن ئويغا كەلگەنىدى. شۇڭا ئۇ: «بالام، بىرەر كېپىنكىلار بارەمكىن قىلمىدۇ، ھەرقانداق ئىشنىكلار بولسا، ماڭا ئوچۇق دەڭلار»دەيدۇ.

قاسىمجان قەمبىرى ئەپۇ سورىغان ھالدا: «ھا ماچا، ئامالسىزلىقتىن ئابدۇكېرىم بۇگۈن كېچە كۈزىمىن بىلەن ۋاقتىنچە سوۋېت ئىتتىپاقىغا كېتىپ تۇرماقچى. شۇنى سىزگە ئېيتماقچىدۇق» دەيدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ھاشىخان ئاپا قېتىپلا قالىدۇ. خاتا ئاڭلاپ قالدىممىكىن دەپ نېمە قىلىشىنى بىلمەي قالىدۇ. شۇ ۋاقىتتا مەن ئۆيگە كىرىۋېدىم، ھاشىخان ئاپا پەرىشان ھالەتتە ئولتۇرۇپتۇ. باشقىلارمۇ بىر - بىرىگە قارىشىپ جىمجىت ئولتۇرۇپتۇ. ھاشىخان ئاپا مېنى كۆرۈپ بىر چارە تېپىلغاندەك، بىرئاز ئېچىلدى - دە، مەن تىنچلىق سۈراپ بولغۇچىلا: «ۋاي بالام سەيپىدىن، ئەجەب ياخشى كەلدىڭ، ماۋۇ بالىلار ئابدۇكېرىمنى چەتكە قېچىپ كەتسۇن دەۋاتامدۇ - نېمە؟» دېدى ئورنىدىن تۇرۇپ مېنى قارشى ئېلىپ.

«ياق ئاپا، قاچمايدۇ، ھازىر ئىلاجسىزلىقتىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ تۇرۇشقا توغرا كېلىپ قالدى، خاتىرجەم بولۇڭ. بۇلار توغرا ئېيتىدۇ، ئەسلا چاتاق چىقمايدۇ» دېدىم مەن.

«بۇرۇنلا كېلىشىپ بوپتىكەنسىلەر - دە» دېدى ھاشىخان ئاپا كۆڭۈلسىز قىياپەتتە.

«ئاپا، ئۇزاق ئۆتمەيلا قايتىپ كېلىمەن» دېدى ئابدۇكېرىم كۈلۈمسىرەپ.

هاشخان ئاپا گەپ ـ سۆز قىلماي تىكىلىپ قاراپ ئولتۇردى.

«چوڭ ئاپا، خاتىرجەم بولۇڭ، كۆزىمىن ئاكا يول باشلىغۇچى بولىدۇ. ھېچ گەپ يوق» دېدى ياڭ فېڭيى تەسەللى بېرىپ.

«بىزنىڭ ئۇيىمىز بىرىمىز بار، ياڭ فېڭيى خېنىملارنىڭ تېيەنلاۋيېسى① بار، سىلەرنىڭ خۇدايىڭلار بار. ئۇلار چوقۇم مەن بىلەن ئوغلىڭىزنىڭ ئامانلىقىنى ساقلايدۇ» دېدى كۆزىمىن قىزىقچىلىق قىلىپ.

بۇ چاغدا ھاشخان ئاپا يېشىنى سۈرتۈپ، كۆزىمىنىڭ ۋە باشقىلارغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى.

«ھەببەللى، بىز رۇسلار سەپەرگە چىققىدىغان كىشىنى كۆز يېشى بىلەن ئۇزىتىشنى ياخشى كۆرمەيمىز» دېدى كۆزىمىس چاقچاق ئارىلاش ھاشخان ئاپىغا قاراپ.

«ئاپا. ھەممىمىز ئابدۇكېرىمنى سىزدەكلا ياخشى كۆرىمىز» دېدىم مەن يېنىمدا ئولتۇرغان ھاشخان ئاپىنىڭ يېلكىسىنى پوپىلاپ تۇرۇپ. «ئابدۇكېرىم خەلق ئۇچۇن، ۋەتەن ئۇچۇن، بىز ئۇچۇن ئامان بولۇشى كېرەك. ماقۇل دەڭ ئەمدى.»

«بوپتۇ، ئابدۇكېرىم ئامانلا بولىدىغانلا ئىش بولسا، بارسا بارسۇن،ـ دېدى ھاشخان ئاپا ئىشىنىدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپ، ماڭا قاراپ تۇرۇپ،ـ يېقىندىن بۇيان كۈندۈزى ئەندىشە قىلىدىغان، كېچىسى خاتىرجەم ئۇخلىيالمايدىغان بولۇپ قالغانىدىم. بارسۇن، مەن سىلەرگە ئىـ

---

① تېيەنلاۋيې — ئەڭرى دېگەن سۆز — تەھرىردىن.

شىنىمەن. ماۋۇ سەيپىدىن بالامياما‌ن يول كۆرسەتمەيدۇ.»
هاشىخان ئاپا يېڭىبىلەن يېشىنى سۆرتۈپ كۈلۈمسىرىدى، هەممىمىز خۇش بولدۇق.
شۇ كۈنى يېرىم كېچىدىلا ئابدۇكېرىم كۈزىمىن بىر لەن غۇلجىدىن چىقىپ كەتتى، ئۇلار ئىلى دەريا‌سىنىڭ شىمالىي قىرغىقىنى بويلاپ، چوڭ يولدىن ئايرىلىپ غەربكە قاراپ ماڭدى. كۈرەگە يېقىنلاشقاندا يەنە بىرئەگرى-توقاي چىغىر يول بىلەن تۆۋەنگە قاراپ ماڭدى، خېلى ماڭغاندىن كېيىن، بىر قېلىن قومۇشلۇققا كەلدى ۋە بۇ جايدا ئازراق دەم ئالماقچى بولدى. ئۇلار ئاتنىڭ ئالدى پۇتلىرىنى چۈشەپ، ئېگەرلىرىنى ئېلىپ قويۇۋەتتى، ئۆزلىرى سومكا - خۇرجۇنلارنى بېشىغا قويۇپ دەم ئېلىشقا ياتتى. ئابدۇكېرىم ياتقان بىلەن ئۇخلىيالمىدى، تۇرلۇك ئويلار ئۇنىڭ مېڭىسىنى چىرمىۋالغانىدى. ئۇ بىر پەس ياتتى-دە، قوپۇپ سومكىنى ئېچىپ، بىر‌ەر كىتاب ئېلىپ ئوقۇماقچى بولدى. قولىغا بىر خەنزۇچە كىتاب چىقتى، قارىسا، يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ«يېڭى دېموكراتىزم هەققىدە»دېگەن كىتابى ئىكەن، بۇ كىتابنى ئابدۇكېرىم غۇلجىدىن ماڭغاندا ياڭ فېڭيى سوۋكىسىغا سېلىپ قويغان هەم ئۇنىڭ قۇلىقىغا: «بۇنىڭ ئىچىدە خەتبار» دېگەنىدى. ئالدىراشچىلىقتا ئابدۇكېرىم نېمە خەت ئىكەنلىكىنى سوراشقا ئۇلگۈرەلمىگەنىدى، ئۇ ئەمدىلىكتە كىتابنى ۋاراقلاپ، ئۇنىڭ ئىچىگە قىستۇرۇلغان خەتنى تاپتى، ئېچىپ قارىسا: «بۇ كىتاب سىزگە سەپەردە هەمراھ، ئازغاندا مايا‌ق، كۈرەشتە كۈچ بولىدۇ. — دوستىڭىز ياڭ

فېگىيى» دېگەن سۆز يېزىلغانىكەن. بۇ سوۋغا سىلەن ياك فېگىيىنىڭ چوڭقۇر مەنىلىك سۆزى، ئابدۇكېرىمنى چەك سىز ھاياجانلاندۇرۇۋەتتى. ھەمچوڭقۇر خىيالغا چۆمدۇردى.

ياك فېگىيى سىلەن ئىككىسىنىڭ ئىرتتۇرىسىدا بولغان بىرمۇنچە تاتلىق ۋەقەلەر بىر - بىرلەپ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولدى.

بوۋاق سىلەن مۇڭدىشىش

مۇشۇ ۋاقىتتا قومۇشلۇقنىڭ نېرى ياقىدىن تۇيۇقسىزلا ئاتنىڭ تىۋىشى ئاڭلىنىدۇ، ئابدۇكېرىم چۆچۈپ ئۇياققا قارايدۇ - دە، دەرھال كۆزىمىنى ئويغىتىدۇ ۋە كىتابنى سومكىغا سالىدۇ، ئاڭغىچە: «مانا، ئاتنىڭ ئىزلىرى بۇياققا كېتىپتۇ، ئادەم بار ئوخشايدۇ» دېگەن بىر ئاۋاز ئاڭلىنىدۇ، ئابدۇكېرىم سىلەن كۆزىمىن دەرھال ئاتقا يۈگۈردى. ئۇلار ئاتنىڭ جۇشەكلىرىنى يېشىپ، ئېگەرنى ئاتنىڭ ئۈستىگە قويغىچىلا تۆت ئاتلىق ئادەم توپۇرلىشىپ يېتىپ كېلىپ، بۇ ئىككىسىنى ئارىغا ئېلىۋالىدۇ، چار ساقال سېمىز بىر كىشى: «سىلەر نېمە ئادەم، بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرۈشىسەن؟» دەپ سورايدۇ. «قورغاسقا كېتىپ باراتتۇق، مۇشۇ يەردە دەم ئالدۇق» دەپ جاۋاب بېرىدۇ ئابدۇكېرىم. «قورغاسقا ماڭغان ئادەم چوڭ يول بىلەن ماڭماي قومۇشلۇقتا نېمە قىلىدىكەن» دەيدۇ ھېلىقى چار ساقال بۈيرۇق ئاھانى بىلەن يېنىدىكىلەرگە

گە، «باغلاڭلار بۇلارنى، بۇلار ياكى ئىشپىيونلار، ياكى ئەتكەسچىلەر».

ئۇنىڭ ئادەملىرى ئاتىتىن چۈشۈپ، ئابدۇكېرىم بىلەن كۆزىمىننى باغلايدۇ ۋە شۇ پېتىلا ئاتقا مندۇرىدۇ. ئابدۇكېرىمنى ئاتقا مندۇرۇۋاتقان قازاق يىگىت ئانچە قوپال للىق قىلمىغانلىقتىن، ئابدۇكېرىم ئۇنىڭغا كۆز ئىشارىتى قىلىپ، يەردە تۇرغان كۆن سومكىسىغا قارايدۇ، قازاق يىگىت سومكىنى ئېلىپ ئابدۇكېرىمنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئابدۇكېرىم بىلەن كۆزىمىننى ئېلىپ شەرقە قاراپ مېڭىپ قومۇشلۇقنىڭ نېرى تەرىپىدىكى بىر ئوتلاققا بارىدۇ. ئوتلاقنى كېسىپ ئۆتىدىغان ئېرىقنىڭ قىرغىقىدا ئىككى كىگىز ئۆي كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇلار ئابدۇكېرىمنى بىر كىگىز ئۆيگە، كۆزىمىننى يەنە بىر كىگىز ئۆيگە ئەكىرىپ، قوللىرىنى ئارقىسىغا قىلىپ ئۆينىڭ كەرەكسىگە باغلاپ قويىدۇ.

ئابدۇكېرىم باغلاپ قويۇلغان كىگىز ئۆي ئانچە چوڭ بولمىغان ئاددىيغىنا ئۆي بولۇپ، ئۇزۇن يىللار ئىشلىتىلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۆينىڭ كەرەگىسى ئېسىلىشىپ، قاپقارا بولۇپ كەتكەن، ئۈستىگە يېپىلغان كىگىزلەر كۆنىراپ يىرتىلىپ ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ كەتكەنىدى، ئۆينىڭ ئىچىدە ياماق سېلىنغان بىرقانچە يوتقان - كۆرپە ۋە تاماققا ئىشلىتىدىغان ئاددىي ئەسۋابلاردىن باشقا ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى. بىر قازاق مومای ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇنى - بۇنى قىلىپ تىمىسقىلاپ يۈرەتتى ۋە ئابدۇكېرىمگە پات - پاتلا يەر ئاستىدىن قاراپ قويىاتتى. ئۆينىڭ

ئوتتۇرىسىدىكى ئوچاقنىڭ بېشىدا ئەمدىلا بىر ەر ياشقا كىرگەن بىر ئوغۇل بالا بىرنېمىلەرنى ئويناپ ئولتۇراتتى. ھېلىقى يىگىت بولسا ئۆيگە كىرىپ - چىقىپ يۈرەتتى. بىر پەستىن كېيىن، يىگىت كىرىپ ئابدۇكېرىمگە قاراپ: «ئۇسسىدىكمۇ؟» دەپ سورىدى. ئابدۇكېرىم بېشىنى لىڭشىتىۋېدى، ئوچاقتىكى چۆگۈندىن بىر چىنە قاينىق سۇ قۇيۇپ، ئابدۇكېرىمگە ئىچكۈزۈش ئۈچۈن بىر ئاز سۈت قوشۇپ سوۋۇتۇپ ئۇنىڭ ئالدىگە ئاپاردى. ئابدۇكېرىم شۇنچە چاڭقاپ كەتكەن ئىدىكى، ئۇ-نىڭغا بىر يۇتۇم سۇمۇ ئاجايىپ قەدىرلىك بىلىنەتتى، بۇ يىگىتنىڭ بىر چىنە سۈتلۈك چاي ئىچكۈزۈپ قويىدى-غا ئالىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن ئابدۇكېرىم چىنىنى ئىككى قولى بىلەن تۇتۇپ ئۆزىگە ئىچكۈزۈۋاتقان يىگىت-نىڭ كۆزىگە قارىدى، يىگىت ئابدۇكېرىمنىڭ كۆزىگە قارى-ماسلىقتا تىرىشسىمۇ، يەنىلا كۆزلىرى ئۇچرىشىپ قالاتتى، ئابدۇكېرىم بۇ يىگىتنىڭ كۆزىدىن سەمىمىيەتلىك سېزى-لىپ تۇرغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ ئوتتۇرا ياشلاردا بولسا كېرەك، ئېگىز بويلۇق، كەڭ گەۋدىلىك كېلىشكەن يىگىت ئىدى، ئابدۇكېرىم سۈتلۈك چاينى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىتى ۋە مۇنداق دېدى: «بىز يامان ئادەملەر ئەمەس، ئەتكەسچىلەرمۇ ئەمەس.»

يىگىت بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، ئابدۇكېرىمنىڭ باش - ئايىغىغا بىر قۇر قاراپ چىقتى - دە، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ مومايغا: «ئاپا، مەن سىيرلارغا قاراپ كېلەي» دەپ چىقىپ كەتتى.

موماي چېچىغا خېلى ئاق كىرگەن، پېشانىسىنى قو-
رۇقلار باسقان مەزلۇم ئىدى، ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ئې-
غىر ئەمگەك قىلغانلىقتىن بولسا كېرەك، دۇمچىيىپ قال-
غاندەك كۆرۈنەتتى. ئابدۇكېرىم موماي بىلەن مۇڭداش-
ماقچى بولۇپ، ئۇنى - بۇنى سورىغاندا، موماي جاۋاب
بەرمەي قاراپلا قويدى. ئابدۇكېرىم موماينى ئېرىتىش
ئۈچۈن جىق گەپلەرنى قىلىپ، «مېنىڭمۇ سىزدەك بىر قېرى
ئانام بار، ئۇ سىزدەك ياۋاش، مېھرىبان موماي» دېگەن-
دە، موماي بىرئاز ئىچ ئاغرىتقان قىياپەت بىلەن ئابدۇ-
كېرىمگە قاراشقا باشلىدى. ئابدۇكېرىم پۇرسەتنى چىڭ
تۇتۇپ: «سىزنىڭمۇ مەندەك ئوغلىڭىز بار ئىكەن، ئەگەر
ئوغلىڭىزنى ماڭا ئوخشاش بىگۇناھ تۇتۇپ كېتىپ گۇمىن-
داڭغا تاپشۇرۇپ بەرسە، سىزمۇ ئانامغا ئوخشاش چوڭ
قايغۇ - ھەسرەتتە قالاتتىڭىز، ئوخشاشلا كېچە - كۈندۈز
خۇدادىن ئوغلىڭىزنىڭ ئامان بولۇشىنى تىلەيتتىڭىز، ئوغ-
لىڭىزنىڭ قايتىپ كېلىشىنى تۆت كۆزىڭىز بىلەن كۈتەتە-
تىڭىز، بايامەن ئوغلىڭىزغا بىز يامان ئادەم ئەمەس دې-
دىم. قولۇمنى بوشتىپ قويىسىڭىز، مەن ھەرگىز قېچىپ
كەتمەيمەن، خاتىرجەم بولۇڭ» دېدى. ئۇنىڭ بۇ گەپلىرى
موماينى تەسىرلەندۈردى بولغاي، موماي بىرئاز ئوي-
لىغاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىمنىڭ قولىنى بوشاتتى ۋە
مۇنداق دېدى:

«ئۆزۈڭ ياخشى يىگىت كۆرۈنىسەن، ئاناڭغا ئىچىم
ئاغرىدى... بىراق ئوغلۇم كەلگۈچە ئۆيدىن چىقما.»

ئابدۇكېرىم كۈيۈشكەن قوللىرىنى ئۇۋۇلاپ، ئۆينىڭ

كەرەكسىسگە يۆلىنىپ، بىرئاز ئولتۇرغاندىن كېيىن، مومايي داستىخان سېلىپ بوغۇرساق تۆكتى، بىر پىيالە سۈتلۈك چاي قۇيۇپ، ئۆزى نېرىقى چەتتىكى بىر ئاددىي ياغاچ كارىۋاتنا ئولتۇرۇپ نەۋرىسىنىك كىيىمىنى ياماشقا باشلىدى.

ئابدۇكېرىم چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ، ئوچاق ئالدىدا ئويناۋاتقان بالىغا ئۆزاق قارىدى. بالا ئىشتانسىز، ئۇچىسىغا پاختىلىرى تېتىلىپ چىقىپ تۇرغان بىر جىلىتكە كىيگۈزۈپ قويۇلغان. يۈزى كۈل بىلەن ئالا-بۇلا بولۇپ كەتكەنىدى. لېكىن بۇ ئەھۋال بالىنىڭ ئوماقلىقىنى پەپىپ كېتەلمىگەنىدى. ئابدۇكېرىم كىچىكىدىلا ئاچ-يالىڭاچ تۇرمۇشتا قالغان بۇ بىچارە بالىغا ھەم زوقلىنىپ قالدى، ھەم ئىچىنى ئاغرىتتى. ئۇ كېلىپ بالىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغاندا، بالا يېتىرقاپ بىرئاز ئۆزىنى قاچۇردى، لېكىن قورقمىدى. ئابدۇكېرىم يېقىملىق مۇئامىلە بىلەن بالىنى ئەركىلىتىپ قۇچىقىغا ئالدى. بالا قاچمىدى، مۇلايىملىق بىلەن بېشىنى ئابدۇكېرىمنىڭ مەيدىسىگە قويۇپ، قۇچىقىدا ئولتۇردى. ئابدۇكېرىم يانچۇقىدىن ئاق قول ياغلىقىنى ئېلىپ، بالىنىڭ يۈز-كۆزىنى تازىلاپ قويدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىگە مومايي دىققەت بىلەن قاراپ ئولتۇردى.

ئابدۇكېرىم چوڭ ئادەمگە سۆز قىلغاندەك بالىغا سۆز قىلغىلى تۇردى: «نېمىدېگەن چىرايلىق بالىسەن! ماڭا قارا، ئاپئاق يۈزلىرىڭ ئېچىلدى» دېدى. ئۇ بالىنىڭ يۈز-كۆزىنى تازىلاۋېتىپ، ئەركىلىتىپ كۈلدۈرۈ-

ۋەتتى. شۇ ئاردا ئۇ: مەن مۇشۇ بالىنى ۋاستىچى قىلىپ تۇرۇپ، چوڭلارغا دېمەكچى بولغان گېپىمنى بالىغىلا دېسەم بولامدۇ؟ دەپ ئويلىدى ـ دە، بالىنىڭ باش ـ كۆزىنى سىيلاپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا سۆز قېتىپ سۆزلەپلا كەتتى:

«قارىغىنا بالا ئەھۋالىڭنى، ئىشتىنىڭمۇ يوق، تۇ ـ زۇكرەك بىر چاپىنىڭمۇ يوق، قورسىقىڭنىڭ تويۇۋاتقىنى ـ مۇ ناتايىن، ئۇنى بوۋاڭدىن. مومالىدىن، دادالىدىن كۆ ـ رەمسەن؟ ئۇلاردىن كۆرسەك ئۇلارغا ئۇۋال بولۇپ كېتى ـ دۇ. بوۋاڭ بىلەن مومالىمۇ بالا ۋاقتىدا سالىغا ئوخشاش كۈن كەچۈرگەن بولغىيدى. بۇ ئىشلارنى مومالىدىن سورايـ دىغان بولساڭ، كۆڭلىدىكى دەردلىرىنى تۆكۈپ، يىغلاپ كېتىدۇ. 40 كېچە ـ كۈندۈزدىمۇ سۆزلەپ تۈگىتەلمەيدۇ... سەنچۇ؟ سەن چوڭ بولغاندا، ھالىڭ ئۇلارنىڭكىدىن ياخـ شى بولارمۇ؟ بەش ـ ئالتە ياشقا كىرگەندىلا، مەكتەپكە كىرىشىڭ ئورنىغا قولۇڭغا تاياق ئېلىپ باينىڭ موزايـ لىرىنى باقسەن، ئاندىن كېيىن، يېرىم ئاچ ـ يېرىم يا ـ لىڭاچ قۇللۇقتا ئىشلەيسەن...بۇنداق قىيىن تىرىكچىلىك سېنىڭ بۇ ئائىلەڭدىلا ئەمەس، مىليونلىغان كەمبەغەل چارۋىچى، نامرات دېھقانلارنىڭ ھاياتىدا داۋام قىلماق ـ تا... ھازىرقى دۇنيا مۇشۇنداق قاراڭغۇ دۇنيا، پۇلى بار، مېلى بار بايلار گادايلارنى خالىغانچە ئىشلىتىدۇ، ئۇلار ـ نىڭ قولىدا قىلىچ بار، ئۇلار خەلقنى قوي ئۆلتۈرگەندەك خالىغانچە ئۆلتۈرىدۇ. مۇشۇنىڭ بىلەن يايلاقتا قانچە ـ لىك سىگۇناھ نامرات چارۋىچىلار ئۆلۈپ كەتكەندۇر، بۇنى بىلەمسەن!...»

ئابدۇكېرىم بوۋاققا مۇشۇنداق خىتاب قىلىۋاتقانـ
دا، موماي يېشىنى يېڭى بىلەن سۈرتۈپ ئولتۇراتتى. ئابـ
دۇكېرىم سۆزىنىـ داۋاملاشتۇرۇپ: «بۇ دۇنيا مۇشۇنداق
ئۆتۈۋېرەمدۇ؟» دېدى. بالا گويا كى ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزىنى
چۈشەنگەندەك، ئوماق قولى بىلەن ئۇنىڭ يۈزلىرىنى سيـ
لاپ، قـۇلاقلىرىنى سوزۇپ قويا تتى. موماي بولسا ئىشىنى
توختىتىپ، بىر قولى بىلەن ئېڭىكىنى تىرەپ ئۇلارغا قاراپ
ئولتۇردى. چىرايىنىمۇ ئاچتى. نەۋرىسى دۇنـياغا كېلىپ،
مۇشۇ كۈنگىچە ھېـچكىم ئۇنى ئاشۇنداق ئويىنىتىپ باقمـ
غان. بۇ، شۇ ئۆيدىكىلەرنىڭ شۇنداق قىلىشىنى خالىمىغانـ
لىقىدىن ئـەمەس ئىدى. ئـۇلار كۆڭلىنىڭ ئارامسىزلىقـ
ىدىن، بالىسىنى شۇنداق ئويىنىتالمىغانىدى. موماي، ئابـ
دۇكېرىمنىڭ گېپىنى دىقـقەت بىلەن ئاڭلىدى. ئـۇنىڭ
گېپى مومايغا ئۆزىنىڭ قەلبىدىكى سۆزدەك بىلىنىدى.

ئـابدۇكېرىم ئۆز سۆزىنىڭ رولىنى كۆرۈپ، تېخىمۇ
چوڭقۇر گەپلەرنى قىلدى:

«ئاشۇ ئـازابلاردىن قۇتـۇلۇش ئۈچۈن، جاللاتلارـ
نىڭ قولىدىكى قىلىچـنى تارتىۋېلىش كېرەك، زومىگەرـ
لەرنىڭ كالتىكىنى تارتىۋېلىش كېـرەك. ئېزىلگەن خەلق
ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇشى كېرەك. بالام، سەن تېخى كىـ
چىك، بـۇنى چۈشەنمەيسەن، لـېكىن چوڭلار چـۈشىنىشى
كېرەك. مومايكى، بـۇۋاڭ چۈشىنىشى كېرەك. دادامۇ ئوبـ
دان ئادەم ئىكەن، ئۇمۇ چۈشىنەلەيدۇ... مەن يامان ئادەم
ئەمەس، مەن ئاشۇ ئېزىلگەن خەلقـنىڭ دوستى. بۇۋاڭـ
نىڭ، مومايكنىڭ، دادامـنىڭ دوستى، سېنىڭمۇ دوسـتۇڭ،
كۆردۇڭمۇ، مانا بىز دوست بولدۇق...»

سۆز مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، يىگىت كىرىپ كەلـ
دى ـ دە، ئەھۋالنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. ئۇ ئابدۇكې
رىمنىڭ قولى بوشىتىلىپ بالىسىنى ئويىنىتۇۋاتقانلىقىنى،
يىراقتىن كەلگەن مېھماندەك ئۆزىنىڭ كىگىز ئۆيىدە
بەھۇزۇر ئولتۇرغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى.
«بۇ قانداق بولغىنى ئاپا؟ بۇ ئادەمنى نېمىشقا
بوشىتىۋەتتىڭ؟» دېدى ئۇ ئانىسىغا تىكىلىپ.
مومای ھېچ ئىش بولمىغاندەك، ئالدىرىماي ئور-
نىدىن تۇرۇپ سۆزلىگىلى تۇردى: «ئالدىرىما بالام، بېرى
كەل، ئولتۇر، بۇ ياخشى يىگىت ئىكەن، بىزنىڭ دوستـ
مىز ئىكەن، بىز بىلەن بىر نىيەت ئىكەن، ئولتۇر، مەن
سۆزلەپ بېرەي، بۇ كىشىنىڭ گېپىنى سەنمۇ ئاڭلاپ باق»
دېدى.
ئۇ بالىسى بىلەن بىللە ئابدۇكېرىمنىڭ يېنىدا
ئولتۇرۇپ، پاراڭلىشىشقا باشلىدى. يىگىت ئولتۇرۇپ، باـ
لىسىنى ئابدۇكېرىمنىڭ قۇچىقىدىن ئالماقچى بولغانىدى،
بوۋاق ئابدۇكېرىمنىڭ بويىنىنى چىڭ قۇچاقلاپ، دادىسـ
ىغا بارغىلى ئۇنىمىدى، يىگىت بالىسىنىڭ ئېچىلىپ چې
رايلىق بولۇپ قالغان يۈز ـ كۆزىگە قارىدى ـ دە، ئانـ
دىن ئابدۇكېرىمگە نەزەر سېلىپ ئۇنىڭغا قىزغىنلىق بىلـ
دۇرمەكچى بولۇپ، چىرايىنى بىرئاز ئاچتى، لېكىن نېـ
مىشقىدۇر يەنىلا بىرئاز ئېھتىيات قىلىپ قالدى. ئابدۇـ
كېرىم يىگىتكە سەمىمىيلىك بىلەن قاراپ، يېنىدىن ئورۇن
بوشاتتى، كېيىن بالىغا قاراپ: «ئاتاڭ نېمىدىگەن ياخـ
شى كىشى، ئۇ سېنى بەك ياخشى كۆرىدىكەن، ماڭ ئاتاڭـ

غا بار» دەپ بالىنى دادىسىغا سۈندى، بالا ئابدۇكېرىمگە قاراپ كۈلۈپ قويۇپ، دادىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆتتى، يىگىت بالىسىنى قۇچىقىغا ئېلىپ، ئانىسىنىڭ سۆزىنى كۈتۈپ ئۇنىڭغا قارىدى.

موماي ئابدۇكېرىمنى نېمە ئۈچۈن بوشاتقانلىقىنى، ئابدۇكېرىمنىڭ بوۋاقنىڭ يۈز-كۆزىنى قانداق تازىلاپ ئەركىلەتكەنلىكىنى بىر - بىرلەپ تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. موماي يەنە ئوغلىغا: «بالام، بۇ بەك ياخشى يىگىت ئىكەن. بۇ بالا جاللاتلارنىڭ قولىدىكى قىلىچنى، بايلارنىڭ قولىدىكى قامچىنى تارتىۋېلىش كېرەك، دەۋاتىدۇ. بۇنى بەك توغرا ئېيتتى. ئۇنى قويۇۋەت، ئۆز يولىغا ماڭسۇن...» دېدى. مومانىڭ ئوغلى بولسا قۇچىقىدىكى بوۋاقنىڭ بېشىنى سىلاپ ئولتۇرۇپ، مومايىنىڭ سۆزىنى دىققەت بىلەن ئاڭلىدى ۋە مومىسى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە بىر پەس ئۇن چىقارماي ئولتۇردى، ئابدۇكېرىم ئۇنىڭغا سەمىمىيەتلىك بىلەن: «كەل ئاغىنە، دوست بولايلى، مېنىڭ ئېتىم ئابدۇكېرىم، سېنىڭ ئېتىڭ نىم؟» دەپ قولىنى سوزدى.

«مېنىڭ ئېتىم جۇماتاي» دېدى يىگىت ئابدۇكېرىمنىڭ قولىنى سىقىپ كۈلۈمسىرەپ، ئىككىلەنگەن هالدا ئانىسىغا قاراپ گەپ باشلاپ: «قويۇپ بەرسەك قۇ بولاتتى، بىراق ئاتام قويۇپ بەرمەي تۇر، رايون ئاللىقاچان بىلىپ بولدى دېگەنىدى.»

«بۇنىڭغا بىر ئامال تېپىلار بالام» دېدى موماي.

«مۇنداق قىلساق قانداق؟» دېدى جۇماتاي بىر-

ئاز ئويلىنىپ، «ئاتام رايوندىن كەلگەندىن كېيىن سوراپ باقايلى، رايوندىن ئادەم كېلىپ بۇلارنى ئەكىتىدۇ، مەنمۇ بىللە بېرىپ، يولدا بىر ئامال قىلاي.»

جۇماتاي بۇ سۆزنى ئىشەنچلىك ئېيتتى، شۇڭا ئابدۇكېرىم يەنە تەپسىلىي سوراشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ ئويلاپ، جۇماتايغا ئىشەنگەن ھالدا قايتا ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم سىقىپ: «رەھمەت ساڭا، دوستۇم جۇماتاي» دېدى.

سۆز تۈگەش بىلەنلا تاشقىرىدىن ئاتنىڭ تىۋىشى ئاڭلاندى. جۇماتاي شەرەت قىلىپ ئابدۇكېرىمنى دەرھال ئۆيىنىڭ كەينىگىسىگە ئىلگىرىكىدەك باغلاپ قويدى...

كۈن ئولتۇرۇشقا ئاز قالغانىدى. ئادەم بويىدىن ئىگىز ئۆسكەن قومۇشلۇق ئارىسىدىكى كىچىك يول ئەگىپ يىراقتا سوزۇلغانىدى. رايوندىن كەلگەن ئىككى ساقچى ۋە جۇماتاي ئابدۇكېرىم بىلەن كۈزىمىنى شۇ يول بىلەن رايونغا ئەكىتىپ باردۇ. ئابدۇكېرىم بىلەن كۈزىمىن قوللىرى ئارقىغا باغلاقلىق، ئۆز ئاتلىرىغا مىنگۈزۈلگەن، ھېلىقى كۆن سومكا بىلەن تورسۇق ئېگەرگە ئېسىپ قويۇلغان بولۇپ، ئابدۇكېرىم دىققەت بىلەن ئىككى ياقتا قاراپ كېتىپ بارماقتا. ئۇ كۈزىمىنغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويدى، كۈزىمىن بۇنىڭدىن بىر گەپ بارلىقىنى سېزىپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. ئىككى ئاتلىق ساقچى ئالدىدا كېتىپ باردۇ، بىرىنىڭ ئۆشنىسىدە مىلتىق، بىرىنىڭ بېلىدە تاپانچا بار ئىدى. جۇماتاي ئەڭ ئارقىدا كېلىۋاتاتتى. ئۇ قەستەن ساقچىلاردىن خېلىلا ئارىلىق قالدۇرۇپ ماڭدى، ساقچىلار يولنىڭ بىر بۇرۇلۇشىدىن

سولغا بۇرۇلۇپ كۆرۈنمەي قالغاندا، جۇماتاي ئابدۇكېرىم بىلەن كۆزىمىنىڭ قولىنى شارتتىدە يېشىۋەتتى - دە، ئاتتىن چۈشتى، ئابدۇكېرىم كۆزىمىنىنى ھېلىقى ئىككى ساقچىنىڭ ھەربكىتىنى كۆزىتىشكە قويۇپ، ئاتتىن چۈشتى ۋە جۇماتاينىڭ قولىنى باغلاپ يەرگە ياتقۇزۇپ قويدى. ئاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ئاتقا مىندى. شۇنداق قىلىپ، ئىككىسى جۇماتاي كۆرسەتكەن سول تەرەپتىكى قومۇشلۇقنىڭ ئىچىگە كىرىپ، بىر چىغىر يول بىلەن ئاتلىرىنى بولۇشقا چاپتۇرۇپ يۇرۇپ كەتتى. ئۇلار ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن، جۇماتاي ئاۋازىنىڭ بارىچە: «ۋاي قاچتى، قاچتى!» دەپ ۋارقىرىدى، ئىككى ساقچى ئارقىسىغا يېنىپ قايتىپ كەلگەندە، جۇماتاي تاياق يېگەنىڭ دەك ناله قىلىپ: «ئۇلار قېچىپ كەتتى» دەپ توۋلايتتى. ئىككى ساقچى جۇماتاي كۆرسەتكەن ئوڭ تەرەپكە ئوق چىقىرىپ، قومۇش ئارىسىدىكى چىغىر يول بىلەن ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ كەتتى. ئابدۇكېرىم بىلەن كۆزىمىن بولسا ئىلى دەرياسى تەرەپكە قاراپ چاپقانچە ئۇزاپ كەتتى. ھىلتىق ئاۋازى بارا - بارا ئاڭلانمايدىغان بولدى.

شۇ كۈنى يېرىم كېچىدە، ئابدۇكېرىم بىلەن كۆزىمىن تالدىق دېگەن جايغا يېتىپ كەلدى. ئىككىيلەن قورغاس دەرياسىدىن كېچىپ ئۆتۈپ ئۇيغاقا كەتتى.

1944 - يىلى 9 - ئايدا، غۇلجىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىكى نىلقا ناھىيىسىدە ئەكبەر، ئەينى ۋە پاتىخلار باشچىلىق قىلغان پارتىزانلار خەلق قوزغىلىڭىنىڭ بىرىنچى ئوقىنى ئاتتى ھەمدە تېزدىنلا نىلقا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتـ

نى، ساقچى ئىدارىسىنى ۋە گومانلىنىش ناھىيىلىك پىرقە بۆلۈمىنى ئىشغال قىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئىلى رايونىغا قاراشلىق ھەرقايسى قەرىنداش مىللەتلەرمۇ ئارقا-ئارقىدىن قوزغالدى.

بۇ مەزگىلدە ئابدۇكېرىم سوۋېت تەۋەسىگە قېچىپ بارغان ھەر مىللەت ياشلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ. ئۇلار بىلەن قويۇق مۇناسىۋەت ئورناتتى ۋە ئۆزى باشچىلىق قىلىپ يۈزگە يېقىن ئادەمدىن تەركىب تاپقان پارتىزانلار قوشۇنىنى تەشكىل قىلدى. بۇ پارتىزانلار قوشۇنى قورال-ياراغ جەھەتتە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمىگە ئىگە بولدى. 10 - ئاينىڭ ئاخىرىدا، ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ پارتىزان قوشۇنىنى باشلاپ چېگرىدىن ئۆتۈپ، تېزلىكتىلا ئىلىقىدىكى پارتىزانلار بىلەن ئالاقە باغلىدى. ئىلىغا ھۇجۇم قىلىش ئۇرۇشىنىڭ پىلانىنى تەييارلاشقا كىرىشتى.

بەشىنچى باب

بوران - چاپقۇنلاردا ئېلىشىش

غۇلجىغا ھۇجۇم

1944 - يىل 9 - ئايىنىڭ 3 - كۈنى نىلقىدىكى ئۇلاستاي تاغ رايونىدا نىلقا قوزغىلاڭچىلىرى بىرىنچى ئوق ئاۋازىنى ياڭرىتىپ، ئىلى خەلقىنىڭ شېك شىسەي - گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى كۈرىشىنىڭ مۇقەددىمىسىنى باشلىدى.

نىلقا خەلقىنىڭ قوزغىلىڭىغا شېك شىسەي - گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل دائىرىلىرىنىڭ 1944 - يىلى 9 - ئايدا قوزغىغان ئاتالمىش «تەقدىم قىلىش ھەرىكىتى» يەنى خەلقنى تالان - تاراج قىلىدىغان «ئات تەقدىم قىلىش ھەرىكىتى» ئوبدان باھانە بولدى. قوزغىلاڭ باشتا ئۇلاستاي تاغ رايونىدا پارتلىغانىدى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا پارتىزان باتۇر دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشكەن قازاق يىگىت ئەكبەر بىلەن تاتار يىگىت پاتىخ قوزغىلاڭنىڭ رەھبەرلىرى

ئىدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا، قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىغا غەنى ۋە باشقىلارمۇ قاتناشتى.

ئەكسىيەتچىل دائىرىلەر ئۇلاستاي تاغ رايونىدا ياڭرىغان مىللىتىق ئاۋازلىرىغا باشتا ئانچە پىسەنت قىلمىدى، ئاتالمىش «توپىلاڭچىلار»نى تارقىتىۋەتمەكچى بولۇپ، ئازغىنىلا ساقچى قىسمىلىرىنى ئەۋەتتى. بىراق، ۋەزىيەت تەرەققىي قىلىپ ئازساندىكى ساقچىلار تاقابىل تۇرالمايدىغان دەرىجىگە يەتتى. ئۇزاق ئۆتمەي، نىلقا بازىرىنىڭ ئەتراپلىرىدىمۇ كەينى-كەينىدىن پارتىزانلار ھەرىكىتى پەيدا بولدى. بۇ ۋاقىتتا، ئەكسىيەتچىل دائىرىلەر پارتىزانلارنى «يوقاتماقچى» بولۇپ، بىر قىسىم قوشۇننى نىلقا ناھىيىسىگە ئەۋەتتى.

بۇ قىسىم ئاستا يۈرۈش قىلىپ يېتىپ بارغۇچە، نىلقا بازىرىنى ئەكبەر، پاتىخ، غەنى قاتارلىق كىشىلەر رەھبەرلىك قىلغان قازاق، ئۇيغۇر قوزغىلاڭچىلىرى ئىشغال قىلىۋالدى. ئارقىدىنلا، توقىقۇزتارا، موڭغۇلكۈرە قاتارلىق ناھىيە خەلقلىرىمۇ ئارقا - ئارقىدىن قوزغىلاڭ كۆتۈردى. ئەكسىيەتچىل دائىرىلەرنىڭ غۇلجىنىڭ كۈنچىقىش تەرەپتىكى ھەرقايسى ناھىيىلىرىدىكى ھەربىي، سىياسىي تۈزۈلمىلىرى پۈتۈنلەي گۇمران بولدى. ئۇلارنىڭ بارلىق كۈچى غۇلجىغا يىغىلدى، بۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئەسكىرىي كۈچىنى غۇلجا شەھىرىگە توپلاشتەك ئۈستۈنلۈكى شەكىللەندى. شۇنىڭ مۇچۈن، غۇلجىنى ئازاد قىلىش، ئىلى خەلق قوزغىلىڭىنىڭ غەلىبە قازىنىشى ياكى مەغلۇپ بولۇشىنىڭ تۈگۈنى بولۇپ قالدى.

1944 - يىل 10 - ئاينىڭ باشلىرىدا، ئابدۇكېرىم ئۆز قىسمىنى باشلاپ چېگرىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، دەرھال ئادەم ئەۋەتىپ پاتىخ، ئەكبەر، غېنى قاتارلىق كىشىلەر بىلەن ئالاقە باغلىدى، شۇ ئايدا، ئابدۇكېرىم قورغاس بازىرىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى تاغلىق رايونىدا مەجلىس چاقىرىپ، غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش جېڭىنىڭ پىلانىنى مۇزاكىرە قىلىپ ئورۇنلاشتۇردى، پىلان بويىچە، 11 - ئاينىڭ 10 - كۈنى غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش ۋاقتى قىلىپ بېكىتىلدى. پىلاندا يەنە پاتىخ شەرق تەرەپتىن، غېنى جەنۇب تەرەپتىن، ئابدۇكېرىم ئۆزى غەرب تەرەپتىن بىرلا ۋاقىتتا غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش بېكىتىلدى.

مەجلىستىن كېيىن، ئابدۇكېرىمنىڭ پارتىزانلىرى يۆلۈنۈپ، دېھقان - چارۋىچىلارچە كىيىنىپ، تاغ يولى ئارقىلىق غۇلجىنىڭ ئەتراپىغا كېلىپ توپلاندى. پاتىخ ۋە غېنىلار رەھبەرلىك قىلغان پارتىزانلار قوشۇنى بەزىدە تاغ يولى ئارقىلىق، بەزىدە قومۇشلۇق ئارقىلىق مېڭىپ غۇلجا شەھىرىنىڭ شەرقىي ۋە جەنۇبىي تەرىپىگە يۆتكەلدى،

ئابدۇكېرىم قاتارلىقلار بۇ ئىشنى ناھايىتى مەخپىي ئورۇنلاشتۇرغان بولسىمۇ، ئەمما تېگىشلىك مەخپىيەتلىك ساقلاش تەدبىرىنى قوللانمىغانلىقى ئۈچۈن، ئەكسىيەتچىلەر دائىرىلىرى ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى بىلىپ قېلىپ، غۇلجا شەھىرىدە تۇرلۇك مۇداپىئە قۇرۇلۇشلىرىنى ھەدەپ كۆپەيتتى ۋە مۇستەھكەملىندى ھەمدە ئايرىم ھەرىكەت قىلىۋاتقان پارتىزانلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ئۆزلۈكسىز ھالدا كىچىك قىسىملارنى ئەۋەتىپ، مۇھىم قاتناش نۇقتىلىرى

نى ئوققا تۇتتى. غۇلجا شەھىرىدە بولسا سۆز ۋە ھەرىكەت جەھەتتە سەللا گۈمانلىق دەپ قارالغان كىشىلەرنى ھەدەپ قولغا ئېلىپ، رەھىمسىزلىك بىلەن ئۆلتۈردى.

بۇ يېڭى ئەھۋالغا ئاساسەن، ئابدۇكېرىملەر غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىدىغان ۋاقىتنى ئىلگىرىلەتتىپ، 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنىگە توغرىلىدى ھەم بۇ قارارنى پاتىخ بىلەن غېنىگە ئۇقتۇردى.

11 - ئاينىڭ 6 - كۈنى تۈندە، ئابدۇكېرىم غۇلجا يېڭىشەھەر رايونى ئالتەشەھەر كوچىسىدىكى بىر قورۇدا قوماندانلىق شتابى قۇردى ھەم غۇلجىدىكى يەر ئاستى تەشكىلاتلارنىڭ مەسئۇللىرىنى چاقىرىپ مەجلىس ئاچتى. ئابدۇكېرىم يىغىنغا قاتناشقۇچىلارغا غۇلجىغا بىرلەشىپ ھۇجۇم قىلىشنىڭ پىلانىنى تونۇشتۇردى ھەم پىلاننى ئىجرا قىلىش ۋاقتىنىڭ ئالغا سۈرۈلۈشىدىكى سەۋەبنى چۈشەندۈردى.

ئابدۇكېرىم يىغىنغا قاتناشقۇچىلارغا بىر قۇر قاراپ ئۆتۈپ، تەمكىنلىك بىلەن: «بىز كۆچلۈك دۈشمەن بىلەن ئېلىشماقچىمىز. ھايات - ماماتلىق كۈرەش ئالدىمىزدا تۇرماقتا. ئۆزئارا يېقىندىن ماسلىشىپ، باتۇرانە جەڭ قىلساقلا، غالىبىيەت چوقۇم بىزنىڭ بولىدۇ! گومىنداڭنىڭ ئەسكىرى جىق، قورالى ياخشى، كۆچلۈكتەك كۆرۈنگەن بىلەن، بىزنىڭ مۇھاسىرىمىزدە قېلىپ، قورقۇپ جېنى تۇمشۇقىغا يېتىپ قالدى. پۈتۈن شەھەر خەلقى قوزغىلاڭنىڭ تەييارلىقىنى قىلىپ قويدى، بىزنىڭ شەھەرگە ھۇجۇم قىلىشتىكى بىرىنچى ئوقىمىزنىڭ ئاۋا-

زىنى كۆتمەكتە». ئۇ بىرئاز توختاپ، ئاخىر چوقۇم غەلىبە قىلىمىز دېگەن ئىشەنچ بىلەن، «ھەر تەرەپ تىكى باتۇرلارنىڭ ئەتە شەھەر ئىچىدە غەلىبىلىك ئۇچرىشىنى ئۈمىد قىلىمەن» دەپ سۆزىنى ئاياغلاشتۇردى. يىغىنغا قاتناشقۇچىلار ئابدۇكېرىمنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە جەڭ قىلىپ، غەلىبە بىلەن شەھەر ئىچىدە ئۇچرىشىدىغانلىقىنى ئارقا - ئارقىدىن بىلدۈرۈشتى، بۇ چاغدا، ئىلىخان تۆرە سۆز قىلىشنى تەلەپ قىلدى ۋە سۆزىنى ئۆزىنىڭ ئادەتتە قوللىنىپ كەلگەن دىنىي سۆزلىرى بىلەن باشلاپ مۇنداق دېدى: «مۇسۇلمان بۇرادەرلەر، ھازىر ئۇلۇغ ئىسلام دىنىمىزنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن ئاللا يولىدا غازاتقا ئاتلانماقتىمىز. بۇ غازاتتا ئۆلگەنلەر شېھىت، قالغانلارغازى بولىدۇ، مەن ھەممىڭلارنى خۇدا يولىدا، ‹ئاللا!› دەپ غازاتقا كىرىشكە چاقىرىمەن.»

ئىلىخان تۆرە مەردانىلىق بىلەن سۆزلەۋاتقان ۋاقىتتا، بەزى دىنىي يۇقىرى قاتلامدىكىلەر تەسىرلىنىپ كۆز يېشى قىلىشتى، ئىلىخان تۆرە سۆزىنى تۈگەتكەندىلا، ئابدۇكېرىم جامائەت تەرتىپىنى ساقلاش، تەشۋىقات، ھەربىي تەمىنات جەھەتلەردىكى مەسئۇل كىشىلەرنىڭ ئىسىملىكىنى ئېلان قىلدى، ئاخىردا ئابدۇكېرىمنىڭ تەكلىپ قىلىشى، يىغىنغا قاتناشقۇچىلارنىڭ بىر دەك قوشۇلۇشى بىلەن، شەھەرنىڭ غەرب تەرىپىدىكى مىلتىق ئاۋازى غۇلجا قوزغىلىڭىنىڭ باش بەلگىسى قىلىپ بېكىتىلدى. پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ مەسئۇللىرى دەرھال ئۆزلىرىنىڭ جەڭ ئورنىغا قايتىشتى.

1944 - يىل 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى تاڭ قاراڭغۇ-
سىدا، ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ پارتىزانلار ئەترىتى بىلەن
بىر قىسىم يېڭىدىن پارتىزانلار ئەترىتىگە قاتناشقان
قورالسىز ياشلارنى باشلاپ نوۋىيگورتتىكى ۋاڭقادىرنىڭ
بېغىغا كىرىپ تامنىڭ ئارقىسىدا يوشۇرۇنۇپ تۇرغانىدى.
تامنىڭ ئالدىدا بىر مەيدان بار ئىدى. بىرقانچە
رەت دەرەخ بىلەن بىر ئېرىق باغ بىلەن مەيدانىنى ئايـ
رىپ تۇراتتى، شەھەرنىڭ غەرب تەرىپىدە تۇرۇشلۇق
بىر قىسىم گومىنداڭ ئەسكەرلىرى ھەركۈنى سەھەردە مۇ-
شۇ مەيدانغا كېلىپ مەشىق قىلاتتى. تاڭ ئېتىش بە-
لەن ئەمەس، بىرنەچچە يۈز گومىنداڭ ئەسكىرى تۆتتىن
تىزىلىپ، بىر ئوفىتسېرنىڭ كوماندىسى بىلەن پوپوما
دەسسەپ مەيدانغا كىرىپ كەلدى - دە، باغنىڭ
تېمىنىڭ قېشىغا بەن بويىچە مىلتىقلىرىنىڭ ئۇچىنى
بىر - بىرىگە كىرىشتۇرۇپ تىكلەپ قويۇپ، مەشىق قە-
لىشقا باشلىدى.

ئۇلار قورالىدىن يىراقلاشقاندىن كېيىن، ئابدۇ-
كېرىم يېنىدىكى بىر جەڭچىگە كۆز ئىشارىتى قىلدى. شۇ
زامانلا پارتىزان جەڭچىلەر تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ،
چاقماق تېزلىكىدە مەيدانغا كىرىپ قورالنى ئالدى - دە،
ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن گومىنداڭ ئەسكەرلىرىگە ئۆت
ئاچتى. دۈشمەن ئەسكەرلىرى پاتىپاراق بولۇپ كەتتى.
ھەش - پەش دېگۈچىلا، كۆپ قىسمى ئۆلتۈرۈلدى، بەزـ
لىرى قاچقانىدى، پارتىزان جەڭچىلەر قوغلاپ يۇرۇپ
ئېتىپ يوقاتتى. ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەيلا، جەڭدە پۈتۈنـ

لەي غەلبە قازاندى، بىز تەرەپتىن بىرمۇ ئادەم يارىدار بولمىدى ۋە قۇربان بولمىدى. بىر ئىچى جەڭدە غالىبىيەت قازىنىلغانلىقى ئۈچۈن، جەڭچىلەرنىڭ جەڭگىۋارلىقى بەك كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

بۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شەھەر ئىچىدە مىلىتسق ئاۋازلىرى، «ھۇررا!» سادالىرى ياڭراپ كەتتى. ئۇزاق ئۆتمەيلا شەھەرنىڭ جەنۇب تەرىپىدىمۇ ئوق ئاۋازلىرى ياڭراپ، قاتتىق ئېتىشىش بولۇۋاتقانلىقى مەلۇم بولدى، ئابدۇكېرىم غېنىنىڭ ھۇجۇم قىلغانلىقىنى بىلدى، لېكىن شەرق تەرەپتىن ئوق ئاۋازى ئاڭلانمىدى، پاتىخ شەرق تەرەپتىكى جەڭنى بەلگىلىگەن ۋاقىتتا باشلىيالمىغانلىقى ئۈچۈن. ئابدۇكېرىم تەرەپتىكى جەڭ باشلانغاندىن كېيىن. شەھەرگە ھۇجۇم قىلىش جېڭى ئوڭۇشلۇق بولمىدى.

ئابدۇكېرىم جەڭچىلەرنى تېز بىر يەرگە يىغىپ، ئولجا ئېلىنغان قورال - يارىغلارنى قورالسىز جەڭچىلەرگە تارقىتىپ بېرىپ، ئۇلارنى قوشۇن قىلىپ تەشكىل قىلدى ھەمدە ساقچى ئىدارىسىگە ھۇجۇم قىلىش ۋە ساقچى ئىدارىسىنى باشلىقى لیۇ بىڭدېنى تىرىك تۇتۇش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى.

لیۇ بىڭدې تۇرغان قورۇ ساقچى ئىدارىسىدىن يىراق ئەمەس ئىدى. ئەۋەتىلگەن جەڭچىلەر لیۇ بىڭدېنىڭ قورۇسى يېنىغا بېرىش بىلەنلا. لیۇ بىڭدېنىڭ كالاسكىغا ئولتۇرۇپ ئاتنى چاپتۇرۇپ ساقچى ئىدارىسى تەرەپكە قېچىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ۋارقىراپ كالاسكىنى

توختتىشنى بۇيرۇق قىلدى. ئەمما كالاسكا تېزكېتىۋەر-
دى. مۇشۇ ئەھۋالدا بىر جەڭچى ئوق چىقارغانىدى، بۇ
ئوق دەل لېيو بىگدېگە تەگدى - دە، ئۇ كېتىۋاتقان
كالاسكىدىن يەرگە يىقىلىپ ئۆلدى، جىنايىتى ئۇچىغا
چىققان بۇ جاللات تېگىشلىك جازاسىنى تارتتى.

مۇشۇنىڭ بىلەن تەڭلا، ساقچى ئىدارىسىگە ھۇجۇم
باشلاندى. ساقچى ئىدارىسى ھەم قېلىن، ھەم ئېگىز
سېلىنغان تاملار بىلەن ئورالغانىدى، تام ئۈستىدە قوختا
بولۇپ، ئوت كۆچى ئىنتايىن كۆچلۈك ئىدى، ھەر دېگەن-
دىلا جەڭچىلەرنىڭ ئۇ يەرگە يېقىن بېرىشى قىيىن بول-
دى. يارىدار بولغان ۋە قۇربان بولغان جەڭچىلەرنىڭ
كۆپەيدى. جەڭ بەك جىددىي بولدى، بىرقانچە سائەت
ئېلىشىشتىن كېيىن، بۇ مۇستەھكەم قورغان ئاخىر ئېلىنى-
دى. مۇشۇ ۋاقىتتا پارتىزانلار غەلىبىسىرى داۋاملىق
ھۇجۇم قىلىپ، ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىمۇ تېزلىكتىلا
ئىشغال قىلدى. دۇشمەن ئارمىيىسى شمالىي گازارما
ۋە ئايرودروم قاتارلىق بىرقانچە نۇقتىغا يىغىلىپ،
ئايرىم - ئايرىم ھالدا بىزنىڭ مۇھاسىرىمىزگە ئې-
لىندى. بۇنىڭ بىلەن گومىنداڭنىڭ ئىلى رايونىدا
يۇرگۈزگەن ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنىڭ گۇمران
بولىدىغانلىقى جەزمەنلىشىپ قالدى.

يېڭى كۈرەش

ئۇيغۇرلاردا: «شەھەر ئېلىنغاندىن كېيىن باتۇر
كۆپەيدۇ» دەيدىغان تەمسىل بار، ئەمەلىيەتتە بولسا،

ھۇلجا شەھىرى پۈتۈنلەي ئېلىنماي تۇرۇپلا «باتۇر»لار كۆپىيىشكە باشلىدى. ئۇلار ھەممە نەرسىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىپ، كىشىلەرنى ئالداپ، ئاممىنىڭ كۆڭلىنى رام قىلماقچى بولدى.

1944 - يىل 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى، «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتى» قۇرۇلدى، ئېلىخان تۆرە رەئىس بولدى، ھاكىمبەگ خوجا مۇئاۋىن رەئىس بولدى. ئىلگىرى ئىنقىلابىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەنلەردىن ئابدۇكېرىم قاتارلىق نايەتى ئاز ساندىكى كىشىلەرلا ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزالىقىغا كىرگۈزۈلدى. ئىلغار كىشىلەرنىڭ كۆپچىلىكى سىرتتا قالدۇرۇلدى.

شۇ كۈنى توققۇز ماددىلىق ھۆكۈمەت باياناتى ماقۇللاندى. بۇ بايانات‌تىكى بىرمۇنچە مۇھىم مەسىلىرده مەسىلەن، دۆلەت تېررىتورىيىسىنىڭ پۈتۈنلۈكى، مىللىي مۇناسىۋەت، دىن بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ مۇناسىۋىتى قاتارلىق مەسىلىرده ئېنىق خاتالىقلار بار ئىدى. بۇ بايانات ئابدۇكېرىم باشلىق بىرنەچچە يىلەننىڭ قەتئىي قارشى تۇرۇشىغا قارىماي، كۆپچىلىك ئاۋاز بىلەن ماقۇللاندى.

بايانات ماقۇللانغان كۈنى چۈشتىن كېيىن، ئابدۇكېرىم مېنى ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىغا چاقىردى. مەن بارسام، ئابدۇكېرىم ئەخمەتجان قاسىمى، قاسىمجان قەمبىرلەر بىلەن سۆزلىشىپ ئولتۇرۇپتىكەن.

شۇنىڭدىن ئىلگىرى، مەن ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن بىر - ئىككى قېتىم كۆرۈشكەن، بىراق چوڭقۇر سۆزلەشمىگەن، شۇنداق بولسىمۇ، ئۇنىڭ كەچۈرمىشىنى، ئېسىل پەزىلەتلىك ۋەچوڭقۇر بىلىملىك كىشى ئىكەنلىكىنى كۆپ ئائىلىغانىدىم. بىرنەچچە ئاي ئىلگىرى، ئابدۇكېرىم ئەخمەتجان قاسىمنىڭ سىياسىي قاراشلىرىنى ماڭا سۆزلەپ بەرگەنىدى، بۇلارنىڭ ھەممىسى ماڭا چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى، بۇگۈن بۇ يەردە كۆرۈشۈش بىلەنلا كونا دوستلاردەك بولۇپ كەتتۇق.

ئەخمەتجان قاسىمنىڭ سالماقلىق قامىتى، سالاپەتلىكلىكى، چوڭقۇر مەنالىق سۆزلىرى بىزنى چاپسانلا ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالدى.

ئەخمەتجان قاسىمنىڭ ئەسلى يۇرتى غۇلجا بولۇپ، بالىلىق دەۋردە ئاپىسىنىڭ ئىنىسى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ يەركەنت (ھازىرقى پانپىلوۋ) شەھىرىگە بېرىپ تۇرۇپ قالغان، كېيىن تاشكەنت، موسكۋا قاتارلىق شەھەرلەردە ئوقۇغان. 1942 - يىلى دۆلىتىمىزگە قايتىپ كېلىپ ئانچە ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەيلا، شېڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ تۇرمىگە تاشلانغان. 1944 - يىلى 10 - ئايدا تۇرمىدىن چىقىپ غۇلجىغا قايتىپ كەلگەن.

مەن قاسىمجان قەمبىرى بىلەن بولسا ئوبدان تونۇشاتتىم، كۆڭلىمىز يېقىن ئىدى.

ئابدۇكېرىم مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلغاندىن كېيىن جىددىي كەيپىياتتا: «ھەممىز ئۆز ئادەم، بەزى

جىددي ئەھۋاللار يۈز بەردى، مەسلىھەتلىشەيلى دەپ چاقىردىم، سىلەرمۇ بەزى ئەھۋاللارنى سەزگەنسىلەر، ئوتتۇرىغا قويسائىلار، مەسلىھەتلىشىپ باقساق» دېدى.

مەن ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزىنى تۈگىتىشىنى كۈتمەيلا گەپ باشلاپ كەتتىم: «بۈگۈن ئىتىگەندىلا كوچىلاردا بىرمۇنچە بايراقلار پەيدا بولدى، بىر خىل كۆك بايراقنىڭ ئۈستىدە ئاق رەڭلىك ئاي يۈلتۈز بەلگىسى بار، يەنە بىرخىل ئاق بايراقنىڭ ئۈستىگە سېرىق رەڭدە ‹لائىلاھە ئىللەللا، مۇھەممەدىن رەسۇلىللا› دەپ يېزىلغان، بۇ قانداق بولغىنى؟»

«سەيپىدىن ئاكا،» دېدى ئابدۇكېرىم خىيال سۈرگەن ھالدا، «ئەھۋال سىزنىڭ كۆرگەنلىرىڭىزدىنمۇ مۇرەككەپ بولۇۋاتىدۇ، بۈگۈن چۈشتىن بۇرۇن، ھېلىقى قەبرىئۆزلىرىنىڭ كۈچىگە تايىنىپ بۇ ئاتالمىش توققۇز مەدىلىق بايانات‌نى زورمۇ زور ماقۇللاتتى» ئۇ مۇشۇ سۆزنى قىلىۋېتىپ، ئۈچ ۋاراق قەغەزگە يېزىلغان بايانات‌نى مېنىڭ ئالدىمغا قويۇپ قويدى ۋە ئۆز-ئۆزىنى مەسخىرە قىلغاندەك مۇنداق دېدى: «ھازىرقى ئەھۋال بۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرى ھېلىقى تۈگىگان ئاشخانىسىدا ئۆتكۈزگەن سۆھبىتىمىزنى ئېسىمگە كەلتۈرۈپ قويدى.»

«بۇ ياۋا ئات ھازىر تىزگىنىنى ئۆزۈپلا قالماي، بەلكى ئىنقىلاب ھارۋىسىنى قىڭغىر يولغا سۆرەپ كېتىۋاتىدۇ» دېدى قاسىمجان قەمبىرى مېنىڭ قولۇمدىكى بايانات‌نى كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

«بۇ بايانا تنىڭ سىياسىي پروگراممىسى، يېتەكچى ئىدىيىسى، سىياسەت تەدبىرلىرىنى قارىماندا، خەلق ئىنقىلابىنىڭ كۆرەش مېۋىسىنى ئېلىخان تۆرە تارتىۋاپ تۇ، دېيىشكىمۇ بولغۇدەك» دېدىم مەن بايانا تنىڭ كۆچۈرمىسىنى ئوقۇپ بولۇپ تاقەتسىزلىك بىلەن.

ئەخمەتجان قاسىمى مېنىڭ سۆزۈمگە قوشۇلۇپ: «سەيپىدىن ئەپەندىمنىڭ قارىشى توغرا» دېدى.

«ئەلۋەتتە» دېدىم مەن ئەخمەتجان قاسىمنىڭ سۆزىنىلا ئۇلاپلا، «جەمئىيەتنىڭ كەيپىياتى، ئاممىنىڭ ئېڭى، كادىرلار تەييارلىقى، بولۇپمۇ بىزنىڭ ئاممىغا قارىتىلغان ئىنقىلابىي تەشۋىقاتىمىز قاتارلىق جەھەتلەردىن ئېلىپ ئېيتقاندا، شۇنداق دېيىش كېرەككى، شارائىت تېخى پىشىپ يېتىلمىدى. شۇنداق بولسىمۇ، تىزگىن بىزنىڭ قولىمىزدىلا بولىدىكەن. بىر ئامال قىلىپ، بۇ ئاتنى بويسۇندۇرۇشىمىز كېرەك. ھازىر، ئىلغار ئىدىيە بىر قىسىم ئامما ئىچىدە، بولۇپمۇ ياشلار ۋە زىيالىيلار ئوتتۇرىسىدا مەلۇم تەسىرگە ئىگە، ئەگ مۇھىم شۇكى، ئىچكى ئىشلار نازارىتى ۋە تەشۋىقات ئورۇنلىرى ئىنىمىز ئابدۇكېرىمنىڭ قولىدا، بۇ شارائىتتىن ئوبدان پايدىلىنىشىمىز كېرەك.»

ئابدۇكېرىم بىر پەس چوڭقۇر پىكىر يۈرگۈزۈپ، ئەخمەتجان قاسىمنىڭ پىكرىنى ئالماقچى بولىدى ۋە مۇنداق دېدى: «سەيپىدىن ئەپەندىمنىڭ چارىسى، بىزنىڭ نۆۋەتتە قوللىنىشقا بولىدىغان بىردىنبىر چارىمىز بولۇش كېرەك.»

ئابدۇكېرىم قاسىمجان قەمبەرنىڭ يېكىر سورىدى. قاسىمجان قەمبەر: «مەن سىيىدىن ئەپەندىمنىڭ تەشەببۇسىغا قوشۇلىمەن، بارلىق پايدىلىق شەرت - شارائىتلاردىن پايدىلىنىشىمىز كېرەك، ئالدى بىلەن ئابدۇكېرىم ئۆزى باشقۇرغان ئورۇنلارنىڭ رولىنى مۇمكىنقەدەر تېز جارى قىلدۇرۇشى كېرەك» دېدى.

يېكرىمنىڭ بىرلىككە كەلدى، تەدبىرمۇ بارلىققا كەلدى. بىرخىل يەڭگىللىك ھېس قىلىشتۇق، كەيپىياتىمىزمۇ جانلىنىپ قالدى.

شۇ كۈنى ئابدۇكېرىمنىڭ ئىشخانىسىدا مەسلىھەتلىشىپ مۇنداق نەتىجىگە كەلدۇق: قاسىمجان قەمبەرى ھەربىي سوتقا بېرىپ ئىشلەيدىغان بولدى، مەن ھەربىي سوتتا قاسىمجان قەمبەرنىگە ياردەملىشىپ ئىشلەيدىغان بولدۇم، ئەخمەتجان قاسىمى گېزىتخانىدا تەھرىرلىك قىلىدىغان بولدى.

توققۇز مالدىلىق بايانات ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، جەمئىيەتتىكى ئىلغار كۈچلەرنىڭ تەنقىدىگە ۋە قارشىلىقىغا ئۇچرىدى. ۋەزىيەتنىڭ بېسىمىدا، ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئېلىخان تۆرە قاتارلىقلار توقۇز مالدىلىق بايانىغا قىسمەن تۈزىتىش كىرگۈزدى، ئەمما، بىرمۇنچە تۈپ خاراكتېرلىك خاتا كۆزقاراشلارنى يەنىلا ساقلاپ قالدى. بۇنىڭ بىلەن، ئىككى خىل قارىمۇ قارشى سىياسىي كۆز قاراش ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتلەر كۈندىن - كۈنگە روشەنلەشتى ۋە كۈچەيدى، بىراق غۇلجا

شەھىرى تېخى تولۇق ئازاد قىلىنمىغانىدى، ئىنقىلابىي ھۆكۈمەت تۇرۇشلۇق ئورۇندىن ئۇزۇپ كېلىۋېتىر يېراقلىقتا ئۇرۇش شىددەت بىلەن داۋام قىلىۋاتاتتى. ئەكسىيەتچى قوشۇنلار ئايرودروم قاتارلىق بازىلاردىن پايدىلىنىپ قارشىلىق كۆرسىتىۋاتاتتى. شۇنداق بولغاچقا، ئىچكى قىسمدىكى زىددىيەتنىڭ پىكىر جەھەتتىكى ئىختىلاپ تۇپەيلىدىن كۆچىيىپ كېتىشىنى، ئەكسىيەتچىلەرگە پايدىلىق پۇرسەت تۇغدۇرۇپ بېرىشنى خالىمايتتۇق. شۇڭا، كۆچىنى مەركەزلەشتۈرۈپ، ئالدىنقى ئاساسىي خەۋپ— گۇمىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنى يوقىتىشىمىز كېرەك، دېگەن قارارغا كەلدۇق.

ئىنقىلابنىڭ مەقسىتى

قوزغىلاڭنىڭ تېز ئىلگىرىلىشى بىلەن بىللە كۆرەشنىڭ ۋەزىيىتىمۇ بارغانسېرى مۇرەككەپلەشتى. ئىلى رايونىدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى قوشۇنى قورغاس، سۇيدۇڭ، چىلىپەگىزە قاتارلىق جايلاردا مۇھاسىرىگە ئېلىندى. ئۇلارنىڭ ئۆزئارا ئالاقىسى پۈتۈنلەي ئۈزۈۋېتىلدى. كەڭ يېزا ۋە چارۋىچىلىق رايونلىرى ھەتتا ھەرقايسى ناھىيىلەرنىڭ بازار ئەتراپلىرى قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خەلقنىڭ كونترول‌ۇقىغا ئېلىندى. مۇشۇنداق بىر ۋاقىتتا، قوزغىلاڭچىلار گومىنداڭنىڭ غۇلجا شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنى ئالغاندىن كېيىن، گومىن-

داك ئەكسيەتچىل دائىرىلىرى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلۈپ، ساقچى ئىدارىسىنىڭ تەرەتخانىسىغا، قۇدۇقلارغا تاشلانغان يۈزگە يېقىن ئۇيغۇر، تاتار، قازاق قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەت پۇقرالىرىنىڭ جەسىتىنى تاپتى. بۇنىڭ بىلەن جەمئىيەتتە پاتىپاراقچىلىق بولدى، كىشىلەر قاتتىق غەزەپلەندى. ئىنقىلاب قوشۇنىغا يوشۇرۇنۇۋالغان ئەكسيەتچى ئۇنسۇرلار دەرھال بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، مىللىي ئۆچمەنلىك پەيدا قىلىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ گۇمانى داك ئەكسيەتچىل دائىرىلىرىنىڭ زوراۋانلىقىغا بولغان نەپرىتىنى خەنزۇ خەلقىغە ئۆچمەنلىك قىلىشقا بۇرىۋەتتى، بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا، خەنزۇ پۇقرالىرىنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىش، ھەتتا ئۆلتۈرۈشكە ئوخشاش ۋەقەلەر ئارقا ـ ئارقىدىن يۈز بەردى. شۇنىڭ ئۈچۈن، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ساقلاش ـ ئالدىمىزغا قويۇلغان جىددىي ۋەزىپە بولۇپ قالدى. ئابدۇكېرىم ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ، ساقچى ئىدارىسىنىڭ ۋە ھەربىي سوتنىڭ بارلىق كۈچلىرىنى بۇ ئىشقا سالدى، ئەڭ جىددىي بولغان كۈنلەردە، ئابدۇكېرىم ھەتتا ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ خادىملىرىغا بىگۈناھ كىشىلەرنى خالىغانچە ئۆلتۈرگەن توپىلاڭچىلارغا شۇ جايدىلا ئۆلۈم جازاسى بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى، شۇ ۋاقىتتا، ھۆكۈمەت دەرھال مەجلىس ئېچىپ، خەنزۇ خەلقىنى قوغداش قارارىنى چىقاردى.

بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن مەن ھەربىي سوت ئىشى

خانىسىغا كىرسەم، قاسىمجان قەمبىرى بىلەن ئابدۇكېرىم بار ئىكەن، ئابدۇكېرىم ئۇچىسىغا خۇرۇم-چاپان، پۇتىغا ئۆتۈك كىيۋالغانىدى. ئۇ قاسىمجان قەمبىرنىڭ ئىش ئۈستىلىدە سىگايان ئولتۇرۇپ تېلېفونداۋاتقىنى قولىغا ئېلىش كېرەك! نېمە، نېمە!؟ ئۇلار قولىغا ئېلىشقا قارشىلىق كۆرسىتىۋاتىدۇ!؟ ئۇنداق بولسا قارشىلىق قىلغانلارنىڭ ھەممىسىنى قولىغا ئېلىش كېرەك، بۇ مېنىڭ بۇيرۇقۇم» دەپ ۋارقىراپ بۇيرۇق قىلدى. ئۇ سۆزلەپ بولۇپ تۇرۇپكىنى تاققىدە قويدى - دە، غەزەپلەنگەن ھالدا ماڭا: «ئىلى دەريا سى بويىدا بىر تۇركۇم لۇكچەكلەرنى سۈرگۈنگە ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ خادىملىرى ئۇلارنى توسسا، ئۇلار ئالدى بىلەن ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ خادىملىرىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتىمىز، دەپ ۋالاقلاۋاتىدۇ. بۇنداقلارغا قەتئىي يول قويماسلىق كېرەك» دېدى. مەن ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزىگە قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈرۈپ، جەمئىيەت ئاماناتلىقىغا دائىر ئەھۋاللارنى سۆزلەپ بەردىم ۋە: «ھازىر كوچىلاردىكى تەرتىپنى بەكبۇ قالايمىقان، ئىش تۈگىدۈرۈشنىڭ سەۋەبى ۋە مەقسىتى بەك مۇرەككەپ، ۋەقە تۈگىدۈرىدىغان ئامىللارمۇ بەك جىق، شەھەر ئىچىدىكى خەنزۇ ئاھالىنى ۋاقتىنچە بىر يەرگە يىغىپ، قوغداش كېرەك» دېدىم. قاسىمجان قەمبىرى: «سەيپىدىن ئەپەندىنىڭ چارىسىگە قوشۇلسەن، سىزچە قانداق قىلىش كېرەك؟ بۇ مەسىلىنى ئۆكام ئابدۇكېرىم، سىز قارار قىلىڭ!» دېدى.

ئابدۇكېرىم ئۈيالقا - بۇيالقا مېڭىپ، چوڭقۇر

خىيالىغا چۆمدى، بىردەمدىن كېيىن ئۇقاسىمجان قەمبە
رىگە ئىخلاس بىلەن: «مەن سەيپىدىن ئاكىنىڭ بۇ
چارىسىنى سۆيدۈڭ، قورغاس، چىگىسخوزا، لوسىگۈڭ
قاتارلىق خەنزۇلار توپلانغان جايلاردىمۇ قوللىنىش
كېرەك دەپ قارايمەن» دېدى.

ئابدۇكېرىمنىڭ بۇ قارارى تېز ۋاقىت ئىچىدىلا
غۇلجا، قورغاس، چىگىسخوزا، لوسىگۈڭ قاتارلىق
جايلاردا ئىجرا قىلىندى. خەنزۇ ئاھالىگە «دەخلى
يەتكۈزۈشكە رۇخسەت يوق» دېگەن خەت يېزىلغان ھەم
ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ تامغىسى بېسىلغان يەڭ
بەلگىسى تارقىتىپ بەردۇق. غۇلجىغا يىغىلغان خەنزۇ
ئاھالە ئايرودروم ئېلىنغاندىن كېيىنلا تارقىتىۋېتىلدى.
كۈرەگە يىغىلغان خەنزۇ ئاھالىمۇ ئىككىنچى يىلى، يەنى
1945 - يىلى باھارپەسلىدە جەمئىيەت تەرتىپى ئومۇم
يۈزلۈك ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن تارقىتىۋېتىلدى.

مىللىي قىرغىنچىلىقتىن ساقلىنىش بىلەن مىللىي
ئازاۋلىقنى تۈگىتىش بىر مەسىلىنىڭ ئىككى تەرىپى
ئىدى، بۇ ئىككى تەرەپتىكى مەسىلىنى ئوخشاش بولمى
غان چارە بىلەن ھەل قىلىشقا توغرا كېلەتتى. بۇنىڭ
ھەل قىلىشنىڭ قىيىنلىق دەرىجىسىمۇ ئوخشاش ئەمەس
ئىدى. بۇنىڭ ئالدىنقىسى مەجبۇرىي ۋاستە ئازقى
لىق ھەل قىلىندى، ئۈزلۈكسىز تىرىشىش ئازقىلىق
جايلارنىڭ جەمئىيەت تەرتىپى تېزلا يولغا سېلىندى،
ئۇچمەنلىكتىن كېلىپ چىققان زوراۋانلىق ھەرىكىتى
تېزلىكتىلا مەنئى قىلىندى، ئەمما، مىللەتلەر

ئارىسىدىكى ئۆچمەنلىكتىن تۇغۇلغان ھەسسىيات ئارازلىقنى تېزلا يوقىتىش تەس بولدى. بولۇپمۇ، خەنزۇ ئاھالىنىڭ كۆپچىلىكى دەككە - دۈككىدە بولۇپ، ئەنسىزلىكتە ياشىدى. شۇڭا، ئابدۇكېرىم جەمئىيەت تەرىپىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى چىڭ تۇتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، 11 - ئايىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، شىنجاڭ شۆيۈەنىدە بىللە ئوقۇغان خەنزۇ ساۋاقدىشى ۋۇ شىنۇۇ ئىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇنى تېز ۋاقىت ئىچىدە خەنزۇچە گېزىت نەشر قىلىش ئىشىنى ئۇستىگە ئېلىشقا تەكلىپ قىلدى، ۋۇ شىنۇۇ ئىلىدىكى ئىناۋەتلىك خەنزۇ ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان. شىنجاڭ شۆيۈەنىسىياسىي فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن، ئۇمۇ ئابدۇكېرىم بىلەن بىر ۋاقىتتا سۈرگۈن قىلىنغان. ئابدۇكېرىم ساۋەندە نازارەت ئاستىغا ئېلىنغان ۋاقتىدا، ۋۇ شىنۇۇ ئالتايدا نەزەربەند قىلىنغانىدى. ۋۇ شىنۇۇ ئابدۇكېرىمنىڭ زور ئۈمىدىنى يەردە قويمىدى. تېز ۋاقىت ئىچىدە ئىنقىلابنىڭ بىرىنچى نۇسخا خەنزۇچە گېزىتىنى نەشر قىلدى.

ئابدۇكېرىم ياڭ فېڭىينىڭ دادىسى ياڭ خۇيجاڭ، ئىلىدىكى سودىگەرلەرنىڭ ۋەكىلى يەن ئېنبو قاتارلىق كىشىلەرنى خەنزۇلار مەدەنىيىتى ئۈيۈشمىسىنى تەشكىل قىلىشقا تەكلىپ قىلدى. بۇ ئۈيۈشما ئەمەلىيەتتە، خەنزۇ ئاھالىسىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئاپپارات ئىدى.

ئۇزاق ئۆتمەي، خەنزۇ ئاھالىسىنىڭ مەنپەئىتىگە دەخلى قىلىدىغان بىر جىنايى ئىشلار ئەنزىسى يۈز

بىرىپ، مىللىي مەسىلىدىكى ئىككى خىل پىكىرنىڭ ئاشكارا ئېلىشىشىنىڭ پىلتىسى بولۇپ قالدى. بىرقانچە كەسپىي ئوغرى بىر خەنزۇ ئاھالىسىنىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ كىرىپ، قىممەتلىك مۇلۇكلىرىنى بۇلاپ، بۇ ئائىلىنىڭ ئىگىسىنى ئۆلتۈرۈپتۇ. ساقچى ئىدارىسى بۇلاڭچىلىق قىلىپ ئادەم ئۆلتۈرگەن جىنايەتچىلەرنى دەرھال قولغا ئالدى، سوت باش جىنايەتچىگە ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلدى. بۇ ھۆكۈم دەرھالا جەمئىيەتتە چوڭ غۇلغۇلا پەيدا قىلدى. بەزىلەر: «بىر خىتاينى ئۆلتۈرۈۋەتسە نېمە بوپتۇ؟» دەپ ۋالاقشىدى. يەنە بىر قىسىم كىشىلەر: «بىر خىتاينى دەپ، بىر مۇسۇلمان ئوغلىنى ئۆلتۈرۈدىغان ئىش نەدە بولسۇن» دەپ داۋراڭ سېلىشتى. جازا مەيدانىغا بېرىپ ئادەم بۇلايمىز دەپ تەھدىت سالدى.

مەسىلىنى ئىچكى ئىشلار نازىرىنىڭ بېكىتىشىگە تاپشۇرا كەلدى، ئابدۇكېرىم ھېچقانداق ئىككىلەنمەستىن، ئۆلۈم جازاسىنى ئىجرا قىلىش بۇيرۇقىنى چۈشۈردى.

بۇ جىنايەتچى ئېتىلغاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىقى ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرى يىغىندا، مىللىي مەسىلىنى تىنچ تۇرا بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى تەكلىپىنى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويىدى ھەمدە كەسكىنلىك بىلەن: «ياكى بىزنىڭ كۆرۈشمىز ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان مىللەتلەرنىلا ئازاد قىلىش ئۈچۈن قىلىنغان كۈرەش دەپ جاكارلاش كېرەك، ئۇنداقتا، ئىسلام دىنىغا

ئىتتىقاد قىلمايدىغان موڭغۇل، شىبە، رۇس قاتارلىق مىللەتلەرنى قانداق قىلىش كېرەك؟ ياكى بولمسا، بىز كۇرىشىمىزنى ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ھەممە مىللەتنىڭ ئېزىلگەن خەلقىنى ئازاد قىلىش مەقسەت قىلىنغان كۇرەش دەپ ئوچۇق جاكارلاش كېرەك. ئەمما مەن بۇ يەردە ئوچۇق ئېيتىمەنكى، ئەگەر بىرىكىم بىزنىڭ كۇرىشىمىز ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان مىللەتلەرنىلا ئازاد قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدۇ دەيدىغان بولسا، مەن قەتئىي قارشى تۇرىمەن، بەلكى بارلىق ۋاستىلەر ئارقىلىق قارشى تۇرىمەن!» دېدى.

ئابدۇكېرىمنىڭ مىجەزىنى بىلىدىغان دىنىي ئەكسىيەتچىل يۇقىرى تەبىقە كىشىلىرى ئابدۇكېرىمنىڭ «بارلىق ۋاستىلەر ئارقىلىق قارشى تۇرىمەن» دېگەن سۆزىنىڭ سالمىقىنى ئوبداق چۈشىنەتتى!

ئابدۇكېرىم باشچىلىقىدىكى تەرەققىيپەرۋەر ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرىنىڭ چىڭ تۇرۇشى بىلەن، ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى خەنزۇ ئاھالىسىنىڭ ھاياتىنى، مال-مۈلكىنى يەنىمۇ قوغداش توغرىسىدا يەنە بىر ھۆكۈمەت قارارى چىقاردى. ئابدۇكېرىم بۇ قارارغا ئاساسلىنىپ، ئىچكى ئىشلار نازارىتى ۋە ھەربىي سوت ئارقىلىق، جەمئىيەت ئامانلىقىنى يەنىمۇ تەرتىپكە سالدى، بۇنىڭ بىلەن جەمئىيەت تەرتىپى خېلىلا ياخشىلىنىپ قالدى.

1944 - يىلىدىن 1945 - يىلىنىڭ كۈز پەسلىگىچە بولغان مۇشەققەتلىك كۈنلەر ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن،

تەڭرىتېغىنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت ئۇچ ۋىلايەتتىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىق سىستېمىسى پۈتۈنلەي يوقىتىلدى، ئۇرۇمچىگە 100 كىلومېتر مۇ كەلمەيدىغان ماناس دەريياسى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ئارمىيىسى بىلەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ئارمىيىسى تىركىشىپ تۇرىدىغان چېگرا سىزىقى بولۇپ قالدى.

كۆرەش ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىدى

شۇ يىلى 2 - ئايدا، ئۇچ ۋىلايەت پارتىزانلىرىنى ھىمايە ئارمىيە قىلىپ قۇرۇش مۇزاكىرە قىلىنىدىغان يىغىندا، بەزى كىشىلەر ئىلىخان تۆرىگە مارشال ئۇنۋانى بېرىشنى ئۇشتۇمتۇت ئوتتۇرىغا قويۇپ، پۈتۈن ئارمىيىگە قوماندانلىق قىلىش ھوقۇقىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويماقچى بولدى. بۇ ئىلىخان تۆرە ۋەئۇنىڭ شېرىكلىرىنىڭ ئۇزۇندىن بېرى تۇزۇپ كەلگەن پىلانى ئىدى. بۇ تەكلىپنى بىرى قويغاندىن كېيىن، باشقىلار قوشۇلىمىز دەپ غوۋغا كۆتۈردى، نەتىجىدە، بۇ تەكلىپ ھەـ ھۇ بىلەنلا ماقۇللىنىپ كەتتى، ئابدۇكېرىم قاتارلىق بىرقانچىمىز مەجلىستە مۇتلەق ئاز سانلىق بولۇپ قالدۇق، شۇنداق قىلىپ ھەربىي ئىشتىن قىلچە خەۋىرى يوق بۇ ئاخۇن قوشۇمچە تېۋىپ ئىلىخان تۆرە بىركېچىدىلا ئاتالمىش شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەئىسى قوشۇمچە مارشال بولۇپ قالدى.

ئەما، ئىلىخان تۆرىنىڭ شېرىكلىرىمۇ ئىلىخان تۆرىنىڭ ئارمىيىگە قوماندانلىق قىلىشىغا تەيىنىپ، گومىنداڭ قوشۇنى بىلەن جەڭ قىلىشنىڭ ئەقىلغە سىغمايدىغانلىقىنى ئېنىق بىلەتتى. شۇڭلاشقا، ئاۋۋال گېنېرال لېيتىنانت پالىنوۋ، ئۇزاق ئۆتمەي گېنېرال لېيتىنانت ئىسھاقبەگ باش قوماندانلىققا تەيىنلەندى.

1945 - يىل 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى، غۇلجا شەھىرىنىڭ غەربىي باغچىسىدىكى مەيدانىدا مىللىي ئارمىيىنىڭ قۇرۇلۇش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ، مىللىي ئارمىيىگە بايراق تەقدىم قىلىندى ۋە ھەربىي پارات ئۆتكۈزۈلدى، ئەزەلدىنلا سەللە ئوراپ، بەقەسەم تون كىيىپ يۈرىدىغان ئىلىخان تۆرە بىردىنلا ئۇچىسىغا ھەربىي كىيىم، بېشىغا كەڭ جىيەكلىك ھەربىي شەپكە كىيىپ، بۇيى تاسمىسى چاپرىسىغا تارتىپ، كەمەرنى چىڭ باغلاپ، مارشال-لىق پاگونىنى تاقاپ چىقىۋىدى، كىشىلەر غەلىتىلىك ھېس قىلىپ ھەيران بولۇشتى.

ئابدۇكېرىم، ئەخمەتجان قاسىمى (بۇ چاغدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى ئىدى) قاتارلىق بىرنەچچىمىز ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ مەسئۇللىرى سۆپىتىدە پارات سەھنىسىدىكى ئوتتۇرا رەتتە ئولتۇردۇق. ئارقامغا بۇرۇلۇپ قارىسام، ئارقىمىزدىكى ئورۇندا ئەسكەت ئىسھاقوۋ، سەيپۇللايېۋ قاتارلىق كىشىلەر ئولتۇرۇپتۇ، ئابدۇكېرىم ئىلىخان تۆرىنىڭ ئەپت - بەشىرىسىگە قاراپ تۇرۇپ، قۇلىقىمغا: «بۇ ھەقىقەتەنمۇ دەۋرىنىڭ ئىبلىسى بولدى» دېدى.

پارات باشتىن - ئاخىر پىلان بويىچە ئېلىپ بېرىلدى. مارشالنىڭ بايراق تەقدىم قىلىش نۆۋىتى يېتىپ كەلگەندە، ئۇ بايراقنى بايراق قوبۇل قىلىدىغان ئوفىتسېرنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. بۇ ۋاقىتتا، ھەربىي مۇزىكا چېلىنىپ پارات باشلاندى. ئېلىخان تۆرە قانداق قىلىشنى بىلمەي، بىردەم ئوڭ قولىنى مەيدىسىگە قويۇپ مۇسۇلمانچە سالام بېرىدۇ، بىردەم قولىنى شەپكىنىڭ سايىۋىنىگە تاقاپ، ھەربىيچە چاس بېرىدۇ. ئېلىخان تۆرىنىڭ بۇ قىلىقلىرىنى كۆرۈپ ھەممە ئادەم كۈلۈشۈپ كەتتى.

ئېلىخان تۆرە ھەربىي قائىدە - يوسۇنىنى بىلىمىگىنى بىلەن، ھەممە ئىشلاردا گالۋاڭ ئەمەس ئىدى، ئۇ ھېلىگەرلىكتە ئۇچىغا چىققان كازاپ ئىدى. بىر كۈنى ئۇ تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەكلا ماڭا: «دۇنيادا باشقۇرۇشنىڭ چارىسى كۆپ، مېنىڭچە بولشېۋىكلارنىڭ چارىسى ھەممىدىن ياخشى» دېدى. مەن بۇنداق غەلىتە پىكىرلىك ئادەمنى زادىلا بولشېۋىكلار بىلەن بىر قاتاردا قويمايدىغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇنىڭ بۇ گېپىگە پىسەنت قىلمىغانىدىم.

1945 - يىلى يىلنىڭ بېشىدا، مائارىپ نازىرى ھەبىبۇل يونۇچ كېسەل بىلەن ۋاپات بولدى، مەن مۇئاۋىن نازىرلىقىتىن نازىرلىققا تەيىنلەندىم ھەم ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىقىغا كىرگۈزۈلدۇم، بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئابدۇكېرىمنىڭ پىكرى بويىچە، خەنزۇ مەكتىپىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش توغرىسىدىكى تەكلىپنامىنى

تېزلا ئوتتۇرىغا قويدۇم. شۇ مەزگىلگىچە، ئۇچ ۋىلايەت
نىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى خەلقۇ مەكتەپلىرىدە
ئوقۇش توختاپ قالغىلى يېرىم يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت
بولغانىدى. ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرى يىغىندا، مېنىڭ
تەكلىپىمنى ئېلىخان تۆرە ئىنكار قىلىۋەتتى: «بىزنىڭ
يۇرتىمىز ئىسلام يۇرتى، بىز يۇرتنى ئىسلام قانۇنى
بىلەن ئىدارە قىلىمىز» دېدى ئۇ.

بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى
دېگەن «مېنىڭچە، بولشېۋىكلارنىڭ باشقۇرۇش چارىسى
ياخشى» دېگەن سۆزى گۇمپىدە ئېسىمگە كېلىپ، بۇ سۆز-
نىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى چۈشەندىم. مەسىلە بەكمۇ تا-
سادىپىي قويۇلدى. ئابدۇكېرىم كېسەل سەۋەبىدىن بۇ
مەجلىسكە قاتناشمىغانىدى. ئەخمەتجان قاسىمى
قاتناشقانىدى. مەن كۆڭلۈمدە ھەر ئېھتىمالغا قار-
شى تەييارلىق قىلىپ قويدۇم. بۇ ۋاقىتتا، ئېلىخان
تۆرىنىڭ ھىمايىچىلىرى ئارقا - ئارقىدىن سۆزلەپ، ئاغ-
زىغا كەلگەننى دېيىشتى، بەزىلىرى: «ئاللا ئۇلۇغ،
قۇدرەتلىك، ئاللانىڭ ئىرادىسى بىرىچە، ئىش قىلىش
بىردىنبىر توغرا» دېسە، بەزىلىرى: «ئېلىخان تۆرە
بىزنىڭ كۆڭلىمىزدىكىنى دېدى» دېيىشتى. ئېلىخان
تۆرىنى ئاتاشتىمۇ سۆز تاللاپ ئولتۇرمىدى، بەزىلىرى
«مارشال جانابلىرى» دېيىشتى، بەزىلىرى «رەئىس
جانابلىرى» دېيىشتى، بەزىلىرى «تۆرە ئاتام» دېيىشتى.
ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنىڭ مەزمۇنى تامامەن ئوخشاش بو-
لۇپ، ھەممىسى قەتئىي ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بى-

مەن مەجلىستىن چىقىپ كالاسكىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئەمدى پۈتۈمنى كۆتۈرۈشۈمگىلا، ئەخمەتجان قاسىمى يېنىمغا كېلىپ، چاقچاق ئارىلاش: «سەپسىرىكىز قايا ققا؟» دەپ سورىدى. مەن: «ئابدۇكېرىمگە بارماقچى» دېدىم. «ياخشى، مەنمۇ بارىمەن» دېدى ئۇ.

كالاسكىمىز ئابدۇكېرىمنىڭ قورۇسىغا كىرگەندىن كېيىن، ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن ئىككىمىز كالاسكىدىن چۈشتۇق. ياڭ فېڭيى ئىشىكنى چېكىشىمىزنى كۈتمەيلا ئالدىمىزغا چىقتى، ئۆيگە كىرسەك، ئابدۇكېرىم كارىۋاتتا سىگايان يېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا يېغىشتۇرۇپ قويۇلغان قاچا - قۇچىلار تۇرۇپتۇ، ئەمدىلا چۈشلۈك تاماقنى يەپ بولغان بولسا كېرەك. ئابدۇكېرىم كېرىك بولغانىدى، بىرقانچە كۈن ئىچىدىلا ئورۇقلاپ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كېتىپتۇ، ياڭ فېڭيى ئۈستەل يېنىدىكى ئورۇندۇقلارنى تارتىپ چىقىرىپ، بىزنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

ئابدۇكېرىم كېسەل بولغاندىن بېرى، ئۇنىڭغا ياڭ فېڭيى قاراپ كەلگەن. ياڭ فېڭيى ئەقىللىق، ئاق كۆڭۈل ۋە مېھرىبان قىز ئىدى. بۇنىڭغا ئېخمەتجان قاسىمى، مەن ۋە ئابدۇكېرىمنىڭ باشقا دوستلىرى بەكمۇ قايىل ئىدۇق. ئابدۇكېرىمنىڭ ئىشىنى قىلىپ، كېچىمۇ كۈندۈز ئۇخلىماي ئىشلەپ ئورۇقلاپ كەتكەن ياڭ فېڭيىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا: «سىز دەم ئېلىڭ، سىزنىڭ ئورنىڭىزدا بىز قارىشىپ بېرەيلى» دەپ بىرقانچە قېتىم تەكلىپ بەرگەن بولساقمۇ، ئۇ ماقۇل دەپ چىقىپ كېتىپ، بىرئاز دەم ئېلىپلا يەنە كىرىپ ئۆزى قاراپ كېتەتتى، ئابدۇكېر-

ريمنىڭ ئاپىسى ھاشىخان ئاپا بۇ قىزنى ئېغىزغا ئالماي تەسىرلىنىپ كۆز يېشى قىلىپ سۆزلەپ بېرەتتى.

بىز گەپ باشلاپ بولغۇچە ئابدۇكېرىم كۈلۈمسىرەپ: «سەيپىدىن ئاكامنىڭ روھىي ھالىتىدىن قارىغاندا، ئىككىگلار بىر يەردە ئازراق كۆڭۈلسىزلىككە دۇچ كەلگەنگە ئوخشايدىغۇ» دېدى.

مەن چوڭ ئېغىنكنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۆزۈمگە قارىسام، ھەقىقەتەن مۇ روھىم سۇنۇق، پەرىشان كۆرۈندۈم. ئارقامغا بۇرۇلۇپ، ئابدۇكېرىمگە: «توغرا دېدىڭىز، ئەخمەتجان ئەپەندىم بىلەن ئىككىمىز بۈگۈنكى يىغىنىڭنىڭ ئەھۋالىنى سىزگە ئېيتىش ئۈچۈن كەلدۇق» دېدىم.

ياڭ فېڭيى بىزنىڭ ئابدۇكېرىمگە يىغىن ئەھۋالىنى دېمەكچى بولغانلىقىمىزنى بىلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئابدۇكېرىمگە: «مەن تاشقىرىقى ئۆيگە چىقىپ تۇراي، ئىش بولسا مېنى چاقىرىڭ» دېدى.

«توختاپ تۇرۇڭ» دېدىم مەن ياڭ فېڭيىنىڭ ئالدىنى توسۇپ، «ئۇ تەييارتاپلار باشقىلارنىڭ سادىغىسىغا تايىنىپ جان بېقىۋاتقاندا، سىز ئاللىقاچان ئۈكىمىز ئابدۇكېرىم بىلەن مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ بىرلىكتە كۈرەش قىلغانىدىڭىز، سىز ئەڭ بالدۇرقى ئىنقىلابچىلاردىن بىرى. ئۆزىڭىزنى تارتىپ نېمە قىلىسىز!»

ئەخمەتجان قاسىمى ياڭ فېڭيىنىڭ ئورۇندۇقىنى يېنىغا تارتىپ قويۇپ، يېقىملىق ھالدا: «ياڭ شياۋجيې، ھەممىمىز ئۆز ئادەملەر» دېدى. ياڭ فېڭيى قايتىدىن ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم مىننەتدارلىق بىلدۈرگەن ھالىدە بىزگە بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن ئىككىسىز يەكەن ئەھ
ۋالىنى ئابدۇكېرىمگە تەپسىلىي سۆزلەپ بەردۇق، ئاخىردا
مەن يەنىلا تۇگىمىگەن غەزىپىم بىلەن: «ئەھۋالدىن قارىغانـ
دا، ئىككىنچى قېتىم ئىنقىلاب قىلىشقا تويغا كېلىۋاتىدۇ»
دېدىم. بۇ سۆزنى دەپ بولۇپلا، سۆزۈمنىڭ مۇۋاپىق برلـ
مىغانلىقىنى ھېس قىلىپ: «ئەلۋەتتە. تـروتسكى ئېيتقان
ئىككىنچى قېتىملىق ئىنقىلاب ئـەمەس» دەپ چۈشەندۈـ
رۈپ قـويدۇم، ئـاغزىمدىن چىقىپ كـەتكەن بۇ گېپىم بۇ
ئۇچەيلەننى كۈلدۈرۈۋەتتى.

«ئەھۋالدىن قـارىغاندا، سەيپىدىن ئاكام بۇگـۈن
راستىنلا رەنـجىپ قاپتۇ» دېدى ئابدۇكېرىم ئەتەي كۆڭـ
لۈمنى ياساپ، بەزى ئىشلارنى مۇمكىنقەدەر يېنىكلىتىپ.

شۇ كۈنى چـۈشتىن كېيىنكى سۆھبەتتىمىز كۆپلىگەن
يۇمۇرلۇق ۋە چـاقچاقلار ئـارىلاش گـەپلەر بىلەن داۋام
قىلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ تۆتىمىز ۋەزىيەتنىڭ نەقەدەر
ئېغىر ئىكەنلىكىنى ئـوچـۇق چـۈشىنەتتۇق. بىر ۋاقىتتا،
ئىلى ئېلىكتر ئىستانسىسىنىڭ گـۈدۈكى چېـلىندى، مەن
بېشىمنى كۆتۈرۈپ تامدىكى سائەتكە قارىسام، بەش يېـ
رىم بوپتۇ، بۇ ئىشتىن چـۈشىدىغان ۋاقىت ئىدى، ئەخـ
مەتجان قاسىمى بىلەن ئىككىمىزنىڭ دىققىتى شۇنچىلىك
مەركەزلەشكەنىدىكى. ھەتتا چۈشلۈك تاماق ۋاقتىنىمۇ ئۇنـ
تۇپ قاپتۇمىز. ئـاچلىقتىن قورساق غـولدۇرلاشقا باشلـ
ىدى، ياكى فېڭيى «ئەھۋال»نى چۈشەنگەندەك، ئەپۇ سورـ
غان ھالدا: «مەنمۇ ئـولتۇرۇۋېرىپتىمەن، سەيپىدىن ئاكام
بىلەن ئەخمەتجان ئاكام بۇگۈن چـۈشلۈك تاماقنى يېمـ

گەندەك تۇرندۇ» دەپ ۋە بىزنىڭ جاۋابىنمىزنى كۈتمەيلا ئورنىدىن تۇرۇپ، «مەن دەرھال كەچلىك تاماق تەيياراي» دېدى.

تاماقتىن كېيىن، ئابدۇكېرىم غەمكىن ھالدا: «شۇنى ئىقرار قىلماي بولمايدۇكى، بۇ قېتىم بىز ئېلىخان تۆرىنىڭ ئالدىدا يېڭىلدۇق، ھەممىزنىڭ مەسلىنى باشقىدىن ئويلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ!» دېدى.

خوشلىشىش ۋاقتىدا، ھەممىزنىڭ كۆڭلى غەش بولدى.

شۇ يىلى ئېلىخان تۆرە ھۆكۈمەتنىڭ ھەرقايسى ئورۇنلىرىغا بىردىن دىنىي مەسلىھەتچى ئەۋەتتى، ھەتتا مىللىي ئارمىيىنىڭ ھەرقايسى پولكلىرىغىمۇ ئاخۇن ئەۋەتتى.

ئالتىنچى باب

ئېرەن ۋە ئەيرەن

سۆيگۈ تۇيغۇسى

«ئېرەن» ۋە «ئەيرەن» ئابدۇكېرىم بىلەن ياك فېگىننىڭ تەخەللۇسى ئىدى، كېيىن بۇلار نىكىسىنىڭ سۆيگۈ ئۆلچەملىرى ۋە ئىنقىلابىي كۆرەشلەردە ئىشلىتىلىدىغان نامىلىرى بولۇپ قالغان.

ئېرەن — شاخلىرى سىلىق، تىك ئۆسىدىغان، يا-غچى ئىنتايىن قاتتىق، سۇپەتلىك ماتېرىيال بولىدى-غان. تىلما يوپۇرماقلىق غوللۇق دەرەخ بولۇپ، ئۇنىڭ يوپۇرمىقى كۆز پەسلىدە قىزىل ياكى سېرىق رەڭگە كى-رىپ، ئاجايىپ چىرايلىق بولۇپ كېتىدۇ. سۆيدۈك ناھى-يىسىنىڭ ئۆستىدىكى تاغدا «ئېرەن قايىرغا» دېگەن بىر يەر بار، بۇ نام شۇ جايدىكى ئېرەن ئورمانلىقىغا قاراپ ئېيتىلغان بولۇشى كېرەك. ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆزىنىڭ ئېيى-

تىشىچە، ئۇ بۇ دەرەخنى بەك چىرايلىق، ياغىچى بەك قاتتىق، ئاسانلىقچە چىرىمەيدۇ ھەم تەبىئەتنى زىننەتلەيدۇ، ھەم ئېسىل ياغاچ ماتېرىيال بىلەن ئىنسانلارنى تەمىنلەيدۇ دەپ بەك ياخشى كۆرگەن. كېيىن ئۇ غۇلجا ئوتتۇرا مەكتىپىدە مۇئەللىم بولۇپ يۈرگەن ۋاقىتلاردا، بىر ماقالىسىگە يوشۇرۇن ئىسمزا قويۇش كېرەك بولۇپ قېلىپ، ئۇنىڭغا «ئىبرەن» دەپ ئاشۇ دەرەخنىڭ نامىنى قوپۇپتۇ. كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ «ئىبرەن» دېگەن دەرەخنىڭ ئىسمىنى قوللانغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ياڭ فېڭيىغا چۈشەندۈرگەنىكەن. ياڭ فېڭيىغا بۇ نام بەك ياراپ كېتىپتۇ، كېيىن ياڭ فېڭيىمۇ ئۆزىگە بىر يوشۇرۇن نام كېرەك بولغاندا، «ئەيرەن» دېگەن نامنى قوللىنىپتۇ. خەنزۇچە «ئەيرەن» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى «رەن»نى سۆيۈش» دېگەن بولىدىكەن. ياڭ فېڭيى بۇ نامنى قوللىنىش بىلەن ئابدۇكېرىمنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، يەنى ئىبرەن ياغىچىدەك مۇستەھكەم، چىرىمەس، ئالىي پەزىلەتلىك كىشىنى سۆيىدىغانلىقىنى ئىپادىلىگەن.

«ئىبرەن» دېگەن نام بىلەن «ئەيرەن» دېگەن نام يۇئىككى ياش ئىنقىلابچىنىڭ قەلبىنى زىچ بىرلەشتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ بىر يولدا مائىدىغانلىقىنىڭ سىمۋولى بولۇپ قالغان. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن، بۇ ئىككىيلەن بۇ ئىككى نامنىڭ ئۆزلىرى ئوتتۇرىسىدىكى چوڭقۇر مۇھەببەتنى يېتىلدۈرۈۋاتقانلىقىنى بارغانسېرى چوڭقۇر چۈشىنىدۇ، شۇڭا ئۇلار بىر - بىرىگە يېزىشقان خەتلىرىدىمۇ مۇشۇ نامىلارنى قوللىنىدۇ، كۆرۈشكەندە مۇ بىر - بى

رنی سەمىيلىك بىلەن «ئېرەن»، «ئەيرەن» دەپ ئاتىشىدۇ.

ياك فېگىيى ئىلىدا بىر كاتتا ئائىلىدىن كېلىپ چىققان. دادىسىنىڭ ئىسمى ياك سۆك بولۇپ، ئىلى سودا - سانائەتچىلەر ئۇيۇشمىسىنىڭ باشلىقى بولغانلىقى ئۈچۈن، كىشىلەر ئادەتتە ئۇنى «ياك خوجاك» دەپ ئاتايدىغان. لېكىن ياك فېگىينىڭ مەپكۇرىسى ئۇنىڭ كېلىپ چىققان سىنىپىغا قىلچىمۇ تەئەللۇق ئەمەس ئىدى، ئۇ غۇلجىدا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئۈرۈمچىگە بېرىپ، ئۆلكىلىك قىزلار گىمنازىيىسى (تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ)دە ئوقۇيدۇ، بۇ ۋاقىتتا ئابدۇ-كېرىمۇ ئۈرۈمچىدىكى ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتاتتى. ياك فېگىيمۇ ئابدۇكېرىمگە ئوخشاش، قىز-لار ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئاكتىپ ئوقۇغۇچىسى ئىدى، قىز-لار گىمنازىيىسى بىلەن ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ-نىڭ ئارىلىقى يىراق ئەمەس ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ ئىككى مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئۆزئارا بېرىش - كې-لىش قىلىشى جەريانىدا، ئابدۇكېرىم بىلەن ياك فېگىيى تونۇشۇپ قالغان. ئابدۇكېرىمنىڭ ئېيتىشىچە، بىرىنچى قېتىم كۆرۈشكەندە، بۇ قىزنىڭ چىرايلىقلىقى، ئو-ماقلىقىلا ئەمەس، ئۆتكۈر، ئىلغار، چېچەنلىكى ئابدۇ-كېرىمدە تەسىر قالدۇرغانىكەن. ياك فېگىينىڭمۇ ئابدۇ-كېرىمگە قانداقتۇر بىر خىل يېقىملىق ھېسسىياتى بار ئىكەن. شۇ سەۋەبتىن بۇ ئىككىسى بېرىش - كېلىش قىلىشنى باشلاپتۇ.

ياڭ فېڭيى ئۆلكىلىك قىزلار گىمنازىيىسىدە ئو-
قۇغان ۋاقىت، دەل بىر مۇنچە جۈڭگو كوممۇنىستلىرى
شۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان مەزگىل ئىدى.
كۇنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن، جۈڭگو كوممۇنىستىك پار-
تىيىسىنىڭ كۆز قارىشى بۇ گىمنازىيە ئوقۇغۇچىسىغا
خېلى تەسىر كۆرسەتكەنىكەن. ئابدۇكېرىم غۇلجىدا ياڭ
فېڭيى بىلەن بىللە ئىشلىگەن قىسقىغىنا بىرنەچچە ئاي
ۋاقىت ئىچىدە، سىياسىي كۆز قاراش جەھەتتىكى ئوخ-
شاشلىق بۇ ئىككىسىنى تېزلا قويۇق مۇئامىلە قىلىشىدە-
غان يېقىن دوستقا ئايلاندۇرغان.

ئابدۇكېرىمنىڭ ئېيتىشىچە، ياڭ فېڭيى ئۇرۇمچى
قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇۋاتقان ۋاقىتتا، نەزە-
رىيە ئۆگىنىشكە بەك قىزىقىدىكەن. ئۇ كوممۇنىستلارنىڭ
يېتەكچىلىكىدە، ماركسىزم كلاسسىك ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ،
نەزەرىيىۋى ساۋاتىنى ۋە ئىنقىلاب توغرىسىدىكى قا-
ىدىلەرنى دەسلەپكى قەدەمدە ئۆگىنىۋاپتىكەن. غۇلجىدە-
كى ۋاقىتتا، ئۇ نۇقتىلىق هالدا «سوۋېت ئىتتىپاقى كوم-
مۇنىستىك پارتىيىسى (بولشېۋىكلەر) تارىخى قىسقىچە
كۇرسى»نى، يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ «يېڭى دېموكراتىزم
هەققىدە» دېگەن ئەسەرنى ئۆگىنىپتۇ، كېيىن ئابدۇ-
كېرىم بىلەن بىللە، بۇ ئىككى ئەسەرنى قايتا - قايتا
ئۆگىنىپتۇ، بەزى ۋاقىتلاردا، ئۇ بۇ ئىككى ئەسەرنى ئۆ-
گىنىشتە چۈشەنمىگەن مەسىلىلەرنى، مەسىلەن، جۈڭگو-
نىڭ ۋە شىنجاڭنىڭ ئەمەلىيىتىگە قانداق بىرلەشتۈرۈش،
قانداق قىلغاندا شىنجاڭنى ئازاد قىلىپ، خەلقنى ئازاب-

ئۇقۇبەتتىن قۇتۇلدۇرۇپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى نى سۈيۈپ خەلقى ماڭغان يولدا ماڭدۇرۇش توغرىسىدىكى مەسىلىلەرنى تاللاپ چىقىپ، ئابدۇكېرىم بىلەن بىللە مۇزاكىرە قىلىدىكەن، ھەر قېتىملىق مۇزاكىرىنىڭ نەتىجىسىنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى ھىمايە قىلىش، كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ پۈتۈن جۇڭگونى، پۈتۈن شىنجاڭنى بۇرۇنراق ئازاد قىلىشىنى ئۈمىد قىلىش، چىرىك گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنى تەلتۆكۈس يوقىتىش، دېگەن نۇقتىلارغا يىغىنچا قىلايدىكەن، نەزەرىيىنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرىدىغان بۇنداق ئۆگىنىش ئۇسۇلى بۇ ئىككىلەنىڭ نەزەرىيەۋى سەۋىيىسىنى ئاشۇرۇشتا، شۇنىڭدەك تۈرتكىلىك روللارنى ئويناپتۇ.

سۆيگۈ تۈيغۇسىغا كىرگەن بۇ بىر جۈپ يېڭىت قىز پارغانىدىكى بىر - بىرىنى ئۆزىنىڭ قەلبىدە تۇتىدىغان بولۇپ كەتكەن، بىراق ئۇلارنىڭ بىرى ئۇيغۇر، بىرى خەنزۇ بولغانلىقتىن، مىللەت مەسىلىسى ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا گويا بىر ھاڭغا ئوخشاش بولۇپ تۇراتتى. بۇنى بۇگۈنكى ياشلارنىڭ چۈشىنىشى تەس.

ئابدۇكېرىم ماڭا يەنە مۇنداق بىر ئىشنى سۆزلەپ بەرگەنىدى: بىر كۈنى مۇئەللىملەرنىڭ دەم ئالىدىغان ئۆيىدە ئىككىسى سۆزلىشىپ ئولتۇرغاندا، ياڭ فېڭيىنىڭ شياۋجاۋ دېگەن بىر دوستى كىرىپ قېلىپ، ئابدۇكېرىمگە سوغۇق پوزىتسىيىدە بوپتۇ، ئابدۇكېرىم ئۇنىڭ يىزلىنىپ چىقىپ كېتىپتۇ، ئىشىكنى يېپىشىغلا، ئۆيدىن قاتتىق ئاۋازلار ئاڭلىنىپتۇ، ئابدۇكېرىم نېمە ئىش بولغانلىقىنى

نى بىلمەكچى بولۇپ قايتىپ كىرەي دەپ تۇرۇشىغىلا، قوڭغۇراق چېلىنىپ دەرس باشلىنىپ كېتىپتۇ. دەرستىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ياڭ فېڭيىدىن ئەھۋالنى سورىغاندا، ئۇ سۆزلەپ بېرىپتۇ، شياۋ جاۋ ياڭ فېڭيىنىڭ ئابدۇكېرىم بىلەن يېقىنلىشىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، شۇنىڭدىن بېرىنەچچە كۈن ئىلگىرى ئۇنىڭغا: «قانداق قىلىپ چەنتۇ بىلەن دوست بولۇپ قالدىڭ؟» دەپ قاتتىق نارازى بولۇپتىكەن، بۇگۈن ئىككىسىنىڭ ئۆيدە بىللە قىزغىن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇ تېخىمۇ قاتتىق ئاچچىقى بىلەن ئۆيگە بېسىپ كىرىپتۇ. ئابدۇكېرىم چىقىپ كەتكەندىن كېيىنلا، ياڭ فېڭيىغا قاتتىق زەردىسى بىلەن: «سەن چەنتۇ بىلەن بەك ئاپاق - چاپاق بولۇپ كېتىۋاتىسەن، ئۇنىڭغا تەگسەك بولمامدۇ!» دەپ ۋارقىراپتۇ. ياڭ فېڭيى: «مەنغۇ ھازىر ئۇنداق خىيالدا ئەمەس، بىراق زادى ئۇيغۇرغا تەگسەم ئۇنىڭ نېمە باممىنى؟» دەپتىكەن، شياۋ جاۋ تېخىمۇ ئەزەپلىنىپ ياڭ فېڭيىنى قاتتىق ئەيىبلەپتۇ.

مۇشۇ ۋەقەدىن كېيىن، «قانداق قىلىش كېرەك؟» دېگەن مەسىلە ئابدۇكېرىم بىلەن ياڭ فېڭيىدا بىر گەۋدىلىك مەسىلە بولۇپ قاپتۇ. ئىككىلىسى بۇ مەسىلىنى قايتا - قايتا ئويلىشىپتۇ. بىراق نەزەرىيە ئۆگىنىشىدىكى ئوخشاش، ئۆزلىرىنىڭ ئويلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشماپتۇ. بۇ جىددىي مەسىلىگە قارىتا ياڭ فېڭيى كەسكىنلىك بىلەن: «زادى ئۇيغۇرغا تەگسەم نېمە بوپتۇ؟...» دېگەن جاۋابنى تېپىپتۇ، بىراق جىق ئويلاپتۇ: ئۇيغۇرغا

تەگسەم زادى نېمە بوپتۇ، لېكىن تېگەلەيمەنمۇ — يوق؟ ئابدۇكېرىم ئالارمۇ؟ ئۇ ئېلىشقا جۇرئەت قىلالارمۇ؟ ئاتام - ئانام نېمە دەر؟ ... مۇشۇنداق بىر قاتار مەسىلەر ئۇنىڭ كاللىسىنى چىرمىۋاپتۇ. ئابدۇكېرىم بولسا: ئۇ «ئۇيغۇرغا تەگسەم نېمە بوپتۇ؟» دەپتۇ، بۇ قىز نېمە دېگەن قەتئىي - ھە! ئۇ مىللىي تەسكىرىي قاراشتىن كېلىپ چىققىدىغان جاماڭەت پىكرىنىڭ بېسىمىغا تاقابىل تۇرالاپتۇ، بۇ ھەقىقەتەن ئاسان ئەمەس، نېمىدېگەن ئوبدان قىز - ھە! لېكىن ھازىرقى ئىجتىمائىي مۇھىت ھېنىڭ خەنزۇ قىزى بىلەن توي قىلىشىمغا مۇمكىنچىلىك بېرەرمۇ؟... دەپ ئويلايدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇ ئالدىدىكى قاتمۇ قات توسالغۇلارنى ئويلاپ، قانداق قىلىشنى بىلەلمەي قاپتۇ. بىراق ياڭ فېڭيىنىڭ سۆزى ئېسىگە كەلگەندىلا، روھلىنىپ كېتىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار ئۇزاق ۋاقىتقىچە بۇ ئويلىرىنى بىر - بىرىگە ئېيتىشاپتۇ، ئەمما ھەر ئىككىسى بىر - بىرىنىڭ كۆزلىرىدىن سۆيگۈ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرغانلىقىنى سېزىنىدىكەن.

سۆيگۈ رىشتى

1944 - يىلىنىڭ ئىككىنچى يېرىمىغا كەلگەندە، ئابدۇكېرىمنىڭ يوشۇرۇن ئىنقىلابىي ھەرىكىتى بارغانسېرى كۈچەيدى، ۋەزىپىسىمۇ بارغانسېرى ئېغىرلاشتى.

بۇ ۋاقىتلاردىكى ئاساسىي خىزمەت گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ۋەھشىيانە جىنايىي قىلمىشلىرىنى پاش قىلىش، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە بولغان نارازىلىق كەيپىياتىنى كۆرسەتكەنلىكتىن ئايلاندۇرۇش، شۇنداق قىلىپ سىياسىي، ئىدىيە، تەشكىلىي خىزمەتلەر ئارقىلىق قوزغىلاڭغا ئاكتىپ تەييارلىق قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. بۇ خىزمەتلەرنى ياخشى ئۇيۇشتۇرۇش ئۈچۈن، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئىنقىلابىي ھەرىكەتنى باستۇرۇش يولىدىكى سۇيىقەستلىك پىلانىنى، شۇنىڭدەك ئىشچىلارنى لۇق، ھەربىي ھەرىكەتلىرىنى بىلىپ تۇرۇش زۆرۈر ئىدى. مۇشۇنداق مۇھىم پەيتلەردە، ياكى فېڭىي ئابدۇكېرىمگە كۆچلۈك ياردەم قىلدى، بەزى جەھەتلەردە بولسا ئابدۇكېرىمنىڭ باشقا سەپداشلىرى قىلالمايدىغان ياردەملەرنى ئىمۇ قىلدى. ياكى فېڭىينىڭ ياكى فېڭپېي ئىسىملىك بىر ئاكىسى بولۇپ، ئۇ ئىلغارلىقنى ياقلايدىغان ياش ئىدى. ئۇ خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن (ئىلنى ۋالىيسى نىڭ خاس تەرجىمانى ئىدى) ھەر كۈنى گومىنداڭنىڭ ئۇرغۇن مەخپىيەتلىكىنى بىلىپ تۇراتتى، ياكى فېڭىي ئاكىسى ئارقىلىق گومىنداڭنىڭ كۆپلىگەن ئاخباراتىنى قولغا چۈشۈرۈۋالاتتى. دەسلەپكى ۋاقىتلاردا، ياكى فېڭىي ئاكىسىدىن ئىچكى ئەھۋاللارنى سۈرۈشتۈرگەندە، ئاكىسى ئەندىشە قىلىپ ئانچە جىق ئېيتمايدىكەن، كېيىن ئۇ سىگلىسىنىڭ كەڭ ئەمگەكچى خەلقنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرەش قىلىپ

ۋاتقانلىقىنى بارا - بارا چۈشىنىپ، ئىلھام ئېلىپ، تەسىرلىنىپ قالغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل چىرىك قىلمىشلىرىنى ھەر كۈنى دېگۈدەك كۆرۈپ يۈرۈپ، ئەكسىيەتچىل ھاكىمىيەتكە ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قالغان. ئۇ سىگلىسىنىڭ ۋە ئابدۇكېرىمنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئىچكى سىرلىرىنى بىلىشكە تەقەززا بولۇپ يۈرگەنلىكىنى، ئىنتايىن مۇھىم ئىش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلىقىنى چۈشەنگەندىن كېيىن، سىگلىسىنى ئاخبارات بىلەن تەمىن ئېتىپ تۇرىدىغان بولغان.

ئىنقىلابىي كۆرەشلەر جەريانىدا ئۇزلۇكسىز ئۇچرىشىپ چۈشىنىشىش ئارقىلىق، ئابدۇكېرىم بارغانسېرى ياڭ فېڭيېنى ئۆز ھاياتىمغا «كۈچ بېرىدىغان». ھاياتىنى «قەدىرلەيدىغان» ئادەم دەپ تونۇپ، ئۇنىڭغا چەكسىز ئۈمىد باغلىغان. ئابدۇكېرىم 1944 - يىل 6 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ياڭ فېڭيېغا يازغان خېتىدە مۇنداق دېگەن: «سىز يازغان ھېلىقى نەرسىنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن، سىزگە چەكسىز ئۈمىد باغلىدىم!» «دوستۇم! سىز، پەقەت سىزلا مېنىڭ ھاياتىمغا كۈچ بېرەلەيسىز!... مەن بىلىمەنكى، پەقەتلا سىز مېنىڭ ھاياتىمنى قەدىرلەيسىز.. »

ئابدۇكېرىم ئۇ يىلى 8 - ئاينىڭ 30 - كۈنى يازغان يەنە بىر خېتىدە ياڭ فېڭيېنى «سادىق دوستۇم» دەپ تەرىپلىگەن. ئۇ خەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ:

«سىز ئاللىقاچان ئۇنىڭ ۋە ئۇنىڭ يولداشلىرىنىڭ نەزەرىدە سىياسىي جەھەتتىن ھوشيار بىر قىز،

مېنىڭ ئەڭ سادىق دوستۇم دەپ تونۇلدىڭىز، شۇڭلاشقا، مېنىڭ سىياسىي تەقدىرىمنى ۋە مېنىڭ بىرنەچچە ئون يىلداشلىرىمنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان سىياسىي مەسىلىنى سىزگە دەيمەن. بەلكى بۇندىن كېيىن بىرنەچچە يۈز ياش يىلداشىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان سىياسىي مەسىلىلەرنى سىزگە دېمەكچىمەن!»

ياڭ فېڭىينىڭ دادىسى ئابدۇكېرىمنىڭ ياڭ فېڭ يى بىلەن بېرىش - كېلىش قىلىپ يۈرگەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، قىزىغا تەتۇر قارايدىغان بولۇپ قالغان. بىر كۈنى كەچلىك تاماق ۋاقتىدا، دادىسى ياڭ فېڭ يىنى: «چەنتۇلار بىلەن بېرىش - كېلىش قىلما» دەپ ئاگاھلاندۇرغان.

ياڭ فېڭىي دادىسىغا: «ئۇ چەنتۇ ئەمەس» دېگەن ھەمدە گەپ يانداۋۇپ: «ئۇيغۇر يامان ئادەملەرمىكەن؟» دېگەن. نەتىجىدە دادىسى تېخىمۇ ئاچچىقلىنىپ كەتكەن.

«چەنتۇلاردىن بىزگە ۋاپا كەلمەيدۇ» ئۇ چوكىنى شىرە ئۇستىگە تاشلاپ، «بۇ خەق بىز خەنزۇلارغا قارشى ئون يىلدا بىركىچىك قوزغىلاڭ، 30 يىلدا بىر چوڭ قوزغىلاڭ قىلىپ تۇرىدۇ، بۇنى بىلەمسەن؟ ھازىر غۇلجا قىل ئۇستىدە تۇرۇۋاتىدۇغۇ» دەيدۇ.

«كەچۈرۈڭ دادا، مەن بۇ سۆزىڭىزگە قوشۇلالمايمەن، ئاۋۋال، ئۇيغۇرلار خەنزۇلارغا نېمە ئۈچۈن قارشى تۇرغان؟ بۇنىڭ سەۋەبىنى تېپىش كېرەك» ياڭ فېڭىي ئېھتىيات بىلەن ۋە بوي بەرمىگەن قىياپەتتە دادىسىغا قاراپ قويۇپ، «خەنزۇ ئەمەلدارلار ئۇيغۇرلارنى خالى-

غانچه ئۆلتۈرۈپ قىرىۋەرسە، ئۇيغۇرلار ئاسلاج ئۇلارغا قارشى تۇرسا، خەنزۇ ئەمەلدارلارنى كەچۈرۈم قىلىپ، ئۇيغۇر خەلقىنى ئەيىبلەشكە بولامدىكەن؟ بۇنداق قىلىش بەك ناتادىل ئىش قىلغانلىق بولۇپ قالار!»

«تىلىگىنى تارت» دەيدۇ دادىسى قاتتىق ۋارقىراپ، تىترەپ تۇرۇپ، «سەن خەنزۇ بالىسى، بىلەمدىگىمۇ؟ تېخى مېنىڭ ئالدىمدا ئۆز مىللىتىگە قارشى تۇرغان چەنتۇلارنى ياقلىماقچىۋاسەن، مۇندىن كېيىن ئابدۇكېرىم دېگەن نېمە بىلەن ئارىلىشىدىغان بولىسەن...»

«ۋاي بولدىلا، تاماقنى تىنچ يېسەڭلارچۇ، هېچنېمىنى ئۇقمايدىغان بالىنىڭ سۆزىگە شۇنچە خاپا بولغان بىلەن نېمە؟» دەيدۇ ياڭ فېڭيىنىڭ ئانىسى ئېرىنىڭ گېپىنى بۆلۈۋېتىپ، «قىزىم، سەنمۇ دادىڭغا سۆز يانداۋرغۇچى بولما، جاۋۇر ئۆيۈڭگە كىرىپ كەت.»

ئانىسى گېپىنى تۈگىتىپلا ياڭ فېڭيىنى باشلاپ ھۈجرىسىغا كىرىپ كېتىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن بۇ تالاش بېسىقىپ قالدى، لېكىن بۇ ئاتا ـ بالىنىڭ ئارىسىدىكى تالاشنىڭ ئەمەس، تېخىمۇ چوڭ تالاشنىڭ باشلىنىشى ئىدى. ئەمما بۇ تالاشنىڭ، ئاتا ـ بالا ئارىسىدىكى زىددىيەتنىڭ ئۆتكۈرلىشىپ، تەرەققىي قىلىپ، ئاخىر قىزنىڭ ئۆلۈشى بىلەن تامام بولىدىغانلىقىنى ھېچكىم ئويلاپ باقمىغانىدى.

ياڭ فېڭيىنى ئەتىسى دادىسى بىلەن بولغان ماجىرانى ئابدۇكېرىمگە سۆزلەپ، ئۆزىنىڭ قاتتىق ئازابلى

نىۋاتقانلىقىنى ئېيتىدۇ. بۇ ئەھۋال ئابدۇكېرىمنى چوڭ قۇر غەمگە سالىدۇ. ئابدۇكېرىم مەسلىنىڭ ئۆزى ئويلىغاندەك ئاددىي ئەمەسلىكىنى ئېنىق چۈشىنىدۇ. ئۇنىڭ كۆزىگە بىر خىل بەختسىزلىكنىڭ ئالامىتى غىل - پال كۆرۈنىدۇ، لېكىن ئۇ ياڭ فېڭيىغا تەسەللى بېرىش ئۈچۈن ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن مۇنداق دەيدۇ: «بۇنىڭغا ھەيران قالغۇلۇق ئەمەس، دادىڭىزدىن مۇنداق گەپلەر چىقمىسا، ھەيران قالسىڭىز بولاتتى! خەنزۇلار بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ ۋە باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئارىسىدا ئۆچمەنلىك بار، بۇ ئۆچمەنلىكنىڭ كېلىپ چىقىشىغا خەنزۇ ھۆكۈمرانلىرى سەۋەب بولغان. ئۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ھەم ئېزىدۇ، ھەم ئۇلاردىن قورقىدۇ، سىزنىڭ دادىڭىزمۇ شۇلارنىڭ بىرى. يۇقىرى سىنىپقا تەۋە خەنزۇلارنىڭ بىرمۇنچىسى ئۆزىنىڭ مىللىتىدىن ئەمەس، ئۆزىنىڭ بايلىقىدىن ئەنسىرەيدۇ، بۇمۇ تەبىئىي ئەھۋال». ئابدۇكېرىم سۆزىنى ئاڭلاپ غەمكىن ئولتۇرغان دوستىغا بىر قارىۋېلىپ، سۆزىنى داۋام قىلىدۇ: «بۇ ئاتا - بالا ئوتتۇرىسىدىكى ماجىرا بولغان بىلەن، ئەمەلىي تۇرمۇشتا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان چوڭ زىددىيەتنى ئىپادىلەپ بەردى. بۇ مەسىلىدە دادىڭىزنىڭ ئۆزىنىڭ نارازى بولغانلىقىغۇ بىرگەپ، جاھائەتچىلىك ئارىسىدىمۇ زور بېسىم پەيدا بولدى، بۇ تېخىمۇ چوڭ، تېخىمۇ مۇھىم ئامىل. بۇ خىل جاھائەت پىكرىنىڭ بېسىمى سىلەر خەنزۇلار تەرەپتىن كېلىپلا قالماي، بىز ئۇيغۇرلار تەرەپتىنمۇ كېلىدۇ، بەزى ئۇيغۇرلارنىڭ بىز-

نىڭ مۇناسىۋەتسىزگە ھەيران بولۇپ، سۆز - چۆچەك قىلىشى چۈشىنىشلىك. بەزىلەر بىزنىڭ مۇناسىۋەتسىزلىنى باھانە قىلىپ مەقسەتلىك ھالدا پىتنە - ئىغۋا تارقىتىپ، مانا تۆھمەت چاپلاپ ھۇجۇم قىلىۋاتىدۇ، بۇ ھىللىي ئىرازلىق — دىنىي تەسكىرىي قاراش ۋە كونا ئۆرپ - ئادەتنىڭ مەھسۇلى، ھازىر بىز ئىنتايىن مۇرەككەپ ئىجتىمائىي شارائىتتا ياشىماقتىمىز، بىزنىڭ مۇھىم مەقسىتىمىز گۈمىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش، بۇنىڭ ئۈچۈن نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىشىمىز كېرەك. مەن بۇگۈندىن باشلاپلا مۇناسىۋەتنى ئۈزەيلى دېمەكچى ئەمەسمەن، بۇنداق قىلىشقا ئەسلا بولمايدۇ. بىزنىڭ تەقدىرىمىز ئاللىقاچان زىچ بىرلىشىپ كەتكەن. بۇندىن كېيىنكى ئىنقىلابىي كۈرەشلەردە بولسۇن، شەخسىي تۇرمۇشتا بولسۇن، چوقۇم ھايات - ماماتتا بىللە بولىمىز، بۇ بىزنىڭ ئىرادىمىز، مەن ئىشىنىمەنكى، بىزنىڭ ئارزۇيىمىز چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدۇ. بىزنىڭ ئىشىمىز ئوچۇق - ئاشكارا، ھەرقانداق قارا كۈچ ئىرادىمىزنى بوشىتالمايدۇ.» ئابدۇكېرىم سۆزىنى توختىتىپ، ياڭ فېڭيىننىڭ كۆزىگە قاراپ، ئۇنىڭ ئىنكاسىنى بىلمەكچى بولىدۇ، بۇ ۋاقىتتا، ياڭ فېڭ يىڭ غەمكىن چىرايى ئۆزگىرىپ، ئۇنىڭ ئىككى كۆزىدىن ئۆمىدلىك نۇر چاقناپ تۇراتتى، ياڭ فېڭيى كەسكىنلىك بىلەن: «سۆزىڭىز كۆڭلۈمنى بىراقلا يورۇتۇۋەتتى. ھېنىڭ قەلبىم مەڭگۈ ئۆزگەرمەيدۇ!» دەيدۇ. ئابدۇكېرىم ياڭ فېڭيىنىڭ يۈرەك سۆزىنى ئاڭلاپ، بەك خۇش

بولىدۇ ۋە ياك فېگىنىغا: «بولدى، قويۇڭ، دادىڭىز بىلەن سۆز تالاشماڭ، بۇنىڭدىن ئىبدان نەتىجە چىقمايدۇ. ئەكسىچە، ئاتا - بالا مۇناسىۋەتلىكلار تېخىمۇ جىددىيلىشىپ كېتىدۇ. باشقا ئامال قىلايلى، كۈنلەرنىڭ بىرىدە دادىڭىز پوزىتسىيەسىنى ئۆزگەرتىشى مۇمكىن» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم بۇ سۆزنى ھەم كېلەچەكتىن ئۈمىد كۈتۈپ، ھەم ياك فېگىنىغا تەسەللى بېرىشنى كۆزدە تۇتۇپ تۇرۇپ ئېيتتى: بىراق كۆز ئالدىدىكى ھادىسىدىن قانداق ئۆتۈش كېرەك؟ — ئۇنىڭدا بۇ توغرۇلۇق تولۇق ئىشەنچ يوق ئىدى.

قۇياش ئاستىدىكى مۇز

ئۇچ ۋىلايەت ئىتتىپاقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، جەمئىيەت تەرتىپى بەك قالايمىقان بولۇپ كەتكەنلىكتىن، ئابدۇكېرىم كۈتۈلمىگەن ئەھۋاللارنىڭ يۈز بېرىپ قالماسلىقى ئۈچۈن، ياك فېگىنى قاتارلىق بىرقانچە ئۆيلۈك خەنزۇنى ئۆيىگە ئەكىتىپ قوغدىدى. جەمئىيەت تەرتىپى مۇقىملاشقىچە خاتىرجەملىك ئورنىتىلمىغاندىن كېيىن، ئۇلار ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كەتتى. بۇ مەزگىلدە ئابدۇكېرىم بىلەن ياك فېگىنىڭ بىرىشى - كېلىشى تېخىمۇ قويۇق بولۇپ كەتتى. بەزى ۋاقىتلاردا ياك فېگىنى ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ، بەزى خىزمەتلەرگە ياردەملەشىتى. مەسىلەن، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ۋە ساقچى ئىدارە-

سىنىڭ ئىسارخىپلىرىدىكى بەزى ماتېرىياللارنى رەتلەپ بېرىش ۋە باشقىلار.

1945 - يىلنىڭ بېشىدا، ئابدۇكېرىم كېزىك بىلەن ئاغرىپ قاتتىق يېتىپ قالىدۇ. دوختۇرخانا قالايمىقانراق بولغانلىقتىن، دوختۇرلار ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆيىدە داۋالىنىشنى لايىق تاپىدۇ. تولۇق ساقايغۇچە ئابدۇكېرىمگە يالغۇز ھەمراھ بولىدۇ.

ئابدۇكېرىم ئۇدا بىرنەچچە كۈن قىزىپ، ئادەم تومايدىغان بولۇپ قالىدۇ، ئانىسى ھاشىخان ئاپا ئابدۇكېرىمنىڭ ئاغرىقىدىن قاتتىق ئەندىشە قىلىدۇ. ھاشىخان ئاپا يالغۇز ئوغلىنىڭ كېچىلىرى ئۇخلىماستىن ئابدۇكېرىمگە قارىغانلىقىنى كۆرۈپ، قاتتىق تەسىرلىنىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بۇ قىزغا بولغان مىننەتدارلىقى كۈچەيىپ، ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي باشقىچە پوزىتسىيە تۇتىدىغان بولۇپ كېتىدۇ.

بىر كۈنى مەن، ئابدۇكېرىم قىزىتمىسى تازا ئۆرلەپ، يېرىم ھوشسىز يېتىپتۇ، دەپ ئاڭلاپ، دەرھال يوقلاپ باردىم، ئابدۇكېرىم تەسلىكتە نەپەس ئېلىپ، ئادەم ئۇقمايدىغان گەپلەرنى جۆيلۈپ ياتقانىكەن. يالغۇ فېڭىي كارىۋاتنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپتۇ. ھاشىخان ئاپا ئۆزىنىڭ ياتقىدا يىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ، ئۇ مېنى كۆرۈپ دەرھال يېشىنى سۈرتۈپ قارشى ئالدى، قارىسام ھاشىخان ئاپىنىڭ چىرايى سارغىيىپ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كېتىپتۇ، مەن: «ئاپا، ئەندىشە قىلماڭ، ئابدۇكېرىمنىڭ تېنى مەزمۇت، دوختۇرلارمۇ ئۇبدان داۋالاۋاتىدۇ،

ياك فبگيى قىزمۇ ياخشى قاراۋاتىدۇ، ئابدۇكېرىم ئۇزاق قالمايلا ساقىيىپ كېتىدۇ»دېدىم. ھاشخان ئاپا ئاگلىغانـ دىن كېيىن بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋېتىپ: «خۇدايىم، دېگىنگىزدەك بولسۇن بالام» دەپ يەنە يېشىنى سۈرتتى. شۇنىڭدىن كېيىن. مەن ھاشخان ئاپىنىڭ كۆگلىنى خاـ تىرجەم قىلىش ئۈچۈن، گەپنى ياك فبگيى تەرەپكە بۇراپ، قېنى نېمە دەيدىكىن دەپ، ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆيىـ نى كۆرسىتىپ تۇرۇپ: «بۇ قىز قانداق ئىكەن؟» دېۋېدىم، مومانىڭ چىرايى ئېچىلىپ: «بۇ بالا باشقا خىتايلارغا ئوخشمايدىكەن، خېلى مېھرى ئىسسىق قىز ئىكەن» دېدى. مەن بۇ سۆزنى ئاگلاپ، بىر خەنزۇ قىزنىڭ ھاشـ خان ئاپىغا يېقىپ قالغىنىغا قارىغاندا، ياك فبگيى راستلا بوش قىز ئەمەسكەن، بىراق مومـاي ياك فبگيىنى كېلىن قىلىشقا ئۇنامدۇ ــ يوق؟ بىر نېمە دېگىلى بولـ مايدۇ، داۋاملىق خىزمەت ئىشلەش كېرەك، كىۋتۈش كېـ رەك، دەپ ئويلىدىم.

مەن ھەر كۈنى دېگۈدەك ئەتىگەندە ئىشقا بېـ رىشتا، كەچلىكى ئىشتىن قايتىشتا، ئابدۇكېرىمنى يوقـ لاپ ئۆتەتتىم، ئۇمۇ مېنى كۆرۈپ بەك خۇش بولۇپ كېـ تەتتى. ھاشخان ئاپىمۇ مەن بىلەن بىرئاز مۇڭدىشىپ كۆگلى كۆتۈرۈلۈپ قالاتتى. بىر كۈنى ئىشتىن چۈشۈپ قايتىپ كېتىۋېتىپ كىرسەم، ھويلا ـ ئارام جىمجىتـ لىق، ھەممىسى ناھايىتى ئاۋايلاپ ھەرىكەت قىلىدۇ. ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆخلىشىغا دەخلى يەتكۈزۈپ قويمايلى دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك. ئۇ، كېزىكنىڭ يۇقىرى قـ

زىتمىلىق ئۆتكىلىدىن ئۆتۈپ، ئۇيقۇغا كەتكەنىكەن. دوختۇر ئۇنىڭ ئۇخلىشىغا دەخلى قىلماسلىقنى تاپىلىغانىكەن. مەن ئاۋايلاپ دەسسەپ ھويلىدىن دالانغا كىردىم، ئابدۇكېرىم ياتقان ئۆيگە يېقىنلاشقاندا، ئۆيدىن بىر خەنزۇ قىزنىڭ ناخشىسى ئاڭلاندى. ئىشىكنى ئاستا ئېچىپ قارىسام، ئابدۇكېرىم كارىۋاتتا كۆزىنى يۇمۇپ يېتىپتۇ، ئۇنىڭ باش تەرىپىدە ياڭ فېڭيى پاتېفون قويۇلغان شىرەگە يۆلىنىپ پلاستىنكىدىن چىقىۋاتقان ناخشىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپتۇ. مەن ئابدۇكېرىم ئۇخلاۋاتقان ئوخشايدۇ دەپ، كەينىمگە يېنىشىمغىلا، ياڭ فېڭيى بىلىپ قېلىپ، ماڭا قاراپ ئورنىدىن قوپتى - دە، پاتېفوننى توختىتىپ «چىڭجىن سەي گې» (مەرھەمەت قىلىڭ سەيپىدىن ئاكا) دېدى، ئابدۇكېرىم دەرھال بېشىنى كۆتۈرۈپ: «سەيپىدىن ئاكاما كېلىڭ كېلىڭ» دېدى، مەن كارىۋاتقا يېقىنلاشقۇچە ئۇ ئورنىدىن قوزغالغانىدى. ياڭ فېڭيى ئۇنىڭ ئارقىسىغا ياستۇق يۆلەپ قويدى. مەن كارىۋاتنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇققا ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ياڭ فېڭيىغا: «پاتېفوننى قويۇڭ. سەيپىدىن ئاكام ياخشى كۆرىدىغان ناخشا» دېدى، ياڭ فېڭيى پاتېفوننى يەنە قويدى، بىر خەنزۇ قىزنىڭ مۇڭلۇق ناخشىسى داۋام قىلدى. بۇ ناخشىنى مەنمۇ راستىنلا ياخشى كۆرەتتىم، تېكىستىنى چۈشەنمىسەممۇ، بۇ ناخشا قانداق تۇر يېقىملىق، مۇڭلۇق ئاڭلىناتتى. تەڭكەش قىلىنغان مۇزىكىمۇ يېقىملىق ئاڭلىناتتى. ئۇ شۇ ۋاقىتتا ئومۇملىشىپ قالغان ناخشا بولۇپ، ئۇنىڭدا بىر بەختسىز قىز-

نىڭ سەركۈزەشتىسى تەسۋىرلىنىدىكەن، ئۇنىڭ رېئال لىققا بولغان نارازىلىقى ئىپادىلىنىدىكەن. ئىلگىرى مەن ھەر قېتىم ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆيىگە بارسام ئۇ پلاستىنكىنى قويۇپ ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، شۇ قىزنىڭ قەيسەرلىكىنى ماختاپ بېرەتتى.

ناخشا تۈگەپ، پاتېفون توختىدى. مەن ئابدۇكېرىمنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، سەپسېلىپ قارىسام، ياداپ كېتىپتۇ، شۇنداق بولسىمۇ روھلۇق كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ ھالىنى سورىدىم، ئۇ: «قىزىتمام ياندى، ئەھۋالىم ياخشى. ئەمما ماغدۇرۇم يوق، ئۆيقۇدىن باش كۆتۈرەلمەيمەن، ناخشا ئاڭلىمىغىلى ئۇزاق بوپتىكەن، شۇڭا بۇنى قويۇپ ئاڭلاۋاتاتتىم»دېدى - دە، ياڭ فېڭىيەن پلاستىنكىنى ئېلىپ،ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قەغەزگە يېزىلغان بىر جۈملە خەتنى كۆرسەتتى. ئۇ ماڭا قاراپ:« بۇ، ياڭ فېڭىيەنىڭ يازغان خېتى،مەنىسى قۇياش ئاستىدىكى مۇز دېگەن بولىدۇ. بۇ نەمە دېگىنىڭىز دېسەم، ياڭ فېڭىي ئېيتىپ بەرمەيدۇ. سىز مەنىسىنى ئېيتىپ بېقىڭا» دېدى. مەن ياڭ فېڭىيغا قاراپ كۈلۈپ تۇرۇپ: «بۇ-نىڭ مەنىسىنى سىزلا ئېيتىپ بېرەلەيسىز» دېگەنىدىم، ئۇ جاۋاب بەرمەي كۈلۈپلا قويدى. مەن يەنە ئابدۇكېرىمدىن: «سىز قانداق چۈشەندىڭىز؟» دەپ سورىسام، ياڭ فېڭىيغا قاراپ قويۇپ، ماڭا كۈلۈپ قويۇپ: «ئۇ مېنىڭ قۇياش ئاستىدىكى ئېرىنمەيدىغان مۇزغا ئوخشاتقانىكەن، دەيمەن» دېدى. مەن:«بۇ شەخسىي مۇناسىۋەتكە قارىتىلغان بولسا كېرەك. جەمئىيەتتىكى بەزى قارا كۆچلەرگە

قارىتىلغان بولۇشى مۇمكىن» دېگەنىدىم، ياڭ فېڭيى كۆ-
لۈپ، مېنىڭ سۆزۈمگە قوشۇلغاندەك ئىپادە بىلدۈردى، ئا-
ندىن كېيىن «قانداق» دېگەن ئالامەتتە كۆلگىنىچە ئابدۇ-
كېرىمگە قارىدى.

«ياڭ فېڭيىنىڭ ئىپادىسىدىن قارىغاندا، بۇ سۆزنىڭ
مەنىسىنى سىز تاپقان ئوخشايسىز» دېدى ئابدۇكېرىم
ياڭفېڭيىغا يەنە قاراپ كۈلۈپ، «سىز چوڭقۇر، كەڭ ئوي-
لاپسىز. ھازىر ئىنقىلاب دەۋرى، دۇنيادا، جۇڭگودا، شىنـ
جاڭدا ئىنقىلاپ بولۇۋاتىدۇ» دېدى ياڭ فېڭيى ئۇيغۇر-
چە - خەنزۇچە ئارىلاش سۆزلەر بىلەن، «ھەممە يەردە
گۈڭچەندەك چىقتى، پرولېتارىيات قوزغالدى، لېكىن جاھان
ئازاد بولۇشتىن تېخى يىراق.» مەن: «توغرا گەپ، قۇياش
چىقتى، لېكىن مۇز ئېرىپ بولمىدى» دېدىم ياڭفېڭيىغا
قاراپ.

ياڭ فېڭيى مېنىڭ سۆزۈمگە قوشۇلۇپ بېشىنى لىڭ-
شىتتى. «سىزنىڭ ئويلىغىنىڭىز جايىدا، سۆزىڭىزمۇ جايى-
دا، ماڭا قارىغاندا ئېگىزرەك يەردە تۇرۇپ، يىراقنى كۆ-
رەلەيدىكەنسىز» دېدى ئابدۇكېرىم قايىل بولغاندەك ئىنـ
تونا تسىيە بىلەن ياڭ فېڭيىغا قاراپ.

«بولدى يامان ئاشۇرۇۋەتتىڭىز، سىزدەك بىر
پەيلاسوپقا بىر دۆت قىز قانداق يېتەلىسۇن» دېدى ياڭ
فېڭيى ئابدۇكېرىمگە يەر ئاستىدىن قاراپ كۈلۈپ تۇرۇپ.

«مۇنازىرىلەشمەكلار، بولدى، بىر پەيلاسوپ بىلەن
بىر يىراقنى كۆرگۈچى بىرلەشسە، <قۇياش ئاستىدىكى
مۇز>نى ئېرىتىشمۇ قىيىن بولماس» دېدىم مەن.

ئۇلار كۆلۈشۈپ كەتتى.

ياڭفېڭيىنىڭ تۇغقانلىرى، دوستلىرى، ئۇلارنىڭ جەمەتى ۋە مال-مۈلۈكلىرى زور خەۋپكە ئۇچرىغان ۋاقىتلاردا ئابدۇكېرىم ۋە ئابدۇكېرىم باشلىق ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئىلغار كۆچلىرى تەرىپىدىن قەتئىي قوغدالدى. بىر مۇنچە كىشىلەر ئۆلۈمدىن ساقلىنىپ قالدى. ئۇلارنىڭ مال - مۈلۈكلىرى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىنىشتىن ساقلىنىپ قالدى، بۇنىڭدىن ئۇلار چوڭقۇر تەربىيە ئېلىپ، ئۇيغۇرلار ئىچىدىمۇ ئوخشاشلا ياخشى ئادەملەر بار ئىكەن دېگەن تونۇشقا كەلدى ۋە بۇنىڭ بىلەن ئۇزاقتىن بۇيانقى مىللىي تەسكىرىي قاراشلار تۇگىتىلدى. ئۇلار ئىلگىرىكى پوزىتسىيىسىنى ئۆزگەرتىپ، ئابدۇكېرىم بىلەن ياڭ فېڭيەنىڭ نىكاھ ئىشىنى قوللايدىغان بولدى. ئابدۇكېرىم بىلەن ياڭ فېڭيىنىڭ چىن مۇھەببىتىمۇ بارغانسېرى ئابدۇكېرىمنىڭ تۇغقانلىرى ۋە دوستلىرىنىڭ ھېسداشلىقىغا ۋە قوللىشىغا ئىگە بولدى. بولۇپمۇ ئابدۇكېرىم كېسەل بىلەن يېتىپ قالغان كۈنلەردە، ياڭ فېڭيىنىڭ كېچە-كۈندۈز ئابدۇكېرىمنىڭ يېنىدا بولۇپ، ھەۋەر ئالغانلىقىدىن ھاشىغان ئاپا بەك تەسىرلەندى، ئۇ بۇ قىزنى بارغانسېرى ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ قالدى. لېكىن يەنە بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ نەزەرىدە بولسا ئابدۇكېرىم بىلەن ياڭ فېڭيىنىڭ مۇناسىۋىتى ئۇلارنىڭ ئابدۇكېرىمنى ھاقارەتلەيدىغان باھانىسى بولۇپ قالدى، ئۇلار ئىممىنىڭ دىنىي ھېسسىياتىنى ئاسان قوزغايدىغان سۆزلەر بىلەن، تۇرلۇك سورۇنلاردا ئابدۇكېرىمگە ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنىڭ ئىناۋىتىنى سۇندۇرماقچى بولدى.

بىر كۈنى سەھەردە ھاشىخان ئاپا ھاسىراپ - ھۆ-
مۈدەپ ناھايىتى ئالدىرىغان ھالدا مېنىڭ ئۆيۈمگە كى-
رىپ كەلدى، ئايىم بىلەن ئىككىسىنى بىرەر تاسادىپىي
ئىش يۈز بەرگەن ئوخشايدۇ دەپ چۆچۈپ كەتتۇق، ئايىم
دەرھال ئالدىغا كېلىپ ھاشىخان ئاپىنىڭ بېشىدىكى
ياغلىقىنى ئېلىپ، ئۇنى يۆلەپ ئولتۇرغۇزدى. مېنىڭ گەپ
قىلىشىمنى كۈتمەيلا، ھاشىخان ئاپا ئازراق خاپىلىق
بىلەن: «سەيپىدىن، سىز ئوغلۇمنىڭ دوستى ھەم ئاكا-
سى، ھازىر كوچىدا خەق ئابدۇكېرىم بىلەن ياڭ فېڭيىنىڭ
ئىشى توغرىسىدا ھەر خىل گەپلەرنى دەۋاتىدۇ، دوستى
بولغان، ئاكىسى بولغان سىلەر نېمىشقا بۇ ئىشنى سۈ-
رۈشتۈرۈپ قويمايسىلەر؟» دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەممىنى چۈشەندىم ھەم خۇش
بولدۇم، ھاشىخان ئاپا ئاخىر بۇ مەسىلە توغرىسىدا ئۆز
قارىشىنى ئىپادىلىدى، شۇنداق بولسىمۇ، ھاشىخان ئاپى-
نىڭ راست كۆڭلىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن. مەن قەستەن:
«ياڭ فېڭيى خەنزۇ قىزى بولغاچقا، ئىش تەس بولۇ-
ۋاتىدۇ. سىز بۇ مەسىلىنى ئويلاپ باقتىڭىزمۇ؟» دېدىم.

«ھە، سەيپىدىن، سىزمۇ مۇشۇنداق دەمسىز؟»
دېدى ھاشىخان ئاپا ئاچچىقلىنىپ تېرىكىپ، «ئابدۇ-
كېرىم كېسەل بولۇپ شۇنچە ئۇزاق ۋاقىت ياتتى، ئابدۇ-
كېرىمگە كىم بۇ قىزغا ئوخشاش كۆڭۈل قويۇپتۇ، بۇ قىز-
نىڭ ئاق‌كۆڭۈل بىر قىز ئىكەنلىكىنى خېلى بۇرۇنلا بىلە-
گەنمەن، ئۇ مېنى ئۆزىنىڭ ئانىسىدەك كۆرۈپ كەلدى.
ھەر قېتىم ئۆيۈمگە كەلسە، خۇددى ئۆزىمىزنىڭ ئۆيىدە-

كى ئادەمگە ئوخشاش ئۆي ئىشلىرىنى قىلىدۇ، ماڭا ئوبدان ياردەمچى بولۇپ قالدى. مەنمۇ ئابدۇكېرىمگە ئوخشاش بۇ قىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم. بۇنداق قىز ماڭا كېلىن بولىدىغان بولسا، ئىشىم ئاسان بولاتتى.»

ئايىم دەرھاللا: «بۇ سەپىدىنىمىك يۈرەك سۆزى ئەمەس. ئۇ سىزگە ئوخشاش، دائىم ياك فېكىيى قىزنى ئوبدان قىز ئىكەن دەپ ماختايدۇ» دەپ چۈشەندۈرۈش بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن، هاشىخان ئاپىمىك ئاچچىقى يانغاندەك بولدى. مەن هاشىخان ئاپىمىك پوزىتسىيە سىنى ئېنىق بىلىۋالغاندىن كېيىن، دەرھال ئۇلار بىلەن مەسلىھەتلەشتىم - دە، ياك فېكىيىنىمىك ئائىلىسىگە قۇدا چۈشۈش ئۈچۈن ئەلچى كىرگۈزمەكچى بولدۇق. بىراق مەن ئانچە ئىشەنچ قىلالمايتتىم، چۈنكى ياك خۇيجائىمىك قىزىنىمىك ئابدۇكېرىمغا يېقىنلىشىشىغا قەتئىي قارشى تۇرىدىغانلىقىنى بىلەتتىم.

ئىش مېنىمىك مۆلچەرىم بىلەن ئوخشاش بولدى؛ ياك خۇيجاك ئەلچىمىزنىمىك تەلىپىنى قەتئىي رەت قىلىپتۇ. شۇ كۈنى كەچتە بۇ خەۋەرنى ئابدۇكېرىمگە يەتكۈزۈۋېدىم، ئابدۇكېرىم گەپ قىلماي ئورۇندۇقتا قېتىپلا قالدى. مەن ئابدۇكېرىمنىمىك بۇنداق ئازابلانغانلىقىنى كۆرمىگەنىدىم. بىر هازادىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ تومپۇچكىنىمىك ئۈستىدىكى پاتېفونىنى ئېچىپ، پۈرژىنىسىنى چىگىتىپ، هېلىقى خەنزۇچە پلاستىنكىنى قويۇپ ناخشا ئاڭلىغىلى تۇردى. بۇنەسلىدەكىمىنىمىك كۆڭلىنى ئېزىۋېتىدىغان ناخشا ئىدى. بۇگۈن بۇ

ئۆينىڭ كەيپىياتىنى نېخىمۇ بوشىتىپ، كۆڭلىمىزنى بەك يېرىم قىلىۋەتتى.

ۋەسىيەت ۋە قەسەم

ئابدۇكېرىم بىلەن ياڭ فېڭيىنىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، ئائىلىسىدىن، جەمئىيەتتىن ئۇلارنىڭ چىن مۇھەببىتىنى ئۇجۇقتۇرىدىغان تەتۇر كۈچ قىستاپ كەلدى.

ياڭ فېڭيى ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ھاياتى ۋە مال-مۈلكى قاتتىق خەۋپىكە ئۇچرىغاندا، ئابدۇكېرىم ئامال قىلىپ ئۇلارنى قوغداپ قالغان بولسىمۇ، ئابدۇكېرىم بىلەن ياڭ فېڭيى بىر - بىرىنى چىن قەلبىدىن ياخشى كۆرۈپ، ئاشىق - مەشۇق بولۇپ قالغان بولسىمۇ، بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھېچقايسىسى ياڭ فېڭيىنىڭ دادىسىنى تەسىرلەندۈرەلمىدى، ئەكسىچە، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتى يېقىنلاشقانسېرى، ياڭ فېڭيىنىڭ دادىسى ئۇلارنىڭ بېرىش-كېلىش قىلىشىغا شۇنچە قارشى تۇرىدىغان بولۇپ كەتتى. بولۇپمۇ ئابدۇكېرىم كېسەل بولۇپ قالغان مەزگىلدە ياڭ فېڭيى ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆيىدە يېتىپ، ئابدۇكېرىمنى باققاندىن كېيىن، ئۇنىڭ دادىسى ياڭ فېڭيىنى ئۆرپ - ئادەتكە مۇخالىپ ئىش قىلدى، يۈزۈمگە داغ تەگكۈزدى، خەنزۇلارنىڭ نامىنى بۇلغىدى، يۈزۈمنى سېيرىۋەتتى، دەپ قاتتىق ئەيىبلىگەن ۋە ئابدۇكېرىم بى-

لەن مۇناسىۋەتسىز ئۇزۇشكە قىستىغان. ياك فېڭىنىڭ ئانىسى بولسا ئۇنىڭ ئابدۇكېرىم بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى قوللايتتى، ھەتتا بۇ ئىككىسىنىڭ توي قىلىشىغىمۇ رازى ئىدى، شۇڭا ئۇ قىزغا بولۇشۇپ، ئېرىنى يۇمشىتىشقا كۆپ قېتىم ئۇرۇنغانىدى. بىراق، ئۇنىڭ ئېرى جاھىللىق بىلەن چىڭ تۇرغان. بىرنەچچە قېتىم ئەسەبىيلەرچە ۋارقىراپ: «قىزىڭ شۇنىڭغا تېگىدىغان بولسا، ئاتا - بالىچىلىقتىن كېچىشىمىز!»دەپ ھەيۋە قىلغان. ئانىسى بولسا قىزىنىڭ مۇشكۈل ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالغانلىقىدىن بەك ئېچىنا تتى، ئۇ ئۆيدىكى بۇ جىددىيلىكنى بەسەيتىش ئۈچۈن، ياك فېڭىيىغا: «داداڭ بىلەن تاكاللاشما قىزىم، ئالدىرىما، كېيىنرەك بىرگەپ بولار» دەپ نەسىھەت قىلاتتى.

بۇ جىددىي ئەھۋالنىڭ ئالدىدا، ياك فېڭىي قايتا-قايتا ئويلاندى. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ دادىسىنىڭ سۆزىگە كىرىپ، ئابدۇكېرىم بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى قەتئىي ئۈزۈش كېرەكمۇ؟ لېكىن بۇ ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس ئىدى. دادىسىنىڭ قارشىلىقىغا ۋە بارلىق توسالغۇلارغا قارىماي، ئابدۇكېرىم بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى داۋاملاشتۇرۇش، ھەتتا ئاخىر تويىنمۇ قىلىش كېرەكمۇ؟ لېكىن شۇ شارائىتتا، ئۇ دادىسىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىنى پۈتۈنلەي رەت قىلىۋېتەلمەيتتى. چۈنكى رەت قىلسا، دادىسى ئۇنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىدۇ - دە، ئۇنىڭ ئابدۇكېرىم بىلەن مۇمكىنقەدەر بالدۇرراق توي قىلىشىغا ئىمكانىيەت

هۆكۈمىتىنىڭ سىياسىي پوزىتسىيىسى، دىنىي شارائىت ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي كەيپىياتى جەھەتلەردىن ئالماندا. بۇنداق قىلىش، بىر جەنزۇ قىزنىڭ بىر ئۇيغۇر رەھبىرىي كادىرغا تېگىشى مۇمكىن بولمايدىغان قىيىن بىر ئىش ئىدى. ياڭ فېڭيى مۇشۇنداق ئېغىر ئەھۋالغا دۇچ كەلگەنىدى.

ئابدۇكېرىم ياڭ فېڭيىنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەندىن كېيىن (ياڭ فېڭيى ئابدۇكېرىمنى ئاياپ، ھەممىسى ئېيتىمىغانىكەن). بەك تىت - نىت بولىدۇ. قانداق قىلىشنى بىلەلمەي قالىدۇ، سىز بۇ ئىشقا خېلى باش قاتۇرۇپ، جىق مەسلىھەتلەشتۇق، ياڭ فېڭيىنىڭ دادىسى تەرىپىكى مەسىلىنى ھەل قىلىشنى بىز شۇڭا قىلتتا مۇمكىن بولىدىغان ئاسان ئىش دەپ ھېسابلىدۇق. قىزنى ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆيىگە يۆتكەپ كېلىۋالساقلا، دادىسى ئىلاج قىلالمايتتى. ئابدۇكېرىم تەرىپتە بولسا، يەنە ھېلىقى دىنىي تەسكىرىي قاراش، ئەنئەنىۋى ئۆرپ - ئادەت ئۆتكىلى بولمايدىغان توسۇق ئىدى. بۇ توسۇقنى يوقىتىش ئۈچۈن خېلى كۆپ خىزمەت ئىشلىشىمىزگە توغرا كېلەتتى. بىز ئابدۇكېرىم بىلەن ياڭ فېڭيىنىڭ قاتمۇقات تۇسالغۇلارنى بۆسۈپ تاشلاپ، ئۆزلىرىنىڭ ئومىد ۋە ئارزۇلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىغا ياردەم بېرىدىغان بولدۇق. بۇنىڭ ئۈچۈن، بىر ياقتىن، ياڭ فېڭيىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان بولدۇق، يەنە بىر ياقتىن، دادىسىغا ئېنۇش ئىناۋەتلىك خەنزۇ يۇقىرى قاتلام كىشىلىرى ئارقىلىق

مەسلىھەت بېرىپ، مۇڭا پىق پەيتىمى كۈتۈپ، شەرت - شا-
رائىت يارىتىش قارارىغا كېلىشتۇق.

بىز ئاكتىپ خىزمەت ئىشلەڭاتقاندا، ئويلىمىغان
بىر ئەھۋال يۈز بەردى.

4 - ئايسىڭ 4 - كۈنى، مەن ئۆيدە ئەدىلا ئەتە-
گەنلىك چاينى ئىچىپ بولۇپ ئولتۇراتتىم، ئابدۇكېرىم:
«دەرھال بىزنىڭ ئۆيگە كەلسىڭىز» دەپ تېلېفون بەردى.
ئۇنىڭ ئاۋازىدىن بىر خىل جىددىيلىك سېزىلىپ تۇراتـ
تى، مەن ھەي بۇ بىر كېلىشمەسلىكنىڭ بەلگىسىمۇ- نېمە
دەپ ئويلاپ، تۇرۇپكىنى قويۇپلا، ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆ-
يىگە باردىم، بۇ چاغدا سائەت سەككىز يېرىم بولۇپتە-
كەن. ئۆيگە كىرسەم، ئۇ ئۆيدە ناھايىتى ئالدىرىغان
ھالدا ئۇيۇقۇا- بۇيۇققا مېڭىپ يۈرۈپتۇ. ئۇ مېنى كۆرۈپلا،
دەرھال ماڭا ئۇستەل ئۈستىدىكى بىر خەتنى ئېلىپ ئو-
قۇپ بەردى. ئۇ خەنزۇچىنى شۇنچە ياخشى بىلسىمۇ، خەتـ
نى ئوقۇغاندا دۇدۇقلاپ ناھايىتى قينالدى. مەن ئۇ ۋا-
قىتتا خەنزۇچىنى ئوبدان بىلمىگەچكە، تازا چۈشەنمەي
قالدىم. خەتنىڭ مەزمۇنىنى بىلىشكە ئالدىرىدىم - دە،
خەتنى ئوقۇتتۇم، ئۇنىڭدا مۇنداق دەپ يېزىلغان.

«ئىرەن:

ماۋۇ بىر بولاق نەرسىنى ئەتە ئەتىگەن ئىچىپ
كۆرۈشكىنىڭ ئۈمىد قىلىمەن. سىزگە مۇنداق بىر ھېكا-
يىنى ئېيتىپ بېرەي: لېنىن ئودېسسادىكى ۋاقتىدا ئۇ
يەردە ھەربىيدىن چېكىنگەن بىر مەجرۇھ دوستى بار ئى-
كەن. لېنىن ئودېسسادىن پېتروگرادقا كەتمەكچى بول-

غاندا، بۇ مەجرۇھ ھەربىي لېنىنغا بىرپارچە خەت بېرىپ-
تۇ. كونۇبرتقا «بارماقچى بولغان جايغا بارغاندىن كې-
يىن ئاندىن ئېچىپ ئوقۇشقا بولىدۇ» دەپ يېزىپتۇ. لې-
نىن ئىنقىلابىي ئىشلار بىلەن ئالدىراش بولغاچقا، يول-
دا نۇرغۇن خېيىم - خەتەرلەرنى يېڭىپ، پېتروگرادقا
ئۇچ يىلدىن كېيىن ئاران بېرىپتۇ، خەتنى ئېچىپ قا-
رىسا، مۇنداق بىرقانچە جۈملىلا سۆز يېزىلغان: «مەن
سىزنىڭ كىشىلىك قەدىر - قىممىتىڭىزگە ھەقمەي چوقۇ-
نىمەن، مەن سىزنىڭ ۋەدىسىدە تۇرغانلىقىڭىزغا ھەقمەي
قايىلمەن. مەن سىزنىڭ ئۆزىڭىزنى باشقۇرۇشىڭىزغا ۋە
سەۋرچانلىقىڭىزغا ئېھتىرام بىلدۇرىمەن.» ئېرەن، سىز-
مۇ مەن بىلەن مۇشۇنداق ئويۇن ئويناشنى خالامسىز؟»

ئابدۇكېرىم خەتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن،
مەن دەرھال ئۇستەلدىكى چوڭ كونۇبرتنى ئالدىم - دە،
يىرتماقچى بولدۇم. ئابدۇكېرىم كېلىپ قولۇمنى تۇتۇۋالى-
دى ۋە: «ئاچمايلى، ئاچمايلى، سەيپىدىن ئاكا! مەن
ئۇنىڭ ئۇمىدىنى يەردە قويماسلىقىم كېرەك» دەپ يالى-
ۋۇردى. مەن ھېچقانداق ئىككىلەنمەي: «كاجلىق قىلماڭ،
چوقۇم مەسىلە بار، دەرھال ئېچىش كېرەك» دەپ كونۋ
ۇبرتنى يىرتىپ خەتنى ئاچسام، ئىچىدىن بىرمۇنچە كونا
خەتلەر، سۈرەتلەر ۋە بىر قىزىل تاشلىق خاتىرە دەپتەر
چىقتى، بۇلاردىن تاشقىرى، يەنە بىر پېچەتلەنگەن
خەت چىقتى، بۇ خەتنى يىرتىپ ئابدۇكېرىمگە
ئوقۇك دەپ بەرگەنىدىم، ئۇ خەتنىڭ بېشىنى كۆرۈپلا
چىرايى تاتىرىپ قوللىرى تىترەپ قالدى، «نېمەگەپ؟»

دېسەم، «ۋەسىيەت!...» دېدى - دە، نېمە دېيىشنى بىلە مەي هودۇقۇپ قالدى، سائىتىمگە قارىسام توققۇز بولۇپتۇ. مەن خەتنى يانچۇقۇمغا سالدىم - دە: «چاپسان مېڭىڭ» دەپ ئابدۇكېرىمنى باشلاپ هويلىغا چىقىپ، هارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ بولۇپ، هارۋىكەش بالىغا: «تېز هەيدە» دەپ، ئۇلارنى ياڭ فېڭىينىڭ ئۆيىگە ماڭدۇرۇۋەتتىم. ئاندىن مەن ئابدۇكېرىمنىڭ هارۋىسىنى قاتقۇزۇپ ئىداره‌مگە باردىم.

ئىشخانامغا كىرىپ، خاتىرجەم بولالمىدىم، قولۇم ئىشقا بارمىدى، ئابدۇكېرىمنىڭ خەۋىرىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتتۈم. بىر ۋاقىتتا ئابدۇكېرىم چىرايى ئۆچكەن هالدا مېنىڭ ئىشخانامغا كىردى - دە، مەن گەپ سوقىچىلا، كىچىك بالىدەك ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى. مەن ئۇنى ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزدۇم. هەممىنى چۈشەندىم. بىراق، مەن ئويلىغاندەك ئەهۋال يۈز بېرىپ قالدىمىكىن دەپ ئەنسىرىدىمۇ، نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي قالدىم. ئابدۇكېرىم مېنىڭ سوئاللىرىمنى كۈتمەستىنلا قاتتىق يىغلاپ تۇرۇۋېتىپ: «تۈگىدى، ياڭ فېڭىيى تۈگەپ كەتتى جېنىم سەيپىدىن ئاكا، مەن ئەمدى ياڭ فېڭ يىدىن ئايرىلدىم...» دېدى، ئابدۇكېرىم يىغلاپ گاراڭ بولۇپ قالدى. بۇ ئەهۋالنى كۆرۈپ مەنمۇ قاتتىق ئېچىنىپ يىغلاپ كەتتىم. يېشىمنى سۈرتۈپ. مۇمكىن بولغىنىچە ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ، ئابدۇكېرىمغا تەسەللى ئېيتتىم. ئۇ پەسكارىغا چۈشكەندىن كېيىن، مەن ۋەسىيەتنامىنى ئۇنىڭغا بېرىپ، ئوقۇشنى سورىدىم. ئابدۇكې

رىم بوقۇلداپ يىغلاپ تۇرۇپ ۋەسىيەتنامىنى ئوقۇدى.
ۋەسىيەتنامىنىڭ تېكىستى مۇنداق ئىدى:

«نېرەن:
ھازىر مېنىڭ سىزگە گەپ قىلىدىغان قىلچە سالاھىيىتىم يوق دەپ ھېس قىلىمەن ...
مەن نالدىڭىزدا نۇرغۇن خاتا ئىشلارنى قىلدىم، ئەپۇ قىلىشىڭىزنى سورايمەن ...
مەن ھازىر شۇنى تولۇق چۈشەندىمكى، مەن پۈتۈنلەي خاتالاشتىم. سىزنىڭ چاڭىزنى قوبۇل قىلىشقا ھېچقانداق سالاھىيىتىم يوقلۇقىنى بۈگۈن چۈشەندىم. مەن ئۆزۈمنى ئەپۇ قىلىشىمۇ خالىمايمەن. مەن ھازىر يۈرەكلىك ھالدا ئۇنىڭغا ھۆكۈم چىقارىدىمكى، ئۇ قورسىقىنى توقلاپ ئازابلانسۇن! سىز مۇشۇ خەتنى كۆرگەندە، دىل ئاشۇ نەپرەتلىك ۋە رەزىل جەرەن ھېلىلا كىشىلەر دۇنياسىدىن كېتىدۇ...
ئابدۇكېرىم ناكا: ئۆلۈشۈمدىن مەش مىنۇت ئىلگىرى، تۆۋەندىكى بىر نەچچە نەپەر سۆزۈمنى سىزگە سۆزلەپ بېرىشىمگە رۇخسەت قىلغايسىز!
بۇ مېنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئىككى نەرسەم، بۇنى مەن ھايات‌تىمدا ياخشى كۆرۈپ كەلگەن ۋە چوقۇنۇپ كەلگەن، سىزگە تەقدىم قىلىشنى خالايمەن، ئەگەر سىز قوبۇل قىلىشنى خالىمىسىڭىز، ئۇنى قانداقلا بۇرۇۋەتسىڭىزمۇ مەن رازى.
ئاخىردا يۈرىكىمنىڭ قېتىدىن، سىزنىڭ مەڭگۈ ياش!!! مەڭگۈ خۇشال!!! ئۆتۈشىڭىزنى تىلەيمەن.
مەن (شىجاڭدىكى) بۇ بىر ئىمتى (ئىنقىلاب) غالىبىيىتى قازانغاندىن كېيىن، جۇڭگونىڭ كومپارتىيىسىنىڭ

پارتىيىسى بىلەن قولىغا قول تۇتۇشۇپ، ئاسىيا زېمىنىدا بىر قۇدرەتلىك سوتسىيالىستىك دۆلەت قۇرۇپ چىقىشقۇ-لارنى تېخىمۇ ئارزۇ قىلىمەن.

مېنىڭ مۇنداق گۈزەل رەسىمنى كۆرۈش سالاھىيىتىم قالمىدى.

.ۆلۈش ئالدىدىكى ئەڭ ئاخىرقى نەققى مىنۇتتىمۇ سىزگە چوقۇنىدىغان دوستىڭىز

ئەيرەنىڭ جۇدالىق خېتى

ئېرەن: تاپانچىمۇ مەن بىلەن بىللە قۇربان بولۇشى مۇمكىن! كەچۈرەرسىز...

دوستۇم: سىز(سىز خۇشال بولىڭىزلا مەنمۇ خۇ-شال بولىمەن)دېگەن تىلىڭىزغۇ. مەن ھازىر خېلى بەخت-لىك. ئەگەر سىزمۇ خۇشال بولىڭىزلا، مەنمۇ ئۇدۇنيادا ئارمانسىز ياتىمەن.

ئاخىردا يەنە بىر ئىشتا سىزدىن تېخىمۇ خىجا-لەتمەن، ئۇ بولسىمۇ سىزنىڭ سۈرەتلىرىڭىز...

مەن ئۆزۈمنىڭ ئۆلۈم مۇددىتىمى بوگۈنكە ئۇزارتە-تىم، شۇنداق بولۇن...

ئېرەن: تۇۋەندىكى بىرقانچە ئېغىز سۆزۈمنى دە-يىشىمگە رۇخسەت قىلغايسىز. بۇنداق جىددىي پەيتتە، ئۆيۈمدىكىلەر قورالنى كۆرگەندىن كېيىن، قورقۇپ نېمە بولۇپ كېتەركىن، بىلمەيمەن...

مۇشۇنداق ۋاقىتتا، ئۆلارغا ئازراق يارەم قىلىشنى خالامسىز؟ مۇشۇ ۋاقىتقا كەلگەندىمۇ سىزگە مۇشۇنداق مە-لەپ قويسام، مېنى بەك نومۇسسىز ئىكەن دەپ تىللىمايدىغانسىز؟

ئېرەن: مەن ئۆلۈپ كەتكەن ئاشۇ مىنۇتلاردا بە-

چارە ئانامىڭ فورقۇپ كەتەردىن تەسەۋۋۇر قىلالمايۋاتىمەن. ئۇ چوقۇم ئۆيگە قايتىپ دادامنى چاقىرىدۇ. دادامۇ قايمۇقۇپ، يولىسىمۇ تاپالماي قېلىشى مۇمكىن، تەگەرسىز بىچارە ئانامغا ئەچىگىزنى ئاغرىتىپ، ياردەم قىلىشى خالايدىغان بولمىگىز، ھازىرلا بۇيا قتا كېلىپ تاپانچىنى ئەكىتىڭ. بۇنى دادام، ئاكاملار بىلەن قالسا، ئۇلار چوقۇم سىزدىن مىنەتدار بولىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۇنىڭ قەيەردىن كەلگەن تاپانچا ئىكەنلىكىنى زادىلا بىلمەيدۇ، سىز بۇ ئىشنى يېپىپلا قويىسىگىز، باشقا ماجىرالارمۇ چىقمايدۇ، ئويلاپ بېقىڭ، بۇنداق جىددىي پەيتلەردە ئۇلار سىزدىن مىنەتدار بولماي قالارمىدى؟

سىزنىڭ دەرھال كېلىشىگىزنى ئۈمىد قىلىمەن، دەرھال كېلىڭ. ئوق ئونتۇرىدىكى ئۇستەلنىڭ تارتمىسىدا.

سىر ماڭا يەنە سىر قېتىم باردەم قىلىسىگىز، مەن كېلەر زامانداكالا - قوي بولۇپ قالسامۇ، سىزگە جاۋاب قايتۇرىمەن، سىر جەرمەن ئاپامغا ۋە شى تەتەيگە، كىشىلەر كېلىپ سورىسا، سىرتتىن كەلگەن ئوق تېگىپ ئۆلدى، نەدىكى سىر تال ئوق كېلىپ يارىدار قىلىپ قويدى دەڭلار. بۇنداق دېمىسەڭلار، ئائىلەڭلار ھەممىسىگە ئۆچرايدۇ دەپ قويۇڭ.

ئاپام سىزنى بەك ياخشى كۆرىدۇ، ئەگەر خالىسىگىز داشىم ئۆيۈمگە كېلىپ تويىشىگىزنى، تاماق يېيىشىگىزنى ئۈمىد قىلىمەن. شۇنداق قىلىسىگىز، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ خاتىرجەم قىلىپ قويالايسىز.

تېرەن: سىز ماڭا مەڭگۈ ئۆگىمەيدىغان ئازاب قالدۇردىڭىز!

«1945. 4. 3. كەچ سائەت ئوچتە.»

مەن بۇ نەرسىلەرنىڭ قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى
تەپسىلىي سوريدىم، ئابدۇكېرىمنىڭ دېيىشىچە، ئۇ ئاخ
شام ياكى فېگىينىسك ئۆيىگە بېرىپ چىق سۆزلەرنى قىلىپ
شىپ ئۇزاق ئولتۇرۇپتۇ. سائەت ئونلاردا ئابدۇكېرىم قايتىپ
ماقچى بولغاندا، ياكى فېگىي ئۇنىڭغا ھېلىقى ئىككى پارچە
چە خەتنى بېرىپتۇ. ئۇ ئاغزى يېپىچەتلەنمىگەن خەتنى بېرىپ
رىپ: «ماۋۇ خەتنى ئۆيگە بارغاندا ئوقۇڭ» دەپتۇ، يەنە
چەتلەنگەن يەنە بىر خەتنى بېرىپ: «ماۋۇ خەتنى قا
چان ئوقۇيدىغانلىقىڭنى ئاۋۇ خەتنى كۆرگەندىن كېيىن بىلىسىز...» دەپتۇ. ئاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىمدىن
تاپانچىسىنى قالدۇرۇپ كېتىشنى سورىپتۇ، ئۇ كېچىلىرى
بىرەر يامان ئادەم ئۆيىگە بېسىپ كىرىپ قالارمىكىن دەپ
ئەندىشە قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئابدۇكېرىم تاپانچا
چىسىنى بېرىپتۇ. ئۇ ئابدۇكېرىمنى ئۇزىتىدىغان چاغدا
ئادەتتىكىدىن تاشقىرى سەممىي بولۇپ، نېمىنىدۇر بىر
نېمىنى دېمەكچى بولغاندەك، ئەمما يەنە قانداقتۇر، دې
لىسەل بولۇپ ئىككىلىنىپ قالغاندەك بولۇپتۇ. ئابدۇكې
رىم گەپ قىلسىلا، ئۇ كۈلۈمسىرەپ، ئابدۇكېرىمنى قاتتىق
قۇچاقلاپ سۆيۈپ كېتىپتۇ. ئايرىلىدىغان چاغدا، ئىلگە
رىكى ۋاقىتلاردا خوشلىشىش ۋاقتىدا ئېيتىدىغان «زەي
جىيەن» دېگەن سۆزنىمۇ دېمەپتۇ، لېكىن ئىككى كۆ
زىدىن تارىلاپ ياش ئاققۇزغىنىچە ئۇزىتىپ قاپتۇ.

مەن ئابدۇكېرىمنى دەم ئېلىشقا دەۋەت قىلىپ قا
تۇرۇۋەتتىم، شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆيىگە
بارسام، ئۇ كارىۋاتتا ئوگدۇسىغا يېتىپتۇ. كۆزلىرىدە ياش،

ئوستەلگە قارىسام قىلىن قاتلاقلىق بىر خەت تۇرۇپتۇ، ئېـ
لىپ قارىسام، بۇ ئابدۇكېرىمنىڭ ياڭ فېڭيىنغا يازغان تە-
زىيە خېتى ئىكەن. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلىدۇ:

«ئەڭ سۆيۈملۈك، ئەڭ چوڭقۇرلىقان دوستۇم ئەيرەنگە قەسەم،
ئەيرەن!
سىز بەختكە قارشى ھايات‌تىن ئايرىلغان پەيتتە، ئىككىمىزنىڭ
بىر قەبرىدە بېتىشىمىزنى، پانىي دۇنيا بىلەن مەڭگۈلۈك ۋىدالىشىپ،
ئۆ دۇنيادا ئەبەدىلىشەلەيدىغان بىر - بىرىمىزنى سۆيىدىغان ئىمانى ئۇر-
مۇش كەچۈرۈشنى خالايتتىم، سىزدىن ئايرىلىپ ئېلىشنى ھەرگىز خا-
لىمايتتىم. ئەمما، ئەيرەن...
ئەيرەن، شۇ ۋاقىتتىكى ئوبېكتىپ شارائىت مېنىڭ سۆيۈپكتىپ
ئارزۇيۇمدىن غالىب كەلدى، شۇڭا سىز ھايات‌تىن ئايرىلغان شۇ مىنۇ-
تا، مەن تۇزۇمدىن ئەپرەتلەندىم، ئوبېكتىپ شارائىتتىن ئەپرەتلەندىم،
بۇ دۇنيادىن ئەپرەتلەندىم...
ئەيرەن،
سىز (دۇنيادىن) كەتكەن كۈنى، مەن تۇزۇمدىن بىركۆ ئەپرەـ
لەندىم، ئېمىشقىندۇر بىلمىدىم، شۇنداق گاڭگىراق بولۇپ قالدىمكى ھېچ-
نېمىنى...
سىزگە ئايرىلىپ بەرگەن سەھىمىي تەكلىپنامىدە، سىزدىن ... تە-
لەپ قىلغانىدىم.
ئەيرەن، دۇنيادا ئازاب - ئوقۇبەتنىڭ ئېغىرلىقى بۇشايمان،
ئىكەنلىكىنى ئەمدى بىلىۋاتىمەن. شۇڭا، ماڭا بىر تال ئوق زادىلا كې-
مىدۇ. زەھەرلىك خەنجەر لازىق كېلىدۇ.
ئەيرەن، سىزنىڭ دۇنيادىن كېتىشىڭىز مەن ئۈچۈن ئۆچمەس ئا-
زاب - ئوقۇبەت بولدى، ئەمما مەن ھەرگىز سىزدىن ئىلگىرلىمايمەن.
جەزمەن، بەلكى ئاللىقاچان سىزنى ئەپۇ قىلدىم، لېكىن سىزنىڭ جۇدا
بولىشىڭىزدىن باشلاپ، مەن تۇزۇمنى ئەپۇ قىلمايمەن مەن سىز
ئۈچۈن ئۆلۈشنى خالايمەن، مەن مېنى باشقا كىشىنىڭ جازالىشىنى ئە-
مەس بەلكى ... رېمىلا مېنى ـــ گاڭگىراقنى قاتتىق جازالىشىڭىزنى
راستىنلا خالايمەن!!
ئەيرەن، سىز ھايات‌تىن ئايرىلغىڭىز ... سىزنىڭ ئەۋرىشىمەس
ئىدىيىڭىز، چەكسىز ئىزغىنىلىقىڭىز، ئالىي خىسلىتىڭىز ۋە ئۆزىڭىزگە

خاس ئەيسەرلىكىمگە ... مېنىڭ ئاپ بۇرىكىمنىڭ ئالاق چوڭقۇر قېتىدا
مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

ئەيرەن، تۇلۇشۇمدىن ئىلگىرى، ئەرۋاھىگىزنىڭ خىزمىتىنە ۋە ھەز-
لىڭ قايسىزلىق، يەنى سىزنىڭ ۋەسىيىتىڭىزنى ئەملىگە ئاشۇرۇش ئۈ-
چۈن كۈرەش قىلىشتا دائىم مەن يىلەن بىللە بولۇشنى خالايمەن.
مۇشۇنداق بولغايدىلا، كۆڭلۈم تارام تاپىدۇ.

ئەيرەن، مۇمكىن بولسا تۇزۇمنىڭ، مۇمكىن بولمىسا ئەرۋاھىنىڭ
تۇ دۇنياغا مەڭگۈ سىز بىلەن بىللە بولۇشىنى خالايمەن.

ئەيرەن، مەن بىلمەنكى، سىز راستىنلا مەن ئۈچۈن قۇربان بول-
دىڭىز، مەن بولسام سىز ئۈچۈن ھايات كەچۈرمەكتىمەن. سىزنىڭ ۋەسى-
يىتىڭىز ــــ مېنىڭ ھاياتىم.

44 .4 .1945

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن، تۇن كېچە سائەت ئون
ئىككىدە ئابدۇكېرىمنىڭ ئىنىسى ئابلىمىت ماڭا تېلېفون
بېرىپ، ئابدۇكېرىمنى سورىدى. مەن: «بۇ يەردە يوق،
نېمە بولدى؟» دېسەم، ئۇ: «ئاكام ھازىرغىچە ئۆيگە قايتىپ
كەلمىدى. ئۇنىڭ بېرىشى ئېھتىمال بولغان يەرلەرنىڭ
ھەممىسىدىن سۈرۈشتۈردۇق، كەلمىدى، دەيدۇ» دېدى. مەن
ئابدۇكېرىمنىڭ ھەر كۈنى دېگۈدەك تۇنده قەبرىستانـ
لىققا بارىدىغانلىقىنى بىلەتتىم. شۇ يەردە بولسا كېرەك
دەپ ئويلىدىم. ھازۇامدا ئولتۇرۇپ، «خىتاي-بازىرى»نىڭ
ئارقىسىدىكى قەبرىستانلىققا باردىم، قەبرىستانلىقنىڭ
چېتىدىكى كىچىك يولدا ئابدۇكېرىمنىڭ ھارۋىكىشى،
مۇھاپىزەتچىسى بىلەن تۇرۇپتۇ. ئايدىڭ كېچە
ئىدى. مەن تامنىڭ كەينىدىكى قاراڭغۇ يەردە تۇرۇپ
قارىسام، بىر ئادەمنىڭ ئالدىنى ئۇياققا قىلىپ ئۆرە
تۇرغانلىقى كۆرۈندى. بارسام، ئابدۇكېرىم تېخى توپىسى

تۇرۇمدىكى قەبرىنىڭ بېشىدا تۇرۇپتۇ، ئۇ مېنىڭ يېقىن بارغانلىقىمنى زادىلا تۇيمىدى. مەن ئاستا يېلكىسىنى پوپۇلىغانىدىم، ئاندىن ماڭا بۇرۇلۇپ، يېشىنى سۈرتتى. ئۇنىڭ يېرىم كېچىدە تۇپراق بېشىدا كۆل دەستە تۇتۇپ، ئۇزاق ۋاقىت سۆكۈتتە ھازا تۇتقانلىقى ماڭىمۇ چوڭقۇر تەسىر قىلدى. مەن ئابدۇكېرىمنىڭ يالغۇز قەدەر چىن دىلىدىن سۆيىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنى زادى ئۇنتۇيالمايدىغانلىقىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشەندىم. ئابدۇكېرىم ئاستا ئېگىشىپ قولىدىكى كۆل دەستىنى قەبرە بېشىغا قويدى، مەن ئۇنى قولتۇقلىۋېلىپ ماڭدىم. بىز قەبرىستانلىقتىن چىقىپ بولاي دېگەندە، ئابدۇكېرىم ئارقىسىغا قاراپ قاتتىق بىر ئۆھ تارتتى ...

ئاي يورۇقىدا، خىرە كۆرۈنۈپ تۇرغان قەبرىدىكى يالغۇز «قانغا مىلىنىپ ياتقان قىزلارنىڭ ئۇنتۇلماسلار» دېگەن سۆزى ئاڭلانغاندەك قىلدى. بۇ ئۇنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا (ئۆزى) سىزغان بىر پارچە رەسىمىنىڭ بىرىنىڭ ئۈستىگە يېزىلغان سۆز ئىدى.

يەتتىنچى باب

توسالغۇلارنى بۆسۈپ ئالغا

كۆرەش داۋام قىلماقتا

مەن ئابدۇكېرىمنىڭ قەيسەر ئىرادىسىگە بۈگۈنگە قەدەر بەكمۇ قايىلمەن. 1945 - يىلى يازدا، ئابدۇكېرىم مۇھەببەت ئازابىدىن ئاخىر قۇتۇلدى، ياڭ فېڭيى ۋاقىت بولغاندىن كېيىنكى دەسلەپكى كۈنلەردە، ئابدۇكېرىمنىڭ چوڭقۇر ھەسرەتلەنگەن روھىي ھالىتى ئۇنىڭ سەپداشلىرىنى ۋە دوستلىرىنى بەكمۇ بىئارام قىلمۇھتكەنىدى. ئىلگىرى ئابدۇكېرىمنى ياڭ فېڭيى بىلەن بولغان ئىشلىرى ئۈچۈن ئەيىبلىگەن ئاز - تولا ۋىجدانى بار كىشىلەرمۇ ئۆزىنىڭ ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكىدىن پۇشايمان قىلىشتى. ئابدۇكېرىم بىلەن ياڭ فېڭيى ئوتتۇرىسىدىكى چىن مۇھەببەت بىرمۇنچە كىشىلەرنى بەك

تەسىرلەندۇردى. ئۇلار ئابدۇكېرىم بىلەن ياك ۋېگىينىنى «ۋاماتسىزنىك لەيلى - مەجنۇنى» ئىكەن دېيىشتى.

ئاخىر ئابدۇكېرىمنىك روھىي ئازابىنى تۇگەتكەن نەرسە يەنىلا ئۇنىك كۇچلۇك سىياسىي غايىسى بولدى.

1945 - يىلى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىك گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۇمرانلىقىغا قارشى كۇرىشى تېخىمۇ كۇچەيدى، كۇرەشنىك دائىرىسى تېخىمۇ كېڭەيدى. پامىر ئېگىزلىكىدىكى تاجىك خەلقىنىك ۋە قىرغىز خەلقىنىك قوراللىق كۇچلىرى تېز ئۇلغىيىپ، تەكرىتاغ باغرىدىكى مۇھىم شەھەر- يەكەن، ئاقسۇ قاتارلىق جايلاردا گومىنداڭنىك مۇنتىزىم ھەربىي قوشۇنىغا قارشى ئاشكارا كۇرەش قىلىدىغان پارتىزان كۇچلەر پەيدا بولدى. قەشقەر، تۇرپان، قۇمۇل قاتارلىق جايلاردا، ھەتتا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل دائىرىلىرىنىك ھۆكۇمرانلىق مەركىزى بولغان ئۇرۇمچىدىمۇ ھەر خىل يەر ئاستى تەشكىلاتلار بارلىققا كېلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۇمرانلىقىغا قارشى تەشۋىقات پائالىيەتلىرى ئېلىپ بېرىلدى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىك رەھبەرلىك قاتلىمىدىكى سىياسىي كۆز قارىشى قارىمۇ قارشى بولغان ھەر ئىككى تەرەپ بۇ ياخشى ئىنقىلابىي ۋەزىيەتتىن ئۇخشاشلا ئىلھام ئالدى. ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم قاتارلىق ئىلغار كۇچلەرنىك ۋەكىللىرى رەھبەرلىكنى كۇچەيتىپ، پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىك گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۇمرانلىقىغا قارشى كۇرىشىنى تېز راۋاجلاندۇرۇپ، گومىنداڭچىلارنىك شىنجاڭدىكى ئەك-

سىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى تەلتۆكۈس ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، پۈتۈن جۇڭگونى ئازاد قىلىش ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشنى تەشەببۇس قىلدى. بىراق، ئىلىخان تۆرە باشچىلىقىدىكى مۇتەئەسسىپ كۈچلەرنىڭ ۋەكىللىرى بۇ كۈرەشنى ئۆزئىنىڭ پانئىسلامىزملىق ئىدىيە رامكىسىغا كىرگۈزۈپ، پۈتۈن شىنجاڭدا ئىسلام ئەندىزىسى ئاساسىدىكى تۈزۈمنى تىكلەشنى، مۇنداقچە ئېيتقاندا، قۇرۇلما جەھەتتە جۇڭگو تېررىتورىيىسىدىن پۈتۈنلەي ئايرىلغان ئىسلام ھاكىمىيىتىنى قۇرۇپ، ۋەتەن زېمىنىنىڭ بىرلىكىنى بۇزۇشنى خىيال قىلدى.

مۇھىم بىر يىغىندا، ئىلىخان تۆرە پۈتۈن شىنجاڭنىڭ كۈرەش ۋەزىپىتىنى سۆزلەپ كېلىپ، كۆرەڭلەپ خۇددىنى يوقاتقان ھالدا: «مېنىڭ سۆزۈم ئاللانىڭ سۆزى، پەيغەمبەرنىڭ سۆزى. مەن بىر تەگبىر بىلەنلا پۈتۈن جۇڭگودىكى مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ ھەممىسىنى ئازاد قىلىمەن، كىيىن كۆئىنلۇن تېغى ئۈستىگە چىقىپ، يەنە بىر تەگبىر ئېيتسامىلا ئاسىيانىڭ كۆپ قىسمى ئازاد بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئاسىيانىڭ كۆپ قىسمىدا ئۇلۇغ ئىسلام ھاكىمىيىتىنى قۇرىمىز» دېدى.

بىراق ئىلىخان تۆرىنىڭ ھەرقايسى تارماقلارغا ئەۋەتكەن دىنىي مەسلىھەتچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ بىلىم سەۋىيىسىنىڭ تۆۋەنلىكى ۋە ئەمەلىي خىزمەت قابىلىيىتىنىڭ ئاجىزلىقى تۈپەيلىدىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، تەرەققىيپەرۋەر كىشىلەرنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچرىغانلىقتىن، ئۆزلىرىنىڭ نازارەتچىلىك رولىنى پۈتۈنلەي يوقىتىپ،

نازارەتچىلىكنى «ئىسمى بار، جىسمى يوق» ھالەتكە چۈ-
شۈرۈپ قويدى. ئېلىخان تۆرە بۇنىڭ بىلەن تۇختاپ
قالمىدى يوق. ئۇ دىنىي ئىشلار نازارىتى ئارقىلىق
مەقىتنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىغاندىن كېيىن، يەنە ھىيلە-
مىكىر ئىشلىتىپ، «مۇپتى ئەسكەر ئىدارىسى» دېگەن بىر
تەشكىلاتنى قۇرۇپ، ھەربىي قىسىملارنى ئۆز چاڭگىلىغا
مەھكەم كىرگۈزۈۋالماقچى بولدى.

يېڭى تەشكىلات قۇرۇش

1945 - يىلى ياز پەسلىدە، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي
سېپىدە ئىككى خىل كۈچ ئوتتۇرىسىدىكى قارىمۇ قارشى-
لىق كۈندىن - كۈنگە كەسكىنلىشىپ، كۈرەش بارغانسېرى
جىددىيلەشتى. بۇ خىل يېڭى ۋەزىيەت ئاستىدا، بىر
كۈنى ئابدۇكېرىم ئۆزبېكنىڭ بىرقانچە سەپدىشىنى چا-
قىرىپ ئۆزى ئۇزاقتىن بۇيان قايتا - قايتا ئويلاپ كەل-
گەن بىر پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇنىڭ پىكرى:
توغرا ئىدىيە يېتەكچىلىكىدىكى بىر تەشكىلات قۇرساق،
بۇنىڭ ئۈچۈن، ئاۋۋال ماركسىزم - لېنىنىزمنى ئۆگىنىش
گۇرۇپپىسى قۇرساق، ئاندىن كېيىن ياشلار تەشكىلاتى
قۇرساق، دېگەندىن ئىبارەت ئىدى. چۈنكى دىنىي كۈچ-
لەرنىڭ ئەۋج ئېلىپ كېتىشى تۈپەيلىدىن بارغانسېرى
كۆپ كىشىلەر تۈيۈق يولغا كىرىپ كەتمەكتە. بىزنىڭ
ئەسلى ئىنقىلابىي نىشانىمىز ئىچىدە گومىنداڭنىڭ ئۈچ

ۋدلايەتتىكى ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشتىن تاشقىرى، قالغان نىشانىنىڭ بىرىمۇ ئەمەلگە ئاشمىدى، فېئودالىزىم تۈزۈمگە ھېچقانداق دەخلى يەتكۈزۈلمىدى، ئەمگەكچى خەلقنىڭ ئورنى ياخشىلانمىدى، سىياسىي دېموكراتىيە قۇرۇق سۆزگە ئايلىنىپ قالدى، مىللىي باراۋەرلىك پۈتۈنلەي بۇرمىلاندى.

ياشلارنى تەربىيىلەش، تەشكىللەش مەسىلىسى توغرىسىدا ھەممىز ئويلىنىپ كېلىۋاتاتتۇق، مەسىلىمىز ئىشىپمۇ كۆرگەنسىدۇق. ئابدۇكېرىم ئۆز پىكرىنى ئېيتقانىدىن كېيىن، ھەممەيلەن ئۇنىڭ پىكرىنى خېلى كونكرېت ئىكەن دەپ، بىردەك قوشۇلدى، مۇزاكىرە قىلىش نەتىجىسىدە، شۇ مەجلىسكە قاتناشقان يەتتە كىشىدىن تەركىب تاپقان ماركسىزم - لېنىنىزم گۇرۇپپىسى تەشكىل قىلىنغانلىقى ئېلان قىلىندى (كېيىن «پەلسەپە ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى» دەپ ئۆزگەرتىلگەن). ئۆگىنىش ۋاقتى، ئورنى بېكىتىلدى. ئۆگىنىش مەزمۇنى «سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسى (بولشېۋىكلار) تارىخى قىسقىچە كۇرسى»، «لېنىنىزم ئاساسلىرى»، «يېڭى دېموكراتىزم ھەققىدە» دىن ئىبارەت بولدى، ئالدىنقى ئىككى كىتابنىڭ ئۆزىمىزچە بىر قىسمى، قازاقچىسى بار ئىدى، كېيىنكىسى بىرىنىڭ خەنزۇچىسىلا بار ئىدى، شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى ئابدۇكېرىم ئېغىزچە تەرجىمە قىلىپ چۈشەندۈرمەكچى بولدى.

ماركسىزم - لېنىنىزم گۇرۇپپىسى يەر ئاستى خاراكتېرلىك بىر تەشكىلات ئىدى، ئالدى بىلەن، ئېلىخان

تۆره قاتارلىقلار ماركسىزم - لېنىنىزمغا چىش - ئىرلىـ
قىنىچە قارشى ئىدى. ماركسىزم - لېنىنىزمنىڭ پۈتۈن
ئىنسانلارنى ئازاد قىلىپ، كوممۇنىزمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇ-
دىغان ئۇلۇغ غايىسى، ئېلىخان تۆره قاتارلىقلار تەرغىپ
قىلىپ كەلگەن پائىسلامىزم بىلەن خۇددى سۇ بىلەن
ئوتقا ئوخشاش چىقىشالمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئېلى-
خان تۆره قاتارلىقلاردىن سىر ساقلاش تەبىئىي ئىدى.
بۇنىڭدىن تاشقىرى، خېلى بىر قىسىم ئادەتتىكى ئادەم-
دىنمۇ سىر ساقلىشىمىزغا توغرا كېلەتتى. تارىخىي سە-
ۋەبلەر تۈپەيلىدىن، بولۇپمۇ ئېلىخان تۆره قاتارلىق
دىنىي يۇقىرى قاتلامدىكىلەرنىڭ قايمۇقتۇرۇشى تۈپەي-
لىدىن، بىرمۇنچىلىخان ئادما كوممۇنىستىك پارتىيىنى،
ماركسىزم - لېنىنىزمنى چۈشەنمىگەنلىكتىن، ئۇنىڭغا
ئەندىشە بىلەن قارايتتى، ھەتتا دۈشمەنلىك بىلەن قا-
رايتتى، بىرمۇنچە كىشىلەرنىڭ گېپىدىكى «قىزىل پا-
چاق» دېگەن سۆز سەلبىي مەنىلىك تېرمىنلار قاتارىغا
كىرگۈزۈلگەن.

ماركسىزم - لېنىنىزم گۈرۈپپىسىنىڭ تۇنجى دالا
باراۋىتى، سەيلە ئۈي زىياپىتى قاتارلىق شەكىللەر بىلەن
يوشۇرۇن ئېلىپ بېرىلدى. ئۇرۇن، ۋاقىت دائىم ئۆزگە-
رىپ تۇراتتى، ئىش ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە ئېلىپ بې-
رىلىۋېرەتتى، ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ غايەت زور تەشكىلات-
چىلىق ۋە كۈچلۈك تەرغىباتچىلىق ماھارىتىنى كۆرسەتتى،
ئۇ ياكى فېڭيى سوۋغا قىلغان ھېلىقى «يېڭى دېموكراتىزم
ھەققىدە» دېگەن كىتابنى بىزگە چوڭقۇر چۈشەندۈرۈپ

سۆزلەپ بەردى، بۇنىڭ بىلەن بىز يولداش ماۋ زېدۇڭنى ھەم يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ ئەسىرى ئارقىلىق جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ چوشەندۇق.

بىزنىڭ گۇرۇپپىمىزغا يېڭى ئەزالار ئۆزلۈكسىز قوشۇلۇپ تۇردى، يېرىم يىلدىن ئارتۇقراق ۋاقىت ئۆگىنىش قىلىش نەتىجىسىدە، گۇرۇپپا ئەزالىرىنىڭ سىياسىي ئېڭى زور دەرىجىدە كۆتۈرۈلدى. 1945 - يىلنىڭ ئاخىرىدا، ئابدۇكېرىم رەئىسلىكىدە مەخپىي ئاممىۋى تەشكىلات ــ «ياشلار تەشكىلاتى» قۇرۇلدى. تەشكىلاتنىڭ شوئارى «ئۆگىنىش، ئىتتىپاقلىشىش، ئالغا بېسىش»تىن ئىبارەت بولدى. ئېچكى قىسمدا، ئابدۇكېرىم ياشلار تەشكىلاتىغا «يېڭى دېموكراتىزم ھەققىدە» دېگەن كىتابنىڭ ئىدىيىسى بويىچە، گومىنداڭنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش، يېڭى جۇڭگو قۇرۇشتىن ئىبارەت سىياسىي پروگراممىنى تۈزۈپ بەردى.

تەشكىلاتنىڭ قۇرۇلمىسىنى ئېلىپ ئېيتقاندا، ياشلار تەشكىلاتى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىغاندىن كېيىن مەيدانغا چىققان بىر ئىنچى ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئىنقىلابىي تەشكىلات ئىدى. ئۇنىڭ مەركىزىي كومىتېتىدىن باشقا ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەردە ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك خىزمەت كومىتېتلىرى، تۆۋەندە ياچېيكىلىرى قۇرۇلدى. تەشكىلات قۇرۇلغاندىن كېيىن، بىر يىلغا يەتمەيلا، ئۇ-

نىڭ ئەزاسى 10 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى، بولۇپمۇ، ئالا-
ھىدە ئېغىزغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، بۇ تەشكى-
لاتقا بىرمۇنچە ياش ئايالالار ئەزا بولدى. بۇنى ئىسلام
ئەھكاملىرىنى يولغا قويۇشقا ئۇرۇنغان دىنىي يۇقىرى
قاتلامدىكىلەرگە بېرىلگەن باتۇرلارچە دەككە دېيىشكە
بولاتتى. چۈنكى ئېلىخان تۆرە قاتارلىقلار ئايالالارنىڭ
ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشنى جاھىللىق بى-
لەن مەنئى قىلغانىدى.

ئۆگىنىش شوئارى ياشلارنىڭ بىلىم ئېلىش يولى-
دىكى تەبىئىي ئارزۇسىنى قوزغىدى، ئىلىم - پەن، تېخ-
نىكا توغرىسىدىكى ساۋاتلار تەبىئىي ھالدا كىشىلەرنىڭ
خۇراپاتلىقىنى، قارىغۇلارچە چوقۇنۇشىنى سۇسلاشتۇردى.

ئىتتىپاقلىق شوئارى مىللىي ئايرىمچىلىقنى تۆگ-
مىشتە ناھايىتى چوڭ رول ئويناندى، ياشلار تەشكىلاتى
ئىچىدە خەنزۇ ياشلىرى باشقا مىللەت يېشلىرىغا ئوخ-
شاشلا مۇتلەق باراۋەرلىككە ئىگە بولدى، ئۇلار پائالى-
يەتلەردە، ئۆگىنىشتە، كۆڭۈل ئېچىشتا بىللە بولدى.

ئالغا بېسىش شوئارى ياشلارنى كونا ئۆرپ - ئا-
دەتلەرنى ئىسلاھ قىلىش جەريانىغا ئىگە قىلدى، كىيىم-
كېچەك، بېزەنش - كېلىشلەر دىنىنىڭ چەكلىمىسىگە بوي-
سۇنمايدىغان بولدى.

ياشلار تەشكىلاتىنىڭ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشىدىن
ئابدۇكېرىم ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرى چوڭ ئىلھام ئالاندى.
ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بىر قېتىملىق يى-
غىنىدا، ئابدۇكېرىم «بىز ئەتە ئۈچۈن كۈرەش قىلىش-

مىز كېرەك» دېگەن شوئارنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىر كىشى: «ئەتە ئۇچۇن كۆرەش قىلىشتا نېمە كۆزدە تۇتۇلىدۇ؟» دەپ سورىغانىدى. ئابدۇكېرىم: «كادىر تەييارلاش، ئاممىنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈش، پۈتۈن شىنجاڭنى ئازاد قىلىش، شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن مەملىكىتىمىز ئىنىڭ ئازادلىقىنى كۈتۈۋېلىش» دېدى. ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: «ئالدىمىزدىكى ئەڭ مۇھىم ئىشىمىز كادىر تەييارلاش. كادىر تەييارلاشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى ئۆگىنىش. ئىنقىلابىي نەزەرىيە بولمىسا، ئىنقىلابىي ساۋات بولمىسا، توغرا كۆز قاراش بولمىسا، بىز ھېچنېمىنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايمىز. 1944 - يىلى، بىزنىڭ شۇنچە چوڭ ئوخۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىغانلىقىمىزدىكى سەۋەبمۇ ئەنە شۇ.»

ئۇ بۇنىڭغا ئۇلاپلا ئاممىنى ھەرىكەتلەندۈرۈش مەسىلىسى ئۈستىدە توختىلىپ: «قۇرۇق چۇقان كۆتۈرۈش بىلەن ئىش تاڭ ئاتمايدۇ، كۈچ شەكىللەندۈرۈش كېرەك. مۇشۇنداق تەشكىللەنگەن كۈچ بارلىققا كەلگەندىلا، بىز ئاندىن ھەممىگە، جۈملىدىن ئەڭ رېئاكسىئون كۈچلەرنىڭ ۋەكىللىرىگە تاقابىل تۇرالايمىز» دېدى.

بۇ بىر قېتىملىق مۇھىم يىغىن بولدى، يىغىندا ياشلار تەشكىلاتىدىنمۇ مۇھىم بولغان بىر يېڭى سىياسىي تەشكىلات قۇرۇش قارار قىلىندى.

ئابدۇكېرىمنىڭ بىرنەچچە سەپدىشى تەشكىلات قۇرۇش تەييارلىقىنى تۈتتى ھەم بۇ يېڭى تەشكىلاتنىڭ پروگراممىسى ۋە نىزامنامىسىنىڭ لايىھىسىنى يېزىش خىزمىتىگە كىرىشتى. 1945 - يىلى 11 - ئايدا. يېڭى

تەشكىلات ــ «خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى» مەخپىي قۇ-
رۇلدى. بۇ قىسقارتىلىپ «خ ئى پ» دەپ ئاتالدى. سايە-
لام ئارقىلىق، ئابدۇكېرىم باشلىق يەتتە كىشىدىن تەر-
كىب تاپقان مەركىزىي كومىتېت قۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كې-
يىنلا، ئابدۇكېرىم خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ پروگ-
رامىسى ۋە نىزامنامىسىنى ئوقۇدى.

پروگراما بىلەن نىزامنامە ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم پەخىرلەنگەن هالدا: «ئەگەر كىشى-
لەر خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ نىزامنامىسى ۋە پروگراممىسىنىڭ ئاساسلىرى نېمە؟ دەپ سورىسا، ئۇ-
لارغا ئېنىق ئېيتىشقا توغرا كېلىدۇكى، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ نىزامنامىسى بىلەن پروگراممىسىنىڭ ئا-
ساسىي نۇسخىسى بار، ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ (بولشېۋىكلار) ۋەجۇڭگو كوممۇنىستىك پار-
تىيىسىنىڭ پروگراممىسى ۋە نىزامنامىسىدىن ئىبارەت دەپ ئاشكارا ئېيتساق بولىدۇ» دېدى.

خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ پروگرامىسى ۋە نىزامنامىسى بىرەك ماقۇللاندى. ئۇنىڭدىن كېيىن خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى ئابدۇكې-
رىمنى رەئىسلىككە سايلىدى ۋە مۇزاكىرە قىلىش ئارقى-
لىق، مەركىزىي كومىتېت ئەزالىرىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى بەلگىلىدى. ئاخىردا بىخەتەرلىككە ۋە خىزمەتنى قانات يايدۇرۇشقا ئاسانچىلىق تۇغدۇرۇش كۆزدە تۇتۇلۇپ، مەر-
كىزىي كومىتېتنىڭ يەتتە نەپەر ئەزاسىغا مەخپىي نامىلار قويۇلدى: لېنىن (ئابدۇكېرىم)، ئىلدان (ئەسئەت ئىسھاقوۋ)،

نۇر (سەيپىدىن ئەزىزى)، ئىلھام (زاكىروۋ)، نىجات(سەيپۇللايېۋ)، چولپان (ئەنۋەرخان‌بابا)، ئېلدوس (ئىمىنۇۋ مەمتىمىن).

بۇ يەتتە مەخپىي ئىسمىنىڭ باش ھەرپىنى قوشقاندا «لېنىنچى» دېگەن سۆز چىقىدۇ، شۇڭا بىز ئۆز ئىچىمىزدە پارتىيىمىزنى «لېنىنىزمچىلار پارتىيىسى» دەپمۇ ئاتايتۇق.

خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى ئۆزىنىڭ تەشكىلاتىنى تېز راۋاجلاندۇردى ھەمدە قاتتىق تىزىملاش تۈزۈمىنى ئورناتتى. ۋەزىيەتنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، بۇ تەشكىلات مەخپىيەتلىكنى ساقلاش تۈزۈمىگە قەتئىي رىئايە قىلدى، ھەتتا بەزىستە ئالاقىلىشىش ئۇسۇلىنى قوللاندى.

1946 - يىلى 10 - ئايغا كەلگەندە، بىر يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدىلا، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى 1500 نەچچە كىشىگە يەتتى. ئىلى تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت ئوچ ۋىلايەتتە ۋە ناھىيىلەردە ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك كومىتېتلار قۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى ئۇرۇمچى شەھىرىدە ۋە باشقا يەتتە ۋىلايەتتە خىزمەت قانات يايدۇرۇلدى: تەشكىلاتلار قۇرۇلدى، ئامما ھەرىكەتلەندۈرۈلۈپ، گومىنداڭغا قارشى تەشكىللىك كۈرەش قىلىندى. خىزمەتنىڭ ۋە كۈرەشنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، شۇ يىلى 8 - ئايدا، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يەتتە نەپەر ئەزاسى كۆپەيتىلىپ ئون بىرگە يەتكۈزۈلدى.

«تۆرە ئاتام»نى ئۆزىتىش

1945 - ۋە 1946 - يىللىرى مەملىكىتىمىزدە، پۈتۈن دۇنيادا ئىلغار كۈچلەر بىلەن ئەكسىيەتچى كۈچلەر ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلىۋاتقان مەزگىل بولدى. بۇ چاغدا، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىمۇ ئىككى خىل كۈچ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش كۈندىن - كۈنگە كەسكىنلىشىپ كەتتى. ئەخمەتجان قاسىمى،ئابدۇكېرىم باشلىق ئىلغار كۈچلەر غايەت زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ مۇشكۈل تەشكىلىي ۋە سىياسىي خىزمەت ئىشلەۋاتقان ۋاقىتتا ئىلىمخان تۆرە باشچىلىقىدىكى ئەكسىيەتچى كۈچلەر قۇتراپ تېخىمۇ چوڭ سىياسىي تەۋەككۈلچىلىك ئېلىپ باردى.

1945 - يىل 5 - ئاينىڭ 2 - كۈنى، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى بېرلىننى ئىشغال قىلىپ، گىتلېرنىڭ فاشىست ھۆكۈمرانلىقىنى گۇمران قىلدى.8 - ئاينىڭ 15 - كۈنى، ياپونىيە شەرتسىز تەسلىم بولىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. بۇنىڭ بىلەن فاشىزمغا قارشى دۇنياۋى ئۇرۇش ئاياغلاشتى. ئۇرۇش ئازابىنى چوڭقۇر چەككەن ھەرقايسى دۆلەت خەلقلىرى ئۆزىنىڭ خۇشاللىقىنى تەنتەنە قىلىۋاتقاندا، دۇنيادىكى سىياسىي كۈچلەر يېڭىباشتىن تەشكىللەندى. جاھانگىرلار يېڭى مۇستەملىكىلەرنى بېسىۋېلىش، تەسىر دائىرىلىرى بۆلۈشۈۋېلىش، ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەرنى تۇنۇ-

جۇقتۇرۇش، ئىنقىلابىي كۆچىلەر بىلەن قارشىلىشىش قاتارلىق ھەربىكە تىلەرنى ئارقا - ئارقىدىن قىلىپ تۇردى، مەملىكىتىمىز ئىچىدە بولسا، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئازاد رايونلارغا ھەدەپ ھۇجۇم قىلىپ، پۈتۈن مەملىكىتىمىزنى قايتىدىن ئۇرۇش ئازابىغا سالماقچى بولدى.

گومىنداڭ شىنجاڭنى تۇراقلاندۇرۇپ، ئارقا سەپتىكى ئەندىشىدىن خالاس بولۇش ئۈچۈن، ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىگە تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى. ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم قاتارلىقلار مەسلىھەتلىشىپ، شۇ ۋاقىتتىكى خەلقئارا ۋە ئىچكى ۋەزىيەتنى نەزەردە تۇتۇپ، گومىنداڭ بىلەن ئۇرۇنلۇق، يوللۇق، چەكلىملىك كۆرەش قىلىش ئۈچۈن، جياڭ جيېشىنىڭ تەكلىپىگە قوشۇلدى. تىنچلىق سۆھبىتىنىڭ ئاساسىي شەكىل قىلىپ، گومىنداڭ بىلەن داۋاملىق، مۇرەسسەسىز كۆرەش قىلماقچى بولدى ھەمدە ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، پولكوۋنىك دەرىجىلىك ھەربىي ئىشلار نازىرى ئەخمەتجان قاسىمى باشچىلىقىدىكى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى سۆھبەت ئۆمىكىنى ئۇيۇشتۇردى. ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى بولغان ئېلىخان تۆرە ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ بېرىپ سۆھبەتكە قاتنىشالمىدى. بۇ ئېلىخان تۆرە ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئۇمۇ ئۇلۇق ئالامىتى بولدى، چۈنكى سۆھبەت مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇش بىلەنلا ئېلىخان تۆرە «رەئىس»، «مارشال» دېگەنگە ئوخشاش تاجلاردىن ئايرىلىپ قالاتتى، پانىسلامىزم ھاكىمىيىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئاساسىدىن مەھ

رۇم بولاتتى، ئۇنىڭ شېرىن چۈشلىرى بەربات بولاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ تىنچلىق سۆھبىتىگە جېنىنىڭ بارىچە قارشى تۇرۇپ، ئىغۋا تۇغدۇرۇپ زەربە بېرىش، كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇش ھىيلە - مىكىرلىرىنى ئىشقا سېلىپ «بەزى كىشىلەر ئىنقىلاب مەۋسىنى ساتماقچى بولدى»، «خىتايلارغا خۇشامەت قىلدى»، «ئۇيغۇرلارنىڭ مەنپەئىتىنى ساتتى» ... دەپ، ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم قاتارلىق يولداشلارغا بولۇشچە ھۇجۇم قىلدى. ئىنتايىن زەھەرلىك سۆزلەر بىلەن ئابدۇكېرىمگە شەخسىي ھۇجۇم قىلىپ، قولىدىن كېلىدىغانلىكى ئەسكىلىكلەرنى قىلدى.

ئەمدىلىكتە، ئېلىخان تۆرە بىلەن شەكىلدە بولسۇ بىرلىشىپ ئىشلەشنى داۋاملاشتۇرۇش تەس بولۇپ قالدى. ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم قاتارلىقلار بۇ ئەھۋالنى كۆزدە تۇتۇپ، ئېلىخان تۆرە بىلەن ئاشكارا كۆرەش قىلماقچى بولۇۋاتقاندا، ئېلىخان تۆرىنىڭ ئۆز كۆچىنى زورايتىپ، تىنچلىق سۆھبىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش ئۈچۈن، چىڭخەيگە مەخپىي ئەلچى ئەۋەتىپ، ما بۇفاڭ بىلەن ئالاقە باغلاپ، گەنسۇ، چىڭخەي ئىككى ئۆلكىنى ئىچىگە ئالغان ئىسلام ھاكىمىيىتىنى قۇرۇشقا ئۇرۇنغانلىقى مەلۇم بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئېلىخان تۆرىنىڭ سۈيىقەستى تولۇق ئاشكارىلاندى.

بۇ خەۋەر يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇچ ۋىلايەتتىكى كەڭ ئامما ۋە ئىلغار كىشىلەرنىڭ غەزىپى قوزغالدى، ئۇلار ئارقا - ئارقىدىن ئېلىخان تۆرىنىڭ جىنايى قىلمىشلىرىنى ئەيىبلىدى. ئىلگىرى ئېلىخان تۆرە

دىن ياخشىلىق كۈتكەن ياكى ئۇنىڭغا ئەگەشكەن بىر-
مۇنچە كىشىلەرمۇ ئۇنىڭ ئەپت - بەشىرىسىنى ئېنىق
تونۇۋالدى. ئىلىخان تۆرە پۈتۈنلەي يېتىم ھالەتكە چۈ-
شۈپ قالدى.

ئىككى خىل كۆچمىنىڭ ئادا - جۇدا بولۇشى مۇقەررەر
بولۇپ قالدى. ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئورگانىزمىدىن
ئىلىخان تۆرىدىن ئىبارەت بۇ زەھەرلىك ئۆسمىنى كېسىپ
تاشلاشنىڭ ۋاقتى يېتىپ كەلدى. بەزى ئىلغار كىشىلەر ئى-
لىخان تۆرىنىڭ جىنايى قىلمىشلىرىنى ئاشكارا ئەيىبلىدى
ھەمدە ئۇنىڭ خىزمىتىدىن ئىستېپا بېرىشىنى تەلەپ قىلـ
دى. ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم، مەن بىرنەچچىمىز
بىرلىكتە مۇزاكىرە قىلىپ، ئاممىنىڭ تەلەپلىرىنى قوللاش
قارارىغا كەلدۇق ھەم ئىلىخان تۆرىنى نەسىھەت ئارقىلىق
ۋەزىپىسىدىن ئايرىۋەتمەكچى بولدۇق.

1946 - يىل 5 - ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى كەچلىكى،
ئىلىخان تۆرە بالا - چاقىلىرىنى ئېلىپ غۇلجىدىن ماشىنىغا
چۈشۈپ دۆلەت چېگرىسىدىن چىقىپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن
ئىلىخان تۆرىنىڭ خەلق قوزغىلىڭىنىڭ مېۋىسىنى ئاياغ
ئاستى قىلىدىغان دەۋرى تاماملاندى.

گومىنداڭ دائىرىلىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈۋاتـ
قان ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى ئۆمەكنىڭ باشلىقى ئەخـ
مەتجان قاسىمى ئىلىخان تۆرىنىڭ ئورنىنى ئېلىپ، ئۈچ
ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى بولدى.

پانتۇركىزمچىلار بىلەن كۈرەش

مۇشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، ئاسىيانىڭ غەربىي قىسمىدىكى بىر تۈركۈم سىياسەتۋازلار، تۈركىي تىل سىستېمىسىدىكى مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى بىر مىللەت دېگەن قاراشنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى، شۇنىڭدىن كېيىنلا، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بۇ قارىشىغا سىياسىي مەزمۇن كىرگۈزۈپ «تۈركىي خەلقلەر دۆلىتىنى قۇرىمىز» دەپ ۋالاقلاشتى، جاھانگىرلار تېزلا بۇ قاراشتىن پايدىلىنىپ ئۇنى سوۋېت ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشقا ئۇرۇنىدىغان ئىدىيىۋى قورال قىلىۋالدى. مەملىكىتىمىز تەرىتېغىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىي رايونىغا ئاچكۆزلۈك بىلەن تەلمۇرۈپ تۇرغان مۇستەملىكىچىلەر ۋە مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچىدىكى بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلار بۇ قاراشنى ئۆزلىرىنىڭ ئەكسىيەتچىل مەقسىتىگە خىزمەت قىلدۇردى، بۇ قاراش كېيىنكى ۋاقىتلاردا پانتۈركىزم دېگەن ئۇقۇمغا ئايلاندى. شىنجاڭدا مەملىكەت ئىچىدىكى كۈرەش بىلەن خەلقنارا كۈرەش گىرەلىشىپ كەتتى. بولۇپمۇ گومىنداڭ ئەكسىيەتچى كۈچلىرى شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، جاھانگىرلار تېخىمۇ قۇتراپ كەتتى. ئەمەلىيەتتە، ئامېرىكا، ئەنگلىيە خېلى بۇرۇنلا شىنجاڭدا كونسۇلخانا قۇرغانىدى. ئۇلار سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇش جەھەتتە ئوخشاش ئىدى. ئۇلار مەيلى مۇستەملىكىچىلىكنى يولغا قويۇش جەھەتتە بولسۇن ۋە مەيلى كوم-

مۇنىزمغا قارشى تۇرۇش جەھەتتە بولسۇن، ئوخشاشلا شىنجاڭدىن ئۆزلىرىنىڭ گۈماشتىلىرىنى ئىزدەيتتى. ئۆزۈمىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن كۈرەشلەردىنلا شۇنى كۆرگەنمەنكى، پانتۇركىزمچىلار بىلەن بولغان كۈرەشتىن، شۇنىڭدەك بۇ كىتابنىڭ كېيىنكى بابلىرىدا سۆزلىنىدىغان ئوسمان، يولۋاس، مەسئۇتلار بىلەن بولغان كۈرەشتىن خەلقنىڭ ئىچىكى كۈرەشلەر بىلەن گىرەلىشىپ كەتمىگىنى يوق. شۇڭا، سوۋېت ئىتتىپاقى پانتۇركىزمغا دەلمۇ دەل تاقابىل تۇرۇپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى مەنىۋى جەھەتتىن، مادىي جەھەتتىن قوللىدى، شۇ ۋاقىتتا بۇ، شۇبھىسىزكى، توغرا ئىدى. 30 - يىللاردا، پانتۇركىزمچىلىق كۆز قارىشى شىنجاڭدىمۇ تارقىلىپ، بۆلگۈنچىلەرنىڭ بىر چوڭ ئىدىيىۋى قورالىغا ئايلاندى. مەسئۇت، مەھمتىمىن، ئەيسا قاتارلىقلار شۇ ۋاقىتتا مۇشۇ كۆز قاراشنىڭ ئاساسلىق تەرغىباتچىلىرى ئىدى، كېيىن شىنجاڭنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىدە ئۆزگىرىش بولۇۋېدى، بۇ ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلار ئوقيادىن ئۇركۈگەن قۇشقاچتەك تىرپىسرەن بولۇپ كەتتى: بەزىلىرى چەت ئەلگە قېچىپ كەتتى، بەزىلىرى بولسا ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە بېرىپ يوشۇرۇنۇۋالدى، دېمەك، بۇلارنىڭ ھەممىسى جاھانگىرلارنىڭ ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل دائىرىلىرىنىڭ يالانمىلىرىغا ئايلىنىپ قالدى.

گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل دائىرىلىرى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا تاقابىل تۇرۇش ۋە ئىنقىلابقا بۇزغۇنچىلىق قىلىش ئۈچۈن، 40 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا بۇلارنى قەستىن چىقاردى، بولۇپمۇ تىنچلىق بېتىمى ئىمزالانغان

دىن كېيىنكى دەسلەپكى كۈنلەردە، ئۇلار ئۇيۇمچىدە ھەر خىل جەمئىيەتلەرنى تەشكىل قىلىپ، گېزىت چىقىرىپ، «يۇرتىمىز شەرقىي تۈركىستان، ئىرقىمىز تۈرك، دىنىمىز ئىسلام!» دەپ جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىراشتى، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان سىياسىي دېموكراتىيە، مىللىي باراۋەرلىك، جەمئىيەت تەرەققىياتى دېگەن سىياسىي شوئارلارغا قارشى تۇردى.

ماھىيەت جەھەتتىن ئېيتقاندا، مەسئۇت، مەمتىمىن، ئەيسا قاتارلىقلارنىڭ پانتۈركىزملىق كۆز قارىشى ئىلھام قىلغان تۈركىستان ئىسلامىزملىق كۆز قارىشى بىلەن ئوخشاش ئىدى. ئۇلارنىڭ سىياسىي تەشەببۇسكارى ئىچىدە دۆلەتنى پارچىلايدىغان، پانتۈركىزم نۇقتىسىنەزەرى يېتەكچىلىكىدىكى دىنىي ئېھتىياجنى ئىجتىمائىي تەرتىپ ئورنىتىشقا ئۇرۇنىدىغان مەقسىتى ئىنتايىن مۇھىم ئورۇننى ئىگىلەيتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، چوڭقۇرراق مەنىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، مەسئۇت قاتارلىقلارنىڭ پانتۈركىزملىق كۆز قارىشى بىلەن كۈرەش قىلىش — ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ مەنپەئىتىگىلا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ قالماستىن، تېخىمۇ مۇھىمى، دۆلەت تېررىتورىيىسىنىڭ بىر پۈتۈنلۈكىنى ساقلاش ـ ساقلىيالماسلىقىمۇ بىرىپ تاقىلىدىغان مەسىلە ئىدى. بۇ پانتۈركىزمچىلار ئەينى ۋاقىتتا كوممۇنىستىك پارتىيىگە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى ئەشەددىي دۈشمەنلەر ئىدى.

ئابدۇكېرىم ئەخمەتجان قاسىمغا يازدەملىشىپ، گومىنداڭ جاھىللىرىغا قارشى قەتئىي كۈرەش ئېلىپ بې-

رش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىدىيە ساھەسىدە مەسئۇت باشـ
چىلىقىدىكى پانتۇركىزم ئىدىيىۋى ئېقىمىغا قارشى كۈرەشـ
كە دائالىق بىلەن ئاكتىپ رەھبەرلىك قىلدى.

بىرلەشمە ھۆكۈمەت تەشكىل قىلىنغاندا، ئۇچ ۋەـ
لايەت تەرەپ مەسئۇت باشچىلىقىدىكى پانتۇركىزمچىلار بىـ
لەن بىرلەشمە يىغىنلىقىنى ئوچۇق بىلدۈرگەن ھەمدە ئۇـ
لارنىڭ ھەرگىز ئەمگەكچى خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە ۋەكىلـ
لىك قىلالمايدىغانلىقىنى قەتئىيلىك بىلەن كۆرسەتكەنـ
دى. بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن ئانچە ئۇـ
زاق ئۆتمەيلا، بىر كۈنى بىرسىنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزۈلگەن
زىيافەتتە، مەمتىمىن ئابدۇكېرىمگە: «ھەممىز تۈرك ئوغـ
لانلىرى، مىللەت مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلىمىز، شۇنداق
تۇرۇقلۇق نېمە ئۈچۈن قولىنى ـ قولىغا تۇتۇشۇپ بىللە ئۆـ
تەلمەيمىز؟» دېدى.

«ئىنەپەندىم» دېدى ئابدۇكېرىم ئەدەب بىلەن
جاۋاب بېرىپ، «بىز مىللەت مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك
قىلىمىزمۇ ـ قىلمايمىزمۇ، بۇ مەسىلىنى قويۇپ تۇرايلى،
ھازىر ھەممىدىن مۇھىمى، بىزنىڭ قايسى مىللەتكە تەۋە
ئىكەنلىكىمىزنى ئېنىقلىۋېلىشىمىز كېرەك. مەن ئۇيغۇر،
ئۇيغۇر ئوغلانى، ئۆزلىرىچۇ؟»

مەمتىمىن گەپ قىلالماي ئولتۇرۇپلا قالدى، ئابـ
دۇكېرىمنىڭ بىر دوستى ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزىنى داۋامـ
لاشتۇرۇپ: «مۇئاۋىن باش كاتىپ ئابدۇكېرىم، بۇ مەسـ
لىنى بىلمەكچىمىدىڭىز؟ جاۋاب بېرىش تەس ئەمەس، مەن
جاۋاب بېرەي» دەپ كېلىپ، سەھىنىدىكى ئارتىسلارنىڭ

قىلىقلىرى بىلەن گالستۇكنى تۈزەشتۈرۈپ، كاستۇمنىڭ يا قىلىرىنى نېرى - بېرى تارتىپ قويۇپ، مەزمۇن ئاخۇ- نۇمنىڭ ئەزان چاقىرغان ئاھانى بىلەن: «بىزنىڭ يۇر- تىمىز شەرقىي تۈركىستاندۇر، دىنىمىز ئىسلامدۇر، مىللە- تىمىز بولسا تۈركدۇر!» دېدى. ئۇنىڭ يۈمۇرلۇق سۆزى، قىزىقارلىق قىلىقلىرى زىيادە تتە ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممە- سىنى پاراققىدە كۈلدۈرۈۋەتتى، مەسئۇت قاتارلىقلار گەپ قىلالماي تاتىرىشىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

كۈلكىدىن كېيىن مەن مەتمىنگە: «مىللى بىلەن بىز بىر مىللەتكە تەۋە ئەمەس ئىكەنمىز، ئۇنداق بولسا، ئىككىنچى مەسىلىنى مۇزاكىرە قىلىشنىڭ ئەلۋەتتە زۆ- رۈرىيىتى يوق، مېنىڭچە ئالدى بىلەن ماۋۇ پولۇنى يە- لى. ساھىبخانىنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ قالمىسۇن» دېدىم. مېنىڭ بۇ سۆزۈم مەتمىنگە يۇك توقماق بولۇپ تەگدى، مەتمىن دومسىيىپ ئولتۇرۇپلا قالدى.

ئىككىنچى كۈنى، ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن ئىك- كىمىز ئالدىنقى كۈنىدىكى كەچلىك زىيافەتنىڭ ئەھۋالى توغرۇلۇق سۆزلەشكەندە، ئابدۇكېرىمنىڭ ھەقانىي سىيا- سىي مەيدانىغا ئاپىرىن ئوقۇدۇق، ئۇنىڭ چېچەنلىكى ۋە باتۇرلۇقىغا بەكمۇ قايىل بولدۇق. بۇ بىزنىڭ مەسئۇتلار بىلەن بىرىنچى قېتىم يۈز تۇرانە ئېلىشقانلىقىمىز بولدى. ئۇلار مەتمىنگە ئوخشاش ئەنگلىيە ۋە ياپونىيىنىڭ ئەر- بىيىسىنى ئالغان فېرى تۇلكىنى مەيدانغا چىقارغان بو- لۇپ، ئۇ بىزنىڭ ياش يىگىتلىرىمىز ئابدۇكېرىم بىلەن بە- رىنچى ئېلىشىشتىلا مات بولدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇنىڭ- دىن بەكمۇ خۇش بولدۇق.

بۇ قېتىمقى زىيا پەتنىڭ ئەھۋالى تېزلا سىرتقا تا-
رالدى. ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ سىياسىي پوزىتسىيىسىگە
كۆڭۈل بۆلۈپ كەلگەنلەر ئابدۇكېرىم بىلەن مەمتىمىنىڭ
شۇ قېتىمقى زىيا پەتتە بىرىنچى قېتىملىق ئېلىشىشىدىن
ئېنىق جاۋابقا ئىگە بولدى. ئىلغار ئىدىيىدىكى كىشـ
لەر تېخىمۇ خاتىرجەم بولدى. ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللـ
رىنىڭ سىياسىي مەيدانى مۇستەھكەم، كۆز قارىشى ئېنىق
ئىدى، ئۇلار ھەقىقەتەن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقـ
نىڭ مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلاتتى. مەسئۇت قاتارلىق-
لارغا ئەگەشكەن، ئىدىيىسى رېئاكسىئون ئۇنسۇرلار ئۇچ
ۋىلايەت ۋەكىللىرىنىڭ سىياسىي پوزىتسىيىسىدىن ئۆزلـ
رىنىڭ سۇيىقەستلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدىغانلىقىغا
كۆزى يېتىپ، ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىنى ئۆز يېنىغا تار-
تىش ۋاستىسىدىن ۋاز كېچىپ، ئاپئاشكارا پىتنە ـ ئىغۋا
تارقىتىپ، ئۇلارغا ھۇجۇم قىلىدىغان ۋە قارا چاپلايدى-
غان بولدى. ئۇلار ئېلىخان تۆرىنىڭ نەيرەڭلىرىنى قوللا-
نىپ، ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى «سوۋېتپەرەس»، «قىزىل
پاچاق» لار، دىنىنى يوقاتماقچى بولۇۋاتىدۇ، دېگەنگە
ئوخشاش ئىغۋالارنى تارقاتتى.

بۇ خىل بىمەنە سۆزلەر ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي-
دىن ئىبارەت ئۇچ ۋىلايەتتە ئاللىقاچان كاساتلىشىپ
كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن قالغان يەتتە ۋىلايەتتە ئەھۋالـ
نى چۈشەنمەيدىغان بىر قىسىم كىشىلەر ئارىسىدا يەنىلا
ئاز - تولا بازار تېپىپ تۇردى، مەسئۇت قاتارلىقلارنىڭ
ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىگە قىلغان تۆھمەتلىرى كېيىنكى

ۋاقتلاردا بارغانسېرى كۈچىيىپ كەتتى، ئۇلار «ئۇيغۇر ئۆلكە-
يەت ۋەكىللىرى سىلىي مەنپەئەتكە خائىنلىق قىلدى»
دەپ ۋالاقلاپ، كىشىلەرنى تېخىمۇ قايمۇقتۇرماقچى بول-
دى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ ئەكسىيەتچىلەرگە قەتئىي قايتۇر-
ما زەربە بېرىش بىزنىڭ كېچىكتۈرۈشكە بولمايدىغان ۋە-
زىپىمىز بولۇپ قالغانىدى.

بىز كۆتۈرەڭگۈ رەھ بىلەن بۇ خىزمەتكە كىرىشىپ
كەتتۇق، ئۇيغۇرچە شەھىرىدە ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ بىر
قاتار سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئۇيۇشتۇردۇق. بۇلۇپمۇ ياش
زىيالىيلار ئارىسىدا كەڭ تەشۋىقات ئېلىپ باردۇق. ئۇچ
ۋىلايەت تەرەپنىڭ مەسئۇت قاتارلىقلارنىڭ كۆز قارىشىغا
قەتئىي قارشى تۇرىدىغانلىقىنى، شىنجاڭدا سىياسىي دې-
موكراتىيىنى، مىللىي باراۋەرلىكنى، ئىجتىمائىي تەرەققى-
ياتنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانلىقىنى ئوچۇق - ئاشكارا جا-
كارلىدۇق. ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ بۇ سىياسىي تەشەب-
بۇسىنى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت ئىلغار كۈچلىرى قەتئىي
ھىمايە قىلدى ۋە قوللىدى، ئۇيغۇرچى رايونىدىكى «شىن-
جاڭ كومموئىنزمچىلار ئىتتىپاقى» قاتارلىق تەشكىلاتلار
ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى بىلەن بىللە بۇ كۈرەشكە قاتى-
ناشتى ھەم خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى بىلەن زىچ ئالا-
قە ئورناتتى.

1947 - يىلدىن كېيىن، ئەخمەتجان قاسىمى، ئابـ
دۇكېرىم ئابباسوۋ باشچىلىقىدىكى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلا-
بىنىڭ ئىلغار يولباشچىلىرى رەھبەرلىك قىلغان شىنجاڭـ
نىڭ ئىدىئولوگىيە ساھەسىدىكى بۇ كۈرەش، بىزنىڭ ھا-

ياتسمىزدىكى ئەڭ شانلىق سەھىپە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، بولۇپمۇ ئابدۇكېرىمنىڭ تارىخىدا، بۇ ئىنتايىن مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، مەسئۇت قاتارلىقلار مىللىي مۇناپىقلاردۇر، ئۇلار گومىنداڭ جاھىللىرى بىلەن بىللە، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى بېسىقتۇرغان ۋە قىرغان باش جىنايەتچىلەردۇر، شۇنداق بولۇپلا قالماستىن، ئۇلار يەنە دۆلەتنى پارچىلايدىغان ئەشەددىي كۈچلەردۇر. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى قالدۇق ئۇنسۇرلار. ھەتتا كى 80 - يىللاردىمۇ چەت ئەللەردە ئېقىپ يۈرۈپ، دۆلەتنى پارچىلايدىغان جىنايى شۇملۇقلار بىلەن شۇغۇللانماقتا.

خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ سىياسىي كۆز قاراشلىرىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىدىنىڭ سىياسىي تەشەببۇسلىرى بۇ كۆرەشتە پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ھىمايىسىگە ئىگە بولدى. ئۇنىڭ كۆرۈنەرلىك پاكىتى شۇكى، تىنچلىق بېيجىڭ بويىچە، قالغان يەتتە ۋىلايەتتە ئېلىپ بېرىلغان سايلامدا ئۇچ ۋىلايەتنىڭ سىياسىي تەشەببۇسىنى قوللايدىغان كىشىلەر كۆپچىلىك ناھىيىلەردە كۆپچىلىك ئاۋازغا ئىگە بولۇپ سايلاندى.

ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئابرويى كۈندىن - كۈنگە كۆتۈرۈلگەنلىكى ئۈچۈن، ھەر خىل كۈچلەر ئارقا - ئارقىدىن بىزگە يېقىنلاشقىلى باشلىدى، ھەتتا ئىلگىرى ھەر خىل كۈچلەر ئوتتۇرىسىدا پۈرسەتپەرەسلىك قىلىپ يۈرگەن ساختىپەزلەرمۇ بىزگە يېقىنلىشىشقا باشلىدى. 1947 - يى-

لى 1 ـ ئايدا، ئابدۇكېرىم خەلق ئىنقىلابىي پارتىيە سىنىڭ مەسئۇل كادىرلىرى يىغىنىنى چاقىرىپ، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىنى تەھلىل قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئارقا ـ ئارقىدىن پەيدا بولغان سىياسىي خاراكتېرلىك ئامما ئۆي تەشكىلاتلارنى سېلىشتۇرۇپ چىقتى، ئاخىردا خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ «شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى» بىلەن تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ھەمكارلىشىدىغانلىقىنى جەزمەنلەشتۈردى.

«شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى» ئىلگىرىكى يىللاردا چىن تەنچىۋە، ماۋ زېمىن باشچىلىقىدىكى جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنىڭ تەسىرىنى قوبۇل قىلغان بىر تۈركۈم خەنزۇ ياش زىيالىيلىرىنىڭ 1944 ـ يىلى 8 ـ ئايدا ئۇرۇمچىدە تەشكىل قىلغان سىياسىي خاراكتېرلىك ئامما تەشكىلاتى ئىدى. شۇنداقلا، ئۇرۇمچىدىكى ئىلغار كۆچىلەرنىڭ ئاساسىي ۋەكىلى ئىدى، ئۇلار گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇشتا، بولۇپمۇ 11 ماددىلىق تىنچلىق بېتىمىنىڭ ئىمزالىنىشىنى قولغا كەلتۈرۈشتە مەلۇم رول ئويناغان. ئۇلارنىڭ مەخپىي ژۇرنىلى «كۈرەش» جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ تەشەببۇسىنى ئاكتىپ تەشۋىق قىلغان، شىنخۇائا گېزىتلىقىنىڭ خەۋەرلىرىنى كۆپلەپ بېسىپ تارقاتقان، ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ غالىبىيەتلىرىنى ئۇزلۇكسىز خەۋەر قىلىپ تۇرغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ ژۇرنال شۇ مەزگىلدە ئۇرۇمچىدە ماركسىزم ـ لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلى

دىغان ئاساسلىق ژۇرنال بولۇپ قالغانىدى. يادرو كۈچنى شەكىللەندۈرۈپ، ھەربىرىنى، كۈرەشنى بىر تۇتاش ئىلىپ بېرىشقا پايدىلىق بولۇدۇن ئۇچۇن، ئابدۇكېرىم يولداش دۇك بىۋۇنىك يولىيورۇقىنىك روھىغا بىنائەن، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىك بىر قېتىملىق يىغىنىدا خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى بىلەن شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنى بىرلەشتۇرۇش توغرىسىدىكى تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى، مۇزاكىرە قىلىش نەتىجىسىدە، ئابدۇكېرىمنىڭ تەكلىپى بىردەك ماقۇللانىدى. كېيىن شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئۇلارنىڭ رازىلىقى ئېلىنغاندىن كېيىن، 1947 - يىل 2 - ئاينىڭ 3 - كۈنى، ئىككى تەشكىلات رەھبەرلىرىنىڭ باش قوشقان يىغىنى چاقىرىلىپ، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى، رەئىسى ۋە مۇئاۋىن رەئىسلىرى قايتىدىن سايلاندى①. مەركىزىي كومىتېتنىڭ رەئىسلىكىنى ئابدۇكېرىم داۋاملىق ئۈتەيدىغان بولدى، سەيپىدىن ئەزىزى، سەيپۇللايېۋ، ئەسئەت، لى تەيۋ، زاكىروۋ، ئەنۋەرخان بابا،

① يىغىندا مەلۇم بىر كىشى بۇ ئىككى تەشكىلاتنى بىرلەشتۈرۈپ، «دېموكراتىك ئىنقىلابىي پارتىيە»گە ئۆزگەرتىلىك مەسىلە. ئەسئەت بىلەن لى تەيۋىنى مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلىساق، دېگەن تەكلىپنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى، يىغىنغا قاتناشقان يولداشلار بۇنىڭغا قارىتا باشقىچە پىكىر قويمىدى، نەتىجىدە، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيەسىنىڭ بۇ يىغىنغا قاتناشمىغان باشقا ئەزالىرىنىڭ پىكرىنى ئېلىپ ئاندىن بىر قارارغا كېلىش بەلگىلەندى. كېيىن پىكىر ئالغان ۋاقىتتا، ئۇلار قوشۇلمىغانلىقىنى، بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئاخىرقى قارار ۋۇجۇدقا كەلمىدى. بىرلەشتۈرۈلگەن تەشكىلاتنى كېيىنكى ۋاقىتلاردا بەزى بولداشلار «دېموكراتىك ئىنقىلابىي پارتىيە» دەپ ئاتايدىغان بولدى.

چېن شىخۇا، لوزى، يۇ جەنلىن، يۇ چاڭجۇ قاتارلىق كىشىلەر مەركىزىي كومىتېت ئەزالىقىغا سايلاندى (يېڭىدىن سايلانغان خەنزۇ يولداشلار ۋە يولداش يۈجەنلىن سابىق شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ مەسئۇللىرى ئىدى)، يېڭى مەركىزىي كومىتېتنىڭ بىرىنچى قېتىملىق يارلىق ئەزالىرى يىغىندا نۆۋەتتىكى ۋەزىيەت مۇزاكىرە قىلىندى، بىردەك تونۇشقا كەلگەن ئاساستا نۆۋەتتىكى ۋەزىپىلەر ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

1948 - يىل 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، ئەخمەتجان قاسىمى رەھبىلىكىدىكى «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىلىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» قۇرۇلدى. كېيىنكى ۋاقىتتا، بۇ ئىتتىپاق «شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپاقى» غا ئۆزگەرتىلىپ، قىسقارتىپ «ئىتتىپاق» دەپ ئاتىلىدىغان بولدى. خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ ئەزالىرى بىردەك ئىتتىپاق ئەزاسىغا ئۆزگەرتىلىپ، ئىتتىپاقنىڭ تايانچ كۈچلىرى بولۇپ قالدى. «ئىتتىپاق» نەشر ئەپكارى سۈپىتىدە «ئالغا» ژۇرنىلىنى تەسىس قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇش، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئالغا سۈرۈش، ئازادلىق، ئەركىنلىك، باراۋەرلىكنى قولغا كەلتۈرۈش دېگەنگە ئوخشاش ئېنىق سىياسىي شوئارلارنى ئوتتۇرىغا قويدى.

سەككىزىنچى باب

تىنچلىق بېتىمىنى قوغداش ئۈچۈن كۈرەش قىلىش

تىنچلىق سۆھبىتى

1945 ـ ، 1946 ـ يىللىرى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىـ نىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرى ئەڭ كۆرۈنەرلىك بولغان مەزگىل بولدى. بۇ مەزگىلدە، ئابدۇكېرىم قەيسەرلىك بىلەن ئالغا باستى، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنى قۇردى ۋە ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلدى، ئىلىخان تۆرە قاتارلىقلارنىڭ ھەيۋەـ سىنى سۈندۈردى. ئۇ يەنە تەكرىتېغىنىڭ جەنۇبىي ئېتىكـ دىكى ئاقسۇ رايونىغا ھەربىي يۈرۈش قىلىشنى تەشكىللىـ دى ۋە ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلدى. ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ تەشكىللەش تالانتىنى كۆرسىتىپلا قالماستىن، ھەربىي تالانتىنىمۇ كۆرسەتتى.

بۇ ئىككى يىل، ئابدۇكېرىمنىڭ شەخسىي تارىخـ

دىمۇ، ئۇچ ۋىلايەت ئىتتىپاقىنىڭ تارىخىدىمۇ، ھەتتا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل دائىرىلىرى بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىشتىمۇ مۇھىم يىللار بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل دائىرىلىرى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ قوراللىق قوزغىلىڭىنى باستۇرۇش ئۈچۈن، شىنجاڭنىڭ باش ئەمەلدارلىرىنى قايتا - قايتا ەڭگۈشلىدى، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ شىنجاڭغا 80 مىڭ ئارتۇق ئەسكەر يۆتكەپ كەلدى، بۇ كۈچ ئۈلارنىڭ غەربىي شىمال رايونىدىكى بىر قىسىم ھەربىي ئورۇنلاشتۇرۇشىغا تەسىر كۆرسەتمەي. لېكىن، بۇلارنىڭ ھەممىسى ھېچنېمىگە دال بولالمىدى. ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ قوراللىق كۈچى تەكشۈرۈپ، شىنجاڭنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى 360 مىڭ كۋادرات كىلومېتر زېمىنىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇۋەردى.

1945 - يىلى 10 - ئايدا گومىنداڭنىڭ ئەڭ يۇقىرى دائىرىلىرى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي كۈچلىرىنىڭ گومىنداڭ بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزىدىغان كۈچ ئىكەنلىكىنى ئاخىر ئېتىراپ قىلدى ھەمدە شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

گومىنداڭنىڭ ئەڭ يۇقىرى دائىرىلىرىنىڭ بۇ تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويۇش قارارىنى قاتتىق ئويلىنىش ئارقىلىق چىقارغانلىقى تۇرغان گەپ ئىدى. جياڭ جېيشى شىنجاڭدا ھەر قەدەمدە مەغلۇپ بولۇپ تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن سۆۋېت ئىتتىپاقىنى چۆشىنەتتى. چۈنكى شۇنىڭدىن

خېلى ئىلگىرىلا قىرىم - يالتا كېڭەشمىسىدە ئامېرىكا، ئەنگلىيە دۆلەت باشلىقلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تاشقى دۇشمەنلەرگە قارشى ئۇرۇشنىڭ ئورنىنى ئېلىش ئۈچۈن، يېراق شەرق ئەللىرىنىڭ مەنپەئىتىنى قۇربان قىلغانلىقى كېيىن، ئامېرىكىنىڭ ۋاستىچى بولۇشى ئارقىسىدا، گومىنداڭ داىىرىلىرى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدى ھەمدە 8 - ئاينىڭ 14 - كۈنى «جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق - ئىتتىپاقلىق شەرتنامىسى» نى ئىمزالىدى. سوۋېت ئىتتىپاقى بۇ شەرتنامىدە، ئۆزىنىڭ شىنجاڭنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىش غەرىزىدە ئەمەسلىكىنى بىلدۈرگەنىدى. بۇ تەكلىپنىڭ قوبۇلۇشى، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىمۇ خېلى چوڭ غۇلغۇلىلارنى قوزغىدى. ئاساسىي گەپ يەنە 1944 - يىلى 11 - ئايدىكى مەزگىلگە، يەنى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي خەلق قوراللىق قوزغىلىڭىنىڭ خاراكتېرىگە قانداق قاراش مەسىلىسىگە قايتتى. ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم قاتارلىق ئىلغار كۆچلەرنىڭ ۋەكىللىرى باشتىلا قوزغىلاڭنىڭ مەقسىتى گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش، سىياسىي دېموكراتىيىنى، مىللەتلەر باراۋەرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرىلىتىش دەپ قارىغانىدى، بولۇپمۇ ئابدۇكېرىم خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنى قۇرغان ۋە ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلغاندىن كېيىن، بۇ سىياسىي تەشەببۇسكار جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ سىياسىي نىشانىسى بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈلدى، خەلق ئىنقىلابىي پار-

تىيىسىنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ يېڭى جۇڭگو قۇرۇش، يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش شوئارى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلغانىدى. شۇنىسى ئېنىقكى، ئىلغار كۈچلەر بىردەك، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى جۇڭگونىڭ ئىچكى قىسمىدىكى خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئىتىگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرىدىغان قوراللىق كۈرەش دەپ قارايتى. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، بىز سىياسىي دېموكراتىيىنى، مىللىي باراۋەرلىكنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئالغا سۈرۈش دېگەن شەرت ئاستىدا، گومىنداڭ دائىرىلىرى بىلەن سۆھبەت ئۇيۇشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلدۇق.

ئەمما، ئېلىخان تۆرە باشچىلىقىدىكى مۇتەئەسسىپ كۈچلەر بولسا، شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنى ئېتىراپ قىلىش شەرتى ئاستىدا گومىنداڭ بىلەن ئالاقىلىشىشنى، ئۇنداق بولمايدىكەن سۆھبەتنى رەت قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى، ئۇلارنىڭ بۇ تەشەببۇسى غۇلجا قوزغىلىڭىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىلا باشلانغان، ئۇ چاغدا ئۇلار، چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋالغان ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ئېلان قىلغان ھېلىقى توققۇز ماددىلىق بايانناتتىكى ئەكۈچىغا چىققان خاتا كۆز قاراشلار ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ سىياسىي تەشەببۇسىنىڭ ئومۇمىي جەھەتتىن ئەكس ئەتتۈرۇلۈشى ئىدى. ئۇلارنىڭ مەقسىتى دۆلەت تېررىتورىيىسىنى پارچىلاشتىن ئىبارەت ئىدى. بۇمۇ ئەخمەتجان قا-

سىمى، ئابدۇكېرىم قاتارلىق ئىلغار كۆچىلەرنىڭ ئېلىخان تۆرىنى قوغلىۋېتىش ئىرادىسىنى تىكلىگەنلىكىدىكى مۇھىم سەۋەبنىڭ بىرى ئىدى.

1945 - يىل 10 - ئاينىڭ 17 - كۈنى، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي تەرەپ بىلەن گومىنداڭ دائىرىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى سۆھبەت باشلاندى، سۆھبەت ئورنى ئۈرۈمچىدىكى ئەربىي زالدا بولدى.

ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللەر ئۆمىكى ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ رەھبەرلىكىدە سەككىز ئاي قەتئىي كۈرەش قىلىپ، گومىنداڭ دائىرىلىرى بىلەن ئاخىر 11 ماددىلىق ئىنچىلىق بېتىمى ئىمزالىدى.

ئەخمەتجان قاسىمى سۆھبەت جەريانىدا ئۆزىنىڭ تالانتىنى تولۇق كۆرسەتتى. ئۇنىڭ مۇئامىلىسى، بىلىمى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ھەقنپەرۋەرلىكى، خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىگە ۋە ھۆرمىتىگە ئېرىشتى. ئېلىخان تۆرە قوغلانغاندىن كېيىن، ئەخمەتجان قاسىمى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھاكىمىيىتىنىڭ باشلىقى بولدى. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندا، ئۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي تەرەپنىڭ باش ۋەكىلى سۈپىتىدە بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ بىرىنچى مۇئاۋىن رەئىسى بولدى ۋە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ چوڭقۇر ئىشىنىدىغان رەھبىرى سۈپىتىدە پۈتۈن شىنجاڭدا داڭ چىقاردى. ئابدۇكېرىم بولسا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپلىق سۈپىتى بىلەن ئەخمەتجانغا پۈتۈن كۈچى بىلەن

يېقىندىن يارده‌مله‌شتى. گومىنداڭغا قارشى سىياسىي كۆ-
رەشته، ته‌شۋىقات جه‌هه‌تته ئاساسلىق رول ئويناىدى، شۇ-
نىڭ ئۈچۈن، پۈتۈن شىنجاڭ خه‌لقىنىڭ هۆرمىتىگه سازا-
ۋەر بولدى.

تىنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، ئه‌خمه‌ت-
جان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ باشچىلىقىدىكى ئۈچ
ۋىلايه‌ت ۋه‌كىللىرى تىنچلىق بېتىمىنى ئىجرا قىلىش
خىزمىتىگه پۈتۈن كۈچى بىله‌ن كىرىشىپ كه‌تتى، بېتىم-
نىڭ روھىنى ئه‌مه‌لىيله‌شتۈرۈش ئارقىلىق، شىنجاڭنىڭ
تىنچلىق - دېموكراتىيه ئىشلىرىنى ئالغا سۈرۈشنى،
ئىجتىمائىي ته‌ره‌ققىياتنى ئه‌مه‌لگه ئاشۇرۇپ، گومىنداڭنىڭ
شىنجاڭغا هاكىمۇتله‌قلىق يۈرگۈزۈشىده‌ك ۋه‌زىيه‌تنى ئاستا-
ئاستا ئۆزگه‌رتىشنى ئۈمىد قىلغانىدى. شۇنداق بولۇ-
غاچقا، ئۇلار پۈتۈن شىنجاڭدىكى هه‌ر مىلله‌ت خه‌لقىنىڭ
قوللىشىغا ۋه ئالقىشىغا سازاۋەر بولغانىدى. ئه‌مما، بې-
تىمگه ۋه‌زىيه‌تنىڭ ته‌قه‌ززاسى تۈپه‌يلىدىنلا ئىمزا قويغان
گومىنداڭ دائىرىلىرى، بېتىمنى ئۆزىنى ئۆڭشۇۋلىشىنىڭ
ۋاقتىلىق ته‌دبىرى قاتارىدىلا كۆردى. گومىنداڭ جاهىلـ
لىرى بېتىمنى كېره‌كسىز قه‌غه‌زگه ئايلاندۇرۇپ قويۇش
ئۈچۈن، بېتىمنىڭ سىياسى قۇرۇماي تۇرۇپلا، تاقه‌تسىز-
لىك بىله‌ن چاتاق تۇغدۇردى. ئۇچ ۋىلايه‌ت ۋه‌كىللىرى
تىنچلىق بېتىمىنى قوغداش ۋه ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن،
گومىنداڭ جاهىللىرى بىله‌ن شىددەتلىك كۈرەش قىلدى.
كۈرەش جەريانىدا، ئابدۇكېرىم زور خىزمه‌ت كۆرسه‌تتى.
ئۇنىڭ كۈرەش جەريانىدىكى گەۋدىلىك ئىپادىسى مېنىڭ
ئېسىمده هازىرقىدەكلا تۇرۇپتۇ.

ئوسمانلى تارماق قىلىش

ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم باشچىلىقىدىكى ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىنىڭ تىنچلىق بېتىمىنى ھىمايە قىلىش توغرىسىدىكى سەممىيىتىگە گومىنداڭ جاھىللىرى لايىقىدا ماسلىشىپ بەرمىدى، ئۆزلىرىنىڭ مەسئۇلىيەتسىزلىقىنى كۆرسەتمىدى.

ئەمەلىيەتتە، گومىنداڭ جاھىللىرى تىنچلىق بېتىمىزالانغان ۋاقتىنىڭ ئۆزىدىلا، ئۆزلىرىنىڭ تىنچلىق بېتىمىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان گۇماشتىلىرىنى تەييارلىدى، 1946 - يىل 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغان ۋاقتتا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىقىغا تەيىنلەنگەن ئوسمان خىزمەت ئورنىغا كەلمىدى. تىنچلىق بېتىمىنى بۇزۇش قەستىدە بولغان گومىنداڭ جاھىللىرى، بۇ ئادەمگە دىققەت قىلىشقا باشلىدى، بولۇپمۇ بۇ ئادەمنىڭ سىياسىي خاھىشىغا ئالاھىدە دىققەت قىلدى. ئۇلار ئوسمانىنى ھەر تەرەپتىن كۆزىتىپ ۋە دەكسەپ كۆرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ ئۇچ ۋىلايەتتىكى گۇماشتىسى قىلىپ بېكىتتى.

ئوسمان بۇرۇن ئالتاي ۋىلايىتىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، شېڭ شىسەينىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرغانىدى. ئۇنىڭ مەقسىتى شىنجاڭدا فېئودالىق ھۆكۈمرانلىقنىڭ ۋارىسى بولۇش ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن،

تۆپ ماھىيەت جەھەتتىن ئىنتىقاندا، ئۇ مەسئۇت قاتارلىق-
لار بىلەن ئوخشاش ئىدى. دېمەك، ئىدىيىۋى ھېسسىيات
نۇقتىسىدىن ئىنتىقاندىمۇ، سىياسىي مەيدان نۇقتىسىدىن
ئىنتىقاندىمۇ، ئۇ ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم باش-
چىلىقىدىكى ئىلغار كۆچلەر بىلەن قىلچىمۇ چىقىشالمايت-
تى. ئۇچ ۋىلايەتنىڭ رەھبەرلىك قاتلىمىدىكىلەر، سىياسىي
كۆز قاراشتا تۆپتىن ئوخشاش بولمىغان ئىككى ئىنتىمغا
بۆلۈنۈپ كەتكەندە، بولۇپمۇ خەلق قوزغىلىڭىنىڭ مېۋىسى
ئەكسىيەتچىل دىنىي يۇقىرى قاتلامنىڭ قولىغا چۈشۈپ
كەتكەن تارىخىي شارائىتتا، ئوسمان ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ
ۋالىيسى بولۇپ قالدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى سەۋەبنى چۈشە-
نىش بەك تەس ئەمەس ئىدى، شۇ ۋاقىتتا، شىنجاڭدىكى
گومىنداڭ دائىرىلىرى ئوسمان بىلەن ئۇچ ۋىلايەت ئىلغار
كۆچلىرى ئوتتۇرىسىدىكى سوركىلىشىلەرنى ئاللىقاچان سەز-
گەن بولسىمۇ، ئوسمانغا پۈتۈنلەي ئىشىنىش دەرىجىسىگە
بېرىپ يەتمىگەنىدى. 1947 - يىل 7- ئاينىڭ 1- كۈنى،
ئوسمان ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىلى سۆھبىتى بىلەن ئۇرۇمچىگە
كېلىپ ۋەزىپە ئۆتەشنى رەت قىلىۋىدى، ئۇلار ئوسمانىنىڭ
ئۆزلىرىنىڭ ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنى تاقابىل تۇرۇش ئۇچۇن
ئىشقا سالغىلى بولىدىغان قولچومىقى ئىكەنلىكىگە پۈتۈن-
لەي ئىشەنىدى. شۇنداق كېيىنكى كۈنلەردە، گومىنداڭ
جاھىللىرى ئوسمان بىلەن كۆپ جەھەتتىن ئالاقە باغلاپ.
ئاخىر ئۆزئارا تىل بىرىكتۇرۇۋالدى.

1946 - يىلى 12 - ئايدا، ئەخمەتجان قاسىمى ئول-
تۇرۇش قىلىش نامى بىلەن ئۆزىنىڭ ئۇرۇمچى نەنخۇا-

يۆەندىكى ۋاقىتلىق قورۇسىدا بىر قېتىم كىچىك يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىنغا ئابدۇكېرىم، ئىسھاقبەگ ۋە مەنقاتـ ناشتۇق. يىغىننى يوشۇرۇش ئۈچۈن. ھەممىز قەستەن ئايالىرىمىزنى ئېلىپ، ماشىنىدا ئولتۇرۇپ، چوڭ كوچا بىلەن ماڭدۇق، بىرمۇنچە پۇقراچە كىيىنىۋالغان گومىنـداڭ ۋاندارمىلىرىنىڭ ئالدىدىن ماشىنىمىزنى ھەيدەپ ئۆتۈپ، توپتوغرا ئەخمەتجان قاسىمنىڭ قورۇسىغا كىردۇق.

ئايىم بىلەن ئىككىمىزدىن بۇرۇن ئابدۇكېرىم ئايالى بىلەن بېرىپ بولغانىكەن، يولداش ئىسھاقبەگلا تېخى كەلمەپتىكەن، 20 مىنۇتتەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ئىسھاقبەگنىڭ ماشىنىسى ئەخمەتجان قاسىمنىڭ قورۇسى ئالدىغا كېلىپ توختىدى، ئۇ بىزنىڭ چىقىپ قارشى ئېلىـ شىمىزنى كۈتمەيلا، ئايالى بىلەن ھەربىيلەرگە خاس قەـ دەم تاشلاپ مېھمانخانىغا كىردى.

ئىسھاقبەگ مۇنۇنۇۋ ئۇلۇغچات ناھىيىسىدىكى بىر قىرغىز چارۋىچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، ئۇ تەمبەلـ گىروي كىشى ئىدى، گېنېرال لېيتىنانتلىق پاگونى تاقالـ غان ھەربىي كىيىمى ئۇنىڭغا باشقىچىلا يارىشاتتى. ئۇـ نىڭ ئىچكى دۇنياسى سىرتقى كۆرۈنۈشىگە قارىغاندا ئاـ دەمنى تېخىمۇ قايىل قىلاتتى. ئۇ ئاق كۆڭۈل، پەزىلەتـ لىك، خۇش خۇي ئادەم ئىدى. ئۇ، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانلىق مۇھىم ۋەزىپە ئۈستىدە بولغان بولسىمۇ، لېكىن مەيلى ئالدىنقى سەپتىكى ئاكوپـ لاردا بولسۇن، مەيلى ئارقا سەپتىكى لاگېرلاردا بولسۇن، قول ئاستىدىكىلەرگە، بولۇپمۇ جەڭچىلەرگە، خۇددى ئاتا

بالىسىغا مۇئامىله قىلغاندەك مۇئامىله قىلاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن، مىللىي ئارمىيىدىكى كەڭ جەڭچى، ئوفىتسېرلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى چىن قەلبىدىن ھۆرمەتلەيتتى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئىسھاق بەگنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتى ئۇنىڭ ھەربىيلىك سالاھىيىتىگە باغلىق ئەمەس، شۇنىڭدەك ئۇنىڭ خۇش خۇي، ھەردىلىگىمۇ باغلىق ئەمەس، ئاساسەن، ئۇنىڭ مىللىي ئارمىيىگە دانالىق بىلەن قوماندانلىق قىلىپ، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت ئۇچ ۋىلايەتتە گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا قارشى بىر قاتار مۇھىم پىيادە قىسىملارنى جەڭنى ئۈيۇشتۇرغانلىقىغا باغلىق. ئۇ يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىققا ۋە ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىدى، شۇنىڭدەك ئۇنىڭ ئىرادىسى پولاتتەك مۇستەھكەم ئىدى. بولۇپمۇ ئالاھىدە ئېغىزغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، ئۇ ئېلىخان تۆرىنىڭ پانئىسلامىزملىق ئىدىيىسىگە ھەرىكىتىگە تاقابىل تۇرۇشتا زور خىزمەت كۆرسەتتى.

ئىسھاقبەگ كەلگەندىن كېيىن، ئەخمەتجان قاسىمى دەرھال بىزنى مېھمانخانىنىڭ يېنىدىكى كىتابخانىسىغا تەكلىپ قىلدى. ئايالىمىزنى ئەخمەتجان قاسىمنىڭ رەپىقىسى يولداش ماھنۇر مېھمانخانا ئۆيىدە كۈتۈپ ئولتۇردى.

بۇ كىچىك يىغىنىنىڭ مۇزاكىرە قىلىنىدىغان تېمىسى بىرلا ئىدى، ئۇ بولسىمۇ، ئوسمانغا قوللىنىلىدىغان تەدبىرنى مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتىشتىن ئىبارەت. ھەممىمىز

ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، يولداش ئەخمەتجان قاسىمى جىددىيلىك بىلەن: «ھازىر ئوسمان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان ئەشەددىي كۈچ بولۇپ قالىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز كەسكىن تەدبىر قوللىنىشىمىز كېرەك. ھازىر، ئابدۇكېرىم ئوسمانىنىڭ يېقىندىن بۇيانقى سىياسىي يۈزلىنىشىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز» دېدى.

ئابدۇكېرىم ئۆز ئادىتى بويىچە قولىدىكى رەڭلىك قەلەمنى ئويناپ ئولتۇرۇپ، ئوسمانىنىڭ يېقىنقى بىرقانچە ئايدىن بۇيان گومىنداڭ جاھىللىرى بىلەن تىل بىرىكتۇرۇپ قىلغان ھەرىكەتلىرىنى تەپسىلىي تونۇشتۇردى.

ئۇ مۇنداق دېدى: «ئوسمان كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرىدىغان قارا نىيەت. گەرچە ئۇ ئىلگىرى شېڭ شىسەيگە قارشى تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن، ئۇنىڭ مەقسىتى بىزنىڭكىگە ئەسلا ئوخشاشمايدۇ. ئۇنىڭ ئاخىرقى مەقسىتى ــ ئۆزىنىڭ شىنجاڭغا ۋارىس ھۆكۈمران بولۇش چۈشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت. ئىلگىرى ئېلىخان تۆرە قاتارلىقلار ئۇنى يۆلەپ، ئالتاي ۋىلايىتىنى ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي بېرىۋەتتى، ئۇ ئالتاي ۋىلايىتىنى ئۆزىنىڭ كاپىتالىغا ئايلاندۇرۇۋېلىپ، ئېلىخان تۆرىنىڭ قانىتى ئاستىدا، ئالتاي ۋىلايىتىدە مۇدھىش فېئودالىلىق ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزۈپ، ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى بىلەن ئۇزەكتىكە سوقۇشتۇرۇپ يۈردى. بىز ئېلىخان تۆرىنى قوغلىۋېتىۋىدۇق، ئۇ تەبىئىي ھالدىلا، تاغدەك يۆلەنچۈكىدىن مەھرۇم بولغانلىقىنى ھېس قىلدى، ھەتتا ئەمدى نۆۋەتتىكى ئۆزىگە كېلىپ قالغانلىقىنى تۇيۇپ قالى-

دى ـ ده، باشقا بىر خەجايىن ئىزدەشنىڭ كويىغا چۈشـ
تى». ئابدۇكېرىم، بىر ئوتلام چاي ئىچىۋېتىپ، سۆزىنى
يەنە داۋاملاشتۇردى: «بىز ئىگىلىگەن ئـەھۋالغا قارـ
غاندا، بىز گومىنداڭ دائىرىلىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈـ
زۈش قارارىغا كەلگەن ۋاقىتتىن باشلاپلا، ئۇ خۇپىيانە
هالدا ئادەم ئەۋەتىش ئارقىلىق، گومىنداڭ دائىرىلىرى
بىلەن تىل بىرىكتۈرگەن. گومىنداڭ ئۇنىڭ مەقسىتىنى
دەماللىققا چۈشىنەلمىگەنلىكتىن، ئۇنىڭ ئۇستىگە تىنچـ
لىق سۆھبىتى باشلىنىش ئالدىدا تۇرغانلىقتىن، ئىشىمىز
ئاشكارىلىنىپ قالسا سۆھبەتكە تەسىر يېتىپ قالارمىكىن
دەپ ئەندىشە قىلغانلىقتىن، ئۇنىڭغا غۇۋا پوزىتسىيە
تۇتتى. تىنچلىق بېتىمى ئىمزالىنىپ، بىرلەشمە هۆكۈمەت
قۇرۇلغان چاغدا، ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە
ئالتاينىڭ ۋالىيسى بولغان بۇ ئىنسان، ئۇرۇمچىگە كېلىپ
ۋەزىپە ئۆتەشنى رەت قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ۋە
كىلى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلمايدىغانلىقىنى گومىنـ
داڭغا ئاشكارىلاپ بەردى. دېمەك، شۇبھىسىزكى، ئۇ گو
مىنداڭ جاھىللىرىنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەن، نەتىجـ
دە، گومىنداڭ جاھىللىرى ئۇنىڭ بىلەن هەدەپ تىل بىرىكـ
تۈرگەن.» ئابدۇكېرىم سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ يەنە مۇنـ
داق دېدى: «بىز ئېرىشكەن يېڭى خەۋەرلەرگە قارىغاندا،
ئوسمان گومىنداڭ جاھىللىرى بىلەن نەچچە قېتىم سودـ
لىشىپ، ئاخىر شۇنداق پۈتۈشكەنكى، ئوسمان ئالتاي ۋـ
لايىتىنى ئۇچ ۋىلايەت هۆكۈمىتىدىن ئايرىپ چىقىپ، گو
مىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ ئالتاي ۋىلايىتىگە كىرىپ ئورۇنـ

لىشىشنى قارشى ئالىدىغان؛ ئۇنىڭ بەدىلىگە گومىنداڭ
دىن مالىيە يارىدىمى ۋە قورال - ياراغ، ئوق - دورا،
ئەسلىھە ئالىدىغان بولغان، ئالاقە باغلاپ تۇرۇش ئۇ-
چۇن، گومىنداڭنىڭ ئىشپىيونلىرى ۋە رادىئو ئىستانسى-
لىرى ئالتايغا كىرگۈزۈلگەن.»

ئىلگىرى، بىز بەزى ئىچكى يىغىنلاردا ئۇسمانىنىڭ
بۇ جىنايى شۇملۇقلىرىدىن ئاز - تولا خەۋەر تېپىپمۇ
تۇرغانىدۇق، ئەمما ئىشىنىڭ بۇ دەرىجىگە بېرىپ يېتى-
شىنى تەسەۋۋۇر قىلمىغانىكەنمىز، شۇڭا بۇ قېتىم ئابدۇ-
كېرىمنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇشنى ئاڭلاپ بەك ھەيران
بولدۇق، شۇنداقلا، ئابدۇكېرىمنىڭ شۇنچە كۆپ ئاخباراتى-
نى ۋاقتىدا، توغرا ئىگىلىگەنلىكىدىن قالتىس خۇش بو-
لۇپ كەتتۇق، ئابدۇكېرىمنىڭ بۇنداق سەزگۈرلۈك بىلەن
كۆزىتىش ئىقتىدارىغا ۋە پۇختىلىق بىلەن ئىشلەش ئى-
تىلىغا ئالاھىدە ئاپىرىن ئوقۇدۇق. ئابدۇكېرىم مېنىڭ ھەم
ھەيران قالغانلىقىمنى، ھەم مەمنۇن بولغانلىقىمنى كۆ-
رۈپ، سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دېدى: «ئۇ-
ۋال ئىنتايىن جىددىي. مۇبادا ئۇسمانىنىڭ جىنايى شۇ-
لۇقلىرى ئەمەلگە ئېشىپ قالىدىغان بولسا، ئۇچ ۋىلايەت
ئىنقىلابىدا ناھايىتى ئوسال ئەھۋال يۈز بېرىدۇ - دە،
بىزنىڭ خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بىلەن ماسلىشىپ شى-
جاڭنى ئازاد قىلىش يولىدىكى قەدىمىمىز ئاستىلاپ كېتە-
دۇ، شۇنىڭ بىلەن تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز ئاقىۋەتلەر يۈز
بېرىدۇ. قانداق قىلىش كېرەك؟ مېنىڭچە، قورساقتىكى
ئۆسمىنى كېسىپ تاشلاش ئۈچۈن، دەرھال تۇتۇش قىلىپ،

ئوسمانني ئۇجۇقتۇرۇۋېتىشىمىز كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن، مىللىي ئارمىيە دەرھال جەڭگە ئاتلىنىش تەييارلىقىنى قىلىشى كېرەك. گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ ئالتايغا كىرىش مەسىلىسىگە كەلسەك، بىز پۈتكۈل ئۈچ ۋىلايەتنىڭ چېگرىلىرىدا قانداق مۇداپىئەلىنىش توغرىسىدا گومىنداڭ بىلەن كېڭىشىپ بىرلىككە كەلگۈچە، ئۇلار ئالتايغا قارام-لىق بىلەن ئەسكەر كىرگۈزەلمەسلىكى مۇمكىن، ئەمما بىز هوشيارلىقىمىزنى بوشاشتۇرۇپ قويىماق بولمايدۇ. بۇ جەھەتتە، گومىنداڭ جاھىللىرىنىڭ ئالتاي ۋىلايىتىگە قوشۇن - ياراغ، ئوق - دورا كىرگۈزۈشىدىن قاتتىق پەخەس بولۇشىمىز كېرەك.»

گېنېرال ئىسپاقبەگ ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزىگە ئۇلاپ مۇنداق دېدى: «ئوسمانىنىڭ مۇشۇ مەزگىلدىكى سىياسىي شۇملۇقلىرى توغرىسىدا ئابدۇكېرىم ناھايىتى تەپسىلىي سۆزلىدى. ئوسمانىنىڭ يېقىنقى مەزگىللەردە گومىنداڭ بىلەن يېزىشقان خەتلىرىدىن ئارمىيىمىزنىڭ ئاخبارات ئورۇنلىرىنىڭ قولىغا چۈشكەنلىرىنىڭ مەزمۇنىمۇ ئابدۇ-كېرىم بايان قىلغان ئەھۋالنىڭ تەھقىق راست ئىكەنلى-كىنى ئىسپاتلىدى. دەلىلگان ئىگىلىگەن ئەھۋالمۇ شۇنى ئىسپاتلىدى. دەلىلگان بىزنىڭ ئوسمانىنى يوقىتىش توغ-رىسىدا تېزرەك قارار چىقىرىشىمىزنى خېلى ۋاقىتلاردىن بۇيان كۈتۈپ تۇرماقتا. بىز دەرھال جىددىي تەدبىر قول-لىنىپ، ئوسماندىن ئىبارەت بۇ رەزىل كۈچنى قەتئىي يو-قىتىشىمىز كېرەك.»

سۆز نۆۋىتى ماڭا كەلگەندە، مەن بۇ ئۈچەيلەنىڭ

پىكرىنى قەتئىي قوللايدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. بۇ قېتىمقى يىغىندا، كېنېرال ئىسھاقبەگنىڭ دەرھال ئۇسمانىنى يوقىتىش جەڭ پىلانىنى تۈزۈپ چىقىشىنى قارار قىلدۇق ھەمدە ئۇسمان بىلەن جەڭ قىلىش ھەرىكىتىمىزنى قار ئېرىشتىن بۇرۇن تۈگىتىشنى ئورۇنلاشتۇردۇق. ۋاقتىنى بۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇشتىكى سەۋەب شۇكى، بۇ پەسىلنى قولدىن كەتكۈزۈپ قويساق، قار ئېرىپ يەر - زېمىن كۆكەرگەندىن كېيىن، بىپايان يايلاقتا ئوسمانلارنى قوغلاپ يوقىتىش بەك تەس بولاتتى.

يىغىندىن كېيىن، بىز ئەخمەتجان قاسىمنىڭ كىتابخانا ئۆيىدىن چىقتۇق، بۇ چاغدا سائەت ئوندىن ئېشىپتىكەن. ئورۇمچىنىڭ قىش پەسلىدە سائەت ئوندىن ئاشقاندا خېلىلا كەچ بولۇپ قالىدۇ. خانىملار داستىخان تۆپىسىدە ئىككى سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت ئولتۇرۇپتۇ. ئەنسىزلىك بولۇپ تۇرغان شۇ يىللاردا، ئۇلار مۇشۇنداق رېتىمسىز تۇرمۇشقا كۆنۈپمۇ قالغان.

شۇ كۈنى كېچىدىكى «ئولتۇرۇش» سائەت نۆلدە تۈگىدى. ئابدۇكېرىمنىڭ ماشىنىسى، كېنېرال ئىسھاقبەگنىڭ ماشىنىسى، مېنىڭ ماشىنام ئارقا - ئارقىدىن نەغمە ئېيۇەن دەرۋازىسىدىن چىققاندا، ماشىنىنىڭ دېرىزىسىدىن گاز-زىرچى، ياماقچى بولۇۋالغان كومىتاڭ ئىشپىيونلىرىنىڭ 30 گرادۇستىن تۆۋەن سوغۇقتا دۈگدىيىشىپ ئۇياققا - بۇياققا مېڭىپ يۈرۈپ، پايلاقچىلىق قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردۇق.

1947 - يىلى 1 - ئايدا، مىللىي ئارمىيە تېز ۋا-

قىت ئىچىدىلا ئوسمان باندىتنى تارمار قىلدى، ئوسمان ئالاقزاده بولۇپ، كۆچۈك، موري ئەتراپلىرىدا قىچقىپ يۈردى، گومىنداڭ جاھىللىرىنىڭ ئوسمان بىلەن تىل بىر-ىكتۈرۈشمۇ مەخپىيەتلىكتىن ئاشكارىلىنىشقا باشلىدى، شۇنداق قىلىپ ئوسمانىنى قوللاش بىلەن ئوسمانغا قارشى تۇرۇش ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى بىلەن گومىنداڭ جاھىل-لىرى ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشنىڭ پىلتىسى بولدى. ئۇچ ۋىلايەت تەرەپ، مىللىي ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن باش قو-ماندانى گېنېرال مايور دەلىلقان سۇگۇربايوۋنى ئالتاي ۋىلايىتىگە ۋالىي قىلىپ تەيىنلىدى. ئۇ ئالتايغا بارغان-دىن كېيىن، قالدۇق دۇشمەن ئۇنسۇرلارنى تېزدىن يوقى-تىپ، بۇ ۋىلايەتنىڭ ۋەزىيىتىنى ئۇنۇملۇك ھالداتىزگىن-لىندى. گومىنداڭ جاھىللىرىنىڭ تىنچلىق بېتىمىگە بۇز-غۇنچىلىق قىلىش ئۈچۈن قىلغان بىرىنچى قېتىملىق ئۇ-رۇنۇشىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك تارمار قىلدى.

گېنېرال دەلىلقان سۇگۇربايوۋ ئالتاي ناھىيىسى-دىكى بىر قازاق ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ بۇرچىن ناھىيىسىدە تۇنجى قېتىم گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆ-كۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇش بايرىقىنى كۆتۈرۈپ چىققان-دى، ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي، ئۇ رەھبەرلىك قىلغان پار-تىزانلار ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ يايلاقلىرىدا جەۋلان قىلىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ساداسىنى يانگراتقان.

تىغمۇ تىغ كۆرەش

1947 - يىل 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى، گومىنداڭ نىڭ بىر قىسىم ئوفىتسېر، ئەسكەرلىرى گومىنداڭ جاھىلىرىنىڭ پىلانلىشى ئارقىسىدا، پۇقراچە كىيىنۋېلىپ، ھەقسىز ئەھۋالنى بىلمەيدىغان بىر قىسىم كىشىلەرنى يىغىپ «مەركىزىي ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىمىز!» «ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئالاھىدە بولۇۋېلىشىغا قارشى تۇرىمىز!» «يوقالسۇن ئەخمەتجان!» «يوقالسۇن ئابباسوۋ!» «ئۇچ ۋىلايەتلىكلەر قايتىپ كەتسۇن!» دېگەنگە ئوخشاش شوئارلارنى توۋلاپ، ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت تەرەپكە ماڭدى، لۇكچەكلەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئالدىغا كېلىپ «ھۆكۈمەتكە كىرىمىز!» «ئەخمەتجان بىلەن كۆرۈشىمىز!» «ئەخمەتجان كەتسۇن!» ... دەپ ئاۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى. بىردەمدىلا پاتىپاراقچىلىق بولۇپ كەتتى. جېنىدىن تويغان بىر قىسىم لۇكچەكلەر گومىنداڭ جاھىلىرىنىڭ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ كۈشكۈرتۈشى بىلەن تۇيۇقسىز ئوق چىقاردى، توپ ئاۋىسىغا گىرانات تاشلىدى، نەتىجىدە بىرمۇنچە ئادەم ئۆلدى، بىرمۇنچە ئادەم يارىدار بولدى. ئۇلار تېخى بۇ ۋەقەنى ئۇچ ۋىلايەت تەرەپكە دوكلات قىلىپ، تېخىمۇ چوڭ ۋەقە تۇغدۇرۇشقا ئۇرۇندى. ئەھۋالنى بىلمەيدىغان بىرمۇنچە كىشىلەر بۇنى ئۇچ ۋىلايەت تەرەپ تۇغدۇردى دەپ خاتا چۈشىنىپ قالغانىدى. لۇكچەكلەر

«ئەخمەتجاننى ئۆلتۈرىمىز!» «ئاباباسۇنى تىرىك تۇتىمىز!» دەپ جېنىنىڭ بارىچە چۇقان كۆتۈرۈپ، قاتمۇ قات ئىشكىلەرنى بۇزۇپ ئېچىپ، ئاخىردا بۇ ۋەقەنى تەشكىللىگەن گومىنداڭ جاھىل ئۇنسۇرلىرىنى ھەم ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم، مەن ۋە رېھىمجانلارنى ئىچكى - تاشقى بىر ئىشخانىغا قامىۋېلىپ «ئەخمەتجان چىقسۇن!» «ئاباباسۇ چىقسۇن!» دەپ چۇقان سېلىشتى. مۇشۇنداق جىددىي پەيتتە ئابدۇكېرىم دېرىزىنىڭ قىرغىقىدا موخۇر-كىسىنى چېكىپ بەخىرامان ئولتۇردى، ئەخمەتجان قاسىمى بىرلىسا ئورۇندۇققا يۆلىنىپ كۆزىنى يۇمۇپ ئارام ئېلىپ ئولتۇردى، ۋەقەنى پىلانلىغان ھېلىقى ئەپەندىلەر بولسا نېمە قىلارىنى بىلمەي، بۇلۇڭغا تىقىلىشىپ ئولتۇردى.

بىر ۋاقىتتا، لۇكچەكلەر قولىغا تۆمۈر - تەرىسەك، تاش - توقماقلار ئېلىپ، بىز ئولتۇرغان ئىشخانىنىڭ ئۈشۈك - دېرىزىلىرىنى چېقىشقا باشلىدى. ئابدۇكېرىم دېرىزىدە ئولتۇرۇپ ھېچ ئىش بولمىغاندەك قولىدىكى تاماكىنى پاراڭلىشىنى ئويناتتىپ، مۇھاپىزەتچىلەرگە: «ئەگەر بۇ لۇكچەكلەر باستۇرۇپ كىرىپ، ئەخمەتجان ئاكىغا قول تەگكۈزىدىغانلا بولسا، بىز ئۇلارنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋېتىپ، قالغان بىر پاي ئوقنى ئۆزىمىزگە ئىشلىتەيلى» دەپ، بۇلۇڭدىكىلەرنى كۆرسىتىپ قويدى. كېيىن ئەخمەتجان بۇلۇڭدىكىلەرگە: «بىز قۇربان بولۇشتىن قورقمايمىز، بۇ-گۈن بۇ ئىشخانىدا بىر تامچە قان تۆكۈلىدىغان بولسا، ئەتە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقى قوزغىلىپ، سىلەرنى قويماي يوقىتىدۇ. سىلەر ئەبەدىلئەبەد نامى ئۆچمەس جىنايەتكار بولىسىلەر» دېدى.

ئۇلار: «بىز ھەرگىز ئۇنداق خىيالدا بولمىدۇق، خاپا بولمايلا» دېيىشتى.

ئابدۇكېرىم: «ئەگەر سىلەر راستتىنلا شۇنداق نىيەتتە بولمىغان بولساڭلار، پۇقراچە كىيىنىپ تالادا تۇرغان بۇ ناماينىشچىلارغا (ئارقىغا بۇرۇل!) (ئالغا باس!) دەپ بۇيرۇق چۈشۈرسەڭلار، قالايمىقانچىلىق دەرھاللا بېسىلىدۇ. ئىشەنمىسەڭلار ئۆزۈڭلارسىناپ بېقىڭلار» دېدى.

ئۇلار ئۆزلىرى پىلانلاپ قوزغىغان بۇ ۋەقەنى، دېگەندەكلا ئۆزلىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ يىغىشتۇردى. گومىنداڭ جاھىللىرى ئۆز قولى بىلەن پەيدا قىلغان «25 ـ فېۋرال» ۋەقەسى دېگەن ئەنە شۇ.

«25 ـ فېۋرال» ۋەقەسىدە، ئەخمەتجان بىلەن ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ قالتىس زېرەكلىكىنى ۋە باتۇرلۇقىنى كۆرسەتتى. ئۇلار بۇ ئويۇننىڭ گومىنداڭ جاھىللىرىنىڭ پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ رېژىسسورلۇق قىلىشى بىلەن ئۇيىغا لغانلىقىنى بىر كۆرۈپلا تولۇق بىلىۋالغانىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ ئۇلارنىڭ ۋەقەنىڭ تەرەققىياتى توغرىسىدىكى ھۆكۈمىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. ئارىدىن 30 يىل ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندە، ئەينى ۋاقىتتىكى شۇ ئەھۋالنى ئەسلىسەم، ھەقىقەتەن شۇركىنىمەن.

شۇنى ئېتىراپ قىلىش كېرەككى، شۇ ۋاقىتتا، بىز ئىنتايىن مۇرەككەپ شارائىتقا دۇچ كەلگەنىدۇق، بىر تەرەپتە، گومىنداڭ جاھىللىرى تىنچلىق بېتىمىگە قەستەن بۇزغۇنچىلىق قىلىۋاتاتتى؛ يەنە بىر تەرەپتە، بىر قىسىم كىشىلەر تىنچلىق بېتىمىگە ئاڭسىز ھالدا بۇزغۇنچىلىق

قىلىۋاتاتتى، بۇ كىشىلەر گەرچە ئۇچ ۋىلايەت تەرىپىگە مەنسۇپ بولمىسىمۇ، شۇنداقلا زادىلا ئۇچ ۋىلايەت تەرەپ- تىن ئەۋەتىلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ھېسىيات جەھەتتە ھەقىقەتەنمۇ بىزگە ماھىل ئىدى، ئادەمنى ئەپسۇسلاندۇ- رىدىغىنى شۇكى، ئۇلار ۋەزىيەتنى توغرا تونۇيالمايتتى. ئابدۇكېرىم ئۇلارنىڭ مەسلىسىنى بىرتەرەپ قىلغاندا، ھېسىيات بىلەن ئىش قىلىشتىن قەتئىي ساقلاندى. بۇ- نىڭغا بىز بەكمۇ قايىل بولدۇق. 1946 - يىلنىڭ ئاخىر- لىرىدا، نەمەتجان دەيدىغان بىر تەنتەك ئۇيغۇرچىدىن تۇرپانغا بېرىپ «مېنى ئەخمەتجان ئەپەندى تۇر- پاندىكى قوزغىلاڭغا رەھبەرلىك قىلىشقا ئەۋەتتى» دېگەن گەپلەرنى تارقىتىپتۇ. بۇ ۋاقىتتا، تۇرپاندا دېموكراتىيە ئاساسىدا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى سايلىنىپ، ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىلى ئابدۇراخمان مۇھتى ھاكىملىققا، باھاۋۇ- دۇن يۈسۈپ ساقچى باشلىقلىققا بېكىتىلىپ بولغان بۇ- لۇپ، ۋەزىيەت بىز ئۇچۇن بەكمۇ پايدىلىق ئىدى. مۇشۇنى- داق پەيتتە، بۇ يېگىتنىڭ تاسادىپىي پەيدا بولۇشى، گۈ- مىدانىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىملىرىنىڭ قاتتىق دىققىتىنى قوزغىغان. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇ بارغانلا يەردە ئەخمەتجان قاسىمنىڭ نامىنى سېتىپ ئالدامچىلىق قىلىپ، ئەھۋالنى بىلمەيدىغان كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇپ يۈرگەن. تۇرپان ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ئابـ دۇراخمان مۇھتى، ئۇنىڭ سالاھىيىتىنى تۇرۇمچى بىلەن ئالاقىلىشىپ ئۇقۇپ باقاي دەپ، ئابدۇكېرىمنىڭ تۇرۇم- چىدىكى ئۆيىگە تېلېفون بەردى. ئابدۇكېرىم ئەھۋالنى

ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئابدۇراخمان مۇھتىغا بۇ ئادەمنى دەرھال تـۇتۇپ، ئۇرۇمچىگە يالاپ ئەكىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. شۇ ۋاقىتتا، بەزى كىشىلەر بۇنداق قىلىش چەكتىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىك بولۇپ قالدى دەپ، ئابدۇكېرىمنى ئەيىبلىدى. ئابدۇكېرىم: «بىز ئىنقىلابچىلار ئوچۇق ـ ئاشكارا ئىش قىلىشىمىز كېرەك، بېتىمگە ئىمزا قويغانسكەنمىز، ئۇنىڭغا رىئايە قىلىشىمىز كېرەك، ئۇنىك ئۈستىگە، بۇ نەتىجىلەر ئاسان قولغا كەلمىدى، مىڭلىغان ـ ئونمىڭلىغان قېرىنداشلارنىك ئىسسىق قېنى بەدىلىگە كەلگەن تىنچلىق بېتىمنى گومىنداڭ جاھىللىرىنىك بۇزۇۋېتىشىگە قەتئىي يول قويمايمىز، شۇنداقلا، بىر قىسىم قاراملارنىك بۇزۇشىغىمۇ قەتئىي يول قويمايمىز» دېدى.

كېيىن، ئابدۇكېرىم بۇ مەسىلىنىك بىر تەرەپ قىلىنىش ئەھۋالىنى ئەخمەتجان قاسىمغا دوكلات قىلدى، ئەخمەتجان قاسىمى شۇنداق بىر تەرەپ قىلىشنى پۈتۈنلەي مۇۋاپىق كۆردى.

تىنغىمۇ تىنچ كۆرەش قىلىشقا تـوغرا كەلگەنده، ئابـدۇكېرىم قىلچىمۇ مۇرەسسە قىلمىدى.

1946 ـ يىلى 10 ـ ئايدا، قۇمۇلدا ئۇنانباي ۋە دۆلەتخانلارنىك قوراللىق پارتىزانلىرىنىك ھەربىكتى كۈنـدىن ـ كۈنگە ئۇلغايدى. ئۇلار ئىچكىرىدىن شىنجاڭغا تـوشۇلۇۋاتقان قورال ـ يارىغلارنى تارتىۋېلىپ پارتلىتىپ، گـومىنداڭنىك شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قىسىملىرىغا ئارام بەرمىدى.

جاڭ جۇجۇڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى لیۇ مېڭچۇننى قۇمۇل مەسلىسى توغرىسىدا بىز بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشكە ئەۋەتىپتۇ. بىز لیۇ مېڭچۇن بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشكە ئابدۇكېرىمنى چىقىرىپ قويدۇق. دەسلەپتە، لیۇ مېڭچۇن: بىرىنچىدىن، پارتىزانلىق ھەرىكىتىنى توختاتىسۇن؛ ئىككىنچىدىن، خاتالىقىنى تونۇپ تووا قىلسۇن؛ ئۈچىنچىدىن، قوراللىرىنى تاپشۇرسۇن؛ تۆتىنچىدىن، پارتىزان ئەترىتىنى تارقىتىۋەتسۇن دېگەن تۆت شەرتنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. ئابدۇكېرىم مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

«بىرىنچى، تىنچلىق بېتىمىنىڭ روھىغا ئاساسەن، بىز ئۇلارغا خىزمەت ئىشلەپ، پارتىزانلىق ھەرىكىتىنى توختىتىشنى خالايمىز؛ ئىككىنچى، ئۇلارنى خاتالىقىنى تونۇپ باش ئېگىشكە دەۋەت قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس، چۈنكى ئۇلاردا خاتالىق يوق. ئۇلارنى قوراللىق قارشى تۇرۇشقا مەجبۇر قىلغان گومىنداڭ دائىرىلىرى ئۆزلىرىنىڭ خاتالىقىنى تەكشۈرۈشى كېرەك؛ ئۈچىنچى، قورال مەسلىسىگە كەلسەك، ئۇلارنىڭ قورال تاپشۇرۇشىنى تەلەپ قىلغان بىلەن، مېنىڭچە ئۇلار بۇ تەلەپنى قوبۇل قىلمايدۇ. قورالنى ئۆزلىرىلا ساقلايدۇ، بۇ مەسلىنى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئويلىشىپ قارار قىلار.»

بىرىنچى قېتىملىق سۆھبەت ئاشۇنداق چوڭ ئىختىلاپلار تۈپەيلىدىن توختاپ قالدى. ئىككى ھەپتىدىن كېيىن، پارتىزانلارنىڭ ھەرىكىتى ئەۋج ئېلىپ كەتتى. لیۇ مېڭچۇن يەنە سۆھبەت ئۆتكۈزسەك دەپ، ئىلاجسىز،

ئابدۇكېرىمنىڭ قېشىغا يەنە كەلدى. ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى مەۋقەسىدە چىڭ تۇردى، ئەسلا يول قويمىدى. كۆپ قېتىملىق سۆھبەتتە تىغمۇ تىغ كۆرەش قىلىش ئارقىلىق، ئاخىردا: بىرىنچى، قۇمۇل پارتىزانلىرى پارتىزانلىق ھەرىكىتىنى توختىتىدۇ؛ ئىككىنچى، قورالنى ئۆزلىرىنىڭ ئۆزلىرى ساقلايدۇ؛ ئۈچىنچى، پارتىزانلارنىڭ مەسئۇللىرى قۇمۇلدا مۇۋاپىق خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ؛ تۆتىنچى، يۇقىرىقى ئۈچ ئىش پارتىزانلارنىڭ ماقۇللۇقى ئېلىنغاندىن كېيىن ئاندىن ئىجرا قىلىنىدۇ، دېگەن دەسلەپكى كېلىشىم ھاسىل قىلىندى.

لېۋى مېڭچۈن گومىنداڭنىڭ تالانتلىق سىياسەتچىسى بولۇپ، ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا بىز بىلەن ئۇچراشقانىدا كۆرەڭلەپ، بىزنى نەزەرگە ئالمايتتى. شۇ قېتىمقى سۆھبەتتىن كېيىن، ئۇ ئۆز ئادەملىرى ئىچىدە ناھايىتى بىچارە قىياپەت بىلەن: «بۇلار بىز ئويلىغاندەك بوش چىقمىدى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئابدۇكېرىمنىڭ يېشى ھەممىسىنىڭكىدىن كىچىك بولسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ جىگىرى بار ئىكەن. بىز ئۇلارنى بوش چاغلىماسلىقىمىز كېرەك» دەپتۇمىش.

كېلىشىم بويىچە، ئابدۇكېرىم قۇمۇلغا بېرىپ، قۇمۇل پارتىزانلىرىنىڭ باشلىقى ئۇنانباي ۋە دۆلەتخانلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئۇلارنىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىپ، مەھمە ئىشنى كېلىشىم بويىچە بىر تەرەپ قىلدى.

مەسئۇتقا تاقابىل تۇرۇش

گومىندانڭ دائىرىلىرى ئۆزى ئىسمزا قويغان بەتمنى يىرتىپ تاشلاشنى قارار قىلغانسكەن، ئۇلارنىڭ ئوسمانلىنىڭ مەغلۇبىيىتىدىن ساۋاق ئېلىشنى ئۈمىد قىلىش مۇمكىن ئەمەس. 1947 - يىلى 5 - ئايدا، گومىنداڭنىڭ نەنجىڭ ھۆكۈمىتى مەسئۇتنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى قىلىپ تەيىنلەش بۇيرۇقىنى ئېلان قىلدى، بۇ ئۇلارنىڭ تىنچلىق بېتىمىگە مەقسەتلىك بۇزغۇنچىلىق قىلىش يولىدىكى ئىككىنچى قېتىملىق ئۇرۇنۇشى ئىدى، چۈنكى ئۇلار ئۆچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ پائالىيەتچىلىرى مەسئۇتقا تۇتقان ھەقانىي مەيدانىنى ئاللىقاچان ئېنىق بىلەتتى.

بۇيرۇق ئېلان قىلىنىش بىلەنلا، جەمئىيەتتە غۇلغۇلا قاينىاپ كەتتى، ئىلغار كۆچلەر گومىنداڭ جاھىللىرىنىڭ مەقسەتلىك ھالدا تىنچلىق بېتىمىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش سۇيىقەستىنى قەتئىي ئەيىبلىدى، ئەكسىيەتچى كۆچلەر، بولۇپمۇ مەسئۇت، مەمتىمىن، ئەيسا قاتارلىق پائالىيەتچىلىرى بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ ھىمايىچىلىرى بىر مەزگىل خۇشاللىقى ئىچىگە پاتماي تەنتەنە قىلىشىپ، بەكمۇ غالجىرلىشىپ كەتكەنىدى، كۆپچىلىك ئاممانى بولسا، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالغانىدى، پىتنە - ئىغۋالار تەرەپ - تەرەپتىن تارقالغان، كىشىلەر دەككە - دۈككىدە بولۇپ، خاتىرجەمسىزلەنگەنىدى.

بىر كۈنى چۈشتە، ئابدۇكېرىم ئالدىراش ئۆيۈمگە كېلىپ، نەنجىك ھۆكۈمىتىنىڭ مەسئۇتنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىكىگە تەينىلىگەن بۇيرۇقى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، جەمئىيەتتىكى ھەر ساھەدىكىلەر ئىچىدە بولغان ئىنكاسلارنى ماڭا سۆزلەپ بەردى ھەمدە خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يېڭىنى چاقىرىپ، ۋەزىيەتنى مۇزاكىرە قىلىپ، قارشى تەدبىر بېكىتىش لازىملىقىنى ئېيتتى. مەن قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم ھەم بۇ ئىشنى كېچىكتۈرۈشكە بولمايدىغانلىقىنى، قانچە تېز بولسا، شۇنچە ياخشى بولىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. شۇ كۈنى كەچتىلا، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يىغىنىنى چاقىرىشنى قارار قىلدۇق. شۇنداقلا، ۋاقىت قىس بولغانلىقى ئۈچۈن، مەركىزىي كومىتېتنىڭ سىرتتىكى ئەزالىرىغا ئۇقتۇرۇش قىلمايدىغانلىقىمىزنى قارار قىلدۇق.

شۇ كۈنى كەچ سائەت يەتتىدە، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ نۆۋەتتىن تاشقىرى جىددىي يىغىنى ئابدۇكېرىمنىڭ قورۇسىدىكى مېھمانخانىدا ئېچىلدى.

ئابدۇكېرىم يىغىن ئېچىلغانلىقىنى ئېلان قىلىغاندا: «شۇنى ئېيتىش كېرەككى، بۇ بىزنىڭ بىرىنچى قېتىم مۇشۇنداق ئالدىراپ ئاچقان مەجلىسىمىز بولدى، مۇشۇ ئەھۋالنىڭ ئۆزى ۋەزىيەتنىڭ نەقەدەر جىددىي ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۈگۈنكى يىغىنىمىزدا بىرلا مەسىلە مۇزاكىرە قىلىنىدۇ، ئۇ بولسىمۇ

ۆەزىيەت ۆە بىزنىڭ قوللىنىدىغان تەدبىر نىمىزدىن ئىبارەت» دەپ ئىزاھات بەردى. يىغىنغا قاتناشقان ئەزالارغا ئەھۋالنى ئالدىنئالا ئۇقتۇرۇشقا ئۇلگۈرەلمىگەن بولسا قىمۇ، لېكىن ئەزالارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى ئۇشتۇمتۇت يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشتىن ئاز - تولا خەۋەر تاپقانىدى. ئۆز ئىشى بىلەن بولۇپ كېتىپ، بۇ ئەھۋالدىن زادىلا خەۋەر تاپالمايۋاتقان يولداشلارمۇ يىغىنىڭ كەيپىياتىدىن، بولۇپمۇ ئابدۇكېرىمنىڭ يىغىندا قارىلىدىغان مەسىلە توغرىسىدىكى قىسقىچە چۈشەندۈرۈشىدىن ۆەزىيەتنىڭ نەقەدەر ئېغىر ئىكەنلىكىنى سەزگەنىدى.

ئابدۇكېرىم سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دېدى: «بۇنىڭدىن بىرقانچە ئاي ئىلگىرى، گومىنداڭ جاھىللىرى يېڭى توقۇنۇش پەيدا قىلىش ئۈچۈن، ئوسماندىن پايدىلىنىپ تىنچلىق بېتىمىگە بۇزغۇنچىلىق قىلغانىدى. بىراق ئۇلارنىڭ سۈيىقەستى بۇ يىل 1 - ئايدا تەلتۆكۈس تارمار قىلىنىدى. ئۇلار بۇ يىل 2 - ئايدا يەنە (25 - فېۋرال قانلىق ۆەقەسى)نى تۇغدۇرۇپ، بۇنىڭدىمۇ ئۆزۈل - كېسىل مەغلۇپ بولدى. ئەمدىلىكتە يەنە مەسئۇتنى يۆلەپ چىقىرىش ئارقىلىق، ئۆزلىرىنىڭ مەقسىتىگە يەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ. ھازىر ھەممە ئىش ئايان بولدىكى، گومىنداڭ جاھىللىرى چۈشكۈنلىشىپ، پانتۇركىزمچى، بۆلگۈنچىلەر بىلەن بىرلىشىش دەرىجىسىگە يېتىپ بارىدى. ئەگەر ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرىغا يول قويىدىغان بولساق، بىزمۇ مەسئۇت قاتارلىقلار بىلەن بىللە

بۇلغىنىپ كېتىمىز. بۇنداق قىلىشقا پارتىيىمىزنىڭ مەيـ
دانى قەتئىي يول قويمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن شۇنـ
داق تەكلىپ بېرىمەنكى، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ
بارلىق ئەزالىرى مەسئۇت قاتارلىقلارغا قەتئىي قارشى
تۇرۇش پوزىتسىيىسىنى قوللىنىشى كېرەك. زۆرۈر بولغانـ
دا، تىنچلىق بېتىمىدىن ۋاز كەچمەكچۇ كېچىمىزكى، پار-
تىيىمىزنىڭ سىياسىي مەيدانىدا چىڭ تۇرۇپ، پانتۇر-
كىزمچىلار بىلەن ھەرگىز بىرلەشمەيمىز.»

شۇ كۈندىكى يىغىندا مەن باشتىن - ئاخىرغىچە
ئابدۇكېرىمنىڭ يېنىدا ئولتۇردۇم، ئابدۇكېرىمنىڭ بۇگۈنـ
كىدەك غەزەپلەنگەنلىكىنى بۇرۇن كۆرمىگەنىدىم، ئۇ بۇ
قېتىم سۆز قىلغاندا، تومۇرلىرى كۆپۈپ كەتتى، كۆچلۈك
قوللىرى پات - پات كۆتۈرۈلۈپ تۇردى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھا-
ياجانلىق كەيپىياتىنى بېسىش ئۈچۈن قانچە تىرىشىپ
باقسىمۇ، ئاۋازىنى پەسەيتىپ باقسىمۇ، لېكىن ئاۋازى
تۇرۇپ - تۇرۇپلا يەنە كۆچىيىپ كېتەتتى. مەن ھەتتا:
بىرەر قىزىقتۇرىدىغان نەرسە بولسا ئىدى، ئۇنىڭ غەزـ
پى بىردىنلا مۇھەببەت كۆچىگە ئايلانغان بولاتتى، دەپ
ئويلىدىم.

ئۇ كۈنىدىكى يىغىنىڭ كەيپىياتى ھەم سۆرلۈك،
ھەم جىددىي بولدى. سۆز قىلغان يولداشلار گومىنداڭ
جاھىللىرىنىڭ مەسئۇت قاتارلىق پانتۇركىزمچىلار بىلەن
بىرلىشىپ قىلغان جىنايى ھەرىكەتلىرىنى قەتئىي ئەيىب-
لىدى، ئابدۇكېرىمنىڭ تەكلىپىگە بىردەك قوشۇلدى، مەس-
ئۇت قاتارلىقلار بىلەن ھەرگىز بىرلەشمەيدىغانلىقىنى
بىلدۈرۈشتى.

يىغىن تۈن يېرىمدا تۇيۇقسىز، ئابدۇكېرىم ئۆيى يىراقراق يولداشلارنى ماشىنىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ ماڭغۇزۇۋەتتى. مېھمانخانىدا ئابدۇكېرىم بىلەن ئىككىسىلا قالدۇق. يىغىندىكى ئەھۋاللارنى ئەسلەپ چىن قەلبىمدىن قايىل بولۇش هېسسىياتىم ئۇرغۇپ چىقتى. مەن ئابدۇكېرىمنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ، چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن: «ئۇكام، ياق، يولداش، سىز هامان تولۇپ تاشقان ئىشەنچىده بولۇپ كەلدىڭىز» دېدىم.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەنده ئابدۇكېرىم بىلەن ئىككىنچى ئەخمەتجان قاسىمنىڭ قورۇسىغا باردۇق، ئەخمەتجان قاسىمى بىزنى كۆرۈپ خۇش بولۇپ: «ئەجەب ئوبدان كېلىپ قالدىڭلار، سىلەرنى چاقىرىپ كېلىپ هازىرقى ۋەزىيەتكە بولغان قاراشلىرىڭلارنى ئاڭلىماقچىدىم» دېدى. ئابدۇكېرىم: «ئويلىمىز بىر يەردىن چىقتى. مەسلىھەتلىشىپ قويغاندەكلا كېلىپ قاپتىمىز» دېدى. ئەخمەتجان قاسىمى ئابدۇكېرىمدىن: «سىزنىڭچە مەسئۇتلار يەنە قانداق شۇملۇقلارنى قىلار؟» دەپ سورىدى. ئابدۇكېرىم: «ئۇلارنىڭ هازىرقى پەيلىگە قارىغاندا، ئەگەر دوزاخ ئوتى ئاغزىنى كۆيدۈرۈشتىن قورقمايدىغان بولسا، ئۇلار بەلكى دوزاخنىمۇ يېۋېتىدىغاندەك تۇرىدۇ. بىز مەسئۇت قاتارلىق مىللىي مۇناپىقلار بىلەن ئەسلا هەمكارلاشمايدىغانلىقىمىزنى ئېنىق ئىپادىلىشىمىز كېرەك» دېدى. شۇنىڭدىن كېيىنلا، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئاخشامقى يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزىنىڭ روهىنى يەنە بىرتەكرارلىدى.

ئەخمەتجان قاسىمى ھېنىڭ قارىشىنى سورىدى.
مەن: «مەسئۇتلارنىڭ بۇگۈنكى كۈندە مۇنچۇالا كۆرەڭ
لەپ كېتىشى چۈشىنىشلىك. چۈنكى پائتۇركىز مچىلار 30 -
يىللاردىن بېرى شىنجاڭدا كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇپ يۈر-
گەن بولسىمۇ، ھېچقاچان بۇگۈنكىدەك كۆرەڭلەپ كېتەل-
مىگەن. بۇگۈنكى كۈندە، بۇ ئەكسىيەتچىل ئىدىيىۋى
ئېقىمنىڭ ئەڭ ئەشەددىي ۋەكىلى، جاھانگىرلارنىڭ يا-
لاقچىسى گومىنداڭ نەنجىڭ، ھۆكۈمىتىنىڭ يۆلىشى بىلەن،
بىراقلا پۈتۈن مەملىكەت زېمىنىنىڭ ئالتىدىن بىر قىسمىنى
ئىگىلەيدىغان زېمىندا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگۈچى بولۇۋالـ
دى. بۇنىڭدىن، گومىنداڭ جاھىللىرىنىڭ چۈشكۈنلىشىپ،
شىنجاڭ تارىخىدىكى ئەڭ ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلاردىنمۇ
ئېشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگىلى بولىدۇ» دېدىم.
ئەخمەتجان قاسىمى بىزنىڭ پىكرىمىزنى ئاڭلاپ
بولغاندىن كېيىن: «ھازىر، بىزمەسئۇت قاتارلىق پائتۇر-
كىزمچىلار بىلەن ھەرگىز بىرلەشمەيدىغانلىقىمىزنى ھەر-
قانداق ۋاقىتتىكىدەك قارىغاندا تېخىمۇ ئوچۇق جاكار-
لايدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋا-
قىتتا، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە، بولۇپمۇ كەڭ
ئۇيغۇر خەلقىگە، بىزنىڭ قېرىنداشلىرىمىزغا مەسئۇت
قاتارلىقلارنىڭ رەزىل ئەپت - بەشىرىسىنى پاش قىلىپ
بېرىشىمىز كېرەك. پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقـ
مۇ بىزنىڭ مۇشۇنداق قىلىشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ دەپ
ئويلايمەن» دېدى.
ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى مەسئۇتلارىنى ھەمكار-

لىشىنى ئاشكارا رەت قىلدى ھەمدە ئۆلكىلىك كېڭەشكە قەتئىي تاقابىل تۇردى، شۇنىڭ بىلەن مەسئۇتنىڭ ئۆزىنى پەردازلاپ، ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش قەسەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ، بىر ۋاقىتلاردا ئارىسالدى بولۇپ يۈرگەن ئادەملەرمۇ ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ مەيدانىنى قوللايدىغانلىقىنى ئاشكارا بىلدۈرۈشتى.

تۇرپان، پىچان، توقسۇن خەلقىنىڭ قوزغىلىڭىنى قوللاش

1947 - يىلى 6 - ئايدا، تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىدىكى تۇرپان، پىچان، توقسۇندىن ئىبارەت ئۇچ ناھىيىدە خەلق قوزغىلىڭى پارتلىدى.

ۋەقەنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەبى مۇنداق: تىنچ

لىق بېتىمگە ئاساسەن، بىرلەشمە ھۆكۈمەت شېكى شىسەي دەۋرىدە مۇسادىرە قىلىنغان «خائىنلار مۈلكى» نى ئېنىق لاپ، ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىشكە مەسئۇل بولغانلىدى. شۇ بويىچە، تۈرپان، پىچان، توقسۇن ناھىيىلىرىنىڭ ھەممىسىدە بىر تۈركۈم «خائىنلار مۈلكى» نى ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىشكە توغرا كەلدى. بىراق، شۇ ۋاقىتلاردا ھاۋا ئىسسىق بولۇپ، تۈرپان، پىچان، توقسۇن ناھىيىلىرىدە ئورما ۋاقتى يېقىنلاشقانىدى. «خائىنلار مۈلكى» نىڭ ئىگىلىرى يەرنى دەرھال قايتۇرۇپ بەرسۇن دەپ تەلەپ قىلدى. «خائىنلار مۈلكى» نى ئىشلىتىۋاتقانلار بۇغدايىنى يىغىۋېلىپ، مۈلۈكنى سېتىۋالغان پۇلنى قولىمىزغا ئېلىپ ئاندىن قايتۇرۇپ بېرىمىز، دەپ تۇرۇۋالدى. بۇ پۈتۈنلەي «خائىنلار مۈلكى» نىڭ ئىگىلىرى بىلەن «خائىنلار مۈلكى» نى ئىشلىتىۋاتقانلار ئوتتۇرىسىدىكى ماجىرا ئىدى. ماجىرادا خەنزۇ، خۇيزۇ قاتارلىق مىللەتلەر بار ئىدى، شۇنىڭدەك، ئۇيغۇر ۋە باشقا مىللەتلەرمۇ بار ئىدى. ماجىرادىكى ئىككى تەرەپ سىنىپ بويىچە تەشكىللەنگەنمۇ ئەمەس، مىللەت بويىچە تەشكىللەنگەنمۇ ئەمەس. ئەگەر ئىككى تەرەپ ئۆزئارا قوبۇل قىلالايدىغان كېلىشىمنى بېكىتىۋالغانلا بولسا، توقۇنۇشتىن پۈتۈنلەي خالىي بولغىلى بولاتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ، تۈرپانىنىڭ ھاكىمى ئابدۇراخمان مۇھتى مۇمكىنقەدەر بۇ ماجىرانى مۇۋاپىق ھەل قىلىشقا تىرىشۋاتاتتى.

لېكىن، بېتىمگە قەستەن بۇزغۇنچىلىق قىلغان گومىنداڭ جاھىللىرى شۇ جايدا تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىمنىڭ

«خائىنلار مۇلكى» نىڭ خەنزۇ، خۇيزۇلاردىن بولغان ئىگىلىرىگە قورال - ياراغ بېرىشنى قوللاپ، «خائىنلار مۇلكى» ماجىراسىنى زەھەرخەندىلىك بىلەن مىللىي ماجىراغا ئايلاندۇرماقچى بولدى. تۇرپان ناھىيىسىنىڭ يارغول يېزىسى بۇ ماجىرانىڭ بىرىنچى پىلتىسى بولدى.

6 - ئاينىڭ باشلىرىدا، «خائىنلار مۇلكى» نىڭ ئىگىلىرى بولغان بىر تۇركۇم خەنزۇ، خۇيزۇلار قورال كۆتۈرۈپ يارغول يېزىسىغا بېرىپ يەرلىرىنى تەكشۈرۈپ، «خائىنلار مۇلكى» دېيىلگەن يەرلەردىكى زىرائەتلەرنى ئۇچ كۈن ئىچىدىلا پۈتۈنلەي يوقىتىۋېتىپ، يەرنى قايتۇرۇۋالماقچى بولغانلىقىنى جاكارلىدى. 6 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، بىرقانچە ئونلىغان ئۇيغۇر دېھقانلىرى كەنت باشلىقى سەيپۇلنىڭ باشلامچىلىقىدا كالتەك - توقماقلارنى كۆتۈرۈپ، «خائىنلار مۇلكى» نىڭ ئىگىلىرىنى قوغلىۋەتتى. بۇ ئۇيغۇر دېھقانلارنىڭ ھەممىسى «خائىنلار مۇلكى» نى ئىشلىتىۋاتقانلار ئىدى. «خائىنلار مۇلكى» قاتارىغا كىرگۈزۈلگەن يەرلەرنى ئۇلار شۇنىڭدىن بىرقانچە يىل ئىلگىرى شېكى شەھىرىدىن سېتىۋالغانىدى. ئۇلارنىڭ تېخىمۇ قوبۇل قىلالمايدىغىنى شۇكى، بۇ يەرلەردە بىرقانچە كۈندىن كېيىنلا يىغىۋالغىلى بولىدىغان زىرائەتلەر بار ئىدى. «خائىنلار مۇلكى» نى ئىشلىتىۋاتقانلارنىڭ كۆپچىلىكى ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇ يەرلەردىكى زىرائەتلەر پۈتۈن ئائىلە بويىچە تايىنىدىغان بىردىنبىر تۇرمۇش مەنبەسى ئىدى.

ئۇيغۇر دېھقانلارنىڭ خەنزۇ، خۇيزۇ «خائىنلار مۇلـ

كى» ئىگىلىرىنى قوغلىۋەتكەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر تارقىلىپ كەتكەندىن كېيىن، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل داۋـ ئىرىلىرى بىر تەرەپتىن، تۈرپان، پىچان، توقسۇن ناھـ يىلىرىدە ھەربىي قىسىملارنى ھەدەپ ئىشقا سالدى ۋە ئۇـ لارغا ۋەزىپە ئورۇنلاشتۇردى. يەنە بىر تەرەپتىن، بارلىق تەشۋىقات ۋاستىلىرىنى ئىشقا سېلىپ، بۇ ۋەقەنى ئۇچ ۋىلايەت تەرەپ پىلانلىق ھالدا پەيدا قىلدى، دەپ زەھەر- خەندىلىك بىلەن تۆھمەت قىلدى.

تۈرپان ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ئابدۇراخمان مۇھىتى ئىدىيىسى ئىلغار ئۇيغۇر زىيالىيسى بولۇپ، تۈرپان ناـ ھىيىسىدە خەلق بىۋاستە سايلاپ چىققان بىرىنچى ھاكىم ئىدى. «خائىنلار مىللكى» ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، ھاكىم ئابدۇراخمان مۇھىتى تۈرپاندا تۈرۈشلۇق گومىنداڭ قىسىملىرىنى بىرقانچە قېتىم زىيارەت قىلىپ، ئۇلاردىن بۇ ئىشقا ئارىلاشماسلىقنى تەلەپ قىلغان ھەم ناھىيىلىك ھۆكۈمەت بۇ ۋەقەنى چوقۇم مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلالايدۇ دەپ ۋەدە بەرگەنىدى. بىراق، گومىنداڭنىڭ ھەربىي، مۇلـ كىي ئەمەلدارلىرىنىڭ ئاللىقاچان قىلتاقلارنى ئورۇنلاشـ تۇرۇپ قويغانلىقىنى ئۇ زادىلا ئويلىمىغانىدى.

ئۇرۇمچىدە، ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ بىناـ سىغا تۈرپان ۋەقەسىنىڭ خەۋىرى ھەر كۈنى بىرقانچە قېـ تىم كېلىپ تۇردى، بۇ خەۋەرلەرنىڭ كۆپىنچىسىنى گومىنـ داڭ جاھىللىرى كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇش ئۈچۈن قەستەن توقۇپ چىقارغانىدى.

شۇ كۈنلەردە، مەن كېسەل سەۋەبىدىن ئۆيدە يېتىپ

قالغانىدىم. بىر كۈنى ئىشتىن چۈشۈشكە يېقىنلاشقاندا، ئابدۇكېرىم ئۆيۈمگە كەلدى، ئەھۋالنى بىلىشكە ئالدىرىغانلىقىدىن ئۇچۇن، ئابدۇكېرىمنىڭ ئولتۇرۇشىنى كۈتمەيلا، ئالدىراپ: «تۈرپاننىڭ ئەھۋالى قانداق بولدى؟» دەپ سورىدىم.

ئابدۇكېرىم ماڭا بىر پەس تىكىلىپ قارىۋېتىپ ئالدىرىماي: «ئاشكارا قوراللىق توقۇنۇش دەرىجىسىگە يېتىپ قالاي دەپ قالدى» دېدى.

مەن: «بىراق، سىزدە ھېچقانداق جىددىيلىك يوق قۇ» دېدىم.

ئابدۇكېرىم پەرۋا قىلمىغان ھالدا كۈلۈپ قويۇپ، ئۇستەل ئۈستىدىكى بىر پىيالە پەمىلچاينى قولىغا ئېلىپ بىر نېمىنى ئويلىغاندەك بولۇپ: «سەيپىدىن ئاكا، تۈرپان ۋەقەسى بوپ بولغان ئىش بولۇپ قالدى. ھەممىنى ئۆلار ئۆز قولى بىلەن پىلانلىغان، بىراق ئىش ئۇلارنىڭ ئويىدى بويىچە ئاخىرلاشمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن، بىزنىڭ جىددىي بولۇش - بولماسلىقىمىزنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق» دېدى.

ئۇنىڭ ئېغىر - بېسىق، سوغۇققانلىقىنى كۆرۈپ، مېنىڭ جىددىي كەيپىياتىم دەرھاللا پەسەيدى. مەن ئابدۇكېرىمدىن: «ئۇنداق بولسا، ھازىر ئۇ يەرنىڭ ئەھۋالى نېمە بولۇپ كەتتى؟» دەپ سورىدىم.

ئابدۇكېرىم قولىدىكى قۇرۇق پىيالىنى ئوينىتىپ تۇرۇپ، ئالدىرىماي: «بايا تىن كەلگەن خەۋەرلەرگە قارىغاندا، ھاكىم ئابدۇراخمان مۇھىتى بىلەن ساقچى باشلىقى ھاۋۇدۇن يۈسۈپ تۈرپان بازىرىدىن قېچىپ چىقىپ كېتىپتۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ قايسىقا كەتكەنلىكى مەلۇم ئەمەس» دېدى.

مەن: «ئەمدى بىز نېمىلەرنى قىلىشىمىز كېرەك؟» دەپ سورىدىم.

ئابدۇكېرىم: «ئەخمەتجان ئاكا دۇشمەن بىزنىڭ تېلىفونىمىزنى ئوغرىلىقچە ئاڭلىۋېلىشى مۇمكىن دەپ ئويلاپ، سىزگە مېنى ئەۋەتتى، كېلىشىمدىكى مەقسەت، بىرىنچىدىن، سىزنى يوقلاش؛ ئىككىنچىدىن، سىزنىڭ ئۆيىڭىزدىمۇ ياكى بولمىسا ئەخمەتجان قاسىمنىڭ ئۆيىدىمۇ...» دېيىشىگىلا، مەن ئابدۇكېرىمنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ، دەرھال ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتىپ: «ئەخمەتجان ئەپەندىم بەك ئالدىراش، مەن قانداقلا بولمىسۇن مىدىرلىيالايمەن، ئۇنىڭ ئۆيىگە بارايلى» دېدىم.

ئابدۇكېرىم: «ئۇنداق بولسا ياخشى، كەچ سائەت سەككىزدە سىزنى كۈتىمىز» دېدى.

دەل كەچ سائەت سەككىز بولغاندا ئەخمەتجان قاسىمنىڭ قورۇسىغا باردىم، ئابدۇكېرىمنىڭ ماشىنىسى ئەخمەتجان قاسىمنىڭ قورۇسىدا تۇرۇپتۇ. مېنىڭ ماشىنام توختىغىچىلا ئۇ ئىككىسى مېنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن چىقتى. ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا بىز ئۇنچىۋالا ئەدەب - قائىدە بىلەن سالاملىشىپ كەتمەيتتۇق، بۇ قېتىم ئۇلار مېنىڭ كېسەل ئىكەنلىكىمنى ئويلىغان بولسا كېرەك، ئادەتتىن تاشقىرى قىزغىن كۈتۈۋېلىپ كەتتى.

ئۈچىمىز بىللە مېھمانخانىغا كىردۇق، خىزمەتچىلەر چاينى تەييارلاپ بېرىپ چىقىپ كەتتى. ئۈچىمىز بىر ئۇزۇن ئۇستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇردۇق. مەن ئىككىسىنىڭ روھىي كەيپىياتىغا ئالاھىدە سەپسالدىم: ئۇلاردا ئاۋا-

دەتتىكى يەكىللىك ۋە يۇمۇرلۇق كۆرۈنىشكەن بولسىمۇ، لېكىن بىرخىل خاتىرجەملىك بىلىنىپ تۇراتتى.

ئەخمەتجان قاسىمى سالامەتلىك ئەھۋالىمنى سورىدى. ئەمەلىيەتتە بولسا، ئۇ شۇنىڭدىن ئۇچ كۈن ئىلگىرىلا ئۆيۈمگە ئاتايىن كېلىپ مېنى يوقلىغانىدى. شۇڭا، مەن ئەخمەتجان قاسىمى مېنىڭ جىددىيلىك كەيپىياتىمنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئەتەي مۇشۇنداق قىلىۋاتىدۇ،دەپ ئويلىدىم ھەمدە ئۇ ھازىرقى ۋە كېلەچەكتىكى تاسادىپىي ئۆزگىرىشلەرگە تاقابىل تۇرۇشتىكى چارىسىزلىنى ئالالىغاچقا تەييارلاپ بولدى، دەپ پەرەز قىلدىم. مۇشۇنداق ئوي بولغانلىقتىن، مېنىڭ روھىي جەھەتتىكى جىددىيلىكىم ئاستا-ئاستا پەسىيىپ قالدى.

ئەخمەتجان قاسىمى تۇرپان، پىچان، توقسۇن ۋەقەسىنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى ۋە جەريانىنى تونۇشتۇرۇپ بولۇپ، سۆزىنى يىغىنچاقلاپ: «ھازىر ئۇ يەردىكى ۋەقەلەر ماجىرا، توقۇنۇش بولماستىن، ئىسمى جىسمىغا لايىق خەلق قوزغىلىڭى بولۇپ قالدى. قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خەلق ئۆزىنىڭ پارتىزانلىرىنى تەشكىللىدى. پارتىزانلار بۈگۈن سىڭگىم ئېغىزىدىكى گومىنداڭ ھەربىي لاگېرىغا ھۇجۇم قىلىۋاتىدۇ دېگەن خەۋەر بار» دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىنلا ئابدۇكېرىم: «ھېلى مەن بۇياقتا ماڭغاندا، لىۋىپىڭچۈن ماڭا: سىڭگىم ئېغىزىغا ھۇجۇم قىلىۋاتقان 〈توپىلاڭچىلار〉 6000 كىشىدىن ئىبارەتدۇ دېگەنىدى، مەن: لىۋىمشۇجاڭ، سىز ھەربىيدە ئىشلىمىگەن بولسىڭىزمۇ، ئاددىي ھەربىي ساۋاتىنى بىلمەيمۇ قالمايدىغانسىز؟

سىلەرنىڭ قىسمىڭلارنىڭ شتاتى بويىچە ئېلىپ ئېيتقانـ
دا. 6000 كىشى بىرقانچە پولـك ئەسكەر كۆچى دېگەن
گەپ، سىز ئۆزىڭىزنىڭ مۇشۇ گېپىڭىزگە ئىشىنەمسىز؟ دېـ
دىم» دېدى.

ئەخمەتجان قاسىمى: «ئۇلارنىڭ پارتىزانلارنىڭ ئا-
دەم سانىنى مۇبالىغە قىلىشتىكى مەقسىتى ــ ئۆزىنىڭ قول
ئاستىدىكى ئەسكەرلەرنى مەغلۇبىيەت جاۋابكارلىقىدىن قۇـ
تۇلدۇرۇشتىن باشقا نەرسە ئەمەس، ئەگەر ئۇلارنىڭ قول
ئاستىدىكى ئەسكەرلەر مەغلۇبىيەتكە ئۇچرايدىغان بولسا،
بەلكى ئۇلار پارتىزانلارنىڭ ئادەم سانىنى 10 مىڭ كىشى،
ھەتتا بىرقانچە ئون مىڭ كىشى قىلىپ كۆرسىتىشى مۇمـ
كىن» دېدى.

ئابدۇكېرىم: «ئۇلارنىڭ بۇنداق دېيىشتىكى يەنە
بىر مەقسىتى ۋەزىيەتنى تېخىمۇ جىددىيلەشتۈرۈپ، كىشـ
لەرنى تېخىمۇ بىئارام قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ بېتىمنى تەلـ
تۆكۈس يىرتىپ تاشلاپ، پۈتۈن شىنجاڭدا فاشىزملىق ھۆـ
كۈمرانلىقىنى يۈرگۈزۈش ئۈچۈن شەرت ـ شارائىت يارـ
تىشتىن ئىبارەت» دېدى.

ئۇ كۈنى، بىز ئاساسىي زېھنىمىزنى تۈرپان، پىچان،
توقسۇن قوزغىلىڭىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان بىر قاتار مەـ
سىلىلەرنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى مۇزاكىرە قىلىشقا
سەرپ قىلدۇق، ھەممىمىز ئۆز ئوي ـ پىكىرلىرىمىزنى توغـ
را، تولۇق ئىپادىلەشكە تىرىشتۇق. ئاخىردا ئەخمەتجان
بىلەن مەن ئابدۇكېرىمنىڭ پىكرىگە بىرەك قوشۇلدۇق:
يەنى تۈرپان، پىچان، توقسۇن خەلقىنىڭ قوزغىلىڭىنى

قەتئي قوللاش هەم تۆۋەندىكى ئۇچ ئىشنى دەرھال ئوبـ
دان ئىشلەش كېرەك:

بىرىنچى، ئۆزىمىزنىڭ جامائەت پىكرى ۋاستىلىـ
رىمىز ئارقىلىق، تۇرپان، پىچان، توقسۇن خەلقىنىڭ قوزـ
غىلىڭنىڭ سەۋەبى ۋە ئەھۋالىنى كەڭ تەشۋىق قىلىش؛
گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل دائىرىلىرىنىڭ پۈتۈن توقۇنۇشنى
پەيدا قىلىشتىكى سۈيىقەستىنى پاش قىلىش.

ئىككىنچى، تۇرپان، پىچان، توقسۇن پارتىزانلىرى
بىلەن تېز ئالاقە باغلاپ، ئۇلارنىڭ ئىچكى قۇرۇلمىسى ۋە
يۈزلىنىشىنى ئىگىلەش.

ئۈچىنچى، مىللىي ئارمىيىگە ئۇرۇش ھالىتىدە تۇـ
رۇش بۇيرۇقىنى چۈشۈرۈش ۋە پارتىزانلارنى قۇتۇلدۇرۇشـ
قا، كۆتۈۋېلىشقا ھەر ۋاقىت تەييار تۇرۇشنى تاپىلاش.

شۇ ۋاقىتتا، گېنېرال ئىسھاقبەگ ئۇرۇمچىدە بولـ
مىغانلىقى ئۈچۈن، يۇقىرىدىكى ئۇچ مۇھىم ۋەزىپىنى ئۇـ
رۇنداشنى ئابدۇكېرىمگە تاپشۇرىدۇق.

مەن، بىزنىڭ گومىنداڭ بىلەن ئادا ـ جۇدا بولۇـ
شىمىزنى ھېچقانداق كۈچ ئۆزگەرتەلمەيدىغانلىقىنى سەزـ
دىم. شۇڭا مەن: «بۇ ئۇچ تەدبىرنى ئەمەلگە ئاشۇرغانـ
دىن كېيىن، ئۇنىڭ نەتىجىسى قانداق بولۇپ چىقار؟»
دەپدىم.

ئابدۇكېرىم بىر پەس ئويلىنىپ، كەسكىن ھالدا:
«ئۇلار بىلەن ئادا ـ جۇدا بولۇشقا ھەر ۋاقىت تەييار تۇـ
رۇشىمىز كېرەك» دەدى.

ئەخمەتجان قاسىمى ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزىنى تو-

لۇقلاپ: «مۇشۇنداقلا بولىدۇ ھەم مۇشۇنداق بولۇشى كې-
رەك» دېدى. شىنجاڭنىڭ يېقىنقى 100 يىللىق تارىخىدە-
كى يەنە بىر قېتىملىق بۇرۇلۇش نۇقتىسى مانا مۇشۇنـ-
داق بېكىتىلـدى. مەن بىر خىل يەڭگىللىك ھېس قىلـ-
دىم ـ دە، دىققىتىمنىڭ مەركەزلىشىپ كېتىشى بىلەن
ئىسسىپ كەتكەن بەدىنىمنى ئارام ئالدۇرماقچى بولۇپ،
ئىختىيارسىز ھالدىلا گالستۇكۇمنى يېشىپ، يا قامنى ئېچـ-
ۋېتىپ ئولتۇردۇم. بۇ چاغدا، كوچىدا چىلىنىۋاتقان يې-
قىملىق گارمۇن ئاۋازى ۋە يىگىت ـ قىزلارنىڭ ناخشا
ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. مۇشۇ ۋاقىت دەل ئۇرۇمچىنىڭ ئەڭ
ئېسىل مەزگىلى ــ 7 ـ ئاي كۈنلىرىنىڭ كېچىسى ئىكەن-
لىكى ئېسىمگە كەلدى.

تۇرپان، پىچان، توقسۇن قوزغىلىڭىنىڭ ئەھۋالى
تەپسىلىي خەۋەر قىلىنغان ئىلى گېزىتلىرى ئۇرۇمچىدە ۋە
پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا تارقىتىلغاندىن
كېيىن، ئەمگەكچى خەلقنىڭ جەڭگىۋار كەيپىياتى يۇقىرى
پەللىگە كۆتۈرۈلدى. جايلاردىكى ئىلغار تەشكىلاتلار يې-
غىن، نامايىشلار ئۆتكۈزدى ياكى تەشۋىق ۋەرەقىلىرىنى
تارقىتىپ، كىشىلەرنى كۈرەشكە ئاتلىنىپ، گومىنداڭنىڭ ئەك-
سىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشقا چاقىردى.
گومىنداڭ دائىرىلىرى چۆچۈپ ئالاقزادە بولۇپ، قوشۇنلى-
رىنى ئىشقا سېلىپ، پايلاقچىلارنى تەرەپ ـ تەرەپكە چې-
قىرىپ، ھەدەپ بىگۇناھ خەلقنى بېسىقتۇردى ۋە ئۇلارغا
زىيانكەشلىك قىلدى. ھەرمىللەت خەلقىنىڭ گومىنداڭ ئەك-
سىيەتچىل دائىرىلىرى بىلەن بولغان توقۇنۇشى كۈندىن-

كۈنگه جىددىيلىشىپ، ئاشكارا قوراللىق توقۇنۇشقا ئايلىنىشقا باشلىدى. گومىنداڭنىڭ بىرقانچه يۈزمىڭ كىشىلىك هەربىي قىسىملىرى تەكرىتېغىنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدىكى بىرقانچه مۇداپىئەسىز شەهەردە خەلقنىڭ مۇهاسىرىسى ئىچىده قالدى ۋە ئاخىر ئۆز پۈتىمغا ئۆزى پالتا چاپتى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپ تۇرپان، پىچان، توقسۇن پارتىزانلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئۇلارنىڭ قوروللىسىنى ۋە هەربىكەت يۆنىلىشىنى ئىگىلىدى، پارتىزانلارنىڭ ئومۇمىي ئادەم سانى 300 كىشىدىن ئاشقان بولۇپ، ئۇلارغا ئابدۇراخمان مۇهتى رەهبەرلىك قىلغانىكەن. ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ تەكلىپى بويىچه، ئۇلار تەكرىتېغىدىكى يول ئارقىلىق، گومىنداڭ قوشۇنىنىڭ قاتمۇ قات توسۇقلىرىدىن ئۆتۈپ، 8 - ئاينىڭ 13 - كۈنى، يۇلتۇز ئېغىزى ئارقىلىق مىللىي ئارمىيه تەۋەسىگه كىرىدى. ئۇلارنى مىللىي ئارمىيه قوماندانلىق شتابى ۋە شۇ جايدىكى خەلق ئاممىسى قىزغىن كۈتۈۋالدى. تۇرپان، پىچان، توقسۇن خەلقى قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن مەزگىللەردە، گومىنداڭ ئۇلارنى قورال كۈچى ئارقىلىق قانلىق باستۇرغانىدى، پارتىزانلار بۇ ئۇچ ناهىيىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، گومىنداڭ يەنه نۇرغۇن ساقچىلارنى، ئىشپىيونلارنى ئەۋەتىپ، هەدەپ تۇتقۇن قىلىش، قىرغىنچىلىق قىلىش ئارقىلىق قىساس ئالدى، شۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن بىگۇناھ كىشىلەرنى ئۆلتۈردى. دېمەك، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى يەنه بىر قېتىم كەچۈرگۈسىز ئېغىر جىنايەت ئۆتكۈزدى.

توققۇزىنچى باب

نەنجىك سەپىرى

پۇرسەت كەلدى

1946 - يىل 11 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى سىياسىي كېڭەشمىنىڭ قارارىغا ۋە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ ئىرادىسىگە خىلاپلىق قىلىپ، نەنجىڭدا «مىللىي قۇرۇلتاي» (تۆۋەندە قىسقارتىلىپ قۇرۇلتاي دەپيىلىدۇ) چاقىردى. شىنجاڭ ۋەكىللەر ئۆمىكى 18 كىشىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان قاسىمى ۋە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ قاتارلىق يەتتە نەپەر ئۇيغۇر ۋىلايەت ۋەكىلى بار ئىدى. ئۇ ۋاقىتتا بىز قۇرۇلتايغىمۇ قارىشى تۇرۇش پوزىتسىيەسىنى تۇتتۇق، لېكىن بىزنى خۇش

قىلىدىغىنى شۇكى، نەنجىگدا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ۋەكىللىك ئاپپاراتى ــ يولداش جۇ ئېنلەيي باشچىلىقىدىكى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ نەنجىگدا تۇرۇشلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكى بار ئىدى. بۇنى ئويلاپ روھىمىز كۆتۈرۈلۈپ كەتتى، شۇ يىلى 10 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا ئابدۇكېرىم ئۇرۇمچىدە ــ ئەنۋەرخان بابانىڭ نەنىلىيائىدىكى ئۆيىدە خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى ئەزالىرىنىڭ يىغىنىنى چاقىردى. يىغىن ئابدۇكېرىمگە نەنجىڭغا بارغاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ نەنجىگدا تۇرۇشلۇق ئىش باشقارمىسىدىكى ۋەكىللىرى بىلەن ئالاقە باغلاشنى تاپشۇردى.

بىرنەچچە يىلدىن بېرى، بىز ھەممە جەھەتتە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ سىياسىي تەشەببۇسى بويىچە ئىشلەشكە تىرىشتۇق، شۇنداق بولسىمۇ ئاز بولمىغان ئەگرى ـ توقاي يوللارنى باستۇق، بىز جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن ئالاقە باغلاپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىگە ئېرىشىشنى دائىم ئارزۇ قىلاتتۇق. بۇنىڭ ئۈچۈن بىز ھەر خىل يوللار ئارقىلىق پارتىيىنى ئىزدىدۇق. غۇلجىدىكى ۋاقىتتا، ئابدۇكېرىم، سەيپۇللايۇۋ، مەن ئۈچىمىز مەسلىھەتلىشىپ، سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلىدىن بىزنىڭ بىرنەچچە ئادەمنى يەنىگە ئەۋەتىپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن ئالاقە باغلىشىمىزغا ياكى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ غۇلجىغا كادىر ئەۋەتىپ بىزنىڭ خىزمىتىمىزگە

رەھبەرلىك قىلىشىنى تەكلىپ قىلىشىمىزغا يارىدەم قىلىشىنى تەلەپ قىلغانىدۇق. ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم شىنجاڭ كومۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ مەسئۇللىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئىككى خەنزۇ ياش ئەرخوتۇننى يەنئەنگە ئەۋەتكەنىدى. ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ھېچقانداق خەۋەر كەلمىدى (كېيىن ئۇلارنىڭ يەنئەنگە يېتىپ بارالمىغانلىقىنى بىلدۇق). مانا ھازىر پۈرسەت كەلدى. بۇنىڭغا قانداقمۇ خۇشال بولماي تۇرالايمىز؟ ئابدۇكېرىمنىڭ گېپى بويىچە ئېيتقاندا: «بىز ئانا ھېرىدىن ئايرىلىپ قالغان بالىلار ئاخىر ئۆز ئانىمىزنى تاپتۇق!» لېكىن گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى قاتتىق نازارەت قىلىۋاتقان ئەھۋالدا، قانداق قىلىپ پارتىيە ۋەكىلى بىلەن ئالاقە باغلىغىلى بولىدۇ، بۇ بىر مەسىلە ئىدى. قايتا ـ قايتا مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، پايدىلىنىشقا بولىدىغان بىر چارە تېپىلدى: يولداش لى تەييۇنىڭ نەنجىڭدىكى بىرنەچچە يەر ئاستى خىزمەتچىلەر بىلەن ئالاقىسى بار ئىكەن. ئۇ ئاشۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئىشەنچلىك بىر يولداشقا ئابدۇكېرىمنىڭ نەنجىڭغا بارغاندىن كېيىنكى ۋەزىپىسىنى چۈشەندۈرۈپ، بىر پارچە خەت يازدى ھەمدە ئۇنىڭ يارىدەم بېرىشىنى ئۆتۈندى. ئابدۇكېرىم شىنجاڭ كومۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا يازغان خېتىنىمۇ ئالغاچ باردى.

1946 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا، ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم قاتارلىقلار ئۇرۇمچىدىن ئايروپىلان

بىلەن شائخەي ئارقىلىق نەنجىگا بېرىش ئۈچۈن يۈ-
رۈپ كەتتى.

كېيىن، ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ سەپەر ئۇستىدە ئائ-
لىغان - كۆرگەنلىرىنى سۆزلەپ كېلىپ: «مېنىڭ بۇ قېتىم
ئىچكى ئۆلكىلەرگە بېرىشىم نەزەر دائىرەمنى كېڭەيتە-
تى، ئايروپىلان ئىككى سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت ئۇچقانـ
دىن كېيىن، ئايروپىلاننىڭ دېرىزىسىدىن بىرىنچى قېتىم
سەددىچىن سېپىلىنى — جۇڭخۇا مىللىتى تارىخىنىڭ ۋە
مەدەنىيىتىنىڭ سىمۋولى بولغان دۇنياۋى مۆجىزىنى كۆر-
دۇم. مەن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدىلا
ئۇ مېنىڭ قەلبىمدە چوڭقۇر ئورۇن ئالغانىدى. ئەخمەتجان
ئاكام ماڭا: «سۇۋېت ئىتتىپاقىدىكىلەر، بولۇپمۇ سۇۋېت
ئىتتىپاقىنىڭ ئاددىي پۇقرالىرى سەددىچىنىنى جۇڭگو بە-
لەن تەڭ ئورۇندا قويىدۇ، ئۇلار سەددىچىن دېگەن ئۇ-
قۇمنى ئۇلۇغ جۇڭگو تېمى دېگەن ئاتالغۇ بىلەن ئىپادە-
لەيدۇ، ئەرەبلەر بولسا سەددىچىن دېگەن ئۇقۇمنى جۇڭگو
تېمى دېگەن ئاتالغۇ بىلەن ئىپادىلەيدۇ» دېدى. مەن
ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، سەددىچىن
سېپىلى رۇس تىلى بىلەن ئەرەب تىلىدا بەك ئوبرازلىق
ئىپادىلىنىپتىكەن، سەددىچىن ھەقىقەتەنمۇ بىر ئۇلۇغ تام
ئىكەن، ھەقىقەتەنمۇ جۇڭگونىڭ تېمى ئىكەن، دېدىم»
دېدى. مەن ئابدۇكېرىمنىڭ بۇ قىسقىغىنا سۆزىدىن ئۇنىڭ
ۋەتىنىمىزدىن چوڭقۇر پەخىرلىنىدىغانلىقىنى تولۇق
چۈشەندىم.

جىياڭ جېيېشى گومىنداڭنىڭ شىنجاڭغا ئېتىبار بېرىـ

دىغانلىقىنى ۋە كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، جيالك جىگگوغا شىنجاڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىنى كۈتۈۋېلىش، بولۇپمۇ ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن ئابدۇكېرىم «ئىختىبار بېرىش» توغرىسىدا يوليورۇق بېرىپتۇمىش. جيالك جىگگو ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن ئابدۇكېرىمگە مەلۇم دەرىجىدە دوستانىلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ ۋە يېقىنلىشىپتۇ. ئەمما بۇ ھال كومىتاڭ دائىرىلىرىنىڭ ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن ئابدۇكېرىمدىن خاتىرجەم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرمەيتتى. شۇڭا، شىنجاڭ ۋەكىللىرىنىڭ تۇرار جايى ۋە پائالىيەتلىرى پۈتۈنلەي كومىتاڭنىڭ ئىشپىيونلۇق ئورگانلىرىنىڭ قاتتىق نازارىتى ئاستىدا بولۇپتۇ.

ئابدۇكېرىم بىلەن ئەخمەتجان قاسىمى نەنجىڭدا يىغىنغا قاتنىشىش جەريانىدا، جۇڭشىەنلىكنى زىيارەت قىلىپتۇ، يۈخۇاتەينى ئېكسكۇرسىيە قىلىپتۇ. يەنە تېخى ئۆزلىرىنىڭ ماشىنىسىنى ھەيدىگەن شەرقىي شىمالىلىق بىر شوپۇرنىڭ ياردىمى ئارقىلىق، كومىتاڭ ئىشپىيونلىرىنى ئېزىقتۇرۇۋېتىپ، تەيپېيدىكى تېيەنگونىڭ يولباشچىسى خۇڭ شيۇچۈەننىڭ ئىلاھىي ۋالڭ ئوردىسىنى مەخپىي ئېكسكۇرسىيە قىلىپتۇ...

ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ بۇ قېتىمقى نەنجىڭغا بېرىشىدىكى ئاساسىي ۋەزىپىسىنى دائىم ئەستە تۇتۇپ، جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ نەنجىڭدا تۇرۇشلۇق ئىش باشقارمىسىدىكى ۋەكىللەر بىلەن ئالاقە باغلاش ئۈچۈن ئاكتىپ چارە ئىزدەپتۇ.

مېيىۋەنگە بېرىش

1946 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى، كەچ سائەت سەككىزدە ئابدۇكېرىم ئۆزلىرى تۇرغان مېھمانخانىدىن چىقىۋاتسا، بىر كىچىك ماشىنىنىڭ شوپۇرى سەممىيەت بىلەن ماشىنىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ، ئابدۇكېرىمنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىدۇ. ئاندىن كېيىن، ئۆز ئورنىغا چىقىپ ئابدۇكېرىمگە قاراپ كۈلۈپ قويۇپ، قەيەرگە بېرىشنى سورىمايلا، ماشىنىنى ھەيدەيدۇ. ماشىنا چوڭ كوچىدىن ئۆتۈپ بېرىپ، كىچىكرەك بىر كوچىغا بۇرۇلۇپ، ئازراق ماڭغاندىن كېيىن، ئادەم شالاڭراق بىر يەردە توختايدۇ، ئىشچى كىيىمى كىيگەن گەۋدىلىك بىر كىشى چاپسان كېلىپ ئىشىكنى ئېچىپ ماشىنىغا ئولتۇرىدۇ ـ دە، ماشىنا يەنە غۇيۇلداپ ماڭىدۇ. ئۇ كىشى ئابدۇكېرىم بىلەن سەممىي قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، ئۆزىنى تونۇشتۇرىدۇ، ئۇنىڭ قىلمۇاتقان كەسپى تۆمۈرچىلىك بولۇپ، فامىلىسى جاڭ ئىكەن، كىشىلەر ئۇنى «جاڭ ئۇستام» دەپ ئاتايدىكەن. ماشىنا يەنە چوڭ كوچىغا چىقىپ زۇڭتۇڭ مەھكىمىسىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ، شەھەرنىڭ جەنۇب تەرىپىگە قاراپ مېڭىپ، قووۇقتىن چىقىدۇ. ماشىنا ئادەم شالاڭراق يەرگە بارغاندىن كېيىن، جاڭ ئۇستام ئابدۇكېرىمگە: «تەشكىل سىزنىڭ نەنجىڭغا كەلگەنلىكىڭىزنى بىلىپ، بۈگۈن مېنى سىز بىلەن كۆرۈشۈشكە ئەۋەتتى، قانداق تەلىپىڭىز بولسا ئېيتىڭ، مەن نەنجىڭدا تۇرۇشلۇق باش

قارمىغا يەتكۈزىمەن» دەيدۇ. ئابدۇكېرىم: «مەن شىنجاڭ خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى ۋە شىنجاڭ خەلقىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ۋەكىلى بىلەن كۆرۈشۈش تەلەپ قىلىمەن، ئەگەر مۇمكىن بولسا، ئۇلار بىلەن بالدۇرراق كۆرۈشسەم» دەيدۇ. جاڭ ئۇستام ھېچقانداق ئىككىلەنمەي: «مەن سىزنىڭ تەلىپىڭىزنى يەتكۈزىمەن، زۆرۈر تېپىلغاندا، مۇشۇ شوپۇر سىزنى ئىزدەيدۇ. ئۇنىڭ ئىسمى دۇمەن تىڭيىڭ، شياۋ دۇمەن دېسىڭىزمۇ بولىدۇ» دەيدۇ.

ماشىنا جۇڭشەنلىڭنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ، سولغا بۇرۇلۇپ، قېلىن دەرەخ ئارىسىدىكى يول بىلەن بىرئاز ماڭىدۇ ۋە ئايلىنىپ ئوڭغا بۇرۇلۇپ، يەنە جۇڭشەنلىڭنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ، شەھەرگە قاراپ تېز ماڭىدۇ. قوۋۇققا يېقىن كەلگەندە، شوپۇر ماشىنىنى غاچچىدە توختىتىدۇ، جاڭ ئۇستام ئابدۇكېرىم بىلەن خوشلىشىپ، ماشىنىدىن چۈشۈپ قالىدۇ، شوپۇر ئابدۇكېرىمنى ئېلىپ شەھەرگە كىرىپ كېتىدۇ.

12 - ئاينىڭ 4 - كۈنى، شوپۇر شياۋ دۇمەن ئابدۇكېرىمنىڭ قېشىغا كېلىپ: «بۈگۈن كەچتە ۋاقتىڭىز بولسا، مەن سىزنى بىر يەرگە ئاپىرىمەن» دەيدۇ. شۇ كۈنى ئاخشىمى ئابدۇكېرىم باشقا ئىشلار بولۇپ چىقالمايدۇ. ئىككىنچى كۈنى ئاخشىمى يەنىلا تىياتىر ئوروۇنلاشتۇرۇپتىكەن، ئابدۇكېرىم بىردوستۇمنى يوقلايتتىم، دەپ رۇخسەت سورايدۇ - دە، سائەت توققۇز بولغاندا، مېھمانخانىدىن

چىقىدۇ، بىر كىچىك ماشىنا مېھمانخانىنىڭ ئالدىدا كۆ-
تۈپ تۇرىدۇ. ماشىنا بىر كىچىك كوچىغا كىرىپ، بىر
ئاشخانىنىڭ ئالدىدا توختايدۇ، شوپۇر قولى بىلەن ئاش-
خانىنى كۆرسىتىپ، ئابدۇكېرىمگە پەس ئاۋاز بىلەن:
«كىرىڭ، جاڭ ئۇستام سىزنى كۈتۈپ ئولتۇرىدۇ» دەيدۇ.
ئابدۇكېرىم ماشىنىدىن چۈشۈشى بىلەنلا، ماشىنا كېتىدۇ.
ئۇ ئاشخانىغا كىرسە، جاڭ ئۇستام ھېچ ئىش يوقتەك،
بىر ئۇستەلنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇدەك، ئابدۇكېرىمنى كۆ-
رۈپلا ئورنىدىن تۇرۇپ يان ئىشىك تەرەپكە كېتىۋاتقۇ-
دەك، ئابدۇكېرىم ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىپ، ئاشخانىدىن
چىقىپ، ئىشىك يېنىدا بىر جىپ ماشىنا تۇرۇپتۇ. جاڭ
ئۇستام ئابدۇكېرىمنى ماشىنىغا تەكلىپ قىلىدۇ، ئابدۇ-
كېرىم ماشىنىغا چىقىپ ئولتۇرۇشىغلا، ماشىنا يۈرۈپ
كېتىدۇ. ماشىنا بىرنەچچە كوچىدىن ئۆتۈپ، ئاخىر بىر
دەرۋازىنىڭ ئالدىدا توختايدۇ، بۇ، پۈتۈن مەملىكەت-
مىزگە داڭقى چىققان جۇڭگو كومپارتىيىسى
مەركىزىي كومىتېتىنىڭ نەنجىڭدىكى ئىش باشقارمىسى
نىڭ ئورنى — مېيىۋەن ئىدى. ئابدۇكېرىمنىڭ ماشىنى-
دىن چۈشۈشىگىلا، بىر كىشى چىقىپ ئابدۇكېرىمنى ئىچ-
كىرىگە تەكلىپ قىلىدۇ. بۇ ئانچە چوڭ بولمىغان بىر
ھويلا ئىدى. ئۇدۇلدىكى ئۆيدىن غۇۋا چىراغ يورۇقى كۆ-
رۈنۈپ تۇراتتى. ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغان بىر كىشى
ئابدۇكېرىمنى كۆرۈپلا، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىدۇ. ئۇ كىشى
جۇغى كىچىكرەك، ياش قۇرامىدۇ ئانچە چوڭ ئەمەس،
ناھايىتى روھلۇق كۆرۈنەتتى. ئۇ ئابدۇكېرىم بىلەن سە-

ھەمي قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ: «مېنىڭ ئېتىم تۆك شياۋ-
پېڭ» دەپ ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ، ئاندىن ئابدۇكېرىمنى
ئۆيگە باشلايدۇ. بۇ ئوتتۇرىدىن تام بىلەن بۆلۈنگەن
ئىككى ئېغىزلىق ئۆي بولۇپ، ئىچكىرىكى ئۆي ئىشخانا
ھەم ياتاق ئىكەن. تاشقىرىقى ئۆي مېھمانخانا ئىكەن.
تاشقىرىقى ئۆيدە ئېگىز بويلۇق، شالاڭراق ئۈزۈن بۇرۇت-
لۇق بېشانىسى كەڭ، كۆزلىرىدىن نۇر چاقناپ تۇرىدە-
غان بىر كىشى كۈلۈمسىرەپ ئۆرە تۇراتتى. ئۇ كىشى ئاب-
دۇكېرىمنى كۆرۈپلا، دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، قىز-
غىن قوبۇل ئېلىشىپ كۆرۈشىدۇ ۋە ئوچۇق چىراي بىلەن:
«خۇەنېمىڭ، خۇەنېمىڭ!» (خۇش كەپسىز) دەيدۇ. تۇڭ
شياۋپېڭ بۇ كىشىنى ئابدۇكېرىمگە تونۇشتۇرۇپ: «بۇ
كىشى يولداش دۇڭ بىۋۇ، مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئەنجىڭ
دېكى ئىش باشقارمىسىنىڭ مەسئۇلى» دەيدۇ. يولداش
دۇڭ بىۋۇ سافانى كۆرسىتىپ، ئابدۇكېرىمنى ئولتۇرۇشقا
تەكلىپ قىلىدۇ. يولداش دۇڭ بىۋۇ شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىغا
پەۋقۇلئاددە كۆڭۈل بۆلۈپ، بىرمۇنچە سوئاللارنى ئوتتۇ-
رىغا قويىدۇ. ئابدۇكېرىم ھەممە سوئالغا جاۋاب بېرىدۇ.
يولداش دۇڭ بىۋۇ ئاڭلاپ خۇش بولۇپ، بېشىنى لىڭشىـ
تىپ ئولتۇرىدۇ. ئابدۇكېرىم يولداش دۇڭ بىۋۇغا خەلق
ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سالا-
ھىيىتى يەتكۈزىدۇ، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ
بارلىق ئەزالىرىنىڭ جۈڭگو كوممۇنىستىك پار-
تىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا يوللىغان ئېھتىرامىنى يەتـ
كۈزىدۇ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ يولداش ماۋ

زېدۇڭغا، يولداش جۇ دېغا يوللىغان سالىمىنى يەتكۈزدۇ. خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى قەتئىي قوبۇل قىلىش توغرىسىدىكى قارارىنى يەتكۈزىدۇ ھەمدە شىنجاڭ كوممۇنىزم چىلار ئىتتىپاقىغا ۋەكالىتەن مەزكۇر ئىتتىپاقنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا يوللىغان خېتىنى تاپشۇرىدۇ.

ئابدۇكېرىم ھاياجانلانغان ھالدا يولداش دۇڭ بىۋۇغا: «سىز بىلەن كۆرۈشكەنلىكىم ئۈچۈن ئىنتايىن خۇشالمەن» دەيدۇ. ئۇ يەنە: «بىز جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن ئالاقە باغلاش ئۈچۈن ئۇزاقتىن بېرى تىرىشىپ كەلگەنىدۇق، بۈگۈن بۇ ئارزۇيىمىز ئەمەلگە ئاشتى» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم ئەينى چاغدا يولداش دۇڭ بىۋۇ بىلەن كۆرۈشكەنلىكى ھەققىدە توختىلىپ: «ئامېرىكىنىڭ سان فرانسىسكو شەھىرىدە بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ نېزامنامىسىگە جۇڭگو ۋەكىلى سۈپىتىدە ئىمزا قويغان ئۇلۇغ شەخسنىڭ شۇنچە چىقىشقاق، مۇلايىم ئىكەنلىكىدىن ھاياجانلانغىنىمۇ كەلمىگەنىكەن، ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپلا، مەندە ئۇنىڭغا نىسبەتەن كۈچلۈك ئىشەنچ پەيدا بولدى» دېگەنىدى.

يولداش دۇڭ بىۋۇ ئابدۇكېرىمگە سەممىيلىك بىلەن قارايدۇ. ئۇنىڭ ئابدۇكېرىمنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈپلا كونا دوستلاردەك سەممىي كۈتۈۋالغانلىقى ئابدۇكېرىمنى بەكمۇ تەسىرلەندۈرىدۇ.

ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ يولداش دۇڭ بىۋۇ بىلەن كۆرۈشكەن چاغدىكى ئەھۋالىنى سۆزلەپ كېلىپ چوڭقۇر تەسىرلەنگەن ھالدا مۇنداق دەيدۇ: «مەن جۇڭگو كوممۇنىستلىرى بىلەن، بولۇپمۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەھبىرلىرى كىشىلىرى بىلەن كۆرۈشۈش بىلەنلا، ئۇلارنىڭ گومىنداڭدىن تاما مەن پەرق قىلمىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم. ئىلگىرى لىن جىلۇ قاتارلىق كوممۇنىستلار بىلەن ئۇچراشقاندا، ئۇلارنىڭ ئالىي پەزىلىتى ماڭا ئۇنتۇلماس تەسىر قالدۇرغانىدى. ئەمدىلىكتە، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى بولغان ھەمدە ئىزچىل رەۋىشتە پارتىيىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى بولۇپ كەلگەن يولداش دۇڭ بىۋۇ بىلەن كۆرۈشۈپ تېخىمۇ ئاپىرىن ئوقۇدۇم، مۇشۇنداق بىر تۈركۈم كوممۇنىستلار بولغاچقا، بىزنىڭ جۇڭگودىن زور ئۈمىد كۈتكىلى بولىدۇ.»

ئابدۇكېرىم دۇڭ ئاقساقالغا شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ كېلىپ، بىرقانچە يىلدىن بۇيان بىزنىڭ ئېلىپ بارغان كۆرەشلىرىمىزدە بېسىپ ئۆتۈلگەن ئەگرى ـ توقاي يوللارنى سۆزلەپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكى بولمىسا، شىنجاڭنىڭ ئىنقىلابىي كۆرىشىنىڭ غالىبىيەت قازىنالمايدىغانلىقىدەك ھەقىقەتنى ئەملىي پاكىتلار ئارقىلىق چۈشەندۈرۈپ ئۆتىدۇ. ئاخىردا، دۇڭ ئاقساقالغا تۆۋەندىكى ئۇچ تەلەپنى قويىدۇ:

بىرىنچى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنى ئۆزىنىڭ قارىمىقىدىكى بىر تەشكىلات سۈپىتىدە قوبۇل قىلسا؛

ئىككىنچى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىرنەچچە رەھبىرىي كادىر ئەۋەتىپ، بىزنىڭ خىزمىتىمىزگە رەھبەرلىك قىلسا؛

ئۈچىنچى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن دائىم ئالاقە باغلاپ تۇرۇشىمىز ئۈچۈن، شىنجاڭغا بىر نەپەر راۋىتبلىگراف تېخنىكا كادىرى ۋە راتسىيە ئەۋەتىپ بەرسە، كادىر ئەۋەتىپ بەرسە.

ئابدۇكېرىم سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، دۇڭ ئاقسا قال بىرئاز ئويلىنىپ: «سىز ئېيتقان ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسى بەك مۇھىم، بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى بىلىشىمىزگە خېلى ياردىمى بار، سىز ئاخىردا ئوتتۇرىغا قويغان ئۈچ تەلەپنىڭ ھەممىسى مۇھىم مەسىلىلەر، مەن ئۆز ئالدىمغا جاۋاب بېرەلمەيمەن، مەركىزىي كومىتېتقا دوكلات قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، مەركىزىي كومىتېتنىڭ يوليورۇقىنى ئالغاندىن كېيىن ئاندىن سىزگە رەسمىي جاۋاب بېرەي» دەيدۇ.

شۇ كۈنىدىكى سۆھبەت ئىككى سائەتتەك داۋام قىلىدۇ. يولداش تۇڭ شياۋپىڭ چىقىپ-كىرىپ يۇرۇپ سۆھبەتكە ئارىلاپ قاتنىشىدۇ. سۆھبەت ئوتتۇرىسىدا يەنە بىر كىشى كىرىدۇ، يولداش تۇڭ شياۋپىڭ ئۇ كىشىنى تونۇشتۇرۇپ: «بۇ يولداش چۈي نەنچاڭ، ئىش باشقارمىسى ئالاقە بۆلۈمىنىڭ مەسئۇلى» دەيدۇ. يولداش چۈي نەنچاڭ بىرئاز ئولتۇرۇپ، ئابدۇكېرىمنىڭ ھېلىقى تەلىپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، چىقىپ كېتىدۇ.

سۆھبەت ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم خوش

لىشىدۇ، دۇك بىۋۇ، تۇك شياۋپېك، چۈي نەنچاك يولداش-
لار دەرۋازىسىچە ئۇزىتىپ چىقتىدۇ.

يولداش دۇك بىۋۇ ئابدۇكېرىمنىڭ بۇ قېتىم زىيا-
رەت قىلىپ كەلگەنلىكىگە ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن قاراپ،
دەرھال يەنىگە تېلېگراممىدا يوللايدۇ، تېلېگراممدا:

«‹مىللىي قۇرۇلتاي› نىڭ شىنجاڭلىق ۋەكىلى ئابـ
دۇكېرىم، فامىلىسى ئابباسوۋ،شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت-
نىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە مۇئاۋىن باش كاتىپ، سابىق غۇلجا
قوزغىلاڭچىلىرى باشلىقلىرىنىڭ بىرى، ئۇ كېلىپ مەن بى-
لەن كۆرۈشتى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، شىنجاڭدا بۇلتۇر كوم-
مۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى دېگەن بىر تەشكىلات قۇرۇلغانـ
كەن، ئۇ شىنجاڭنىڭ ئازاد رايونلىرىدا ئاشكارا،ئۇرۇمچى
ۋە باشقا جايلاردا مەخپىي ئىكەن، ياشلار تەشكىلاتىنىڭ
ئەزالىرىنى ۋاستىلىك ئېزا دەپ ھېسابلىغاندا 15 مىڭ
ئەزاسى بار ئىكەن» دەپ يېزىلىپ، ئابدۇكېرىمنىڭ تە-
لەپلىرىنىڭ داۋامىغا تۆۋەندىكىلەر بايان قىلىنغان:

ـ پارتىيەمىزنىڭ ئۇلارنىڭ تەشكىلاتىنى ئېتىراپ
قىلىشى ۋە ئۇلارغا رەھبەرلىك قىلىشى تەلەپ قىلىنغان؛

ـ مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ 11 نەپەر رەھبىرىنىڭ پار-
تىيەمىزگە قوبۇل قىلىنىشى تەلەپ قىلىنغان؛

ـ شىنجاڭغا خىزمەتچى ئەۋەتىپ بېرىشىمىز تەلەپ
قىلىنغان؛

ـ ئالاقە ئورنىتىش تەلەپ قىلىنغان؛

ـ پارتىيەمىزنىڭ شىنجاڭ مەسئۇلىسىگە قارىتا ئې-
نىق يوليورۇق بېرىشى تەلەپ قىلىنغان؛

تېلېگراممدا يەنە مۇنداق يېزىلغان: مەن ئۇنىڭغا

ئۇچ تۈرلۈك جاۋاب بەردىم، ئۇلار:

(1) مەركىزىي كومىتېتتىن يوليورۇق سورايمەن؛

(2) ئادەم ئەۋەتەلمەيمىز؛

(3) يەنىمۇ بىلەن ئالاقە باغلاشنىڭ چارىسى توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىپ باقساق بولىدۇ.

تېلېگراممىنىڭ ئاخىرىغا: «مۇۋاپىقمۇ — يوق، مەركىزىي كومىتېتنىڭ يوليورۇق بېرىشىنى سورايمەن» دەپ يېزىلىپ، مۇنداق ئىزاھات بېرىلگەن: «ئابدۇكېرىم يولداش لىن جىلۇنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئىكەن، شىنجاڭدىن يەنىمۇ قايتقان يولداشلاردىن بەزىلىرى ئۇنى بىلمەيدىكەن.»

تېلېگرامما يوللانغان ۋاقىت: 12 - ئاينىڭ 6 - كۈنى.

يەنىمۇ ئىككى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بۇ تېلېگراممىغا بەك ئەھمىيەت بەرگەن. تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن شۇ كۈنىلا يولداش جۇ ئېنلەي ئۆز قولى بىلەن جاۋاب تېلېگرامما يازغان، ئۇنى يولداش لىۋ شاۋچى تەستىقلىغان، جاۋاب تېلېگراممىنىڭ بېشىغا مۇنداق دەپ يېزىلغان:

«تېلېگراممىدىن ۋاقىپ بولدۇق، ئا (ئابدۇكېرىم) يولداشتىن مۇنۇلارنى سورىۋېلىشىڭىزلارنى ئۈمىد قىلىمىز: شىنجاڭنىڭ سىياسىي، ھەربىي، ئىقتىسادىي ئەھۋالى؛ ئۇلارنىڭ تەشكىلاتىنىڭ كونكرېت تەشەببۇسى؛ يولداش ئا بىر خىزمەتچىنى بىللە شىنجاڭغا ئاپىرىپ، يەنە ئەن بىلەن رادىئو ئارقىلىق ئالاقە باغلىيالامدۇ — يوق، ئەگەر بولىدىغان بولسا، بىر يولداشنى ئەۋەتسەك بولىدۇ».

تېلېگرامىدا يولداش دۇك بىۋۇنىڭ ئابدۇكېرىمگە تۆۋەندىكى نۇقتىلارنى جاكارلىشى تەلەپ قىلىنغان(ئومۇمي مەزمۇنى):

ــ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىرىنچى قېتىم مەزكۇر تەشكىلات بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ئورنىتىشنى خالايدۇ؛

ــ ئەۋەتىلىدىغان ۋەكىلنىڭ ۋەزىپىسى ئالاقىلىشىش ۋە كۆزىتىشتىنلا ئىبارەت بولىدۇ؛

ــ مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ 11 نەپەر رەھبىرىنىڭ پارتىيىگە كىرىشىنى پرىنسىپ جەھەتتىن قارشى ئالىمىز؛

ــ خىزمەتچى ئەۋەتىشنى شىنجاڭنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى سىياسىي ئەھۋالى ۋە قاتناش شارائىتىغا قاراپ بەلگىلەش كېرەك.

تېلېگرامىمىنىڭ ئاخىرىدا رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ ئەسەرلىرىنى، پارتىيە نىزامنامىسىنى، لىيۇ شاۋچىنىڭ دوكلاتىنى ۋە بېسىپ تارقىتىلغان باشقا ھۆججەتلەرنى ئابدۇكېرىمگە بېرىش تەلەپ قىلىنغان ھەمدە ئابدۇكېرىمنىڭ بۇ ئەسەرلەرنى شىنجاڭغا ئاپىرىپ ئۇيغۇرچىغا، قازاقچىغا تەرجىمە قىلىپ نەشر قىلدۇرۇشى ئۈمىد قىلىنغان.

1946 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى كەچ سائەت ئونلاردا، ئابدۇكېرىم دۇك ئاقسا قالنىڭ چاقىرتقانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، مەركىزي كومىتېتنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاشقا ئالدىراپ، يوشۇرۇنچە مېيىۋەنگە بارىدۇ. دۇك ئاقسا قال مەركىزي كومىتېتنىڭ يولىورۇقىنى يەتكۈزىدۇ.

دۇك ئاقسا قال: «سىزنىڭ شىنجاڭنىڭ ئەھۋالى ھەققىدىكى تونۇشتۇرۇشىڭىزنى ۋە ئوتتۇرىغا قويغان تەلەپلىرىڭىزنى مەركىزىي كومىتېتقا دوكلات قىلدىم. مەركىزىي كومىتېت سىزنىڭ كېلىشىڭىزگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى، سىزنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان تەلەپلىرىڭىزنى ئىخلاس بىلەن مۇزاكىرە قىلدى ھەمدە مېنى مۇزاكىرىنىڭ نەتىجىسىنى سىزگە يەتكۈزۈپ قويۇشقا بۇيرۇدى. بۇمۇ مەركىزىي كومىتېتنىڭ سىزگە بەرگەن جاۋابى» دەيدۇ.

دۇك ئاقسا قال: «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىنقىلابىي پارتىيىسى بىلەن ئاۋۋال دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورنىتىشنى خالايدۇ»دەيدۇ. سۆزىنى بۇ يەرگە كەلگەندە ئابدۇكېرىم دۇك ئاقسا قالنىڭ سۆزىنى ئۈزۈۋېتىپ: «بىزنىڭ پارتىيىمىزنىڭ ئىسمى خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى، ئۇ غۇلجىدا قۇرۇلۇپ ئاۋۋال ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە، كېيىنچە، ئۇرۇمچىدە ۋە شىنجاڭنىڭ گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى باشقا جايلىرىدا پەيدىنپەي مەخپىي پائالىيەت ئېلىپ بارماقچى، ئۇنىڭ 15 مىڭ ئەزاسى بار. ئۇرۇمچىدە يەنە بىرپەرئاستى ئىنقىلابىي تەشكىلات بار. ئۇنىڭ ئىسمى شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى. ئالدىنقى قېتىم مەن‌سىزگە بەرگەن پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا يېزىلغان خەت شۇ ئىتتىپاقنىڭ ئالغاچ كېتىشىمگە تاپشۇرغان خېتى ئىدى. بىزنىڭ خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىمىز بىلەن شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ سىياسىي تەشەببۇسى ۋە كۆرەش نىشانىسى بىر بولغاچقا، بۇ ئىككى تەشكىلات ئۇرۇمچىدە

ئۆزئارا زىچ ماسلىشىپ، مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ كۆرەش قىلماقتا. بىز مۇڭاپىق پەيتتە بۇ ئىككى تەشكىلاتنى بىر-لەشتۈرمەكچى بولۇۋاتىمىز» دەپ چۈشەندۈرۈش بېرىدۇ.

دۇك ئاقساقال ئاڭلىغاندىن كېيىن كۈلۈپ كېتىپ دەرھاللا: «ھە، توغرا. توغرا. ئۆتكەن قېتىم ئېيتقانلىرىڭىز، بىراق مەن ئېسىمدىن چىقىرىپ قويۇپ، ئىككىنچى بىر تەشكىلات دەپ قاپتىمەن» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم: «تىلدىن چەكلىنىپ قالغان بولسام كېرەك. ئالدىنقى قېتىم ئېنىق دېمىگەن ئوخشايمەن...» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم كېپىنى تۇگىتىپ بولغۇچىلا، دۇك ئاقساقال: «ياق، ياق، سىز خەنزۇچىنى بەك ياخشى سۆزلەيدىكەنسىز. ئۆتكەن قېتىم قىلغان سۆزىڭىزنى تولۇق چۈشەنگەنىدىم، بۇ قېتىم بۇ ئىككى تەشكىلاتنى بىر تەشكىلات دەپتىمەن. بۇنى مەركىزىي كومىتېتقا ئېنىق ئۇقتۇرۇپ قويىمەن» دەيدۇ.

دۇك ئاقساقالنىڭ كەمتەر، ئەستايىدىل ئىشلەيدىغان ئېسىل ئىستىلى ئابدۇكېرىمنى تېخىمۇ تەسىرلەندۈرىدۇ. ئابدۇكېرىم كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئەھۋالنى ماڭا سۆزلەپ بېرىپ، قاتتىق ھاياجانلانغان ھالدا مۇنداق دېگەنىدى: «بۇ چوڭ مەسىلە ئەمەس ئىدى، مەن ئىزاھلىمىسامۇ بولاتتى، ئازراقلا سۆز قىستۇرۇپ قويغانلىقىم ئۈچۈن، يولداش دۇك بىۋۇ بىكمۇ ئەستايىدىللىق بىلەن قارىپ كەتتى، بۇنداق بولۇشنى ئويلىمىغانىدىم، مەن خىجىل بولۇپ قالدىم ھەم ئىچىمدە نېمىشقىمۇ دېگەن

دىمەن دەپ ئۆزۈمنى ئەيىبلىدىم، بىراق يولداش دۇك بىۋۇنىڭ ئېسىل ئىستىلىدىن كومموئىستلارنىڭ ھەقىقەتەنمۇ باشقا ئىنقىلابچىلاردىن پەرقلىنىدىغانلىقىنى ھەقىقىي تونۇدۇم. ئۇلار راستتىنلا سەممىي ئادەملەر ئىكەن».

دۇك ئاقساقال جاۋابىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: «بىرىنچى قەدەمدە سىلەرنىڭ خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىگىلار بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورنىتىمىز، كېيىن يەنە ئەھۋالغا قاراپ بىر نېمە دېيىشەرمىز. سىلەرنىڭ پارتىيىگىلار رەھبەرلىك يادروسى بولۇپ، بارلىق ئىلغار تەشكىلاتلار ۋە خەلق ئاممىسى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، كۆرەشنى داۋاملاشتۇرۇشى كېرەك. بىرلەشتۇرۇشكە بولىدىغان تەشكىلاتلارنى مەسلىھەتلىشىپ بىرلەشتۇرۇگىلار، بۇنداق قىلىش كۆچنى بىرلەشتۇرۇپ تېخىمۇ ئوبدان كۆرەش قىلىشقا پايدىلىق بولىدۇ. تەشكىلاتنىڭ ئىسمىغا كەلسەك، شىنجاڭ ئەھۋالىنىڭ مۇرەككەپلىكىنى، ئاممىنىڭ ئاڭ سەۋىيىسىنى ۋە قوبۇل قىلىش ئىقتىدارىنى كۆزدە تۇتۇپ، كوممۇنىزم، سوتسىيالىزم بايرىقىنى ۋە شوئارىنى ئالدىراپ ئوتتۇرىغا قويمىغان ياخشى. بۇنى ئۆزۈگىلار ئويلىشىگىلار، مەركىزىي كومىتېت شىنجاڭغا ۋەكىل ئەۋەتسە، دېگەن تەلىپىگىلارنى ئويلىشىشقا بولىدۇ. ۋەكىلىمىز بارغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ۋەزىپىسى پەقەت ئالاقىچىلىك ۋە كۆزەتكۈچىلىك رولىنىلا ئويناشتىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك، بۇ مەسىلىنى كېيىن بېكىتەرمىز، شىنجاڭغا خىزمەتچى ئەۋەتىپ، سىلەرنىڭ خىزمەتچىگىلارغا ياردەم بېرىش مەسىلىسىگە كەلسەك، ھازىرچە

قىينچىلىق بار، كادىرلار، بولۇپمۇ رەھبىرلىرى كادىرلار قىس، ئەۋەتىش ھازىرچە تەس. شىنجاڭنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى سىياسىي ئەھۋالىغا ۋە قاتناش ئەھۋالىغا قاراپ ئويلىشايلى، سىلەرنىڭ پارتىيىگىلارنىڭ 11 نەپەر رەھبىرىنىڭ جۈگگو كومۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرىش توغرىسىدىكى تەلىپىنى قارشى ئالمىز، كونكرېت رەسمىيەتلەرنى بىزنىڭ ئالاقىچى ۋەكىلىمىز شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن، مەركىزىي كومىتېتتىن يوليورۇق سوراپ بېكىتىدۇ.»

دۇڭ ئاقساقال ئاخىردا: «سىز ئوتتۇرىغا قويغان بىر رادىئو بىلەن راتسىيە توغرىسىدىكى تەلەپكە مەركىزىي كومىتېت پۈتۈنلەي قوشۇلدى، مېنى سىز بىلەن مەسلىھەتلىشىشكە بۇيرۇدى، سىزنىڭ بۇ قېتىم ئادەم بىلەن راتسىيىنى ئەكىتىشكە ئامالىڭىز بارمۇ — يوق، ئەكىتەلمىگۈزۈ ئادەم بىلەن راتسىيىنى سىزگە بېرىمىز» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم دۇڭ ئاقساقالنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بەكمۇ ھاياجانلىنىپ، ئەكىتەلەيدىغانلىقىنى بىلدۇرىدۇ.

دۇڭ ئاقاقال: «ياخشى، بارىدىغان يولداشنى بەلگىلەپ قويدۇق، بىرئازدىن كېيىن سىز بىلەن كۆرۈشىدۇ» دەيدۇ.

دۇڭ ئاقساقال سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ يەنە مۇنداق دەيدۇ: «جياڭ جيېشى ھۆكۈمىتى ھەدەپ مۇستەبىتچىلىك يۈرگۈزدى، سىياسىي كېڭەشمىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، ئۆزىگە يات دەپ قارىغان كىشىلەرنى

چەتكە قېقىپ، بۇ قېتىمقى قۇرۇلتايىنى ئۆز ئالدىغا چاقىردى، جياڭ جيېشىنىڭ مەقسىتى، قۇرۇلتايدا «ئاساسىي قانۇن» دېگەن بىر نەرسىنى ماقۇللۇقتىن ئۆتكۈزۈپ، ئۆزىنىڭ مۇستەبىتچىلىكىنى قانۇنلاشتۇرۇش، ئىچكى ئۇرۇشنى قانۇنلاشتۇرۇش ۋە بۆلگۈنچىلىكنى قانۇنلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت، بۇ، جياڭ جيېشىنىڭ خام خىيالى. قۇرۇلتاي ئېچىلىشىنىڭ ھارپىسىدا، يولداش جۇ ئېنلەي پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا ۋەكالىتەن بايانات ئېلان قىلىپ، «مىللىي قۇرۇلتاي» نىڭ بۆلگۈنچىلىكى ۋە ئالدامچىلىقىنى پاش قىلدى. گومىنداڭ، جياڭ جيېشىنىڭ خەلقنىڭ ئارزۇسىغا قارشى قىلمىشلىرى پۈتۈن مەملىكەتتىكى كەڭ خەلقنىڭ، دېموكراتىك پارتىيە ـ گۇرۇھلارنىڭ، ۋەتەنپەرۋەر دېموكراتىك زاتلارنىڭ ئىنتايىن چوڭ غەزىپىنى قوزغىدى. مۇستەبىتچىلىككە قارشى تۇرۇش، ئىچكى ئۇرۇشقا قارشى تۇرۇش، تىنچلىقنى تەلەپ قىلىش سادالىرى كۆندىن ـ كۈنگە ئۆرلىدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ پۈتۈن مەملىكەت خەلقى، دېموكراتىك پارتىيە ـ گۇرۇھلار ۋە ۋەتەنپەرۋەر دېموكراتىك زاتلار بىلەن تىنچلىق ـ دېموكراتىيە ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغان تەشەببۇسى كىشىلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى، ۋەزىيەت بىز ئۈچۈن پايدىلىق، لېكىن جياڭ جيېشى جاللاتلىق قىلمىچىنى تاشلىمايدۇ، ئۇ خەلق بىلەن ئاخىرغىچە دۇشمەنلىشىدۇ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا، بۇ يىل 7 ـ ئايدىن باشلاپ، پۈتۈن مەملىكەت

مىقياسىدا ئەكسىلئىنقىلابىي ئىچكى ئۇرۇش قوزغىدى. پۈتۈن مەملىكەت خەلقى، جۈملىدىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى جۈملىدىن كومموۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە بۇ ئەكسىلئىنقىلابىي ئۇرۇشقا قارشى تۇردى. جياڭ جيېشىنىڭ ۋە ئۇنىڭ خوجايىنى ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ جۈملىدىن خەلقىغە تاڭغان ئۇرۇشى باشلىنىش ئالدىدا تۇرماقتا. ئۇرۇش باشلىنىپ كەتسىلا، ئىش جياڭ جيېشىنىڭ ۋە ئۇنىڭ خوجايىنى بولغان ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ ئىختىيارىدا بولمايدۇ. ئۇرۇش ھازىر 6 - ئايغا قەدەم قويدى. ئەمما ئۆتكەن ئايدىن باشلاپ، خېلىلا ئۆزگىرىش بولدى، جياڭ جيېشى ئارمىيىسى پاسسىپ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى تەشەببۇسكار ئورۇنغا ئۆتتى، ئۇرۇشنىڭ ۋەزىيىتى بارغانسېرى بىزگە پايدىلىق بولماقتا». دۇك ئاقساقال سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئابدۇكېرىمنىڭ پەۋقۇلئاددە ھاياجانلىنىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ قەتئىيلىك بىلەن: «بىز ئۇرۇشنىڭ غەلىبىسىنى چوقۇم قولغا كەلتۈرىمىز، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئازادلىقىنى چوقۇم قولغا كەلتۈرىمىز، يېڭى جۇڭگونىڭ دۇنياغا كېلىشىنى كۆتۈۋالىمىز، بۇ كۈنلەرنىڭ يېتىپ كېلىشىگە ئۇزاق ۋاقىت قالمىدى» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم چوڭقۇر ئىلھام ئېلىپ، كۆلۈمسىرەپ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئەھۋال كىشىنى ھەقىقەتەن ئىلھامـلاندۇرىدۇ. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئەسىرلەر ماباينىدە ئارزۇ قىلىپ كەلگەن كۈنلەر يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ.»

دۇك ئاقساقال مۇنداق دەيدۇ: «شىنجاڭ مۇرەككەپ جاي، ئۇ يەردە گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقى، جاھانگىرلارنىڭ گۇماشتىلىرى بار، دىنىنىڭ تەسىرى چوڭقۇر. جاھانگىرلار بۇ جايغا ھەر ۋاقىت تەلمۇرۈپ تۇراتتا. سىلەر ئىلى، تاربىاغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت ئۈچ ۋىلايەتتە گومىنداڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىدىڭلار؛ پۈتۈن شىنجاڭدا گومىنداڭنىڭ نۇرغۇن ھەربىي قىسىملىرىنى تارتىپ تۇرۇۋاتىسىلەر؛ جاھانگىرلارنىڭ گۇماشتىلىرى بىلەن قەتئىي كۈرەش ئېلىپ بارىدىغانلار، سىلەر تازا ياخشى ئىش قىلدىڭلار، ئىنقىلابنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇشۇڭلار كېرەك.»

«شىنجاڭ چېگرا رايون، قاتناش قولايسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ گومىنداڭ بىلەن بولغان كۈرىشىمىز ھالقىلىق پەيتكە يېتىپ كەلدى، ھازىر كادىر چىقىرىپ شىنجاڭغا ئەۋەتىشىمىز قىيىن، مۇھىمى ئۆزۈڭلارغا تايىنىشىڭلار كېرەك. بۇنىدىن كېيىن كۆپرەك ئالاقىلىشىپ تۇرايلى، قانداق قىيىنچىلىق ۋە مەسىلىلەر بولسا ئۇتتۇرىغا قويۇڭلار، قولىمىزدىن كەلگىنىچە ياردەم قىلىمىز. كۆرەشتە، تاكتىكىغا دىققەت قىلىش كېرەك، ئىتتىپاقلىشىشقا مۇمكىن بولغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بىلەن ئىتتىپاقلىشىش كېرەك. بۇ شۇنداق دېگەنلىك بولىدۇكى، گومىنداڭ جاھىللىرىدىن. جاھانگىرلارغا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئەگىشىپ كەتكەن ئۇنسۇرلاردىن باشقا كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بىلەن ئىتتىپاقلىشىش كېرەك. شىنجاڭنىڭ خەلقىنىڭ قوبۇل قىلىش ئىقتىدارىغا ۋە دىنىنىڭ تەسىر

رىگە ئاساسەن، كوممۇنىزم، سوتسىيالىزم دېگەن شوئار-
لارنى ۋاقتىنچە ئوتتۇرىغا قويماي، كۆپرەك ئىجابىي تەش-
ۋىقات ئېلىپ بېرىپ، خەلقنىڭ ئېڭىنى تەدرىجىي كۆتۈ-
رۈش كېرەك. بۇمۇ تاكتىكا مەسىلىسى. سىلەرنىڭ كۆرە-
شىڭلارغا ئۇتۇق تىلەيمەن!»

ئابدۇكېرىمنىڭ بۇ سۆزلەردىن كۆڭلى يورۇپ، ئە-
شەنچىسى ھەسسىلەپ ئاشىدۇ، بۇندىن كېيىن ماڭىدە-
غان يولنى تېخىمۇ ئوچۇق تونۇۋالىدۇ، قۇدرەتلىك ئىدە-
يىۋى قورالغا ئىگە بولىدۇ. ئۇ تەسىرلىنىپ: «سىزنىڭ
جاۋابىڭىزغا چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن، مەن
پارتىيەمىزنىڭ ماڭا تاپشۇرغان ۋەزىپىسىنى تولۇق ئو-
رۇندىدىم، بۇندىن كېيىنكى كۆرەش نىشانىمىزنى ئايدىڭ-
لاشتۇرۇۋالدىم. سىزنىڭ جاۋابىڭىز جۇڭگو كوممۇنىستىك
پارتىيەسىنىڭ بىزنىڭ شىنجاڭدا ئېلىپ بارغان ئىنقىلا-
بىي ئىشلىرىمىزغا ۋە شىنجاڭ خەلقىغە كۆڭۈل بۆلگەنلى-
كى ۋە مەمنۇنلۇق قىلغانلىقى. قايتىپ بارغاندىن كېيىن،
سىزنىڭ يولىيورۇقىڭىزنى ئەينەن يەتكۈزىمەن، سىزنىڭ
يولىيورۇقلىرىڭىز بويىچە ئىشلەيمىز» دەيدۇ.

دۇڭ ئاقسا قال دەرھاللا: «يولىيورۇق ئەمەس، پا-
ىدىلىنىڭلار» دەپ ئىزاھلايدۇ.

سائەت ئون بىردىن ئۆتكەندە يولداش تۇڭ شياۋ-
پېڭ بىر كىشىنى باشلاپ كىرىدۇ. ئۇ ئورۇقراق كەلگەن،
روھلۇق يېگىت ئىدى.

يولداش دۇڭ بىۋۇ ئۇنىڭغا ئابدۇكېرىمنى تونۇش-
تۇرۇپ: «بۇ كىشى ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ، شىنجاڭلىق،

ئاز سانلىق مىللەت» دەيدۇ، ئاندىن كېيىن ئابدۇكېرىم گە: «بۇ يىگىت بىر رادىئو ئاپپاراتىنى ئېلىپ سىز بىلەن بىللە شىنجاڭغا بارىدۇ، ئىسمى پېك گوئەن» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم دەرھال پېك گوئەننىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ: «بەك ياخشى بولدى، قارشى ئالمىمىز! بىز بىر-لىكتە جەڭ قىلىمىز، ھايات - ماماتتا بىللە بولىمىز» دەيدۇ.

يولداش دۇڭ بىۋۇ پېك گوئەندىن: «ئۆزىڭىزنىڭ شىنجاڭغا بېرىپ ئىشلەيدىغانلىقىڭىزغا قارىتا قانداق پىكرىڭىز بار؟» دەپ سورايدۇ.

«تەشكىلنىڭ قارارىغا بويسۇنىمەن» دەپ قەتئىيلىك بىلەن جاۋاب بېرىدۇ يولداش پېك گوئەن.

يولداش پېك گوئەننىڭ ئېيتقىنىچە، ئۇ ئابدۇكېرىم-نىڭ كۆرۈپلا، ئۇنىڭ سەمىمىي، يېقىملىق پوزىتسىيە-سى ۋە قىزغىن، خۇش خۇي مىجەزىدىن چوڭقۇر تەسىر-لەنگەن، كېيىن بىللە ئىشلەش جەريانىدا ئۇلار ئوتتۇ-رىسىدا چوڭقۇر دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورنىتىلغان، ئاب-دۇكېرىم ئۇنىڭ قەلبىدە يۈكسەك ھۆرمەتكە ئىگە يولداش-لاردىن بىرى بولۇپ قالغان.

تۇنۇن يېرىم بولغاندا، ئابدۇكېرىم مېھمانخانىغا قايتىدۇ، ئۇ ھاياجانلىنىپ كېتىپ، ئۇخلىيالماي، ئۇزاق قىچە خىيال سۈرۈپ ياتىدۇ.

«قۇرۇلتاي» داۋام قىلماقتا. «قۇرۇلتاي» ۋەكىل-لىرىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى گومىنداڭ جاھىللىرى، جياڭ جيېشىنىڭ سادىق مۇرتىلىرى ياكى جياڭ جيېشىغا سې-

تىلغانلار ئىدى. جياك جيېشىنىڭ رېژىسسورلۇقىدا قىزىق ئويۇنلار ئۇزلۇكسىز ئويناپ تۇردى. گومىنداڭغا ۋە جياك جيېشىغا ئوقۇلغان مەدھىيە سادالىرى، كومموۇنىستىك پارتىيىگە ۋە ئىلغار زاتلارغا ھۇجۇم قىلىدىغان تىل - ھاقارەتلەر، چۇقان، شاۋقۇنلار قولاقنى ئۇرۇلۇپ تۇراتتى، بىر-مۇنچە «ۋەكىللەر» كېچىلىرى قىمارخانا، پاھىشخانىلاردا ئويناپ، كۈندۈزى ئۇخلايتتى. بىرمۇنچە «ۋەكىللەر» گومىنداڭنىڭ ئىشپىيونلىرى ھەم پايلاقچىلىرى ئىدى. ئۇلار ئىلغار زاتلار ئۈستىدىن ئۇزلۇكسىز نازارەت قىلىپ تۇراتتى ياكى ئۇلارغا ئوچۇقتىن - ئوچۇق تەھدىت سالاتتى... ھېچنېمىگە ئوخشاشمىغان بۇ يىغىن پۈتۈنلەي قاراڭغۇ تۈتەكتىنلا ئىبارەت ئىدى. مانا بۇ، گومىنداڭنىڭ ئاتالمىش قۇرۇلتىيى ئىدى.

قۇرۇلتايدىن ئاللىقاچان زېرىككەن ئابدۇكېرىم دۇك ئاقساقالنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، داۋاملىق قاتنىشىشقا بولمايدىغانلىقىنى تېخىمۇ ھېس قىلىدۇ. ئۇ، ئەخمەتجان قاسىمغا ئۆزىنىڭ تەسراتىنى ئېيتقاندىن كېيىن، ئەخمەتجان قاسىمىمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش تەسراتتا بولغانلىقىنى ئېيتىدۇ. ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ، قۇرۇلتايغا بايقوت قىلىش قارارىغا كېلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلار شىنجاڭ ۋەكىللەر ئۆيىدىكى باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىللىرىنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈپ، سىرتقى جايلارغا بېرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلىش توغرىسىدا جياك جىڭگوغا بىرلىشىپ تەلەپ قويماقچى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ تەشەببۇسى دەرھاللا كۆپچىلىك ئاز سانلىق مىللەت ۋە-

كىللىرىنىڭ ئاۋاز قوشۇشىغا ئىگە بولىدۇ. ئاندىن كېيىن، سىرتقى جايلارغا بېرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلىش توغرىسىدا جياڭ جىڭگوغا رەسمىي تەلەپ قويىدۇ. جياڭ جىڭگو قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ ھەمدە ئالاھىدە مەخسۇس ئايروپىلان ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۇلارنى 12 - ئاينىڭ 31 - كۈنى بېيپىڭ، تيەنجىن، چىڭداۋ قاتارلىق شەھەرلەرگە ئاپىرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلدۇرىدۇ ھەم ئۇلار بارغان جايلارغا «ئالاھىدە ئېتىبار بېرىڭلار» دەپ كۆرسەتمە بېرىدۇ. ھەر بىر جايغا بارغاندا، شۇ جاينىڭ ئەمەلدارلىرى كۈتۈۋېلىپ، كاتتا زىياپەت، مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى ئۆتكۈزىدۇ. گومىنداڭ، جياڭ جېيشىنىڭ «ئۇلۇغ سىياسىي نەتىجىلىرى» نى ھەدەپ تەشۋىق قىلىدۇ. بۇنىڭغا قارىماي ئابدۇكېرىم ئېچىنىپ: بىزنى سېتىۋالماقچى، بۇ پۈتۈنلەي خام خىيال، دەپ ئويلايدۇ.

1947 - يىل 1 - ئاينىڭ 8 - كۈنى، شىنجاڭ ۋەكىللىرى ئېكسكۇرسىيىدىن قايتىپ نەنجىڭغا كېلىدۇ. شۇ كۈنى ئاخشىمى ئابدۇكېرىم يولداش دۇڭ بىۋۇ بىلەن ئۇچىنچى قېتىم كۆرۈشىدۇ، دۇڭ بىۋۇ ئابدۇكېرىمدىن سىرتقى جايلاردا كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىنى ۋە ئالغان تەسىراتىنى سورايدۇ. ئابدۇكېرىم جياڭ جىڭگو، نىڭ ئۆزلىرىنى مەخسۇس ئايروپىلان بىلەن ھەرقايسى جايلارغا ئاپارغانلىقىنى ھەم ھەرقايسى جايلارنىڭ «ئالاھىدە ئېتىبار» بەرگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىدۇ. ئابدۇكېرىم مۇنداق دەيدۇ: «مەن جۇڭگو تارىخىغا بەكمۇ قىزىقاتتىم، ئېكسكۇرسىيە قىلىش ئارقىلىق، ۋەتىنىمىزنىڭ بىرقانچە مىڭ يىلدىن

بۇيانقى تارىخنىى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا چۈشەندىم، مەن جۇڭگولۇق بولغانلىقىم ئۈچۈن پەخىرلىنىمەن، بېيپىنىڭ ئەنئەنىۋى، تارىخىي مەشھۇر شەھەر بولۇش سۈپىتى بىلەن مەندە ئۇنتۇلماس تەسىرات قالدۇردى. شائخەي، تيەنجىن، چىڭداۋ شەھەرلىرى بەك گۈزەل، پاكىز شەھەرلەر ئىكەن، بۇ شەھەرلەرنىڭ قۇرۇلۇشلىرى ئۆز ئالدىغا ئالاھىدىلىكى لەرگە ئىگە ئىكەن. لېكىن بىر ئورتاق ئالاھىدىلىكى شۇكى، مۇستەملىكىچىلىكنىڭ ئىزلىرى ھەممە يەردە كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. چەت ئەللەرنىڭ ئىجارىگە ئېلىۋالغان جايلىرى بەك چوڭ ئىكەن، كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدە چەت ئەل سودىگەرلىرىنىڭ دۇكانلىرى، چەت ئەللىكلەرنىڭ تاماشا-گاھلىرى بار ئىكەن، ئۇلار خالىغىنىنى قىلىۋېرىكەن. جۇڭگولۇقلارنى چوشقا، ئىتتىنمۇ بەتتەر كۆرىدىكەن... مۇشۇنداق قەبىھ ئەھۋاللار مېنىڭ مۇستەملىكىچىلەرگە بولغان ئۆچمەنلىكىمنى تېخىمۇ كۈچەيتتى.»

ئابدۇكېرىم سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ يەنە مۇنداق دەيدۇ: «ئېكسكۇرسىيە قىلىش ئارقىلىق، بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ۋەتىنىمىزنىڭ شانلىق مەدەنىيىتى تارىخىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشەندى. ئۇلارنىڭ ۋەتەنپەرلىك ئىدىيىسى كۈچەيدى؛ يەنە بىر ياقتىن، ئۇلار خەلقىمىزنىڭ نامراتلىكىنى، دۆلىتىمىزنىڭ ئاجىز ئىكەنلىكىنى، يېرىم فېئودالىق، يېرىم مۇستەملىكچىلىكنىڭ ئەينەن قىياپىتىنى ئېنىق كۆردى. ئۇلارنىڭ جاھانگىرلىككە، مۇستەملىكىچىلىككە قارشى كۈرەش قىلىش ئىرادىسى تېخىمۇ كۈچەيدى، بۇ بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىزنىڭ قۇرۇلتايغا

قاتنىشىش جەريانىدىكى ئەڭ چوڭ ئۇتۇقى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.»

يولداش دۇڭ بىۋۇ ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قەتئىيلىك بىلەن دەيدۇ: «جۇڭگونىڭ يېرىم فېئودال، يېرىم مۇستەملىكىلىك ھالىتىگە خاتىمە بېرىلىپ دىغان ۋاقىت ئاز قالدى، جۇڭگو ئۇزاق زامانلاردىن بۇيان ئۇچ چوڭ تاغ ئاستىدا زۇلۇم ۋە ئازاب-ئوقۇبەت چېكىپ كەلگەن. ئۇچ چوڭ تاغنى ئاغدۇرۇپ تاشلىمىغۇچە، جۇڭگو تەلتۆكۈس ئازادلىققا ئېرىشەلمەيدۇ، سىلەرنىڭ شىنجاڭدا ئىنقىلابنى ئاخىرغىچە ئېلىپ بېرىپ، ئۇچ چوڭ تاغنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن».

شۇندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم يولداش پېكىڭ گۇۋەنىڭ ۋە راتسىينى قانداق قىلىپ شىنجاڭغا ئاپىرىش توغرىسىدا يولداش دۇڭ بىۋۇ بىلەن مۇزاكىرىلەشتى، بۇ ئىشنى پەم بىلەن ئورۇندىتىش ئۈچۈن، ئابدۇكېرىم دۇڭ بىۋۇغا مۇنداق مەسلىھەت بېرىدۇ: «پېكىڭ گۇۋەنىڭ ئىسمى ۋاڭ ئەندى دەپ ئۆزگەرتەيلى، ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم لۇي سۇشىننىڭ ئىككىنچى ئاچىسىنىڭ ئېرىنىڭ ئىسمى بولسۇن (لۇي سۇشىننىڭ دادىسى چىڭداۋلىق ئىدى)، تۇغقان يوقلاش ئۈچۈن مەن بىلەن بىرلىكتە شىنجاڭغا بارماقچى بولۇپ، نەنجىڭغا كەلگەن بولسۇن.»

دۇڭ ئاقسا قال مەنۇن بولغان ھالدا: «مۇشۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇش ئوبدان بولىدۇ» دەيدۇ، شۇنىڭدىن كېيىنلا: «يولداش ۋاڭ ئەندى شىنجاڭغا بارسا، تۇرمۇش

جەھەتتە قىيىنچىلىق تارتىپ قالارمۇ؟» دەپ سورايدۇ.

ئابدۇكېرىم: «چاتاق يوق، شىنجاڭ خەلقى مېھمانە دوست خەلىق» دەيدۇ. دۇڭ ئاقساقال بۇ گەپنى ئاڭلاپ خاتىرجەم بولىدۇ.

ئابدۇكېرىم ۋاڭ ئەندىگە: «بىز ھەم يولداش، ھەم دوست بولدۇق، بىز بىرلىكتە جەڭ قىلىمىز. پۈتۈنلەي خاتىرجەم بولۇڭ، يولداش لاۋۋاڭ» دەيدۇ.

ۋاڭ ئەندى خۇشاللىق بىلەن: «مەن تەشكىلنىڭ يولىورۇقىغا بىنائەن، سىلەرگە بارلىق كۈچۈم بىلەن ياردەم قىلىمەن. تۇرمۇشۇم توغرىسىدا ئارتۇقچە ئويلىماپ كەتمەڭ، تېزلىكتىلا ئۆزلىشىپ كېتىمەن» دەيدۇ.

ئاخىردا ئۇلارنىڭ مەسلىھەتلىشىپ كېلىشكىنى بويىچە، شىنجاڭ ۋەكىللىرىنىڭ قايتماقچى بولۇۋاتقانلىقى كۆزدە تۇتۇلۇپ، ۋاڭ ئەندى ھازىرچە بىر ساراينغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، كۈتۈپ تۇرۇلىدىغان بولىدۇ، بۇ ۋەزىپە چۈي نەنچاڭغا تاپشۇرۇلىدۇ.

ئابدۇكېرىم دۇڭ ئاقساقال بىلەن خوشلاشماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرىدۇ. دۇڭ ئاقساقال ئابدۇكېرىمنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ سەمىمي ھالدا: «سىزگە ئاقىيول تىلەيمەن، شىنجاڭغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ ۋە شىنجاڭ كومموننىزمنىڭ چىلار ئىتتىپاقىنىڭ رەھبەرلىرىگە مېنىڭ سالىمىمنى يەتكۈزۈپ قويۇڭ، ئانچە ئۇزاق بولمىغان كەلگۈسىدە، بىز يېڭى جۇڭگونىڭ پايتەختىدە كۆرۈشەيلى» دەيدۇ.

ئابدۇكېرىم قاتتىق كەسىلىنىدۇ ۋە ھاياجانلىنىپ،

كۆزلىرىگە لىق ياش ئالىدۇ ۋە: «چوقۇم...» دېگەن سۆز-
نىلا ئېيتىپ، قالغان گېپىنى داۋاملاشتۇرالماي قالىدۇ.
دۇك ئاقساقال ئابدۇكېرىمنى دەرۋازىغىچە ئۇزا-
تىپ، ئۇنىڭ بىلەن يەنە بىر قېتىم خوشلىشىپ قول
ئېلىشىدۇ.

شىنجاڭغا قايتىش

1947 - يىل 1 - ئاينىڭ 9 - كۈنى كەچ سائەت ئوندا
بىر كىچىك ماشىنا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەر-
كىزىي كومىتېتىنىڭ نەنجىڭدا تۇرۇشلۇق ئىش باشقارمى-
سىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ توختايدۇ. ماشىنا توختاش
بىلەنلا، ئىشىكتىن ئىككى ئادەم چىقىپ كېلىدۇ، بىرىنىڭ
قولىدا بىر دانە چامادان، يەنە بىرىنىڭ قولىدا بىر
بوغچا بار ئىدى. ئۇلار ماشىنا ئالدىغا كېلىدۇ، ھېلىقى
چامادان كۆتۈرگەن كىشى بوغچا كۆتۈرگەن كىشىنى ماشى-
نىغا چىقىشقا ئىشارەت قىلىدۇ. ئالدىنقىسى ۋاڭ ئەنە-
دى، كېيىنكىسى چۇي نەنچاڭ ئىدى. يەر ئاستى خىزمە-
تىگە كۆنۈپ كەتكەن شوپۇر يولداش شياۋ دۇەن پىلان
بويىچە، ئەتەي بىرقانچە كوچىدىن ئايلىنىپ، ئاخىر
ماشىنىنى ئەنلۇي دېگەن بىر ئادەتتىكى سارايىنىڭ ئالـ
دىغا ھەيدەپ كېلىپ توختىتىدۇ. لاۋۋاڭ زاكاز قىلىنغان
ئۆيگە كىرىپ، ئالاقىچىنىڭ كېلىپ ئۆزىنى ئەكىتىشىنى
كۈتۈپ تۇرىدۇ.

لاۋۇاك مېھمانخانىدا ئىككى كۈن كۈتىدۇ، 1 - ئاي-
نىڭ 11 - كۈنى بىر ئالاقىچى كېلىپ، ئۇنىڭغا شىنجاڭغا
ماڭىدىغان ۋاقىتنىڭ 11 - چېسلادىن 12 - چېسلاغا
كېچىكتۈرۈلگەنلىكىنى، ئەسلىدە بەلگىلەنگەن ۋاقىت
بويىچە ئۇنى ئەكەتمەكچى بولغان ئابدۇكېرىمنىڭ ھازىر
كېلەلمەيدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى، ھازىر ئۆزىنىڭ
چامادىنىنى ئابدۇكېرىمنىڭ تۇرغان جايىغا ئاپىرىپ
قويغانلىقىنى ھەمدە ئۇنىڭغا 12 - چېسلا خەۋەر كۈ-
تۈپ تۇرۇشنى ئېيتىپ قويۇپ، چامادانىنى ئەكىتىدۇ.

1 - ئاينىڭ 12 - كۈنى تاڭ سەھەردە بىر ماشىنا
مېھمانخانىغا كېلىپ، لاۋ ۋاڭنى ئايرودرومغا ئاچى-
قىدۇ. لاۋ ۋاڭ يېتىپ بارغاندا، ئەخمەتجان قاسىمى،
ئابدۇكېرىم ۋەباشقا ۋەكىللەر ئايروپىلانغا چىقماقچى
بولۇپ تۇراتتى، ئابدۇكېرىم ھېلىقى چامادانىنى كۆتۈرۈپ
يېنىدا تۇرغان يەنە بىر كىشى بىلەن بىللە دەرھال
لاۋ ۋاڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنى كۈتۈۋالىدۇ، ئاندىن
كېيىن گومىنداڭنىڭ خىزمەتچىلىرى ۋەباشقا ۋەكىللەرگە:
«بۇ كىشى خوتۇنۇمنىڭ تۇغقىنى ۋاڭ ئەندى بولىدۇ»
دەپ تونۇشتۇرىدۇ. ۋاڭ ئەندى ئۇلار بىلەن بىر - بىر-
لەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشىدۇ، ۋەكىللەر ئايروپىلانغا چى-
قىدۇ. ئايروپىلان زۇۋىدىت قىلىنىدۇ. جياڭ جىڭگو باشچى-
لىقىدىكى ئۇزىتىشقا چىققان گومىنداڭ ئەمەلدارلىرى
قولىنى كۆتۈرۈپ خوشلاشىدۇ، ئايروپىلان يەردىن كۆتۈ-
رۈلۈپ، پەرۋاز قىلغان پېتى غەربىي شىمال تەرەپكە قا-
راپ كېتىدۇ.

1947 - يىل 1 - ئاينىڭ 14 - كۈنى. ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ۋە ئۇلارنىڭ ھەمراھلىرى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىدۇ. ئۇلار رادىئو تېلېگراممىا ئارقىلىق جۇڭگو ئىنقىلابىنىڭ مۇقەددەس جايىي يەنئەن بىلەن ئالاقىلىشىشكە باشلايدۇ. 1947 - يىلى 8 - ئايدا، گومىنداڭ تىنچلىق بېتىمىنى يىرتىپ تاشلىغاندىن كېيىن، ۋاڭ ئەندى راتسىيىنى ئېلىپ ئابدۇكېرىملەر بىلەن بىللە مۇلجىغا كېلىدۇ. بۇ چاغدا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى يەنئەندىن كېتىپ قالغان بولۇپ، ئارىلىق بەك يىراق بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە راتسىيە كېچىك بولغانلىقتىن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن ئالاقىلىشىش مۇمكىن بولماي قالىدۇ. راتسىيە رادىئوغا ئۆزگەرتىپ، ھەر كۈنى شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋىرى قوبۇل قىلىپ، گېزىتكە بېسىلىپ تۇرىدۇ.

ئونىنچى باب

قەيسەر ئىنقىلابىي جەڭچى

بايرىقى روشەن

1947 - يىل 8 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى ئابدۇكېرىم نىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئۇيغۇرچىدە ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىملىق يىغىنىنى ئۆتكۈزدى، كۆپچىلىك ۋەزىيەتنىن ئېنىق خەۋەر تاپقانلىقى ئۈچۈن، ئابدۇكېرىم ۋەزىيەت توغرىسىدا كۆپ توختالماي، سۆزنى توغرىدىن توغرىلا تەدبىر جەھەتتىن باشلىدى.

ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «ھازىر بىزنىڭ ئۇلار بىلەن بىرلىشىشىمىز نىڭ مۇمكىنچىلىكى قالمايلا قالماستىن، بەلكىم زۆرۈرىيىتىمۇ قالمىدى. ئادا - جۇدا بولۇش ئېنىق بولۇپ قالدى.»

ئۇنىڭ «ئىمكانىيەت قالمىدى» دېگىنىدە، گەرچە

داك جاهىللىرنىڭ كەينى - كەينىدىن ئوسمان ۋە مەسـ
ئۇتلارنى ئىشقا سېلىپ، تىنچلىق بېتىمىگە قەستەن
بۇزغۇنچىلىق قىلغانلىقى كۆزدە تۇتۇلغان؛ ئۇنىڭ «زۆـ
رۈرىيىتىمۇ قالمىدى» دېگىنىدە، خەلق ئازادلىق ئارمىيىـ
مىز ئومۇميۈزلۈك قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتكەنلىكتىن، گومىنـ
داڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مەملىكەت بويىچە تەلتۆكۈس
گۇمران بولۇش ئالدىدا تۇرغانلىقى كۆزدە تۇتۇلغان.

يېغىندا سۆز قىلغان يولداشلار گومىنداڭ دائىرىـ
لىرى بىلەن ئادا - جۇدا بولۇش توغرىسىدىكى تەك
لىپكە بىردەك قوشۇلدى، يولداش ئەخمەتجان قاسىمى بۇ
قارارغا قوشۇلغاندىن كېيىن، دەرھال ئىجرا قىلىندى،
بىرلەشمە ھۆكۈمەتتىكى ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى، شۇنىڭـ
دەك مەسئۇل تارماقلاردا ئىشلەۋاتقان ئۇچ ۋىلايەت مەسـ
ئۇل كادىرلىرى ئىككىنچى كۈنى «ئۇرۇمچىدىن كېتىشـ
كە تەييارلىنىڭلار» دېگەن بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋالدى.

8 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن كېيىن، ئەخمەتجان
قاسىمى، ئابدۇكېرىم باشچىلىقىدىكى ئۇچ ۋىلايەت كادىرـ
لىرى توغقان يوقلاش، كاماندىروپكىغا چىقىش ياكى
دەم ئېلىش نامى بىلەن ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ ئۇرۇمـ
چىدىن غۇلجىغا قايتتى، بۇ مەزگىلدە غۇلجىغا بارغانلار
ئىچىدە ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ھەربىي، سىياسىي كادىرلىرىدىن
باشقا، قالغان يەتتە ۋىلايەتنىڭ سەنئىيلىرى ۋە ھەرـ
قايسى مىللەتنىڭ ئىلغار كىشىلىرىمۇ بار. ئۇلار ئىچىدە،
شۇنىڭدىن بىرنەچچە ئاي ئىلگىرى چېن شىخۇا، لى تەيـ
يۇ، خې رۇي، فەن يىنجۇڭ قاتارلىق بىر تۇرکۈم خەنـ

زۇ ياش ئىلغار زىيالىيلارنىڭ غۇلجىغا بېرىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقانلىقى كەڭ جامائەچىلىكنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى.

ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ گومىنداڭ دائىرىلىرى بىلەن ئادا - جۇدا بولغانلىقى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ تارقىلىپ كەتكەنلىكى تېزلا خەلقنى ئالەم ئالدىدا ئاشكارىلاندى. ئەخمەتجان قاسىمى مۇخبىرلارغا نۇتۇق سۆزلەپ، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ بۇ كەسكىن تەدبىرنى قوللانغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى تەپسىلىي چۈشەندۈردى. ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ بۇ ھەرىكىتى جامائەچىلىكنىڭ قەتئىي قوللىشىغا ۋە ھىمايىسىگە ئېرىشتى.

ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، بۇ مەزگىللەردە كىشىلەر مەسىلىنىڭ ئەينەن ئەھۋالىغىلا كۆكۈل بۆلۈپ قالماستىن، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ سىياسىي خاھىشىغا ئالاھىدە كۆكۈل بۆلدى. سىياسىي ۋەزىيەت ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ يۇقىرىقى مەسىلىلەردە ئۆزىنىڭ مەيدانىنى تېزرەك ئېنىق ئىپادىلىشىنى تەلەپ قىلدى، ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن ئابدۇكېرىم باشچىلىقىدىكى ئۇچ ۋىلايەت رەھبەرلىك قاتلىمىدىكىلەر بۇ خىزمەتنىڭ جىددىيلىكىنى ۋە تەخىرسىزلىكىنى پۈتۈنلەي سەزدى. قايتا - قايتا مەسلىھەتلىشىش ئارقىلىق، بۇ مۇھىم ۋەزىپە ئابدۇكېرىمگە يۈكلەندى. بۇ باش كۆز پەسلى ئىدى. ئابدۇكېرىمنىڭ ئىلتىماسىتە رەھبەرلىكىدە، بىر خىزمەت بەنزىسى ئىخلاس بىلەن، كەسكىن، جىددىي خىزمەت ئىشلەش

ئارقىلىق، و ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا بىر ھۆججەت تەييارلاپ چىقتى، بۇ ھۆججەتتە ۋەزىيەت ئەتراپلىق مۆلچەرلەنگەن ھەم تاقابىل تۇرۇش تەدبىرى توغرىسىدا كونكرېت تەسەۋۋۇرلار ئوتتۇرىغا قويۇلغان. ئۇنىڭ ئاساسىي نۇقتىلىرى مۇنۇلاردىن ئىبارەت: جۇڭگو خەلقىنىڭ ئازادلىق ئۇرۇشى ئومۇميۈزلۈك قايتۇرما ھۇجۇم باسقۇچىغا كىردى؛ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلاب پۈتۈن جۇڭگوداچوقۇم ئومۇميۈزلۈك غالىبىيەت قازىنىدۇ؛ گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقى چوقۇم تەلتۆكۈس گۇمران بولىدۇ. بۇنداق تارىخىي شارائىت ئاستىدا، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپ: بىرىنچىدىن، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنى يوقىتىشتىن ئىبارەت سىياسىي شوئارىنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويۇشى كېرەك؛ ئىككىنچىدىن، شىنجاڭدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلاب ئېلىپ بېرىلىدىغانلىقىنى، كىملەچەكتە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىلىدىغانلىقىنى ئوچۇق جاكارلىشى كېرەك؛ ئۈچىنچىدىن، يۇقىرىقى ئىككى نۇقتىنى نىشان قىلىپ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ھەرجەھەتتىكى مۇناسىۋەتلەرنى ئاكتىپ تەڭشەپ، بولۇپمۇ مىللىي مۇناسىۋەتنى تەڭشەپ، ئىتتىپاقلىشىشقا بولىدىغانلىكى كۈچلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، ئىلى، تارغاباتاي، ئالتايدىن ئىبارەت ئۈچ ۋىلايەتنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىنى تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا مۇقىملاشتۇرۇپ، شۇنىڭ بىلەن، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىنى ئىلگىرى سۈرۈپ،

مەملىكىتىمىزنىڭ ئازادلىقىنى كۆتۈۋىلىش ئۈچۈن پائال تەييارلىق كۆرۈش كېرەك.

تەدبىرنىڭ بىرىنچى ماددىسىدا، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقى بىلەن تەلتۆكۈس ئادا - جۇدا بولۇپلا قالماي، بەلكى گومىنداڭنىڭ پۈتۈن شىنجاڭدىكى ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشنىمۇ ئۆزىنىڭ بىرىنچى چوڭ سىياسىي نىشانى قىلىغانلىقى ئىپادىلەنگەن. تەدبىرنىڭ ئىككىنچى ماددىسىدا، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ جاھانگىرلار ۋە پانتۈركىزمچىلارنىڭ ۋەتەننى پارچىلاشتەك رەزىل سۈيىقەستىگە قەتئىي قارشى تۇرىدىغانلىقى، ھازىرمۇ، كېلەچەكتىمۇ ۋەتەن تېررىتورىيەسىنىڭ پۈتۈنلۈكى ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغانلىقى ئىپادىلەنگەن. تەدبىرنىڭ ئۈچىنچى ماددىسىدا، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا تۆرە قاتارلىقلارنىڭ پائىسلامىزملىق ئىدىيەسىنىڭ قالدۇق زەھەرلىرىنى تازىلايدىغانلىقى، مىللىي مۇناسىۋەتتە، بولۇپمۇ خەنزۇ ئاھالىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە يۇز بەرگەن خاتالىقلارنى قەتئىي تۈزىتىدىغانلىقى ئىپادىلەنگەن.

10 - ئاينىڭ باشلىرىدا، ئەخمەتجان قاسىمى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى سالاھىيىتى بىلەن گېنېرال ئىسھاقبەگنىڭ ئۆيىدە يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىنى چاقىردى، بۇيىغىن ئابدۇكېرىم باشچىلىقىدىكى خىزمەت بەنزىسى ئوتتۇرىغا قويغان سىياسەت نۇقتىلىرىنى ئىخلاس بىلەن مۇزاكىرە قىلىپ ماقۇللىدى.

يولداش ئەخمەتجان قاسىمى ئاخىردا رەھبەرلىك قاتلىم مەدىكىلەرنىڭ يېڭى ئىش تەقسىماتىنى ئېلان قىلدى. ئابدۇكېرىم يۇقىرىقى سىياسەت نۇقتىلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى.

مىللىي مۇناسىۋەتنى تەڭشەش

ئابدۇكېرىم غايەت زور قىزغىنلىق بىلەن بۇ خىزمەتكە كىرىشىپ كەتتى. قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە، ئۇ تەشۋىقات سىستېمىسىنى تولۇقلىدى ۋە مۇكەممەللەشتۈردى، ئۇيغۇر، قازاق، خەنزۇ، رۇس يېزىقلىرىدىكى گېزىتلەردە تەشۋىقات خىزمىتىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى، بۇ گېزىتلەر ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ سىياسىي مەيدانىنى تەشۋىق قىلىدىغان كۈچلۈك قورال بولۇپ قالدى. مىللىي يېزىقتىكى بۇ گېزىتلەر جايلاردىكى ئىلغار تەشكىلاتلار ئارقىلىق تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدىكى بۇلۇڭ - پۇچقا قالارغىچە، جۇملىدىن چەت - يىراق يېزا ۋە چارۋىچىلىق رايونلىرىغىچە يوشۇرۇن تارقىتىلدى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ پروگراممىسى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غالىبىيەتلىرى، ماۋ زېدۇڭنىڭ جۇ دې قاتارلىق يولداشلارنىڭ نامى مەملىكىتىمىزنىڭ ئالتىدىن بىرقىسمىدا كەڭ، ئىجابىي خەۋەر قىلىنىپ، قىزغىن مەدھىيىلەندى. ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئوتتۇرىغا قويغان سىياسىي شوئارلار — گومىنداڭنى يوقىتىش،

كومموٴنىستىك پارتىيىنى هىمايە قىلىش، يېڭى جۇڭگونى كۈتۈۋېلىش، يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش دېگەن مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سىياسىي شوئارلار شىنجاڭدىكى هەر مىللەت خەلقى ئارىسىدا كۈچلۈك ئىنكاس ۋە ئورتاق هېسسىيات قوزغىدى.

بۇ بىر مەزگىلدە، ئابدۇكېرىمنىڭ ئەڭ كۆپ كۈچ سەرپ قىلىپ، ئەڭ چوڭ نەتىجە هاسىل قىلغان خىزمىتى ئۇنىڭ مىللىي مۇناسىۋەتنى تەڭشىگەنلىكىدىن ئىبارەت بولدى.

پانئىسلامىزم ۋە پانتۈركىزمنىڭ زىيىنىنى تونۇش بىلەن ئۇنىڭ زەهىرىنى تازىلاش پۈتۈنلەيي بىر - بىرىگە ئۆخشاشمايدىغان ئىككى باسقۇچ. ئالدىنقىسى، تونۇشنىڭ يۇقىرى بالداقتا كۆتۈرۈلۈشىنى تەلەپ قىلىدۇ، كېيىنكىسى بولسا، ئەمەلىيەتتە كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلىدۇ. تارىخىي مەنبەسى، كەلتۈرىدىغان پايدا - زىيىنى، هەتتا دىنىي هېسسىياتلار بىر مەزگىل ئېلىخان تۆرە قاتارلىقلارنىڭ پانئىسلامىزم ۋە پانتۈركىزمنى يولغا قويۇشىدىكى ئىجتىمائىي شارائىت بولۇپ قالغان هەمدە مەسىلىنىڭ مۇرەككەپلىكىنى كۆچەيتىۋەتكەنىدى.

بىز ئوتتۇرىغا قويغان سىياسەتنىڭ مۇهىم نۇقتىلىرى ماقۇللانغاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم دەرهال ماكا يېڭى بىرخىزمەت، يەنى ماركس، ئېنگېلس، لېنىن، ستالىن ئەسەرلىرىدىن مىللىي مەسىلىگە ئائىت بايانلارنى رەتلەپ چىقىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى.

ئابدۇكېرىم بۇ خىزمەتنىڭ ئېلىپ بېرىلىش ئەهـ

ۋالىنى تېلېفون ئارقىلىق دائىم سۆزلۈشتە قىلىپ تۇرغانلىقتىن، مېنىڭ بۇ خىزمىتىمگە يارىمىلمىشىۋاتقانلىقىدا بىر خىل جىددىيلىك پەيدا بولدى. بىزنىڭ خىزمىتىمىز ئادەتتىكى مەشغۇلاتتىن تەدرىجىي هالدا جىددىي خىزمەتكە ئايلىنىپ قالدى. ئاخىر كېچىمۇ كۈندۈز ئىشلەيدىغان بولدۇق.

بىرقانچە كۈندىن كېيىن، كاتىپلار لېنىن ئەسەرلىرىدىن ئەڭ ئاخىرقى بىر ئابزاس بايانىنى كۆچۈرۈۋاتقان چاغدا، ۋەدىمىز بويىچە، ئابدۇكېرىمگە تېلېفون بېرىپ، خىزمەت ئايالغىنىپ قالغانلىقىنى دوكلات قىلىدىم، بۇ چاغدا كېچە سائەت 12 بولۇپ قالغانىدى. تېلېفونىنى ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆيىگە بېرىۋىدىم، ئابدۇكېرىمنىڭ مۇھاپىزەتچىسى ئېلىپ: «باشلىق كەچلىك تاماق يېۋاتىدۇ» دېدى ھەمدە تېلېفوننى مېنىڭ بېرىۋاتقانلىقىمنى بىلگەندىن كېيىن، دەرھال ئابدۇكېرىمگە دوكلات قىلدى.

ئابدۇكېرىم تېلېفوندا ئۆز ئادىتى بويىچە چاقچاق ئارىلاش: «قۇلىقىم ئاغلاشقا تەييار، قېنى سۆزلەڭ سەيپىدىن ئاكا» دېدى.

مەن: «كاتىپلار ئاخىرقى بىرقانچە قۇرنى كۆچۈرۈۋاتىدۇ، سىز كەچلىك تاماقنى ئەمدى يېۋېتىپسىز، ئەتە...» دېيىشىمگىلا، ئابدۇكېرىم سۆزۈمنى ئۈزۈۋېتىپ: «ئەتىگىچە كۈتەمەيلى، هازىرلا مەن سىزگە باراي» دېدى.

مەن: «سىز تاماق يېۋاتىسىزغۇ؟ ئۇنداق بولمىغانىدىمۇ، دەم ئېلىشىڭىز كېرەك» دېدىم.

ئابدۇكېرىم: «ۋاقىت بويىچە ھىسابلىغاندا، ھازىر سائەت 12 يېرىم، مەن ئەتىگەنلىك چاينى ئىچىۋاتىمەن» دېدى ۋە مېنىڭ سۆزۈمنى كۈتمەيلا: «ئىشخانىڭىزدا كۆرۈشەيلى» دەپ تۇرۇپكىنى قويدى.

مەن تەخمىنەن ھىسابلاپ كۆردۈم، ئۇنىڭ ئۆيىدىن ئىشخانامغا ماشىنا بىلەن كېلىش ئۈچۈن ئون مىنۇت ۋاقىت كېتىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە مۇھاپىزەتچىسى بىلەن شوپۇرنىڭ تاماق يېيىشىگە ئون مىنۇت كەتسە، ئۇ ھېنىڭ ئىشخانامغا 20 مىنۇتتىن كېيىن يېتىپ كېلەلەيدۇ. شۇ بىرقانچە كۈندە كېچىمۇ كۈندۈز ئىشلەپ. مەنمۇ چارچاپ كەتكەنىدىم. 20 مىنۇت ۋاقتىنمۇ بىكار ئۆتكۈزۈۋەتمەي پايدىلىناي دېدىم - دە، بېشىمنى ساقاڭنىڭ قىرىغا قويۇپ، دەرھال ئۇيقۇغا كەتتىم، قانچىلىك ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتىكى بىلمىدىم.

بىر ۋاقىتتا ماشىنىنىڭ توختىغان ئاۋازىنى غۇۋا ئاڭلاپ قالدىم، شۇنىڭدىن كېيىنلا، كاردىدوردىن ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى. بۇ ۋاقىتتا. ئۇيقۇلۇقتا ئابدۇكېرىمنىڭ كەلگەنلىكىنى خىرە - شىرە سەزدىم، تەسلىكتە كۆزۈمنى ئېچىپ ئۆزۈمنى تۇزەشتۇرۇپ بولغۇچىلا، ئابدۇكېرىم كىرىپ يېنىمغا كېلىپ تۇرۇپتۇ، مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ تامدىكى سائەتكە قارىسام، ئارانلا ئون مىنۇت ئۇخلاپتىمەن.

مەن بىرئاز ھەيران بولۇپ: «ئەجەب تېز كەپسىز-غۇ؟» دەپ سورىدىم.

«ماشىنىنى ئۆزۈم ھەيدەپ كەلدىم» دېدى ئۇ

يەنە قىزنىقچىلىق قىلىپ: «چوقۇم بىر شېرىن چۈش كۆر-
گەن بولسىڭىز كېرەك».

مەن پاخپىيىپ قالغان چېچىمنى قولۇم بىلەن تۈ-
زەشتۈرۈپ، ئۆزۈمنى مەسخىرىدىن ئاقلىماندەك: «ھا-
زىر شېرىن چۈشلەر ئاللىقاچان يېنىمىزغا كېلەلمەيدىغان
بولۇپ قالدى» دېدىم.

بىزنىڭ سۆزىمىز بېشىنى كۆتۈرمەي ئىشلەۋاتە-
قان كاتىپلارنى ئىختىيارسىز كۈلدۈرۈۋەتتى.

مەن ئابدۇكېرىم بىلەن ئۈستەلنىڭ ئىككى تەرە-
پىدە يۈزمۇ يۈز ئولتۇرغاندىن كېيىن، پاكىز كۆچۈرۈلۈپ،
رەتلىك تىكىلگەن بىر چوڭ ئۆزۈندە تۇپلىمىنى ئابدۇ-
كېرىمنىڭ ئالدىغا قويدۇم. ئۇ ئىخلاس بىلەن بىرقانچە
ۋاراقنى ئوقۇپ چىقىپ، ماڭا: «سىز بىر سائەتچە ئۇخلا-
ۋېلىڭ، مەن ئوقۇپ بولۇپ سىزنى ئويغىتاي» دېدى.

مەن: «گېپىڭىزگە قارىغاندا سىز ئۇخلىماي تاڭ
ئاتقۇزىدىكەنسىز - دە!» دېدىم.

ئابدۇكېرىم تامدىكى سائەتكە قاراپ، يەلكىسىنى
قىسىپ، ئاماللىسزدەك قىلىپ: «تاڭ ئېتىشقا بىرنەچچە
سائەتلا ۋاقىت قاپتۇ، مەن ئۇچۇن ئېيتقاندا، بىرنەچچە
سائەت ئۇيقۇنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى قالمىدى. ئەگەر
ھازىر ئۆزۈمنى تاشلاپ ئۇخلايدىغان بولسام، 48 سائەت
ئۇخلىشىم مۇمكىن» دېدى.

بۇ سۆزنى ئۇ مەقسەتسىز قالغان بولسا كېرەك،
بىراق مەن بەك تەسىرلەندىم. بىز ئۇلجىغا قايتىپ كەل-
گەندىن كېيىنكى بۇ بىرقانچە ئايدىن بۇيان، ئابدۇكې-

رىم ھەمشە ئۇدا ئون نەچچە سائەتلەپ بىر ئىدارىدىن يەنە بىر ئىدارىگە بېرىپ، تىنماي ئىشلەپ يۈردى. ئۇيغۇرسىزلىقتىن، ئۇنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ ئىششىپ كەتكەندى. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ ئورۇقلاپ كەتكەندى.

مەن كاتىپلارنىڭ ھەممىسىنى دەم ئېلىڭلار، دەپ ياتقىغا قايتۇرۇۋەتتىم. ئىشخانىدا ئابدۇكېرىم بىلەن ئىككىمىزلا قالدۇق.

مەن: «مەن سىز بىللە ئولتۇرۇشۇپ بېرەي» دېدىم. ئۇ گەپ قىلماي، ماڭا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، ئاندىن كېيىن پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ماتېرىيالغا ئوقۇشقا كىرىشتى. ئىشخانىنى جىمجىتلىق باستى، تامدىكى ئاسما سائەتنىڭ رەتلىك «تىك ـ تاك، تىك ـ تاك» قىلغان ئاۋازىدىن باشقا ھېچقانداق تېۋىش يوق ئىدى. مېنىڭ ئىشىم بولمىغاچقا، يېنىمدىكى بىرقانچە كۈن ئىلگىرى چىققان «پراۋدا» گېزىتىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ دىكى كىنو ـ تىياتىرلار ئېلانى ستونىنى تېپىپ، موسكۋادا يېقىنقى مەزگىلدە قويۇلىدىغان كىنو ۋەئۇپېرالار توغرىسىدىكى ئېلانلارنى ئوقۇپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزدۇم.

تەخمىنەن ئىككى سائەتتىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ئوقۇشنى ئۇشتۇمتۇت توختاتتى، بىر پەستىن كېيىن، ئۇ بىر نېمىنى ئېسىگە كەلتۈرگەندەك قىلىپ: «مەن ھازىر لېنىنىڭ مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقىغا ئائىت بايانلىرىنى ئوقۇۋاتىمەن» دېدى.

«سىز نېمە دېمەكچى؟» دەپ سورىدىم مەن قو-

لۇمدىكى ئىزىتنى ئاشلاپ قويۇپ، چۈشەنمىگەن هالدا.
«بەزى كىشىلەر لېنىنىنىڭ مۇشۇ بايانى بىلەن ئۆز-
زىنىڭ باشقا بىر خىل ئۇيۇ - پىكرىنى ئىسپاتلىماقچى
بولىدۇ» دېدى ئابدۇكېرىم ئۆز ئادىتى بويىچە قولىدى-
كى رەڭلىك قەلەمنى ئويناتتىپ، خىيال سۈرۈپ تۇرۇپ.
بۇ خىل گەپلەرنى مەن خېلى بۇرۇنلا ئاڭلىغان-
دىم. شۇنىڭ ئۈچۈن، لېنىنىنىڭ بۇ بايانىنى كۆچۈرگۈچە
قايتا - قايتا ئۆگەنمىدىم ھەمدە لېنىنىنىڭ باشقا با-
يانلىرىنىمۇ ئوقۇغانىدىم. مەن ئابدۇكېرىمگە: «روشەنكى
ئۇلار لېنىنىنىڭ ئەسلى مەقسىتىنى قەستەن بۇرمىلىغان،
لېنىنىنىڭ بۇ بايانى مۇستەملىكىچىلىك سىستېمىسىنى
قارىتىلغان. خەلقئارا دائىرىنى ئالدىنقى شەرت قىلغان،
بىز دەۋاتقان «مىللىي باراۋەرلىك» جۇڭگودىن ئىبارەت
بىر ئىگىلىك ھوقۇقىغا ئىگە دۆلەتنىڭ ئىچكى ئىش-
لىرىكى سىياسىي مەسىلە» دېدىم.
ئابدۇكېرىم ماڭا پىكرىمنى زەن قويۇپ ئاڭلا-
دى - دە، ئۇستەلنى يافقىدە ئۇرۇۋېتىپ، روھلىنىپ:
«سىزنىڭ بۇ چۈشەنچىڭىز بەكمۇ مۇھىم» دېدى. شۇنىڭ
دىن كېيىن، ئىككى قولى بىلەن هېلىقى بايانلار توپلا-
مىنى قىزغىنلىق بىلەن پېشانىسىگە ياقتى ھەم ئۇنىڭ
ئاۋاز بىلەن: «ماركسىزم - لېنىنىزمچى داهىيلارنىڭ با-
يانلىرى بولغاندىن كېيىن بىز ئۆزىمىزگە دوچ كەلگەن
مەسىلەرنى چوقۇم ئوڭۇشلۇق هەل قىلالايمىز» دېدى.
مۇشۇ ۋاقىتتا، ئاسما سائەت جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن
بەش قېتىم چېلىندى، ئابدۇكېرىم سائەتكە بىر قارىۋېتىپ

يۇمۇرلۇق بىلەن: «تاڭ ئاتقۇچە يەنە بىر سائەتتىن كۆپ-رەك ۋاقىت بار، بۇ بىرسائەتنى سەككىز سائەت قىلىپ بىر ئۇخلىۋالايلى، سائەت سەككىزدە، يولداش ئەخمەتجان قاسىمنىڭ ئىشخانىسىغا بېرىپ نۇتۇق تېكىستىنى بىللە تەييارلايلى» دېدى.

ئەمەلىيەتتە بولسا ئۇيقۇمىز ئېچىلىپ كەتتى، مەن سافادا ياتتىم. ئابدۇكېرىم بىريەرگە جۇپلەنگەن ئىككى ئۇستەلنىڭ ئۇستىدە ياتتى، بىز ئارىلاپ - ئارىلاپ پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ۋەزىيىتى توغرىسىدا پاراڭلاشتۇق. بۇ بىرقانچە يىلدىن بۇيان، بېسىپ ئۆتكەن يولىمىزنى ئەسلەپ چىقتۇق، تاكى ئۇيقۇ سۈزۈلگىچە قايسىمىز ئاۋال ئۇخلاپ قالدۇقىمىز — بىلمىدىم، پارىڭسىز توختاپ قالدى.

سائەت يەتتە بولماستىنلا ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، يۈز - كۆز يۇيۇپ چالا - بۇلا يۇيۇپ، خىزمەتچىلەر ئۈستەلگە ئەكىلىپ قويغان چاينى ئېچىپلا قورۇدىكى ماشىنىنىڭ قېشىغا كەلدۇق. ئابدۇكېرىمنىڭ شوپۇرى بىلەن مۇھاپىزەتچىسى ماشىنىنىڭ يېنىدا كۇتۇپ تۇرۇپتۇ، ئۇلارنىڭ چىرايىدىن ئاخشام ئابدۇكېرىمنىڭ ئۆزى ماشىنا ھەيدەپ سىرتقا چىققانلىقىدىن رازى بولمىغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

ئابدۇكېرىم كۇلۇمسىرىگىنىچە شوپۇر بىلەن مۇھاپىزەتچىگە: «ياخشىمۇ سىلەر» دېدى.

ئابدۇكېرىمنىڭ مۇھاپىزەتچىسى بۇلتۇر ھەربىيگە كىرگەن «سەھرالىق ئەسكەر» بولۇپ، ئابدۇكېرىمنىڭ يېنىدا

ئىشلىگىنىگە يېرىم يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت بولغانىدى. بۇ ئەسكەرنىڭ چىرايىدىن تەرسالىق بىلەن جىددىيلىك بىلەن چېگرىسىنى ئايرىش تەس ئىدى، ئۇ مۇھاپىزەتچىلىك نىزامىنى پىششىق يادلىۋالغان بولۇپ، ھەممە ئىشنى شۇ نىزام بويىچە ئىشلەشكە تىرىشاتتى. ئۇ ئالدىغا بىرقەدەم مېڭىپ كېلىپ، ئابدۇكېرىمگە چاس بېرىۋېتىپ: «سالام، پولكوۋنىك! مېنىڭ، قوغداش بۆلۈمىدىكى كاپىتانغا سىزنىڭ ئاخشام مۇھاپىزەتچى بىلەن شوپۇرنى تاشلاپ قويۇپ، ئىختىيارىڭىزچە سىرتقا چىقىپ كەتكەنلىكىڭىزنى دوكلات قىلىپ، ئاندىن كاپىتاننىڭ ھەربىي ئىنتىزام بويىچە ماڭا چارە كۆرۈشىنى تەلەپ قىلىشىمغا رۇخسەت قىلغايسىز» دېدى.

ئابدۇكېرىم مۇھاپىزەتچىنىڭ يەلكىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ، كۈلۈمسىرەپ: «ھازىر بىز ئەخمەتجان ئەپەندىمىڭ ئىشخانىسىغا بارىمىز، ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن، سىزنىڭ كاپىتانغا تېلېفون بېرىپ دوكلات قىلىشىڭىزغا يېتەرلىك ۋاقىت چىقىدۇ» دېدى-دە، ماشىنىنىڭ ئالدى ئىشىكىنى ئېچىپ، مۇھاپىزەتچىسىگە «مەرھەمەت» دېگەن ھەمدە ئىشارەت قىلىپ، ئاندىن كېيىن، چاققانلىق بىلەن ماشىنىنىڭ ئارقا ئىشىكىنى ئېچىپ كىرىپ ئولتۇردى.

ئەگەر شوپۇر بىلەن مۇھاپىزەتچىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ باشلىقلىرىغا باھا بېرىشىگە تىوغرا كېلىدىغان بولسا، ئۇلار ھەتتا ئۇستا رەسساملارغا ئوخشاش، تېزلا ئۆز باشلىقلىرىنىڭ ئوبرازىنى سىزىپ چىقالايدۇ. ئابدۇكېرىمنىڭ شوپۇرى بىلەن مۇھاپىزەتچىسى، ئاشكارا سورۇنلاردىن باشقا

جايلاردا ئابدۇكېرىمنى ئەسلى ۋەھەربىي ئۇنۋانى بىلەن چاقىرماي، ئابدۇكېرىم ئاكا دەيتتى. ئابدۇكېرىمۇ ئۇلار بىلەن سۆزلەشكەندە، خۇددى ئۆزىنىڭ سىرداش دوستى بىلەن سۆزلەشكەندەك، بىۋاستە ئىككىنچى شەخسنىڭ بىرلىكىنى ئىشلىتەتتى، يازكۇنلىرى بولسا، تاماق تىن كېيىن ۋە دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدا ئۇ مۇھاپىزەتچى، شوپۇر ۋە باشقا خىزمەتچىلەر بىلەن ئىشىك ئالدىدىكى ئۆزۈن ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، نېرى - بېرى ئۆتكەن ھار-ۋا ۋە ئادەملەرنى تاماشا قىلغاچ، ھېكايە ئېيتىشىپ ئولتۇرۇشنى ۋە ئاخلىغان، كۆرگەنلىرى توغرۇلۇق پاراڭ-لىشىشنى ياخشى كۆرەتتى. قىش كۇنلىرى بولسا، خىزمەت ئارىلىقىدىكى دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدا مۇھاپىزەتچى، شوپۇر، كاتىپلار بىلەن شامالغا دالدا بولىدىغان جايدا ئاپتاپسىنىپ، تاماكىسىنى چېكىپ، ئوۋ ئوۋلاش، چاڭغا تېيىلىش، مۇز توپ ئويناش قاتارلىق پائالىيەتلەر ئۇستىدە ئازادە پاراڭلىشاتتى.

بىر كۇنى ئەتىگەن سائەت سەككىزدە، بىزنىڭ ماشىنىمىز يولداش ئەخمەتجان قاسىمنىڭ قورۇسىغا كېلىپ توختىدى. دېجورنى ئوفىتسېر بىزنى يولداش ئەخمەتجان قاسىمنىڭ ئىشخانىسىغا باشلاپ كىردى، بىز بارلىق كۈچىمىز بىلەن ئابدۇكېرىمنىڭ نۇتۇق تېكىستىنى تەييارلاشقا كىرىشىپ كەتتۇق.

چۇشتىن بۇرۇن، بىز ماركس، ئېنگېلس، لېنىن، ستالىننىڭ مىللىي مەسىلە توغرىسىدىكى بايانلىرىنى ھەربىر ئابزاس بويىچە ئۆگەندۇق، چۇشتىن كېيىن،

بىز نـۇتۇق تېكىستىنىڭ ئـاساسىي نۇقتىلىرىنى ئىشلەپ چىقىشقا كىرىشتۇق. بىزنىڭ مۇزاكىرىمىز شۇنداق ئەستا-يىدىل ئېلىپ بېرىلدىكى، ھەربىر كوڭكرېت ئۇقۇم ئۈستىدە، قايتا - قايتا ئىزدەندۇق، بەزى مۇھىم ئـابزاسلار ئۈستىدە ھەرقايسىمىز ئۆزىمىزنىڭ پىكرىنى توغرا ئىپادىلەش ئۈچۈن، ئۈچىمىز شۇ يـەردىلا ئۆز پـىكرىمىزنى يېزىپ چىقتۇق، ئاخىر ئەخمەتجان قاسىمى ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ مۇۋاپىقلىرىنى تاللاپ بېكىتتى.

10 - ئاي كىرگەندە، غۇلجىدا كۈز ئالامىتى خېلىلا مەلۇم بولىدۇ. تېرەكنىڭ يوپۇرماقلىرى سارغىيىشقا باشلايدۇ، سۈپسۈزۈك ئاسماندا سۈس بۇلۇتلار لەيلەپ تۇرىدۇ، بۇ ھال كىشىلەرگە بىر خىل جىمجىتلىق، ئازادىلىك تۇيغۇسى بېرىدۇ. بىراق، ئـەخمەتجان قـاسىمنىڭ ئادىدىي زىـننەتلەنگـەن بۇئازادە ئىشخانىسىدا بـىز پۈتۈنلەي باشقىچە رېتىم بىلەن، باشقىچە تۈس بىلەن ئىشلەۋاتـىمىز. چـۈنكى بىز ئـىلى، تارباغاتـاي، ئـالتايدىن ئىبارەت ئۈچ ۋىلايەتتىكى خەلـق ئىنقىلابىنىڭ قەدىمى - باسقۇچىنى مـاۋ زېدۇڭ، جۇ دې باشچىلىقىدىكى جـۇڭگو كوممۇنىستىك پـارتىيىسى رەھبەرلىك قـىلىۋاتقان جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلابنىڭ قـەدىمى - باسقۇچىغا ماسلاشـتۇرماقچى بولۇۋاتىمىز. مەن بـېشىمنى كـۆتۈرۈپ ئـەخمەتجان قاسىمغا قارىسام، ئۇ گالستۇكنى ئەڭ چرك دەرىجىدە بوشـىتىۋېتىپتۇ، بىر خىل قۇدرەتلىك ھېسسىي پارتلاش كۈچى خۇددى ئۇنىڭ چوڭقۇر قەلبىدىن پارتلاپ چىقىدىغاندەك كۆرۈنەتتى. ئابدۇكېرىم ھەربىي چاپىنىنى

ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈكىگە سىڭايان ئېسىپ قويۇپ، كۆڭ
لەكچان ئولتۇرۇپ ئىشلەۋاتاتتى. ئۇلار بەزىدە قىسقىچە
پىكىر ئالماشتۇراتتى، بەزىدە خىيالغا چۆكەتتى، بەزىدە
بولسا قولىدىكى قەلەمنى تېز تەۋرىتەتتى.

كاتىپ يېنىك دەسەپ، ئەخمەتجان قاسىمنىڭ
يېنىغا كېلىپ پەس ئاۋازبىلەن، كەچلىك تاماقنى قەيەردە
يەيدىغانلىقىنى سورىغاندا، ئىدارىدىكىلەرنىڭ ئاللىقاچان
ئىشتىن چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى بىلدۈق. مەن ئابدۇكېرىم
نىڭ نەچچە كۈندىن بۇيان بەك ئالدىراش ئىشلەپ چار-
چاپ كەتكەنلىكىنى ئويلاپ، ئەخمەتجان قاسىمنىڭ ئەتە
داۋاملىق ئىشلەشنى قارار قىلىشىنى ئۈمىد قىلدىم. لېكىن
ئابدۇكېرىم ئەخمەتجان قاسىمنىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا،
كاتىپقا: «ئۇچىلىمىز كەچلىك تاماقنى مۇشۇ يەردە يەيمىز،
كەچ سائەت ئون بىردە يەنە كەچلىك تاماق تەييارلاڭلار»
دېدى. كاتىپ: «بولىدۇ» دەپ كەينىگە بۇرۇلماقچى بولغا-
دا، مەن: «توختاپ تۇرۇڭ» دېدىم ـ دە، ئەخمەتجان قاسـ
مىغا قاراپ: «ئابدۇكېرىم تۇنۇگۈندىن ھازىرغىچە ئارانلا
ئىككى سائەت ئۇخلىدى» دېدىم.

ئەخمەتجان قاسىمى بىرئاز ئەپۇ سورىغان ھالدا:
«ئۇنداق بولسا، ئەتە...» دېگۈچىلا، ئابدۇكېرىم ئەخمەت-
جان قاسىمنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتىپ: «بىرئاز بىرلىيانت
ئوينايلى» دەپ بولۇپ ماڭا قاراپ: «بۇگۈن قانداقلا
بولمىسۇن بىر نەتىجە چىقىرىشىمىز كېرەك» دېدى.

ئەخمەتجان قاسىمى بىر خىل ئامالسىزلىقتىنكى
ئىپادىسىنى بىلدۈردى، مېنىڭمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇشتىن

باشقا ئامالىم يوق، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يان تەرەپتكى بردلىيانتخانىغا كىردۇق، ئۇچىمىز پۈت - قولىمىزنى بىر-ئاز ھەركەتلەندۈرۈپ، كېيىنكى قولىمىزغا ئالدۇق. بىر-قانچە نۆۋەت ئويىنىغاندىن كېيىن، ئەخمەتجان قاسىمى ئۇرىدىغان ساقىنى تاللاۋېتىپ، ئىختىيارسىز ھالدا: «دۇنيادا ئائىلە بىلەن ئاملىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئىككى خىل ئادەم بولىدۇ، بىرى، ئالىملار، يەنە بىرى بولسا، ئىنقىلابچىلار، ئېيتىشلارغا قارىغاندا، نيۇتون بىر كۈنى ئۆزى بىلەن بىر كالاسكىدا ئولتۈرۈپ ئائىلىسىگە قايتىۋاتقان ئايالىنى تونۇماي قاپتۇمىش، مەن تەخمىنەن ھېسابلاپ باقتىم، لېنىنىڭ ئۆز ئۆيىدە بولغان ۋاقتى ئۇنىڭ ھايات‌ىدىكى پۈتۈن ۋاقتىنىڭ ئارانلا ئالتىدىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدىكەن» دېدى.

مەن ئەخمەتجان قاسىمنىڭ بۇ سۆزىنىڭ مېنىڭ بايا‌تىن قىلغان سۆزۈمگە بېرىلگەن ئىزاھات ئىكەنلىكىنى چۈشەندىم، ئەخمەتجان قاسىمى يۇمۇرلۇق، يوشۇرۇن مەنالىق گەپكە ئۇستا ئىدى. بەزى ۋاقىتلاردا، ئۇنىڭ يوشۇرۇن مەنالىق گەپلىرى ئۇنىڭ يۇمۇرلىرىغا ئوخشاشلا كىشىلەرگە بىر خىل يېقىملىق تۇيغۇ بېرەتتى.

ئەمەلىيەتتە بولسا، ئۇچىلىمىزنىڭ خىيالى بىرلەيانتتا ئەمەس، بەلكى يەنىلا ئايالىمىزغان مۇزاكىرە ئۇستىدە پىكىر يۈرگۈزۈۋاتاتتۇق.

كەچلىك تاماقتىن كېيىن، دەم ئالمايلا، چۈشتىن كېيىنكى مۇزاكىرىنى داۋاملاشتۇردۇق، بۇ نۆۋەتتىكى تېكىستى رامكىسى كەچ سائەت ئون ئىككىدىن كېيىن ئاران پۈتتى،

ئۇنىڭ مەنتىقىسى، ھەر بىر ئابزاسنىڭ قۇرۇلمىسى، ھەتتا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىملا قائىدىلىرىگىچە ئېنىق بولدى. قالغان خىزمەت ئۇنى سىستېمىلىق ھالدا ئىزچىللاشتۇرۇشتىن ئىبارەت بولىدۇ. بۇ ئىش مېنىڭ ئوقۇتۇشىمغا تاپشۇرۇلدى، بىز خوشلىشىش ئالدىدا، مەجلىسنىڭ ۋاقتىنى مەسلىھەتلىشىپ كېلىشتۇالدۇق.

مەن ئىشخانامغا قايتىپ كەلسەم، دېجورنى خادىملارنىڭ ھەممىسى مېنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. مەن ئۇلارغا: «ئىككى سائەتتىن كېيىن ۋەزىپە بار، ھازىر ۋاقتىنى چىڭ تۇتۇپ دەم ئېلىڭلار» دەپ ئۇقتۇردۇم، ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن مەن دەرھال خىزمەتكە كىرىشىپ كەتتىم. ئەخمەتجان قاسىمنىڭ بىرلىيانت ئۇستىلى ئالدىدا ئالىملار، ئىنقىلابچىلار توغرۇلۇق ئېيتقان سۆزلىرى قۇلىقىمدىن زادىلا كەتمىدى.

ئاردىدىن ئۇچ سائەت ۋاقىت ئۆتتى، مەن ھېلىقى تەييارلانغان ماقالىلەرنى بىر يەرگە يىغىپ، رەتلەپ بولۇپ، دېجورنى خادىملارنى ئويغىتاي دەپ، تۇرسام، تېلېفون جىرىڭلاپ كەتتى، تۇرۇپكىنى ئېلىشىمغىلا، ئابدۇكېرىمنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

مەن ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈپ: «ئۇخلاپ بولۇپ تېلېفون بېرىۋاتامسىز ياكى ھازىرغىچە ئۇخلىمىدىڭىزمۇ؟» دەپ سورىدىم.

ئابدۇكېرىم: «بىر ئاز ئۇخلىۋالدىم، بىرقانچە ئىش خىيالىمغا كېلىپ قالغانىدى، دەرھال سىزگە بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇشنى زۆرۈر تاپتىم» دېدى.

مەن ئۇنىڭ بىرئاز ئۇخلىۋالغانلىقىنى ئاڭلاپ، خېلى خاتىرجەم بولۇپ، ئۇنىڭغا: «خوش قېنى، قۇلىقىم تەيياردە» دېدىم.

ئابدۇكېرىم تېلېفوندا بىرمۇنچىلىغان تەپسىلىي ئىشلارنى سۆزلىدى. ئاخىردا ئۇ، ئۇچ ۋىلايەتتە يۈز بەرگەن مىللىي مەسىلىنىڭ مەنبەسىنى يازغاندا، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مىللىي زۇلۇم سىياسىتىنى، ئېلىخان تۆرىنىڭ پانئىسلامىزملىق ئىدىيىسىنى سۆكۈشتىن تاشقىرى، پانتۈركىزمنى ۋە مىللىي بۆلگۈنچىلىكنىمۇ تولۇق سۆكۈشنى ئالاھىدە تەلەپ قىلدى.

مەن ئۇنىڭ پىكرىنى تەپسىلىي يېزىۋالدىم. ئاخىرىدا ئۇنىڭغا: «15 مىنۇتتىن كېيىن، ئۇرىگىنالنى كاتىپلارغا كۆچۈرتكۈزىمەن، ئاندىن كېيىن دەم ئالىمەن، ئەتە سائەت سەككىزدە ئەخمەتجان قاسىمنىڭ ئىشخانىسىدا كۆرۈشۈشتىن بۇرۇن، ئىككىمىز خاتىرجەم بىرنەچچە سائەت دەم ئېلىۋالايلى» دېدىم.

ئۇ مېنىڭ مەقسىتىمنى چۈشىنىپ، قاقاقلاپ كۈلۈۋېتىپ: «رەھمەت سىزنىڭ ئېسىل كۆڭلىڭىزگە، مانا مەن دەرھال ئۇيقۇغا كىرىپ كەتتىم» دېدى.

تۇرۇپكىنى قويۇپ، دىجورنى خادىملارنى ئويغىتىپ، ئۇلارغا نۆۋەتچىلىك كوپىيىسىنى دەرھال بۆلۈشۈپ كۆچۈرۈپ چىقىشنى تاپشۇردۇم. بۇ كاتىپلارنىڭ ھەممىسى خېلى تەربىيەلىنىپ ئالغانلار بولۇپ، ئارتۇق سۆز قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى، ئۇلار ۋەزىپىنى ئوبدان ئورۇندايتتى. ھەدىدىن ئارتۇق جىددىي ئىشلەپ كەتكەنلىكىم ئۈچۈن،

زادىلا ئۇخلىيالمىدىم. قورۇغا چىقىپ بىر پەس ھاۋا يېدىم، ئىشخانىغا قايتىپ كىرىپ، ئۇلار كۆچۈرگەن نۇتۇقنى بارلىق دىققىتىم بىلەن كوررېكتورلۇق قىلىشقا كىرىشتىم.

ئەتىگەن سائەت سەككىزدە، خىزمەتنىڭ ئورۇندىلىش ئەھۋالىنى ئەخمەتجان قاسىمغا تېلېفون ئارقىلىق دوكلات قىلىپ، يەنە نېمە ئىش بارلىقىنى سورىدىم، ئەخمەتجان قاسىمى: «كۆچۈرۈلۈپ بولغان قىسمىنى بىرەيلەندىن ماڭا ئەۋەتىڭ، سىزگە كەلگەندە، ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىڭىز دەرھال خاتىرجەملىك بىلەن ئوبدان ئۇخلاش» دېدى.

تۇرۇپكىنى قويۇپ، دىجورنى كاتىپنىڭ كۆچۈرۈلۈپ بولغان ئورىگىنالىنى ئاچقىپ كەتكەنلىكىنى كۆردۇم - دە، پۈت - قولۇمنى كېرىشكە ئولگۈرمەيلا، ئۆزۈمنى سافاغا تاشلاپ، ئۇيقۇغا كەتتىم.

يېڭى تارىخىي باسقۇچ

1948 - يىل 5 - ئاينىڭ 1 - كۈنى دوكلات يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ يىغىندا ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ «مىللىي مەسىلىدىكى خاتالىقلارنى تۈزىتەيلى» دېگەن تېمىدا دوكلات بەردى. يىغىننى ئەخمەت ئەپەندىم باشقۇردى ھەم ئاخىردا سۆز قىلدى. ئابدۇكېرىم ئۆز دوكلاتىدا بىزنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىمىز، مىللىي سىياسىتىمىز، ئۇنىڭ

توغرا تەرىپى، قولغا كەلگەن ئۇنۇقلار نوقتىسىدا توختالدى. ئاندىن مىللىي مەسىلە ئۇستىدە يۈز بەرگەن خاتالىقلار ئۇستىدە ۋە ئۇنى قەتئىي تۈزىتىش تۇغرىسىدا كەڭ توختالدى. ئابدۇكېرىم ئۆز سۆزىدە مۇنۇلارنى كۆرسەتتى: «بىزنىڭ مىللىي ئىنقىلابىي ھەرىكىتىمىز گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە ۋە سىرتقى جاھانگىرلارغا ھەم ئۇلارنىڭ قولچوماقلىرىغا قارشى مىللىي دېموكراتىك ھەرىكەت ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۆلكىمىزدىكى ھەر مىللەت ئېزىلگەن خەلق ئاكتىپلىق بىلەن ئاۋاز قوشتى ۋە بۇ ھەرىكەتكە قاتناشتى. بىزنىڭ مىللىي ئىنقىلابىي ھەرىكىتىمىزنىڭ ۋەزىپىسى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ۋە سىياسىي جەھەتتە ئېزىلگەن، ئىقتىسادىي جەھەتتە كەمبەغەللەشكەن، مەدەنىيەتتە ئارقىدا قالغان شىنجاڭنى سىياسىي جەھەتتە تەڭ ھوقۇقلۇق، ئىقتىسادىي جەھەتتە تەرەققىي تاپقان، مەدەنىيەت جەھەتتە گۈللەنگەن يېڭى شىنجاڭ قىلىپ قۇرۇپ چىقىش». ئابدۇكېرىم ئۆز سۆزىدە مىللىي سىياسەتنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ئۈستىدە توختىلىپ، يەنە مۇنداق دېدى: «بىز مىللەتلەرنىڭ ئادىلىق ھەرىكىتىدە يۇقىرىدىكى نىشانغا يېتىش ئۈچۈن ھەر بىر مەسىلىنى توغرا ھەل قىلدۇق. شۇنىڭ بىلەن بىللە، مىللىي مەسىلىگە تېگىشلىك دەرىجىدە ئەھمىيەت بەردۇق. كۆپ شىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە ئېلان قىلىنغان بايانناتا، شىنجاڭنىڭ كۆپ مىللەتلىك ئۆلكە ئىكەنلىكى، بىزنىڭ بۇ پاكىتنى ئېتىراپ قىلىدىغانلىقىمىز كۆرسىتىلـ

گەن. 1947 - يىلى، يولداش ئەخمەتجان قاسىمى ئۈ-
رۈمچىدىكى بىر مەجلىستە بىزنىڭ ھەر بىر مىللەتكە قا-
داق مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىمىز توغرىسىدا توختىلىپ،
«بىزنىڭ ئۆلكىمىزدە نۇرغۇن مىللەت بار. بىز ھېچقاچان
خەنزۇ مىللىتىگە قارشى ئەمەسمىز. بىز گومىنداڭنىڭ
ئەكسىيەتچىل سىياستىگە قارشى. گومىنداڭ ئەكسىيە-
چىلىرىنىڭ مىللىي زۇلۇم سىياستىگە ۋە ھۆكۈمرانلىقىغا
قارشىمىز» دېگەنىدى.»

ئابدۇكېرىم ئۆز سۆزىدە مۇنداق دېدى: «ئۇچ ۋە-
لايەت ئىنقىلابى باشلانغاندىن بۇيان، بىز مىللىي سىيا-
سەتنى ئىجرا قىلىشتا بىر قاتار ئۇتۇقلارنى قولغا كەل-
تۈردۇق. مەسىلەن: ھەر مىللەتنىڭ مائارىپ ئىشلىرىنى
ئۆز تىلى بىلەن ئېلىپ بېرىشىغا رۇخسەت قىلدۇق، ھەر
مىللەت تىلىدا دەرسلىك كىتابلارنى نەشر قىلدۇق. ئۇي-
غۇر، قازاق، خەنزۇ، رۇس، شىبە، موڭغۇل تىللىرىدا گە-
زىت چىقاردۇق، يەنە ئۇيغۇرچە، قازاقچە ئايلىق ژۇرنال-
لارنى چىقاردۇق، بەزى مىللەتلەرنىڭ قۇرۇلتايلىرىنى
ئاچتۇق. خەنزۇ مىللىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا
ئاقارتىش ئىشلىرىنى ئۈيۇشتۇردۇق ۋە باشقىلار.»

ئابدۇكېرىم ئۆز دوكلاتىدا مىللىي سىياسەتنىڭ
توغرا تەرىپىنى ۋە ئۇتۇقلارنى كۆرسىتىش بىلەن بىللە،
مىللىي مەسىلىدە يۈز بەرگەن خاتالىقلارنىمۇ كۆرسىتىپ
ئۆتتى. ئۇ مۇنداق دېدى: «يۇقىرىدىكى ئەھۋاللاردىن
بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ئىنقىلاب جەريانىدا قىلچە خا-
تالىق ئۆتكۈزمىدۇق دېگەن مەنا چىقمايدۇ. بىز ئۆتكۈز-

گەن خاتالىقلىرىمىزنى يوشۇرمايمىز، بەلكى خاتالىقلارنى پاش قىلىمىز، خاتالىقنىڭ كېلىپ چىقىشىدىكى تۈپ سەۋەبلەرنى تېپىپ چىقىمىز ۋە بۇ خاتالىقلارنى تۈزىتىمىز. بىز جىق خاتالىق ئۆتكۈزدۇق. بىز مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىدە ‹ئەزگۈچى مىللەت ئۆزى تۇغما مەۋجۇت ئەس› دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى ياخشى ئويلاشمىدۇق. شۇنداقلا، ئەزگۈچى مىللەت ئىچىدىكى ئەزگۈچىلەر بىلەن ئېزىلگۈچىلەرنى بەزى ۋاقىتلاردا توغرا پەرقلەندۈرمىدۇق. گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ئوخشاشلا ئېزىلمىۋاتقان خەلقنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋېتىش ئەھۋاللىرى بولدى. مەسىلەن، مۇنداق خاتالىقلارمۇ يۈز بەردى: بىزنىڭ ئىچىمىزدىكى ناھايىتى ئاز سانلىق بۇزۇق ئۇنسۇرلار خەنزۇلارنى دۈشمەن دەپ قارىدى، ئۇلارغا باراۋەرلىك پوزىتسىيىدە مۇئامىلە قىلمىدى، ھەتتا ئۇلارغا تەھدىت سالدى ۋە ئۇلارنى ۋەھىمە ئاستىغا ئالدى. ئۇلارنىڭ مۈلكىنى تارتىۋالدى. ئۇلاردىن ئالغان قەرزنى قايتۇرمىدى، بەزى لۇكچەكلەر خەنزۇلارنىڭ مال-مۈلكىنى بۇلاپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ھاياتىنىڭ بىخەتەرلىكىگە خەۋپ يەتكۈزدى.»

ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا، مۇنداق خاتالىقلارنىڭ بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزگە ئىنتايىن ئېغىر زىيانلارنى كەلتۈرگەنلىكىنى، مۇندىن كېيىن، مىللىي مەسىلىدىكى مۇنداق ئېغىشلارنى قەتئىي تۈزىتىش لازىملىقىنى، كادىرلار، ئامما ئىچىدە كەڭ تەرغىبىيە ئېلىپ بېرىش لازىملىقىنى، ھەممە مىللەتنىڭ ئىت-

تىپاق بولۇشى لازىملىقىنى، بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ خەنزۇ خەلقى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە ۋە ئۇنىڭ ئارقا تىرەكى بولغان جاھانگىرلارغا قارشى كۈرەش قىلىشى لازىملىقىنى تەكىتلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مىللىي ئىتتىپاقلىققا بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان ھەرقانداق ھەرىكەتنى قەتئىي تۇزىتىش كېرەكلىكىنى سۆزلەپ ئۆتتى.

شۇ كۈنىدىكى يىغىندا، 500 ـ 600 ئادەم سىغىدىغان كۈلۈبتا بىرمۇ بوش ئورۇن قالمىدى. ئابدۇكېرىم راۋۇۋ- رۇس تۇروۇپ، جاراڭلىق ئاۋازى بىلەن تەمكىن ۋە ئىشەنچىلىك سۆزلەپ، يىغىن ئىشتىراكچىلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

مەن ئەتراپىمدىكى يولداشلارغا نەزەر سېلىپ قارىسام، ھەممىسى ياش يولداشلار بولۇپ، بەزىلىرىنىڭ چىرايىدىن بالىلىق ئالامەتلىرى بىلىنىپ تۇراتتى. ئەئىس مۇنبىرىدە ئولتۇرۇپ، يىغىنغا رىياسەتچىلىك قى- لىۋاتقان ئەخمەتجان قاسىمىمۇ ئەمدىلا 30 نەچچە ياشقا كىرگەن، نۇتۇق سۆزلەۋاتقان ئابدۇكېرىم ئارانلا 26 ياش ئىدى. ئەمما ئۇلارنىڭ ھەممىسى سىياسىي جەھەتتە شۇنـ داق پىشىپ يېتىلگەن ئىدىكى، ھەقىقەتەن كىشىنى خۇ- شال قىلاتتى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەر- لىك قىلغان كەلگۈسىدىكى سوتسىيالىستىك جۇڭگونىڭ ھەنزىرىسى كۆز ئالدىمىزدا نامايان بولۇۋاتقاندەك بو- لاتتى. بولۇپمۇ ئارقا رەتتە ئولتۇرغان كاپىتانلار پات ـ پاتلا «ياخشى سۆزلەندى!» دېگەن ئالقىش سادالىرىنى

ياكرىتاتتى. ئەمما مەن بەزى كىشىلەرنىڭ تەسلىكىتە ئولتۇرۇۋاتقانلىقىمۇ دىققەت قىلدىم. ئابدۇكېرىمنىڭ بەزى كۆز قاراشلىرىنى ئۇلار بۇرۇن قوبۇل قىلالمايدىكەن. بۇگۈن گەپ ئۇلارغا خېلى تەگكۈزۈپ سۆزلەندى.

نۇتۇق يېغىنى ئايالغا ئىشقا ئاندۇرۇش كېيىن، بىر مۇنچە ھەربىي، مۇلكىي كادىرلار ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن ئابدۇكېرىمنىڭ چۆرىسىگە يىغىلىپ، ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزىنى پۈتۈنلەي ھمايە قىلىدىغانلىقىنى قىسقا، ئېنىق ئىبارىلەر بىلەن ئىپادىلىدى.

يىغىندىن تارقىلىش ۋاقتىدا، ئابدۇكېرىم مېنى ئۆزىنىڭ ماشىنىسىغا ئولتۇرغۇزۇۋالدى، ماشىنا قوزغالغاندىن كېيىن، ئۇ ھايا جىلاندىن ھالدا ماڭا: «بىزنىڭ كادىرلىرىمىز كىشىنى قايىل قىلارلىق ئاڭقا ئىگە. بىز ئىنقىلاب جەريانىدا ئاخىر پىكىر قىلىشنى، ھۆكۈم قىلىشنى، پەرق ئېتىشنى ئۆگىنىۋالدۇق. بىز يولداش ماۋ زېدۇڭ، يولداش جۇ دې رەھبەرلىك قىلغان پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلبىسىنى مۇشۇنداق كادىرلار قوشۇنىمىز بىلەن كۈتۈۋالىمىز» دېدى.

مەن ئابدۇكېرىمنىڭ نۇر چاقناپ تۇرغان كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ، ئۇنىڭ چىن قەلبىدىن چىقىۋاتقان سۆزلىرىنى زەن قويۇپ ئاڭلىدىم. ئۇنىڭ يۈكسەك ئىنوبرازى ھەمىشەم مېنىڭ كۆز ئالدىمدا نامايان بولۇپ تۇرىدۇ.

مۇشۇ قېتىمقى يىغىن ئۇيۇش ۋىلايىتىنىڭ مىللىي مەسىلە ئۈستىدىكى خاتالىقنى تۈگىتىشتە چوڭ بىر بۇرۇلۇش بولدى. ئەخمەت ئەپەندىم باشچىلىقىدىكى

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرى مەجلىسىنى ئۆتكۈزۈش، گېزىت - ژۇرنالالاردا ماقالىلەر ئېلان قىلىش، «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»نىڭ ئەزالىرىنى تەربىيىلەش، شۇنىڭدەك خەنزۇ مەكتىپى ئېچىپ، خەنزۇلارنىڭ مەدەنىيەت ئىشلىرىنى يولغا قويۇشقا كۆڭۈل بۆلۈش، خەنزۇچە گېزىت چىقىرىش قاتارلىق ئۇنۇملۈك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، كادىرلارنى، ئاممىنى تەربىيىلەپ، يېڭى بەلگىلەنگەن مىللىي سىياسەتنى قەتئىي ئىجرا قىلىشقا چاقىردى. ئەخمەت ئەپەندىم ئۆزى بۇ توغرىدا كۆپلىگەن ئۇنۇملۈك تەدبىرلەرنى بىۋاستە قوللاندى. ئۇ كۆپلىگەن دوكلات مەجلىسلىرىدە سۆزلىگەن سۆزلىرىدە ۋە يازغان ماقالىلىرىدە، مىللىي مەسىلە توغرىسىدا كەڭ توختىلىپ، كۆپ چىلىككە تەربىيە بەردى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «مىللەتچىلىك مىللەتلەرنىڭ بىرلىك كۈچىنى ئۈيۇشتۇرالمايدۇ. ئۇ مىللەتلەر ئارىسىدا زىددىيەت ۋە توقۇنۇش پەيدا قىلىدۇ، باشقا مىللەتنىڭ ئۇنىڭ (مىللەتچىنىڭ) مىللىتىگە دۇشمەنلىكىنى ئاشۇرىدۇ. مىللەتچى مەنتىقە جەھەتتە ئۆز مىللىتىدىن چىققان مىللىي مۇناپىق ۋە مىللىي ساتقۇنلارنى ھىمايە قىلىدۇ. دېمەك، ھەركىم ئۆز مىللىتىنىڭ ئازادلىقىنى ئۈمىد قىلىدىغان بولسا، باشقا مىللەتلەرنىڭمۇ ئازادلىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلىشى لازىم. مۇنداق بولغاچقا، مىللەتچىلىككە قارشى رەھىمسىز كۈرەش قىلىش شەرت. مىللەتچىلەر مىللىي مۇناپىقلاردۇر، ئۇلار ھەرگىز ئۆز شەخسىي مەنپەئىتىدىن كېچىپ، مىللەت

لەتنىڭ مەنپەئىتى ئۇچۇن خىزمەت قىلمايدۇ، مىللەتچى لەر ئۆزىنى ھەرقانچە ئاقلىسىمۇ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ۋە جاھانگىرلار بىلەن مەنپەئەتداش بولۇپ كەلدى، ئۆزلىرىنىڭ خوجايىنىغا بېقىنغان كۈنسېرن ئېتىبارەن، ئۇلار بىلەن بىرلىكتە بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزگە قارشى ھەرىكەت قىلىپ كەلدى.»

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرى مىللىي مەسىلىدىكى خاتالىقلارنى تۈزىتىش ۋە مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، خەلق ئامما ئىنقىلابىي كۆرەشنىڭ نىشانىنى ھەم ۋەزىپىسىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ، خەلقنى ئالغا ئىلگىرىلەشكە يېتەكلىدى. ئەخمەت ئەپەندىم ئۆزىنىڭ «مىللىي مەسىلىدىكى بەزىبىر خاتالىقلىرىمىز» دېگەن ماقالىسىدە مۇنداق دېگەنىدى: بىز مىللىي ئازادلىق كۈرىشىنىڭ تىنچ نى خەلق ئەركىنلىكىنىڭ دۈشمەنلىرىگە — ئەشەددىي ئەكسىيەتچىلەرگە ۋە ئۇنىڭ تايانچىسى بولغان ئىمپېرىيالىزمغا قارىتىشىمىز كېرەك. پۈتۈن جۇڭگو خەلقى ۋە جۇڭگودىكى دېموكراتىك تەبىقىلەر جۇڭگودىكى فېئودال بيۇروكراتلارغا ۋە ئۇلارنىڭ ھەربىي، سىياسىي كۈچىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا، شۇنىڭدەك ئۇلارنىڭ ئىتتىپاقچىسى بولغان جاھانگىرلىككە قارشى كۈرەش ئېلىپ بارماقتا. پۈتۈن جۇڭگونىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن كۈرىشىۋاتقان خەلق ۋە دېموكراتىك تەبىقىلەر بىزنىڭ ئىتتىپاقچىلىرىمىز بولىدۇ. جۇڭگودىكى مىللىتارىستلار، ئەكسىلئىنقىلابچى گو-

مىنداڭچىلار ۋە جاھانگىرلار بىزنىڭ ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى بولىدۇ. بۈگۈنكى كۈندە، مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتى بىلەن دېموكراتىك ھەرىكەتنى ئايرىۋەتكىلى بولمايدۇ. ھازىرقى باسقۇچتا، ھەقىقىي دېموكراتىيە مەسىلىسىدىكى ۋەزىپىمىز — مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ بىرىنچى باسقۇچىدا مىللىي مەسىلىدە سادىر بولغان خاتالىقلارنى تېزدىن تۈزىتىپ، مىللەتلەرنىڭ ھەقىقىي باراۋەرلىكى ئاساسىدا، گومىنداڭنىڭ، جاھانگىرلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى بولمىغان ھەقىقىي ئەركىن، دېموكراتىك يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشتىن ئىبارەت.

1948 - يىلنىڭ بىرىنچى يېرىمىدىن باشلاپ مىللەتلەر خىزمىتىدىكى خاتالىقلار تۈزىتىلگەندىن كېيىن، مىللەتلەر خىزمىتىدە قەدەممۇ قەدەم چوڭ ئۇتۇقلار قولغا كەلتۈرۈلدى، 1949 - يىلغا كەلگەندە، ئۇتۇقلار كۆرۈنەرلىك بولدى، مىللىي ئىتتىپاقلىق كۈچەيدى. بىر ياقتىن مىللىي مەسىلىنى، مىللەتلەر مۇناسىۋىتى مەسىلىسىنى ماركسىزم نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، شۇ ۋاقىتتا تۇلۇق ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. لېكىن، ئەڭ مۇھىمى مىللىي مەسىلىدە يۈز بەرگەن خاتا خاھىشلار تۈزىتىلدى. مىللىي ئىتتىپاقلىقنى بۇزىدىغان، خەنزۇلارغا دۈشمەنلىك بىلەن قارايدىغان خاتالىقلار تۈزىتىلدى، بەزى لۇكچەكلەرنىڭ بۇلاڭچىلىق ھەرىكەتلىرى ۋە جىنايى ھەرىكەتلىرى چەكلەندى، بىرمۇنچە يامان ئادەملەرگە قەتئىي زەربە بېرىلدى. بۇ كۆرەش ئاسان بولمىدى. بەزى ئەكسىيەتچىلەر، پومېشچىكلار ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇ-

قىدىن پايدىلىنىپ، خېلى قارشىلىق كۆرسىتىپ باقتى. بەزى ھوقۇقدارلار گاھى يامان ئادەملەرنى قۇتۇرتىپ، بۇ خىزمەتنىڭ قانات يايدۇرۇلۇشىغا پۈتلىكاشاق بولدى. لېكىن، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرى كەڭ ئىنقىلابىي زىيالىيلارغا، ئاممىغا يۆلىنىپ، ئۇلارنىڭ قارشىلىقى ۋە توسالغۇلىرىنى مەغلۇپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ مەقسىتىگە يېتىشكە ئىمكان بەرمىدى. ئۇ غەلىبە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ۋە جۇڭگو ئىنقىلابىنىڭ غەلىبە قازىنىشىنى ئىلگىرىلىتىشتە چوڭ رول ئويناندى.

1948 - يىلى 9 - ئايدىن باشلاپ، ئىلىدا ھەرخىل تىللاردا نەشر قىلىنغان گېزىت - ژۇرناللار شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىنىڭ، بولۇپمۇ ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، ئۆزبېك، تاجىك قاتارلىق قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ جۇڭگو كومپارتىيىسىنى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنى، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىشتىكى مۇھىم بازىسى بولۇپ قالدى. ئابدۇكېرىم ئۆزىنىڭ كۆچىنى تولىراق مۇشۇ ئىشقا سەرپ قىلدى. بەزى مۇھىم خەۋەرلەرنى ئۇ ئۆزى ئورۇنلاشتۇراتتى ۋە تەرجىمە قىلاتتى.

ئابدۇكېرىم شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ تېلېگراممىلىرى ۋە باشقا ھەرخىل يوللار ئارقىلىق، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ تەرەققىياتىغا يېقىندىن كۆڭۈل بۆلۈپ، غالىبىيەت خەۋەرلىرىنى تەڭرىتېغىنىڭ شىمالى ۋە جەنۇبىغا تەخىرسىز يەتكۈزۈپ، پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىنىڭ گومىنداڭنى يوقىتىش، پۈتۈن شىنـ

جاكنى ئازاد قىلىش، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى
نى كۈتۈۋېلىش ئىرادىسىگە غايەت زور دەرىجىدە ئىلھام
بەردى. 1949 - يىلى بىر كۈنى، موسكۋا رادىئو ئىستا
نسىسى يولداش لىۋ شاۋچى باشچىلىقىدىكى جۇڭگو
كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ سوۋېت
ئىتتىپاقىغا بارغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلىتىپ
ۋېدى، ئابدۇكېرىم ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ تاپشۇرۇقىغا
بىنائەن، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدىكى كونسۇلخانى
سىنى زىيارەت قىلىپ، ئۇلارنىڭ موسكۋا ئارقىلىق،
جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋەكىللەر ئۆمىكى بىلەن
ئالاقە باغلىشىمىزغا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بېرىشىنى
تەلەپ قىلدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق
كونسۇلخانىسى بىزنىڭ بۇ تەلىپىمىزنى قوبۇل قىلدى.

ئون بەشىنچى باب

نۇرلۇق ئەتە ئۈچۈن

سايرام بويىدا

ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم باشچىلىقىدىكى ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، بىر يىلغا يېقىن ۋاقىت ئۆتىدە، نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىپ، كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى، تولا چارچاپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ سالامەتلىكى خېلا ناچارلىشىپ قالغانىدى، دوختۇرنىڭ قايتا - قايتا تەكلىپ بېرىشى ئارقىسىدا، يولداش ئەخمەتجان ئۈچ ۋىلايەت رەھبىرىي كادىرلىرىنىڭ تۇرکۈمگە، مۇددەتكە بۆلۈنۈپ سىرتقا چىقىپ ئىككى ھەپتىدىن دەم ئېلىشىنى قارار قىلدى. 8 - ئاينىڭ بېشىدا، دەم ئېلىش نۆۋىتى ئابدۇكېرىم بىلەن ئىككىسىزگە كەلدى.

8 - ئاينىڭ باشلىرىدا، كەڭسايدىكى كۆكسالا

جىلغىسى ئالتۇن ئۇرغا پۈركەنگەن بولۇپ، تاغ پوتىلىرى بۇك - باراقسان ياش قارىغاي بىلەن قاپلانغانىدى. تاغ تۆپىسىدىكى قارنىڭ ئېرىشى بىلەن ھاسىل بولغان مۇزدەك سوغۇق، سۇپسۇزۇك تاتلىق سۇ تاغ باغرىدىكى جىلغىدا بۇلدۇقلاپ ئاقاتتى. قويۇق ئۆسكەن قېيىن دەرەخلىرىنىڭ شاخلىرى بىر-بىرى بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن بولۇپ، قېلىن سايە تاشلاپ تۇراتتى. دەرەخ ئاستىدىكى يېشىل چۆپلۈك گويا ئۇزۇن زىلچىغا ئوخشاش كۆرۈنەتتى. بۇ يەرنىڭ سالقىن شامىلى شۇنچە يېقىملىق ئىدىكى، كىشىگە راھەت بېغىشلايتتى. بۇ پازىلىق دەم ئېلىشنى ھەقىقەتەن كۆڭۈلدىكىدەك ئۆتكۈزگىلى بولمىدىغان ئوبدان ماكان ئىدى.

دەرەخ ئاستىدىكى چىملىققا بىر پارچە گىلەم سېلىنغان بولۇپ، گىلەم ئۈستىگە بىر يۇمىلاق شىرە قويۇلغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر كورا قېمىز قويۇلغان بولۇپ، تۆت پىيالىگە توشقىچە قۇيۇپ قويۇلدى. ئابدۇكېرىم بىلەن ئىككىمىز شىرەنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ، پاراڭلاشقىلى تۇردۇق. شۇنداق قىلىپ، ئىككى ھەپتىلىك دەم ئېلىشىمىزنى باشلىۋەتتۇق.

ھاشىخان ئاپا بىر قولىدا بىر يېرىم ياشلىق نەۋرىسى ئېلچاننى يېتىلەپ، بىر قولىدا يېڭى تۇغۇلغان نەۋرىسى قېيۇمنى كۆتۈرۈپ كىگىز ئۆيدىن چىقىپ كەلدى. ئېلچان دەلدەڭشىپ يۈگۈرۈپ كېلىپ دادىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئاتتى، ئابدۇكېرىم ئېلچاننى قۇچىقىغا ئېلىپ، ئىسسىق مېھرى بىلەن ئەركىلەتتى. ئۇنىڭ كۆ

چىك ئوغلى يېقىندىلا كەڭسايىنىڭ تۆۋەنىدىكى «قېيىنى بۇلاق» دېگەن جايىدا تۇغۇلغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا «قېيىن» دەپ ئات قويۇلۇپ، كېيىن «قېيۇم» دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ قالغان.

ئايىم بىلەن ئالىيە (لۇي سۇشىن) سەل نېرىراق بىر يەردە تاشتىن تىزىلغان ئوچاقتا كاۋاپ پىشۇرۇش بىلەن ئاۋارە. پىشۇاتقان كاۋاپنىڭ مەززىلىك پۇراقلىرى كىشىنىڭ ئىشتىهانى قوزغىماقتا. 8 ـ ئاينىڭ «دۆنەن» قېمىرى قوزا كاۋىپى بىلەن يېيىلسە، نېمىدېگەن ياخشى- ھە! كۆكئوللۇق يايلاقنىڭ ساپ ھاۋاسىدىن بەھرىمەن بولۇپ ئىشتىها بىلەن كاۋاپقا تۇتۇش قىلدۇق.

شۇنداق قىلىپ قېمىز ئىچىپ، كاۋاپ يەپ، ھەر خىل كۆكئوللۇق پاراڭلار بىلەن خېلى ئولتۇرغاندىن كېيىن، مۇھاپىزەتچى باللار ئاتلارنىڭ تەييار بولغانلىقىنى ئېيتتى. ئابدۇكېرىم بىلەن ئىككىمىز، يەنە ئىككى مۇھاپىزەتچى بالا، جەمئىي تۆت كىشى ئاتلىنىپ سايرامغا قاراپ ماڭدۇق.

بىز كۆكسالانىڭ شارقىراتمىسى ئالدىدىن ئۆتۈپ، سول تەرەپتىكى يايلاق يول بىلەن يۇقىرىغا قاراپ مېڭىپ، شارقىراتمىنىڭ ئۈستىگە چىقتۇق، ئۇ يەردە كىچىككىنە بىر سازلىق كۆل بار ئىكەن، بىز بۇ كۆلنى كۈنچىقىش تەرەپتىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ، شىمالىي ياقتىكى ئېگىز تاغنىڭ يوتىسىنى بويلاپ مېڭىۋەردۇق، سول تەرەپتە كەڭسايىنىڭ ئېگىز تىزما تاغلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، تاغ بېلىدە قاتار سوزۇلغان بەلباغ قارىغايلار يا پىيېشىل كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ،

بەلباغ ئورمانىنىڭ يۇقىرىسىدا يىل بويى ئېرىمەيدىغان قارلار قۇياش شولىسىدا پارقىراپ تۇرىدۇ، بىز يۇقىرى كۆتۈرۈلگەنسېرى، كەڭلىكىنىڭ تاغلىرى پەستە قېلىپ، يۇقىرىدىن تۆۋەنگە تاغ ئارىلاپ سوزۇلغان تاشيول كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

ئابدۇكېرىم بېشىغا ھەربىيچە شەپكە، ئۇستىگە ماش رەڭ گىمناستۇركا - شالۋار، پۇتىغا قارا ئۆتۈك كىيىۋالغان، ئۇ، قىيا پىتتىدىن بىر ھەربىي كومىسسارغا ئوخشىشىپ كېتەتتى، ئۇ قامچىسىنى يەڭگىل ئوينىتىپ دىمىغىدا «ئەلەما» دېگەن ناخشىنى ئېيتىپ كېتىپ بارىدۇ. ئابدۇكېرىم مۇزىكىغا بەك ھەۋەس قىلاتتى، ئانچە - مۇنچە مانداللىن چالاتتى. ئۇ ماندالىنىغا ئانچە ئۇستا بولمىسىمۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ ناخشىسىغا تەڭكەش قىلىپ چالالايتتى. ئۇ، رۇسچە، تاتارچە ناخشىلارنى ئېيتىدىغان. «ئەلەما» دېگەن ناخشىنى بولسا، ئۇ ئالاھىدە قىزىقىش بىلەن ئاڭلايتتى ۋە ئېيتاتتى. مەن بىر چاغدا: «سىز بۇ ناخشىنى ئەجەب ياخشى كۆرىدىكەنسىزغۇ؟» دەپ سورىغانىدىم. ئۇ: «ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، بۇ ناخشىدا بىر خىل مۇڭ بارىدەك قىلىدۇ» دېگەنىدى، بۇگۈنمۇ ئۇ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان ناخشىنى كۈيلەپ كېتىپ بارىدۇ. تۆتىمىز ئاتلىق قاتار تىزىلىپ هامان يۇقىرىغا قاراپ كېتىۋاتىمىز...

بىز بىر قارىغايلىق تاغ يوتىسىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ كېتىپ بارغاندا. مېنىڭ مۇھاپىزەتچىم «ھەممەت قارىغايلىقنى كۆرسىتىپ «ئاۋۇ بۇغىنى!» دەپ ۋارقىرىدى. قارىساق بىر قورام تاشنىڭ ئۈستىدە شاخلىغان مۈڭ

گۇزلۇك بىر ئەركەك بۇغا بېشىنى كۆتۈرۈپ بىزگە قاراپ تۇرۇپتۇ، ئابدۇكېرىم بۇغا تۇرغان تەرەپكە قاراپ، دەرھاللا مەھەممەتكە: «مىلتىقنى ئەكەل» دېدى- دە، مەھەممەتنىڭ بەشئاتار مىلتىقىنى ئېلىپ، ئوق سېلىپ بولۇپ، ماڭا قاراپ: «تازا ياخشى تۇرۇپتۇغۇ، قانداق قىلىمىز» دېدى.

«بۇغا ئاتماسلىق تىوغرىسىدىكى قارارنى ھۆكۈمەت تەستىقلىغان، ھۆكۈمەت ئەزاسى ئۆزى بۇ قارارغا خىلاپ لىق قىلسا بولماسمىكىن» دېدىم مەن ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ.

«ئەتتەڭ، ئىلاج يوق - دە» دېدى ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ مىلتىقنى مەھەممەتكە بېرىۋەتتى.

بۇغا ئورنىدىن قوزغالماي گويا «قولۇڭدىن كەلمەيدۇ» دېگەندەك مەغرۇرلىنىپ بىزگە قاراپ تۇراتتى، بىزمۇ ھەۋەسلىنىپ، ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كەتتۇق.

بىز ئاخىر تاغنىڭ چوققىسىغا چىقتۇق. بۇ چوققا دەل سىمپىتوزا داۋىنىنىڭ جەنۇب تەرىپى ئىدى. ئالدىمىزدا جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان بىپايان گۈزەل يايلاق كۆرۈنۈپ تۇراتتى، شىمال تەرەپكە قارىسىڭىز زۇمرەتتەك ياپيېشىل سايرام كۆلى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. سول تەرەپتە بولسا، كۆلنىڭ غەرب تەرىپىدىن شىمال تەرىپىگە سوزۇلغان كەڭسايي تاغ تىزمىلىرى بولۇپ، كۆلنىڭ شىمال، شەرق ۋە غەرب تەرەپلىرىدىكى يېشىل تاغ بىلەن تۇتىشىدۇ، يېشىل تاغنىڭ شەرقىي ئۇچى كۆلنىڭ شەرق تەرىپىدىكى تاش تاغ بىلەن تۇتىشىدۇ، بۇ، سايرام كۆلىنى مەركەز

قىلغان تاغ باغرىدىكى ئويمان بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. سايـ رام كۆلىنىڭ چۆرىسى كۆكئولدىكىدەك ياپيلاق، بولۇپمۇ كۆلـ نىڭ غەرب ۋە شىمال تەرەپلىرىدىكى پايانسىز ياپيلاق سۇ بىلەن تولۇق تەمىنلىنىپ تۇرىدىغان، ئوت ـ چۆپ تازا ئوبـ دان ئۆسىدىغان ياپيلاق بولۇپ، ئاقبايتال دەپ ئاتىلـ مىدىغان داڭلىق نامغا ئىگە.

ئاۋغۇست ئايلىرى چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ئالـ تۇن پەسلى بولۇپ، ياپيلاقتا رەڭگارەڭ ياۋا گۈللەر پو-رەكلەپ ئېچىلىپ، دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇرىدىغان خۇش پۇراق ھىد چىقىرىپ تۇرىدۇ. يىراقلارغا نەزەر سالساق، ياپيلاـ ۋاتقان يىلقا، كالا، قوي پادىلىرى، توپ ـ توپ كىگىز ئۆيلەر، ئاسمانغا چىقىپ كېتىۋاتقان ئىس ـ تۈتەكلەركۆـ رۈندى. كۆلنىڭ سۈيى ئەينەكتەك سۈپسۈزۈك ھەم جىمجىت ئىدى. كۆلنىڭ جەنـۇب تەرىپىدە سەنـتەينىڭ ئۆيلـىرى ئاران ـ ئـاران كۆرۈنەتتى. سەنتەيدىن ئۆتـۈپ، كۆلنى بويلاپ سىمپىتوزا داۋانىغا كۆتۈرۈلگەن تاشيولدا ئارىلاپ چوڭ ـ كىچىك ماشىنىلارنىڭ ئۆتكىنى كۆرۈنـۈپ تۇرىدۇ. ئېگىز ئاسماندا، بۇلۇتلار سوزۇلۇشۇپ، يىراقـلارغا كېتـ ۋاتىدۇ... بىز ئاتلىق قاتار كېلىۋېتـىپ، بۇ گۈزەل مەنـ زىرىگە قاراپ، ئۆزىمىزنىڭ تەسىراتىنى سۆزلىشىپ توختىدۇق.

«مۇشۇ يەردە بىرئاز ئولتۇرمايمىزمۇ، بەك ياخشى جاي ئىكەن» دېدىم مەن ئابدۇكېرىمگە قاراپ.

«شۇنداق قىلايلۇق، مۇنداق پەيزى يەردىن بىپەرۋا ئۆتۈپ كېتىش ئادەمگە بولمايدۇ» دېدى ئابدۇكېرىم

ئاتتىن چۈشۈۋېتىپ كۆلكە ئارىلاش، چاقچاق بىلەن:
«يەردىكى يىگىتلەر ئاسماندىكى پەرىزاتلار بىلەن ئۇچرى-
شىدىغان يەرنى ئىزدىسەكمۇ، بۇنىڭدىن ياخشى جاي
تېپىلماس.»

مۇھاپىزەتچىلەر ئاتلارنىڭ ئالدى ئايىغلىرىنى چۈ-
شەپ ئوتلاققا قويۇۋەتتى، ئاندىن قارىغاينىڭ سايىسىگە
بىر پالازنى يېيىپ داستىخان سالدى، داستىخاندا ئوراق-
لىق بوغۇرساقلاربار ئىدى، كېيىن ئۇلار بىر ئاتقا غاجۇ-
غىلانغان تورسۇقنى ئەكىلىپ، كۆمۈش بىلەن زىننەتلەن-
گەن كىچىك ياغاچ چۆچەكلەرگە قېمىز قۇيدى. قېمىز ئىچىپ
ئولتۇرۇپ يەنە گۈزەل مەنزىرىنى تاماشا قىلدۇق. مەن:
«بۇ نېمىدېگەن گۈزەل جاي - ھە، ئەپسۇسكى، مۇشۇنداق
جايدىكى بۇ مول بايلىق ئۆزىنىڭ يارىتقۇچىلىرىنىڭ قو-
لىدا ئەمەس» دېدىم.

«راست شۇنداق، دۇنيانى يارىتقۇچىلارنىڭ ئۆزىگە
ئۆزى خوجا بولىدىغان ۋاقتى ئۇزاق قالمىدى» دېدى
ئابدۇكېرىم ئالدىمىزدىكى جايلارنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:
«قارىڭ، بۇ ئويمانلىق بىر گۈزەل تاجىغا ئوخشايدۇ، سايرام
كۆلى دەل تاجنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئورنىتقان گۆھەرگە ئوخ-
شايدۇ، بۇ تاجى بىزنىڭ شىنجاڭغا تېخىمۇ گۈزەللىك قوشـ
تى. بىزنىڭ شىنجاڭ ھەقىقەتەنمۇ بىر ياخشى ماكان!»

ئابدۇكېرىمنىڭ بۇ سۆزلىرى ماڭا تەسىر قىلدى بولـ
غاي. ئويلاپ قالدىم، مەندە قانداقتۇر بىر شېئىرىيەت
تۇيغۇسى پەيدا بولدى.

«قارىڭ سەيپىدىن ئاكا، بۇ ھەقىقەتەن كىشىگە

ئىلھام بېغىشلايدىغان گۈزەل مەنزىرە» دېدى ئابدۇ-
كېرىم ماڭا قاراپ: «ئەگەر شائىر بولسام، چوقۇم بىرشې-
ئىر يازغان بولاتتىم - ھە، سىز بىر نېمە ئويلاۋاتقاندەك
قىلىسىزغۇ؟ قېنى ئىلھامنى كۈچكە سېلىڭا، بۇنداق يەردە
كەلمىگەن ئىلھامنى ئىلھام دېمەسمۇ بولىدۇ. ھە قېنى، بىر
نەرسە دەڭا».

مەن بايا تىن مېگەمگە كىرىۋالغان تۈيغۇلارنى يې-
غىنچا قلاپ مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇدۇم:

ئېھ! ئەزىز ماكانىمىڭ گۈل تاجى سايرام،
سېنىڭ قىلىڭ تىنچ، بىراق كۆكسۈڭدە قاينام.
تەۋرىسۇن مەيلىگە قويۇۋەت ئۇنى،
باغرىڭدا ياشىسۇن تەنتەنە بايرام.

ئابدۇكېرىم دىققەت بىلەن ئاڭلىدى، كېيىن ئۇ:
«يەنە بىر ئېيتىڭا» دەپ يانچۇقىدىن قەلەم بىلەن دەپتەر
ئالدى ۋە مەن تەكرارلىغان شېئىرنى يازدى - دە، ئۆزى
بىر قېتىم ئوقۇپ چىقتى. ئاندىن ئۇماڭا قاراپ: «بەك
ياخشى، ياخشى شېئىر ئېيتتىڭىز، شۇنداق، سايرامنىڭ
يۈزىدىكى داغ يوقالدى، بىراق ئۇنىڭكۆكسىدىكى قاينام
ئۆركەشلەپ چىقالمايۋاتىدۇ، توغرا ئېيتتىڭىز، ئۇنى مەي-
لىگە قويۇۋېتىش كېرەك، ئۇنىڭ قۇدرەتلىك كۈچى ھەق-
قىي ئازادلىق بايرىمىڭ تەنتەنىسىنى كۆرسەتسۇن!»
دېدى. ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىپ، ئالدىنقى يىلى
يولداش دۇك بەۋۇ بىلەن خوشلىشىش ۋاقتىدا، دۇك ئاق-

ساقالنىڭ ئىنيتقان سۆزلىرىنى يادىغا كەلتۈرۈپ مۇنداق دېدى: «ۆەزىيەت بەك تېز تەرەققىي قىلدى. پۈتۈن مەمـ لىكەت بويىچە ئازادلىق ئۇرۇش ھەل قىلـغۇچ غەلىبـىگە ئېرىشتى. جياڭ جيېشى كۈڭجۇغا قېچىپ كەتتى. مەملـ كەت بويىچە، شىنجاڭ، شىزاڭ، تەيۋەن ۆە دېڭىز يا قـ سىدىكى ئايرىم ئۆلكىلەردىن باشقا ھەممە يەر ئازاد بو- لۇپ بولدى. يېڭى جۇڭگو پات يېقىندا دۇنيـاغا كېلىدۇ! ئەھۋال پۈتۈنلەي يولداش دۇڭ بىۋۇنىڭ دېگىنىدەك تەرەق- قىي قىلماقتا. خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى يېقىندىلا شىنـ جاڭغا كېلىدۇ. بىزمۇ خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ماس لىشىپ، شىنجاڭنى ئازاد قىلىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىپ قويدۇق.شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، بۇ تاغ- دەريا- لار، يەر ئاستى بايلىقلىرى، سايرام — بەتامام خەلقنىڭ قولىغا قايتىپ كېلىدۇ.»

ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزلىگىنى مۇشۇ مەزگىلـلەردە بىز سۆزلىشىپ يۈرىدىغان تېما بولدى.شۇ چاغلاردا مۇشۇ توغ- رۇلۇق سۆزلىشىش ھەقىقەتەن كىشىنى تېخـمۇ ھاياجا ن- لاندۇراتتى. مەن ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاۋېتىپ پۈتـۈنلەي قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈرۈپ، بېشـىمنى لىڭشىتتىم. ئۇ داۋاملىق سۆزلەۋاتىدۇ: «بىز ھازىر ئۇلۇغ بۇرۇلۇش دەۋ- رىدە تۇرۇۋاتىمىز.بۇنىڭدىن بەخت ھېس قىلىمەن ۆە پە- خىرلىنىمەن. بۇنىڭدىن كېيىن، ماڭىدىغان يولىمىز يەنىلا ناھايىتى ئۇزۇن. ھەقىقىي ئىنقىلاب تېخى ئالدىمىزدا، تېخىمۇ تىرىشىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.»

ئىنقـلاب مەسىلـىسى بىز كۆپ پاراڭلىشـىدىغان

ئاساسي تېما ئىدى. بۇگۈن بىزنىڭ پارتكىمىز تەبىئەتـ
تىن باشلىنىپ ئازادلىق ئۇرۇشقا بۇرۇلدى، ئۇنىڭ نەتـ
جىسىغا قىلغان سەپىرىگە بۇرۇلدى. ئاخىردا يەنە «ئىنـ
قىلاب» دېگەن ئاساسي تېمىغا مەركەزلەشتى. ئابدۇكېـ
رىم بىلەن ئىككىمىز ئىنقىلابىمىزدا بېسىپ ئۆتكەن مۇسا-
پىنى ئەسلەپ كېلىپ بىردەك مۇنداق ھېسابلىشىدۇق: ئۇچ
ۋىلايەت ئىنقىلابى چوڭقۇر تارىخي ئەھمىيەتكە ئىگە بىر
ئىنقىلابي ھەرىكەت. ئەمما، بۇ ئىنقىلاب دەسلەپتىلا جۇڭـ
گو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىگە ئېرىشەلـ
مىدى. شۇڭا، بىرمۇنچە ئەگرى يوللارنى باستى، بىرمۇنچە
خاتالىقلارنىمۇ ئۆتكۈزدى. ئۇزۇل - كېسىل ئىنقىلاب مە-
سىلىدىن ئېيتقاندا، بىز ئەمدىلا بىرىنچى قەدەمنى باسـ
تۇق. ئۇچ ۋىلايەتتە گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمـ
رانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىدۇق، جاھانگىرلارنىڭ گۇماشـ
تىلىرىغا، غالچىلىرىغا زەربە بېرىدۇق، خەلقىمىز ئۇرغۇن
ياخشى ئىشلارنى قىلىپ بېرىدۇق، خېلى ئوبدان نەتىجە
ھاسىل قىلدۇق. لېكىن ئەكسىيەتچى سىنىپلارنىڭ ھۆكۈمـ
رانلىقىنى ئۇزۇل - كېسىل ئاغدۇرۇپ تاشلاش، ئېكسـ
پىلاتاتسىيە تۈزۈمىنى يوقىتىش دېگەن بۇ تۈپ مەسىلىدە
تېخى ھېچ ئىش قىلمىدۇق، بەلكى بەزى جەھەتتە فېئو-
دال ئېكسپىلاتاتور سىنىپلار ئىلگىرىكىدىنمۇ چوڭراق مەنـ
پەئەتكە ئىگە بولدى. بۇ مەسىلىنى تەلتۆكۈس ھەل قىلىش
ئالدىمىزغا قويۇلغان بىر چوڭ ۋەزىپە.

پارتكىمىز مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئابدۇكېرىم تولۇق
ئىشەنچ بىلەن: «تېخىمۇ چوڭ ئىنقىلاب ئالدىمىزدا. بىز

بۇ ئىنقىلابنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدىلا ئۇزۇل - كېسىل ئېلىپ بارالايمىز» دېدى.

ئابدۇكېرىمنىڭ سۆزى ئىخچام، چوڭقۇر بولۇپ، ئۇنىڭدا مەسىلىنىڭ تۈگۈنى تۈتۈۋېلىنغان، ھەقىقەت بايان قىلىنغان، مەن بۇنىڭدىن ئابدۇكېرىمنىڭ نەچچە يىلدىن بۇيانقى ئىنقىلابىي كۆرەشتە چېنىقىپ، خېلىلا پىشىپ يېتىلگەنلىكىنى چوڭقۇر چۈشەندىم، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھەرىكىتىدە ئۇنىڭغا ئوخشاش مۇنەۋۋەر ئىنقىلابىي رەھبىرىي كادىرنىڭ يېتىشىپ چىققانلىقىدىن چىن قەلبىم بىلەن پەخىرلەندىم.

ئۇمېنىڭ خىيالغا چۆمگەنلىكىمنى كۆرۈپ، چۈشىنەلمەي: «نېمە ئويلاۋاتىسىز؟» دەپ سورىدى. مەن: «سىزنىڭ گېپىڭىزنى ئەسلەۋاتىمەن، بۇنىڭدىن كېيىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە ماڭىدىغان تېخىمۇ شەرەپلىك، تېخىمۇ ئۇلۇغ يولىمىز ئۈستىدە ئويلىنىۋاتىمەن» دېدىم.

ئىككىلىمىز بەخت تۇيغۇسى بىلەن كۈلدۇق.

كۈن قايرىلىپ كەچ كىرگىلى تۇردى، كۈننىڭ قىزغۇچ نۇرى كۆل سۈيىگە نېپىز قىزىل پەردە يېپىپ قاندەك، سايرام كۆلىنى تېخىمۇ گۈزەل قىلىۋەتتى، بىز ئاتلىنىپ سايرام بويىغا قاراپ تۆۋەنلىدۇق...

بوۋاي بىلەن سۆھبەت

بىز سايرام بويىغا چۈشكەندە، كۆل بويىغا تىكىلىگەن چوڭ - كىچىك كىگىز ئۆيلەرنىڭ ئەتراپىدا مال-

ۋارانلار ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ، ئەر - ئايال چارۋىچىلار ھەر خىل ئىشلار بىلەن مەشغۇل.

بىز چوڭ بىر ئاق كىگىز ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىۋېدۇق، بەش - ئالتە كىشى بىزنى قارشى ئېلىپ ئاتتىن چۈشۈردى، ئۆيگە كىردۇق، بۇ، غۇلجىدىكى چوڭ باي چارۋىچىلاردىن بىرىنىڭ ئۆيى بولۇپ، بايلارغا خاس ئۆي جاھازلىرى ۋە جابدۇقلار بىلەن بېزەلگەن. ئۆي ئىگىسى شۇ بايىنىڭ بالىسى بولۇپ، ئۇنى كىشىلەر «بايۇەچچى» دەپ ئاتايدىكەن.

ئابدۇكېرىم بايۇەچچىدىن دادىسىنىڭ قانچىلىك مېلى بارلىقىنى سوردى. بايۇەچچە ھەر خىل چارۋىنىڭ قورۇ سانىنى دەپ بېرەلىدى، بىراق تەپسىلىي تۇياق سانىنى دەپ بېرەلمىدى، بۇ ئۇنىڭ ئائىلىسىنىڭ مال - مۈلكىنىڭ تەپسىلىي سانىنى دېيىش تەس بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئائىلە بويىچە قانچە كىشى ئەمگەك قىلىدىغانلىقىنى سورىغاندا، بايۇەچچە ئۆزىنىڭ ئائىلىسىدە يىگىرمىگە يېقىن جان بولۇپ، ئۇلاردىن بىرنەچ مۇھىم ئەمگەككە قاتناشمايدىغانلىقىنى، چارۋا مېلىنىڭ ھەممىسىنى ئادەم يالاپ باقىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. بىزگە مەلۇم بولدىكى، پۈتۈن سايرام بايلىقى ئۇنىڭ ئائىلىسىگە تەۋە ئىكەن، ئۇنىڭ شەھەردىكى مال - مۈلكىنى ھېسابلاپ چىقىش تەس... دېمەك. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى بۇ خىل كىشىلەرنىڭ مەنپەئىتىگە زىت چىقىلمىدى.

ساھىبخان گۆش ئەكەلدى، تاماقتىن كېيىن خوشلاشتۇق، بىز كىگىز ئۆيدىن چىققاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ماڭا: «بىز بىر نامرات چارۋىچىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇلارنىڭ قانداق ياشاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ باقايلى» دەپ مەسلىھەت بەردى.

«كۆڭلۈمدىكىنى تاپتىڭىز» دېدىم مەن. بىز كىگىز ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا كەلدۇق.

بۇ ئۆينىڭ ئالدىدا پالتا بىلەن ياغاچتىن بىر نېمە ياساۋاتقان ئۇستىخانلىق، ئاقساقال، كۆزلىرى ئويچان ئادەم تۇرۇپتۇ. ئۇ بىزنى كۆرۈپلا سالام قىلدى، تىنچلىق سوراشتۇق. ئۇنىڭ ئۇستىبېشىدىن كەمبەغەللىك بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بىزنى ئۆيگە تەكلىپ قىلغۇسى بولمۇ، ئوبدان كۆتۈۋالالماسمەنمىكىن دەپ خىجىل بولۇاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، ئابدۇكېرىم بۇۋايغا قاراپ: «ئاقساقال، ئۆيىڭىزگە پەتە قىلساق قانداق؟» دېدى. بۇۋاي كۈلۈمسىرەپ بېرىپ قوشنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى، ئۆيگە كىرىپ تۆردىكى بىر كونا پالاستا ئولتۇرۇق، كىگىز ئۆينىڭ ئىچى بەك تار بولۇپ، ئازغىنا قاچا-قۇمۇچ، بىر چۆگۈن، بىر قازان ۋە بىرنەچچە كونا يوتقان - كۆرپىدىن باشقا نەرسە يوق ئىدى. بۇۋاي داستىخان سېلىپ، قوش چاڭگىلى بىلەن بوغۇرساق ئەكىلىپ قويدى - دە، چاي قۇيدى.

«بالىلار، چاي ئىچىڭلار، كەمبەغەلنىڭ بوغۇرسىقى چىشقا دورا، سۈيايلى دېسەك قوزىمىز يوق، كەچۈرۈڭلار» دېدى بۇۋاي.

بوۋاينىڭ سۆزى قىسقا بولسىمۇ بىزگە يېقىملىق تۇيۇلدى.

بىز بىلەن ۋاقتلىق بىللە بولغان ئۇچ ۋىلايەت ئالىي سوتىنىڭ كادىرى مۇقاباي بىزنى ئاقساقالغا تونۇشتۇرماقچى بولۇۋېدى. ئاقساقال: «تونۇشتۇرمايلا قوي، مەن بۇ بالىلارنى ياخشى تونۇيمەن» دېدى سۆزىنى ئۇيغۇرچە داۋاملاشتۇرۇپ: «بۇلتۇر دەلىلقان ئالتايغا قايتماقچى بولغاندا. بۇ بالىلار ئەخمەت ئەپەندىم ۋە دەلىلقانلار بىلەن مۇشۇ سايرام بويىدا بىر قونۇپ، دەلىلقانىنى ئۇزىتىپ قويۇپ قايتىپ كەتكەن، ماۋۇ بالىنىڭ ئېتى ئابدۇكېرىم، ماۋۇ بالىنىڭ بولسا سەيپىدىن. شۇنداق ئەمەسمۇ؟» دېدى ئۇ كۈلۈپ بىزگە قاراپ.

بىز بۇ بوۋاينىڭ سۆزىگە، مۇئامىلىسىگە ۋە قىياپىتىگە قاراپ، ئۇنىڭ بىلەن بىرئاز پاراڭلىشىشنى لايىق تاپتۇق. ئابدۇكېرىم گەپ باشلىدى:

«ئاقساقال، بىز بايا تېنى بېرى ئاۋۇ چوڭ ئۆيگە كىرىپ كۆردۇق. ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكى ئادەملەر ئەمگەك قىلمايدىكەن، بىراق ئوبدان يەپ، ئوبدان كىيىدىكەن، سىزنىڭ ئەھۋالىڭىز ئۇلارنىڭكىگە زادىلا ئوخشاشمايدىكەن، سىز يىل بويى ئەمگەك قىلىدىكەنسىز، قورسىقىڭىز توق، كىيىمىڭىز پۈتۈن بولمايدىكەن، بۇ قانداق بولغىنى؟» دەپ سورىدى.

«ئۇلار باي، بىز گادای، ئادەم ئادەمگە ئوخشاشمايدۇ، شۇڭلاشقا تۇرمۇشىمىزمۇ ئوخشاش بولماپدۇ» دەپ جاۋاب بەردى بوۋاي.

«توغرا ئېيتمسىز ئاقساقال، بۇنىڭ سەۋەبى زادى قەيەردە؟» دەپ سورىدىم مەن.

«سەۋەبى دەمسىز؟ بەزىلەر،خۇدا بايىنى باي،گادايـ نى گاداي ياراتقان، دەيدۇ، مەن بۇ سۆزگە ئىشەنمەيـ مەن، باي قولىدىكى كالتەك، قامچىسىغا تايىنىپ بـاي بولغان، گاداي ئىلاجسىز ھالدا بايىنى باقىدۇ، باي نېمە دېسە ئاقىدۇ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا ئامبال بار. مۇشۇ سايـ رامنىڭ بارلىق يايلو ـ قىشلوسىنى شەھەردە تۇرغان بىر باي ئىگىلىۋالغان. يايلودىكى بارلىق چارۋىلار شۇ بايـ نىڭ. بۇ خۇدانىڭ تاغ ـ دالاسىغۇ! مۇشۇنداق تاغ ـ دالادا ياشىغان سوۋېت تەرەپتىكى قـازاق چارۋىچىلار ئۆزىنىڭ ماكانىغا ئۆزى ئىگە بولالايدىكەن، نېمىشقا بىزنىڭ شىنجاڭدىكى قازاق چارۋىچىلار ئۆزىنىڭ ماكانىغا ئـۆزى ئىگە بولالمايدۇ» دېدى بوۋاي بۇ ناھەقلىققا غەزەپلىنىپ.

ئابدۇكېرىم بەكمۇ تەسىرلەندى. بوۋاينىڭ بۇنداق چوڭقۇر مەنىلىك گەپنى دەيدىغانلىقىنى ئويلىمىغانىدۇق، ئۇنىڭ سۆزى ھەم كەڭ نامـرات چارۋىچىلارنىـڭ يـۈرەك سۆزى ئىدى. بوۋاينىڭ سۆزىنى كۆپرەك ئاڭلاش ئۈچۈن، ئابدۇكېرىم گەپنى يۆتكىدى:

«سىزنىڭ ئۆزىڭىزنىڭ تىرىكچىلىكىڭىزدىن بىرئاز سۆزلەپ بەرسىڭىز قانداق؟»

ئابدۇكېرىم تـاماكا قـۇتىسىدىن بـوۋايغا تـاماكا تۇتتى.

بوۋاي مەن يېقىپ بەرگەن سەرەڭگىدە تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ بىر ئۇھ تارتتى ـ دە، گەپ باشلىدى:

«مېنىڭ تىرىكچىلىكىمنى سۆزلىسەم گېپىم تۈگـ
مەيدۇ. ئوغلۇم خوتۇنى ھەم ئىككى بالىسى بىلەن باينىڭ
بىر قورۇ مېلىنى باقىدۇ، قىش - ياز مال كەينىدە يۈرىدۇ،
قورسىقى توق ئەمەس، كىيىمى پۈتۈن ئەمەس، ئۇنىڭ
ئۈستىگە بايدىن تىل - ئاھانەت ئىشتىپ تۇرىدۇ، تاياق
يەپ تۇرىدۇ. مەن ئاتا - بوۋامدىن تارتىپ ئاشۇنداق تـ
رىكچىلىك قىلىپ كەلگەن، مېنىڭ بالىلىرىممۇ شۇنداق
تىرىكچىلىك قىلىۋاتىدۇ. يالغۇز مېنىڭلا ئەمەس، كۆپچـ
لىك قازاقنىڭ تۇرمۇشى مانا شۇنداق.»

«ئاقساقال، ئەمدى ئازادلىققا چىقتۇققۇ، بۇ
ئىشلار بىر كەپ بولار» دېدى مۇقاباي ئۇنىڭ سۆزىنى
ئارىلاپ.

«ئازادلىق... ئازادلىق دېگەن نېمە؟ سىلەر ئازاد
بولغانسىلەر، بايلار - بايۇەچچىلەر ئازاد بولدى، ئۇلار
بۇرۇنقىدىنمۇ ئەركىن بولۇپ كەتتى. راست، قىلىچ، مىلـ
تىق تۇتقان كونا ئەمەلدارلار يوقالدى. بىراق، قامچا،
كالتەك تۇتقان بايلار يەنە بار. بەلكى كۆپىيىپ كېتـ
ۋاتىدۇ. يېڭى ھۆكۈمەت بۇلارنى چەكلەمدۇ ياكى ياقلام
دۇ؟ يېڭى ھۆكۈمەت باشلىقلىرىنىڭ سۆزلىرىگە قارىغان
دا، ھەممە ئىش تۈزىلىدىغاندەك كۆرۈنىدۇ، لېكىن، بىز
ئۇنى كۆرەلمەيۋاتىمىز، گومىنداڭنى يوقاتتۇق، بىراق،
كۆپچىلىك كەمبەغەل خەلق داۋاملىق ئامرات تۇرمۇش
كەچۈرۈۋاتىدۇ، بۇنى ئازادلىق دېگىلى بولامدۇ؟»

ئاقساقال سۆزىنى توختىتىپ بىزگە بىر قارىۋالدى-
دە، سۆزىنى يۇمشاقراق داۋام قىلدى:

«كەچۈرۈڭلار باللىرىم، مەن كۆڭلۈمدە بارىنى ئېيتىۋاتىمەن، چۈنكى ئابدۇكېرىم بىزنىڭ ئىشىنىدىغان ياخشى ئادىمىمىز. كۆڭۈلدىكى گەپنى سىزلەرگە دېمەي كىمگە دەيمىز.»

ئابدۇكېرىم بوۋاينىڭ سۆزىدىن چوڭ ئىلھام ئالدى، ئۇ خۇش كەيپىيات بىلەن مۇنداق دېدى:

«سۆزىڭىز بەك توغرا ئاقساقال، كەمبەغەللەرنىڭ بېشىدا ئويناپ يۈرگەن قىلىچ يوقالدى، قامچا يوقالدى، سىز بۇگۈن بىزگە بىر ياخشى دەرس بەردىڭىز.»

ئابدۇكېرىم يېنىدا ئولتۇرغان ئاقساقالنىڭ دولىنى پوپىلاپ كۈلۈمسىرەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

«توغرا ئېيتتىڭىز، بۇگۈن بىزنىڭ قولغا كەلتۈرگىنىمىز تولۇق ئازادلىق ئەمەس. بىز چوقۇم سوۋېت خەلقى ماڭغان يولدا مېڭىپ، تولۇق ئازادلىققا چىقىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشىمىز كېرەك. سوۋېت خەلقىنىڭ بۇگۈنى بىزنىڭ ئەتىمىز، ئۇ كۈنلەردە سىز ۋە سىزگە ئوخشىغان كۆپ چىلىك كەمبەغەللەر ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇپ، بۇ ماكانىڭ ھەقىقىي ئىگىسى بولىسىلەر. پۈتۈن يايلاۋ سىلەرنىڭ بولىدۇ، سىلەر ئىككى قولۇڭلار بىلەن بەختلىك تۇرمۇش يارىتىسىلەر. ئۇ ۋاقىتلاردا، باي، گاداي دېگەن پەرقلەر يوقىلىدۇ. ئاقساقال، سىز شۇنداق بەختلىك تۇرمۇشنىڭ كېلىشىگە ئىشەنسىڭىز بولىدۇ.»

«بارىكاللا، ئابدۇكېرىم ئەپەندى، بۇ سۆزىنى باشقا كىشى دېسە ئىشەنمەيمەن، چۈنكى، ئۇلارنىڭ دېگىنى بىلەن قىلغىنى ئوخشاشمايدۇ، سىزنىڭ گېپىڭىزگە ئىشىنىمەن. چۈنكى سىز بىزكەمبەغەللەرنىڭ ئوبدان دوستى.»

«مېنىڭ كەمبەغەللەرنىڭ دوستى ئىكەنلىكىمنى سىز قانداق بىلىسىز؟» دەپ سورىدى ئابدۇكېرىم.

«كىشىلەرنىڭ ھەممىسى شۇنداق دەيدۇ» دەپ جاۋاب بەردى بوۋاي مېھمانلارغا چاي قۇيۇپ: «قېنى چاي ئىچىڭلار، مەن ئۆزۈم تۇزلا كەتكەن چال، بۇگۈن سىز ئابدۇكېرىم ئەپەندىنى، يەنە سىز سەيپىدىن ئەپەندىنى كۆرۈپ بەك خۇش بولدۇم، ئىچىمدىكى گەپنىڭ ھەممىنى دېدىم، بۇ بىز كەمبەغەللەر دائىم سۆزلىشىدىغان مەسىلە ئىدى.» بوۋاي يەنە ئەپۇ سورىغان ھالدا ئابدۇكېرىمگە قاراپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ: «ئوبدان كۈتەلمىدىم، سىز دېگەن ياخشى كۈنلەر يېتىپ كەلگەندە، چوقۇم ئۆيۈمگە كېلىپ مېھمان بولۇڭلار» دېدى.

بىر چوڭقۇر تەسىرات بىلەن ئاقساقالنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ، ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتۇق. ئابدۇكېرىم بىلەن ئىككىمىز بوۋاينىڭ سۆزىنى ئويلاپ كېتىۋاتىمىز.

«دېگەندەكلا، بۇگۈن بىر دەرس ئالدۇق، قاراڭ، خەلق نېمىنى ئويلايدۇ، نېمىنى تەلەپ قىلىدۇ؟ بىزنىڭ بايا تاغ بېشىدا ئولتۇرۇپ سۆزلەشكەنلىرىمىزنىڭ يەنە بىر ئەھمىيىتىنى كۆردۇق» دېدىم مەن.

«شۇنداق ...» دېدى ئابدۇكېرىم گويا سوئالغا جاۋاب تاپقاندەك مەمنۇنلۇق بىلەن: «مىلتىق ـ قىلىچ، كالتەك ـ قامچا، باي ـ گادای، ئەمەلدار ـ خەلق ... بۇ ئارىدىكى مۇناسىۋەتلەر كۆرەش دېگەنلىكتۇر، قاراڭ بۇ ئاقساقالنىڭ سۆزىدىكى مەنانى، مانا بۇ پەلسەپە.»

ئاخىر ئۇ كەسكىن ھالدا: «خەلقنىڭ ئۈمىدىنى ھەرگىز يەردە قويمايمىز» دېدى.

كەچقۇرۇن بىز سايرام كۆلى بىلەن خوشلىشىپ، ئاتلىرىمىزغا مىنىپ كۆكالا تەرەپكە يۇرۇپ كەتتۇق. داۋاننىڭ تۆپىسىگە چىققاندا، ئارقىمىزدىن بىر كىشى قىچقارغاندەك قىلدى. ئاتلىرىمىزنى توختىتىپ ئارقىمىزغا قارىساق، كەڭسايىنىڭ چوققىسىدىكى بۇلۇتلارنى يېرىپ چۈشكەن شەپەق نۇرى سايرامغا رەڭگارەڭ زىننەت بېرىپ، سايرامنى ئاجايىپ گۈزەل تۇسكە كىرگۈزۈۋېتىپتۇ. بىز بىر هازاغىچە بۇ مەنزىرىنى تاماشا قىلىپ، ئاخىرى يولىمىزغا راۋان بولدۇق.

سايرام كۆلى ئۆزىنىڭ نۇرلۇق چىرايى بىلەن كۆلۈمسىرىگەن هالدا بىزنى ئۆزىتىپ قويدى. ئالدىمىزدا بولسا شەپەق نۇرى بىلەن بېزەلگەن بۇلۇتلار كەڭسايى تېغىنىڭ چوققىلىرىنى سىيلاپ ئۆتۈۋاتاتتى. گۈزەل كەڭسايى تېغى بىزگە قىزغىنلىق بىلەن ئىككىسى قولىنى سوزۇپ، قۇچقىنى كەڭ ئېچىپ تۇراتتى.

يۇرتىمىزنىڭ تاجىسى سايرام، گۈزەل تەبىئەت ۋە مەردانە زېمىن بىز بىلەن جىلۋە قىلىپ خوشلاشتى.

بېيپىمگدىن خۇش خەۋەر

بىز سايرامدىن كۆكمالاغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، بىر ئىش چىقىپ قېلىپ، ئابدۇكېرىم مۇددەتتىن بۇرۇن شەهەرگە قايتىپ كەتتى. ئۇچ - تۆت كۈن ئۆتۈپ كەندىن كېيىن، بىركۈنى چۈشتىن ئىلگىرى، يولداش سەيپۇللايۇۋ يولداش ئەخمەتجان ئۆز قولى بىلەن ماڭا

يازمان بىر پارچە خەتنى ئېلىپ، ماشىنا بىلەن كۆكسالاغا چىقىپ كەلدى. مەن خەتنى ئېچىپ قارىسام: «دەرھال غۇلجىغا قايتىسىڭىز، مۇھىم ئىش بار» دېگەن بىر جۈملىلا سۆز يېزىلغان. مەن دەرھال بالىلىرىمنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، سەيپۇللايۇۋ بىلەن بىللە كۆكسالادىن كەتتىم.

يولغا چىققاندىن كېيىن مەن سەيپۇللايۇۋتىن: «ئەخمەتجان ئەپەندى خەتتە مۇھىم ئىش بار، دەپ يېزىپتۇ، نېمە ئىشتۇ؟» دەپ سورىدىم.

سەيپۇللايۇۋ خۇشاللىق بىلەن: «بېيپىڭدىن ئادەم كېپتۇ، مەن تېخى كۆرۈشمىدىم، ياخشى خەۋەر ئەكەلگەن بولسا كېرەك» دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ بەك خۇش بولۇپ: «كوممۇنىستىك پارتىيە ئالاقىچى ئەۋەتكەن بولسا كېرەك، بىزنىڭ ئارزۇيىمىز ئەمەلگە ئاشىدىغان بولدى، بۇ نېمىدېگەن ياخشى ئىش - ھە!» دېدىم. ماشىنا تاشيولغا چىققاندىن كېيىن، سۈرئەت سائىتىنىڭ ستىرېلكىسى توقسانىنى كۆرسىتىپ تۇرسىمۇ، بۇ سۈرئەت ماڭا يەنىلا ئاستا تۇيۇلدى، غۇلجىغا تېزرەك كېرەيلى دەپ، شوپۇرنى تېزلىتىشكە ئالدىراتتىم.

بىز نامازشام بولغاندا غۇلجا شەھىرىگە كىرىپ، توپتوغرا يولداش ئەخمەتجان قاسىمنىڭ ئۆيىگە كەلدۇق. ئابدۇكېرىم، ئىسھاقبەگ، رەھىمجانلار بۇ يەردە بىزنى ساقلاپ تۇرۇۋېتىپتۇ. ئەخمەتجان قاسىمى مېنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشاللىق بىلەن: «ياخشى كەلدىڭىز، سىزگە بىر زور خۇش خەۋەر: جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى ئەۋەتكەن ئالاقىچى يولداش دېڭ لىچۈن غۇلجىغا يېتىپ كەلدى. تاڭ ئېتىشقا باشلىدى، تاڭ نۇرى تېزلا

تەكرىتىغىنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىنى يورۇتىدۇ» دېدى.
ئۇ يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ھاياجانلانغان ھالدا:
«يېڭى ماۋزېدۇڭ ۋە يولداش جۇ دېلار رەھبەرلىك قىلغان جۇڭگو ئىنقىلابى غالىبىيەت قازىنىش ئالدىدا تۇرماقتا، بىز كۆرەش قىلىپ يەتمەكچى بولغان ئازادلىق، گۈللىنىش، قۇدرەتلىك بولۇشتىن ئىبارەت مەقسىتىمىز ئەمەلگە ئاشىدىغان بولدى» دېدى.

مەن خۇشاللىقىمدىن ئىنتايىن ھاياجانلىنىپ كەتتىم ۋە ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن: «ھەقىقەتەن نېمۇ چوڭ خۇش خەۋەر ئىكەن! جۇڭگو خەلقىنىڭ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۇلۇغ ئايىسى ئەمەلگە ئاشىدىغان كۈنلەر يېقىنلىشىپ قاپتۇ» دېدىم.

ئەخمەتجان قاسىمى: «ماۋۇ خەتنى ئوقۇڭ، يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ بىزنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرىمىزغا نەقەدەر يۇقىرى باھا بەرگەنلىكىنى كۆرۈڭ» دەپ ماڭا بىر پارچە خەتنى بەردى. مەن خەتنى ئىككى قولۇم بىلەن ئېلىپ تاقەتسىزلىك بىلەن ئىچىمدە ئوقۇدۇم.

يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ خېتىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

«شىنجاڭ غۇلجا پەۋقۇلئاددە رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە، ئەخمەتجان ئەپەندىگە:

ئېلىمىزنىڭ جاھانگىرلىككە، فېئودالىزمغا، بيۇروكرات كاپىتالىزمغا ۋە جياڭجيېشى باشچىلىقىدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى خەلق ئازادلىق ئۇرۇشى پات ئارىدا پۈتۈن جۇڭگو مىقياسىدا غەلبە قىلىدۇ، پۈتۈن جۇڭگودىكى دېموكراتىك پارتىيە - گۇرۇھلار، خەلق تەشكىلاتلىرى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ دالا ئارمىيىلىرى، ئازاد را-

يونلار، دۆلەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە چەت ئەللەردىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان پۈتكى مەملىكەتلىك خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ئەستايىدىل تەييارلىق كۆرۈش ئارقىلىق، ۋ - ئاي ئىچىدە بېيپىڭدا ئومۇمىي يىغىن ئاچىدۇ. بۇ نۆۋەتتىكى ئومۇمىي يىغىن مەملىكەتلىك خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ تەشكىللىي قانۇنىنى تۈزۈش، ئۆزىنىڭ مەملىكەتلىك كومىتېتىنى سايلاپ چىقىشتىن باشقا، يەنە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەشكىللىي قانۇنىنى تۈزۈپ چىقىدۇ، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنى سايلاپ چىقىدۇ. سىلەرنىڭ كۆپ يىلدىن بۇيانقى كۈرىشىڭلار پۈتكۈل جۇڭگو خەلقىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلابىي ھەرىكىتىنىڭ بىر قىسمى. غەربىي شىمالدىكى خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىلىك راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، شىنجاڭ تولۇق ئازاد بولىدىغان ۋاقىت ئانچە ئۇزاق قالمىدى، سىلەرنىڭ كۈرىشىڭلار پات ئارىدا ئەڭ ئاخىرقى مۇزۇپپە قىيەتكە ئېرىشىدۇ. بىز سىلەرنىڭ ئۆز ۋەكىللىرىنى سۈپەتتىدە بەش كىشىنى مەملىكەتلىك خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئومۇمىي يىغىنىغا قاتنىشىشقا ئەۋەتىشىڭلارنى چىن قەلبىمىزدىن قارشى ئالىمىز، ئەگەر قوشۇلساڭلار، ۋ - ئاينىڭ بىرىنچى ئون كۈنى ئىچىدە بېيجىڭغا يېتىپ كېلىشىڭلارنى سۈرايمىز، تېلېگراممۇ يېتىپ بارغاندىن كېيىن جاۋاب قايتۇرۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز.

يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىگە
تەييارلىق كۆرۈش كومىتېتىنىڭ رەئىسى
ماۋ زېدۇڭ

1949 - يىل 8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى، بېيپىڭ.»

يولداش ماؤ زېدۇك ئۇچ ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىلىپ بارغان قوراللىق كۈرىشىگە ئىنتايىن يۇقىرى باھا بەرگەن. ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ قان تۆكۈپ، قۇربان بېرىپ ئازاد قىلغان رايونىنى «غۇلجا پەۋقۇلئاددە رايونى» دەپ ئاتىدى؛ ھەر مىللەت خەلقى تەشكىللىگەن ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنى «خەلق ھۆكۈمىتى» دەپ ئاتىدى ھەمدە يولداش ئەخمەتجاننى غۇلجا پەۋقۇلئاددە رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى دەپ ئېتىراپ قىلدى. بولۇپمۇ كىشىنى خۇش قىلىدىغىنى شۇ بولدىكى، يولداش ماؤ زېدۇك خېتىدە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئەھمىيىتىنى ئېنىق قارارلاشتۇرۇپ: «سىلەرنىڭ كۆپ يىلدىن بۇيانقى كۈرىشىڭلار پۈتكۈل جۇڭگو خەلقىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلابىي ھەرىكىتىنىڭ بىر قىسمى» دېدى. ھەن: «بىز سىلەرنىڭ ئۆز ۋەكىللىرىڭلار سۈپىتىدە بەش كىشىنى مەملىكەتلىك خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئومۇمىي يىغىنى' قاتنىشىشقا ئەۋەتىشىڭلارنى چىن قەلبىمىزدىن قارشى ئالىمىز» دېگەن سۆزلەرنى ئوقۇغاندا، ھاياجانلىنىپ، ئۆزۈمنى توختىتىۋالالماي كۆزۈمدىن ياش ئاقتۇردۇم. يولداش ماؤ زېدۇڭنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋەكىللىرىنى دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىنى بىرلىكتە مۇزاكىرە قىلىش ئۈچۈن بېيپىڭغا بېرىپ سىياسىي كېڭەش يىغىنىغا قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلغانلىقى، ئۇچ ۋىلايەت خەلقى ۋە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن ئىنتايىن چوڭ شەرەپ. بۇ نېمىدېگەن چوڭ خۇشخەۋەر - ھە!

شۇنىڭدىن كېيىنلا، يولداش ئەخمەتجان ئۆز نامىدىن ماؤ زېدۇڭغا يازغان جاۋاب خېتىنى ئوقۇدى.

جاۋاب خەتتە مۇنداق دېيىلگەن:

مەملىكەتلىك سىياسىي مەسىلىھەت كېڭىشى
گە تەييارلىق كۆرۈش كومىتېتىنىڭ رەئىسى،
قەدىرلىك ماۋ زېدۇڭ تەپەندىگە:

خېتىڭىزنى تاپشۇرۇۋالدىم. خەتتە ئېيتىلغان مەسىلىلەر ئۈزلۈكسىزدىكى يارلىق خەلقىڭىز ئۈزۈندىن بۇيانقى ئارزۇسى ئىدى.

بىز جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئۇلۇغ غەلبىسىنى ئۈزلۈكسىزنىڭ جۇملىدىن پۈتۈن دۇنياغا خەلقىمۇ ئۇلۇغ غەلبىسى دەپ ھېسابلايمىز.

خېتىڭىزدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەسىلىلەرگە چەكسىز مىننەتدارلىق بىلدۈرىمىز، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىز بېيپىڭغا ۋەكىل نەۋەتتىكە قوشۇلدىڭ خانلىقىمىزنى خۇشاللىق بىلەن بىلدۈرىمىز.

ھۆرمەت بىلەن:

پەۋقۇلئاددە رايون خەلقىنىڭ ۋەكىلى

ئەخمەتجان قاسىمى

1949 - يىل 8 - ئايىنىڭ 20 - كۈنى.»

مەن يولداش ئەخمەتجانىنىڭ جاۋاب خېتىگە پۈتۈنلەي قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۇم.

بىزمە مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىدىغان ۋەكىللەرنى ۋە بېيپىڭغا قايسى يول بىلەن بېرىش مەسىلىسىنى دەسلەپكى قەدەمدە مۇزاكىرە قىلىدۇق. شۇ ۋاقىتتىكى شارائىتتا، بېيپىڭغا سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىقلا بېرىشقا بولاتتى، بۇنى سوۋېت تەرەپ بىلەن مەسلىھەتلىشىشكە توغرا كېلەتتى. بۇندىن تاشقىرى، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئەھۋالىدىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا بېرىدىغان دوكلاتنى مۇزاكىرە قىلى-

دۇق. ھەربىي ئەھۋال توغرىسىدىكى دوكلاتنى ئىسھاقبەك تەييارلايدىغان بولدى؛ مەدەنىيەت - مائارىپ ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتنى ئابدۇكېرىم بىلەن ئىككىنچى تەييارلايدىغان بولدۇق؛ ئىقتىسادىي ئەھۋال توغرىسىدىكى دوكلاتنى رەخىمجان ئۇستىگە ئالىدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ھەم پۈتۈن شىنجاڭ نىڭ ھەر تەرەپلىمە ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتۇپ، تەييارلىقىنى ۋە سەپەرگە چىقىشنى قەتئىي مەخپىي ئېلىپ بېرىدىغان بولدۇق.

ئولتۇرۇشىمىز كەچكىچە داۋام قىلدى. ئەخمەتجان قاسىمنىڭ ئۆيىدە تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم مېنى يولداش دېڭ لىچۈننى زىيارەت قىلىشقا ئېلىپ ماڭدى. ئۇ يولدا بارغۇچە يولداش دېڭ لىچۈننىڭ مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئالاقىچىسى سۈپىتىدە، بىر كۈچلۈك راتسىيە ئېلىپ موسكۋا ئارقىلىق كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى.

بىز بارساق، يولداش دېڭ لىچۈننىڭ يېنىدا چېن شىخۇا بىلەن يەنە گوئەن بار ئىكەن. ئابدۇكېرىم مېنى يولداش دېڭ لىچۈنگە تونۇشتۇرغاندىن كېيىن، يولداش دېڭ لىچۈن مەن بىلەن بەك قىزغىن كۆرۈشتى.

يولداش دېڭ لىچۈن مەركىزنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن غۇلجىدا ئەكەلگەن ۋەزىپىسىنى، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشكەنلىكىنى سۆزلەپ كېلىپ: «سىلەرنىڭ ياردىمىگلار بىلەن، مەركەز تاپشۇرغان ۋەزىپىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئادا قىلىشقا ئىشەنچىم

بار» دېدى. مەن يولداش ماۋزېدۇڭنىڭ خېتىنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇش بولغانلىقىمنى، يولداش دېڭ ليچۈننىڭ كىشىنى ھاياجانلاندۇرىدىغان خەۋەرنى ئەكەلگەنلىكىنى، ئۇنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. يولداش دېڭ ليچۈن سالاپەتلىك، خۇش خۇي ئىكەن، بىز كۆرۈشۈپلا كونا دوستلاردەك بولۇپ كەتتۇق. بىرىنچى قېتىم كۆرۈشكەنلىكىمىز ئۈچۈن، بىزنىڭ سۆھبىتىمىز قىسقا بولغان بولسىمۇ، ناھايىتى قىزغىن بولدى. ئۇنىڭ توغرۇلۇپ تاشقان تالانتى ماڭا چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى.

يولداش دېڭ ليچۈن يولداش ئەخمەتجاننىڭ جاۋاب خېتىنى مەركەزگە دوكلات قىلغاندىن كېيىن، مەركەز بىزنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزنىڭ ئەزالىرىنىڭ ئىسىملىكىنى يوللىشىمىزنى ھەم ئۇلارنىڭ 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن ئىلگىرى بېيپىنگغا يېتىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىپتۇ.

مەركەزنىڭ تەلىپى بويىچە، مەخپىيەتلىكنى قەتئىي ساقلىغان ئەھۋال ئاستىدا. جىددىي تەييارلىق خىزمىتىگە كىرىشىپ كەتتۇق.

ئۇلۇغ سەپەر

قايتا - قايتا مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ئەزالىرى بېكىتىلدى. ئۆمەك باشلىقى يولداش ئەخمەتجان قاسىمى، ئۆمەك ئەزالىرى ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ، ئىسھاقبەك مۇنۇنوۋ، دەلىلقان سۇگۇربايېۋ ھەم

لوزندىن ئىبارەت بەش كىشىدىن تەركىب تاپتى. ۋەكىللەر ئۆمىكىگە كاتىپ، تەرجىمان ۋە باشقا خىزمەتچىلەرمۇ تەيىنلەندى. ئەمدىكى ئىش دوكلاتنى پۈتتۈرۈش. كېيىم تىككۈزۈشتىن ئىبارەت ئىدى. شۇنداق قىلىپ، بىر ھەپتە نىڭ ئىچىدە تەييارلىقلار پۈتتى. ۋەكىللەر ئۆمىكى غۇلجىدىن ئالمۇتاغا ماشىنا بىلەن بېرىپ، ئالمۇتادىن ئايروپىلان بىلەن سىبىرىيە ئارقىلىق مەملىكىتىمىزنىڭ شەرقىي شىمال چېگرىسىغا كىرىپ، ئاندىن كېيىن پويىزغا ئولتۇرۇپ بېيجىڭغا بارىدىغان بولدى.

يولداش ئەخمەتجان باشلىق ۋەكىللەر ئۆمىكى 8 - ئاينىڭ 27 - كۈنى يولغا چىقىشنى قارار قىلدى. يولغا چىقىشتىن بىر كۈن ئىلگىرى، يەنى 26 - كۈنى ئاخشام دا، تەييارلىقلارنى بىر قاتار تەكشۈردۇق. ھەممە ئىش تولۇق پۈتتى. ۋەكىللەر ئۆمىكى كەتكەندىن كېيىن قىلىنىدىغان ئىشلار ئورۇنلاشتۇرۇلدى. كېيىنكى ئىشلارغا ئۆمۈمەن مەن مەسئۇل بولىدىغان بولدۇم. كونكرېت ئىش تەقسىماتى مۇنداق بولدى: ئارمىيىگە دائىر خىزمەتلەرگە لېسكىن مەسئۇل بولىدىغان بولدى؛ جامائەت خەۋپسىزلىكى خىزمىتىگە نەبىجان مەسئۇل بولىدىغان بولدى؛ «ئىتتىپاق»نىڭ خىزمىتىگە ۋە تەشۋىقات. مائارىپ خىزمىتىگە ئەسئەت بىلەن سەيپۇللايېۋ مەسئۇل بولىدىغان بولدى.

شۇڭا قىتتىكى ئىچ ۋىلايەتنىڭ ۋەزىيىتىگە ۋە ھەربىي قابىلىيەتلىك مەكتەپنىڭ ئىدىيىۋى ئەھۋالىغا ئاساسەن، مۇزاكىرە قارىقىلىق «ھوشيارلىقنى ئاشۇرۇپ، يامان ئادەمنى ئەرنىڭ بۇزغۇنچىلىقىدىن قەتئىي ساقلىنىش، پرىنسىپتىمۇ

چاك تۇرۇش. ئىتتىپاقلىقىمۇ دىققەت قىلمىش. ئاك مۇ-
ھىمى ھەربىي ئىشلارغا دائىر خىزمەتنى ئوبدان ئىش-
لەشكە دىققەت قىلىپ، ھەربىي قىسىمغا چىن تاپىنىش»
تىن ئىبارەت خىزمەت يۈنىلىشى بېكىتىلدى.

شۇ ۋاقىتتا، ئالدىمىزغا قويۇلغان ئاساسىي مەسىلە
شۇ بولدىكى: ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئۆزىنىڭ نىشانىنى
توغرىلاپ، چوڭقۇر راۋاجلانغانىدى. ھاكىمبەگ باشچىلى-
قىدىكى بىر قىسىم يۇقىرى قاتلام سىنىپىدىن كېلىپ چىق-
قان ئەمەلدارلار ئەخمەتجان باشچىلىقىدىكى ئىنقىلابىي
كادىرلاردىن كۈندىن - كۈنگە نارازى بولۇشتى. ھاكىم-
بەگ قاتارلىق كىشىلەر ئىنقىلابنىڭ دەسلەپىدە مەلۇم خىز-
مەت كۆرسەتكەنىدى، شۇڭا، ئۇلار ئۆزلىرىگە «تۆھپىكار»،
«باتۇر» دەپ تەمەننا قويۇپ، ئۆز ئالدىغا خان - بەگ
بولۇۋېلىپ، بەكمۇ ئۆكتەملىشىپ كەتتى. ئۇلار ئۇچ ۋىلايەت
ئىنقىلابىنى ئۆزىنىڭ خاھىشى بويىچە تەرەققىي قىلدۇ-
رۇش ئۈچۈن، ھەر خىل پەسكەش ئۇسۇللار بىلەن پىتنە -
ئىغۋا تارقىتىپ، ئەخمەتجان باشچىلىقىدىكى ئىنقىلابىي
رەھبىرى كادىرلارغا زەھەرخەندىلىك بىلەن ھۇجۇم قىل-
دى. ھەتتا مىللىي توقۇنۇشلارنى پەيدا قىلىپ، جەمئىيەت
تەرتىپىنى قالايمىقانلاشتۇرۇپ، زوراۋانلىق ۋەقەلەرنى
تۇغدۇرۇش بىلەن ئۆزلىرىنىڭ جىنايىي مەقسىتىگە يەتمەك-
چى بولدى. ئۇندىن تاشقىرى، زىيالىيلار قوشۇنىنىڭ
ئىچكى قىسمىدىكى ئىتتىپاقلىق ئانچە مۇستەھكەم ئە-
مەس، زىددىيەتلەرمۇ ئاز ئەمەس ئىدى، ئامما ئىنقىلاب
ئىدىيىسىمۇ قالايمىقانراق ئىدى. دېمەك، ۋەزىيەت ئانچە

مۇقىم ئەمەس ئىدى. ئەھۋال شۇنچە ئېغىر بولسىمۇ، ئەخمەتجان قاتارلىق يولداشلارنىڭ خاتىرجەملىك بىلەن بېيپىڭغا بېرىپ، بۇ ئۇلۇغ تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە يىغىنغا قاتنىشىشى ئۈچۈن، ئۇچ ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەنپەئىتىنى قوغداش ئۈچۈن، مەن خۇشالـلىق بىلەن بۇ ئېغىر يۈكنى ئۈستۈمگە ئالدىم.

شۇ كۈنى يىغىندىن تارقالغاندا ئاللىقاچان قاراڭغۇ چۈشكەنىدى، ئابدۇكېرىم ھېنىڭ ئۆيۈمگە كەلدى، ئىككىمىز يەنە ئۇزاق پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق. ئابدۇكېرىم ئىنتايىن خۇشال ئىدى. ئۇ بېيپىڭغا بېرىپ مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭىش يىغىنىغا قاتنىشىدىغان بولغانلىقىنى ئۈچۈنلا ئەمەس، بېيپىڭغا بېرىپ يولداش ماۋ زېدۇڭنى، يولداش جۇ دېنى ۋە مەركەزدىكى باشقا رەھبىرىي يولداشـلارنى كۆرەلەيدىغانلىقى ئۈچۈن پەۋقۇلئاددە خۇشال ئىدى. ئۇ خۇددى كىچىك بالىغا ئوخشاش ئىچىدىكى خۇشاللىقىنى باسالمايتتى. خۇشاللىق كۆز يېشى بىلەن ئۆزـلۈكسىز ھالدا: «مەن يولداش ماۋ زېدۇڭنى كۆرىدىغان بولدۇم!» «مەن يولداش جۇ دېنى كۆرىدىغان بولدۇم!» «مەن يولداش دۇك بىۋۇنى كۆرىدىغان بولدۇم!» دېگەن سۆزلەرنى قايتا ـ قايتا تەكرارلايتتى، مەن ئۇلار كەتكەندىن كېيىنكى خىزمەتلەر توغرىسىدا گەپ ئاچسام، ئۇ ھېنىڭ سۆزۈمنى بۆلۈپ: «باشقا گەپلەرنى قويۇڭا، بىلەمسىز، مەن ماۋ زېدۇڭنى، يولداش ماۋ زېدۇڭنى كۆرىدىغان بولدۇم!...» دەپ، ھېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلىغىلى ئۇنىمايتتى. مەن بىرەر نەرسىنى خاتىرىلىۋالماقچى بولۇپ، قولۇمغا قەلەمنى ئالسام،

ئۇ قەلەمنى دەرھال تارتىۋېلىپ: «نېمە يازماقچىسىز، ھېچنېمە يازماڭ، ئىشىمىز ھەل بولىدىغان بولدى، بېـ لەمسىز؟ مەن يولداش ماۋزېدۇڭنى كۆرىدىغان بولـدۇم! ئۇ بىزنىڭ ماڭىدىغان يولىمىزنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ، سىز خۇش خەۋەر كۈتۈۋېلىڭلا بولدى!» دەپ، ئۆيدە بىر دەم ئويلاشتىن ـ بۇياققا ئايلىناتتى، بىر دەم كېلىپ ئولـ تۇراتتى. يەنە شۇ گەپلەرنى تەكرارلايتتى. مـەن ئۇنىڭ ئىچ ـ ئىچىگە پاتمىغان خۇشاللىقىنى كۆرۈپ. ئىنتايىـن تەسىرلەندىم، مەن ئۇنىڭ خۇشاللىق كەيپىياتىنى بۇزۇشقا پېتىنالـمىدىم. بىراق، يەنە قىلىدىغان بـىرمۇنچە تەيـ يارلىقلار بار، كەچ بولۇپ كەتتى، مـەن ئـابدۇكېرىمگە: «ئەتە سەپەرگە چىقىـلەر، كېچىلەپ ماڭىـلەر، باشقا ئىشلارمۇ بار. بالدۇرراق قايتىپ ئۇخلاڭ» دېدىم. بىـراق ئۇنىڭ مەندىن ئايرىلغۇسى كەلمىدى، ئۇ: مېنىڭمۇ ئۆزـ ئىڭ خۇشاللىقىدىن بىللە بەھرىمەن بـولۇشۇمنى ئـۈمىد قىلغان بولسا كېرەك، سائەت ئون ئىككىگىچە ئولتۇرۇپ قايتتى. ئابدۇكېرىمنى ئەسلىسەم، ئۇنىڭ شۇ كۈندىكى پەۋـ قۇلئاددە خۇشاللىقى دەرھال كۆز ئالدىمدا گـەۋدىلىنىدۇ، ئۇنىڭ شۇ كۈندىكى خۇشاللىق قىياپىتى مېنىڭ قەلبىمگە ئەبەدىلئەبەدكە پۈتۈلۈپ كەتكەن.

قۇربانلارنىڭ روھى مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ

1949 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى كەچ سائـەت يەتتىلەردە، ۋەكىللەر ئۆمىكى تۇن قارائىغۇسىدا بىرقانچە

كىچىك ماشىنىغا ئولتۇرۇپ، غالىبىيەت شادلىقى ۋە زور ئۈمىد بىلەن يولغا چىقتى.

ئابدۇكېرىم يولغا چىقىشتىن بۇرۇن، ئۆيدىكىلەر بىلەن خوشلاشقاندا، ئوكۇل قولىدا ئېلىچانىنى، سول قولىدا قېيۇمنى كۆتۈرۈپ ــ ئىككى ئوماق ئوغلىنى قۇچاقلاپ، سۆيۈپ: «مەن كەلگۈچە چوڭ بولۇڭلار جۇمۇ!» دەپ خوشلاشتى. ئىككى بالىسى كىچىك قوللىرى بىلەن تۇختىماي ئابدۇكېرىمنىڭ يۈزىنى سىلايتتى. كىم بىلسۇن. ئابدۇكېرىم كېتىپ ئانچە ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئىككى ئوماق ئوغۇل ئارقا ـ ئارقىدىنلا قازا قىلىپ كەتتى. ئۇز دادىسىنى كۆرمىگەن، ئابدۇكېرىم غۇلجىدىن كەتكەندىن كېيىن تۇغۇلغان قىزىغا ئابدۇكېرىمنى مەڭگۈ ئەسلەش ئۈچۈن، «ھەدىيە» دېگەن بىر خاتىرە ئىسمىنى قويدۇق.

ئۇلار يۇرۇپ كەتتى، بىز ئەخمەتجان قاسىمنى ئالـ تايدا بىر مۇھىم ئىش چىقىپ قېلىپ، شۇ يەرگە كەتتى دېدۇق. شۇنىڭدىن ئىككى كۈن ئىلگىرى، ئەخمەتجان قاسىمى «ئىتتىپاق» تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ بىر قېتىملىق مەجلىسىدە، ئالتايغا بېرىش ئېھتىمالىنى ئېيتىپمۇ قويغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئادەتتىكى كىشىلەر ئۇلارنى ئالـ تايغا كەتتى، دەپ ئىشەنىدى.

ئۇلار كەتتى، ھەممە ئىش بىزگە قالدى. ئىشلار ئىنتايىن كۆپ ئىدى، بىز ھەم جىددى، ھەم ئالدىراش خىزمەتكە كىرىشىپ كەتتۇق. ئېغىر خىزمەت مېنى بەكمۇ ئالدى. خىزمەتنىڭ ئېغىرلىقى، ئۇيقۇنىڭ ئاز بولۇشى

ياشلىقتا چوڭ گەپ ئەمەس ئىكەن. مەن غۇلجىدا بىرەر ۋەقە چىقىپ قالارمۇ دەپ ئەندىشە قىلىپ يۈردۈم، بۇ- نىڭغا قاتتىق دىققەت قىلدۇق. ئەسلىدە، سەيپۇللايۇۋ، نەبىجان بىرنەچچىمىز ھەر كۈنى دېگۈدەك بىر قېتىم ياكى بىرنەچچە قېتىم باش قوشۇپ تۇرىدۇق. ئەگەر زور مەسە- لىلەر چىقىپ قالسا، بىز بىللە مۇزاكىرە قىلىپ، بىر تە- رەپ قىلىدۇق. ئىشقىلىپ ئىش يامان ئەمەس ماڭدى، ۋەقەمۇ چىقمىدى.

ۋەكىللەر ئۆمىكى كەتكەندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتە- پاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسى ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزنىڭ قەيەرگە بېرىپ، قەيەردە تۇرۇۋاتقانلىقى توغرىسىدا ماڭا ئۇزلۇكسىز خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇردى. تۆت- بەش كۈندىن كېيىن، سوۋېت كونسۇلخانىسى ماڭا ۋەكىل- لەر ئۆمىكىمىزنىڭ ئالمۇتادىن ئايروپىلانغا چۈشۈپ يېڭى سىبىرىيىگە قاراپ ئۇچۇپ كەتكەنلىكىنى خەۋەر قىلدى، كېيىن ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزنىڭ يېڭى سىبىرىيىدىن ئىر- كۇتسكىغا ئۇچۇپ بارغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، خەۋەر يوقالدى، ئىككى كۈن ئۆتۈپ كەتتى، ئۈچ كۈن ئۆتۈپ كەتتى، يەنىلا خەۋەر يوق.

9 - ئاينىڭ 3 - كۈنى، مەن «ئالغا» گېزىتىنىڭ بىر باش ماقالىسىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن ئىشخانامغا ئا- رەتتىكىدىن بۇرۇنراق كەلدىم، چۈشتىن كېيىن دەل سا- ئەت ئىككىدە، ئىلى ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ گۇدۇكى چېلىندى. 30 - يىللاردا ئىلى ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇل- غاندىن باشلاپ، بۇ ئىستانسىنىڭ گۇدۇك ئاۋازى پۈتۈن

غۇلجىدىكى ئاھالە ۋە خىزمەتچىلەرنىڭ مەشغۇلات ۋاقىت ئۆلچىمى بولۇپ قالغانىدى. ئىلگىرىلەردە، مەن بۇ بەلگىلىك ۋاقىتتىكى گۇدۇك ئاۋازىغا ئانچىمۇ دىققەت قىلمايتتىم. بىراق، ئەخمەتجان قاتارلىق يولداشلار تەكلىپكە بىنائەن بېيپىنگا كېتىپ خىزمەت ماشىنا قالغاندىن كېيىن، مەسئۇلىيەتنىڭ ئېغىرلىقىنى سەزگەنلىكىمدىن بولسا كېرەك، مەن ھەتتا خىزمەتچىلەرنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئىشقا چىقىۋاتقان - چىقمايۋاتقانلىقىغا قەدەر ئالاھىدە دىققەت قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدىم. مەن مەقسەتسىز ھالدىلا بۇ گۇدۇكنىڭ ئاۋازىغا دىققەت قىلىپ ئولتۇراتتىم. ئۈستىلىمىدىكى ھەربىي تېلېفون توساتتىن قاتتىق جىرىڭلاپ كەتتى. بۇ جىددىي ئىشلارغىلا ئىشلىتىلىدىغان تېلېفون ئىدى. تۇرۇپكىنى غاچچىدە ئالدىم - دە، دىجورنىي ئۇفىتسېرنىڭ: «يولداش سەيپىدىن، سۇۋېت كونسۇلخانىسى سىزنىڭ دەرھال كونسۇلخانىغا بېرىشىڭىزنى تەكىتلىدىغان قىلىۋاتىدۇ، سىزگە دەيدىغان مۇھىم ئىش بار ئىكەن» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ ئەھۋال ماڭا تاساددىپىي تۇيۇلدى، ئۆز - ئۆزۈمدىن: «ئەجەب ئالدىراشقۇ، نېمە ئىش باردۇ؟» دەپ سورىدىم. مەن تۇرۇپكىنى تاشلاپ قويۇپ، تەكشۈرۈلۈپ بولغان ماقالىنى كۆتۈپ ئولتۇرغان تەھرىرگە بېرىۋېتىپ، دەرھال ماشىنىغا ئولتۇرۇپ سۇۋېت كونسۇلخانىسىغا ماڭدىم.

بۇ، ئىلىنىڭ ئېسىل كۆز پەسلىدىكى ئادەتتىكى بىر كۈن بولۇپ، كوچىدا ئادەملەر ئۆياق - بۇياققا مېڭىپ تۇراتتى، كوچىنىڭ ئىككى يېقىسىدىكى دەرەخ سايىسىدە

مېۋە - چېۋىلەر ۋە ھەر خىل دېھقانچىلىق قوشۇمچە مەھ-
سۇلاتلىرى قاتار تىزىلىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئەترapىلىر-
دا كاۋاپنىڭ مەززىلىك پۇراقلىرى ئادەمنىڭ بۇرۇنلىر-
غا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. سېتىقچىلارنىڭ خېرىدار چاقىر-
ۋاتقان ئاۋازلىرى، ھارۋا سۆرەۋاتقان ئاتلارنىڭ بوينى-
دىكى قوڭغۇراقنىڭ ئاۋازلىرى، ماشىنىلارنىڭ سىگنالل-
ىرى بۇ چېكرا شەھەرگە ئالاھىدە تۇس كىرگۈزۈپ تۇراتتى.
مېنىڭ ماشىنام ئاۋات كوچىدىن ئۆتۈپ، سوۋېت كونسۇل-
خانىسىغا كىردى. كونسۇلخانىنىڭ بىر خىزمەتچىسى دەر-
ۋازا ئېچىدىكى چىملىقتا مېنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇ ئە-
دىلىك ھالدا مېنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى. مېنى
ھەيران قالدۇرغىنى شۇ بولدىكى، كونسۇل، مۇئاۋىن كون-
سۇللار ۋە كونسۇلخانىنىڭ بىر نەپەر يۇقىرى دەرىجىلىك
خىزمەتچىسى مېھمانخانىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆرە تۇرۇپتۇ.
ئۇلار مېنىڭ كىرگىنىمنى كۆرۈپ، دەرھال قارشى ئېلىپ
ئالدىمغا كەلدى، بىراق، ئادەتتىكى قىزىق چاقچاق -
پاراڭلار يوق. كونسۇل مەن بىلەن قول ئېلىشىپ كۆ-
رۈشكەندىن كېيىن، مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.
مېنىڭ گەپ قىلىشىمنى كۈتمەيلا، ئۇستەلدىن بىر تە-
لېگرامنى قولىغا ئېلىپ، ماتەم ئاۋازى بىلەن: «بىز
موسكۋادىن كەلگەن بىر جىددىي تېلېگراممنى تاپشۇرۇ-
ۋالدۇق» دېدى، بۇنىڭغا ئۇلاپلا، رۇسچە تېلېگراممنى
ئوقۇدى: «ئەخمەتجان قاسىموۋ باشلىق ۋەكىللەر ئۆمىكى
ئولتۇرغان ئايروپىلان ئىركۇتسكى شەھىرىدىن ئۆتۈپ،
تاشقى بايقال تېغىغا يېتىپ بارغاندا. ھاۋا بەك تۇتۇق

بولغانلىقى ئۈچۈن، بەختكە قارشى تاغقا ئۇرۇلۇپ، ئايروپىلاندىكى 17 نەپەر كىشىنىڭ ھەممىسى ۋاپات بولدى.»

بۇ شۇم خەۋەر خۇددى بېشىمغا قاتتىق چاقماق ئۇرۇلغاندەك تۇيۇلدى، شۇ زامانلا ھوشۇمدىن كېتىپ قالدىم. كېيىن ئەتراپتىكى كىشىلەرنىڭ ماڭا بىر نېمە دەۋاتقانلىقىنى چالا - بۇلا سەزدىم، ئۇلارنىڭ قاتتىق ھەسرەتلەنگەن چىرايلىرى ماڭا غۇۋا كۆرۈندى. روشەنكى، ئۇلار ماڭا ھەدەپ تەسەللى بېرىۋاتاتتى. مېنىڭ خىيالىم چاقماقتەك تېز بولدى، مەن بۇ ۋەقەنى ئويلاۋاتىمەن، ئانالىز قىلىۋاتىمەن، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى ئىزدەۋاتىمەن. مۇمكىن ئەمەس، ئۇلار غۇلجىدىن ئايرىلغىلى بىرقانچە كۈنلا بولدى، بۇ قەدىردان كىشىلەر قانداقمۇ تېزلا بۇ دۇنيادىن ئايرىلىپ كېتىدۇ؟ ياق، مۇتلەق مۇمكىن ئەمەس، دەپ ئويلىدىم. مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي، ئورنۇمدىن دەس تۇردۇم - دە: «ياق، بۇ ئەسلا مۇمكىن ئەمەس!» دەپ ۋارقىرىۋەتتىم. بۇ سۆزنى دېيىش بىلەنلا، كونسۇلنىڭ قولىدىن ھېلىقى تېلېگراممىنى تارتىۋېلىپ، ئىچىمدە تېزلا ئوقۇپ چىقتىم. شۇنىڭ بىلەنلا، ئىككى قولۇم تىترەپ كەتتى، كۆز يېشىم تارام - تارام ئېقىپ تۇرىدۇ...

بۇ ئايروپىلاندا ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ بەش نەپەر ئەزاسىدىن باشقا، مېنى، ئابدۇرېشىت، ئوسمانجان قاتارلىق كاتىپ، تەرجىمان خادىملار بار ئىدى، يەنە، موسكۇادىن ئۇلارنى ئۇزىتىشقا ئەۋەتىلگەن ئوچ ئەمەلدار ۋە ئالتە ئايروپىلان خىزمەتچىسى بار ئىكەن،دېمەك، ئايروپىلاندا ئولتۇرغانلار جەمئي 17 كىشى ئىدى.

مەن كونسۇلخانىدىن بىنىپ چىقىپ، ماشىنا بىلەن دەرھال يولداش دېڭ لىچۈن تۇرغان جايغا بېرىپ، بۇ قايغۇلۇق خەۋەرنى ئۇنىڭغا دېدىم. يولداش دېڭ لىچۈن بۇ ئۇشتۇمتۇت خەۋەرنى ئاڭلاپ بەك چۆچۈپ كەتتى، چىرايلىرى سارغىيىپ، گويا قېتىپ قالغاندەك تۇرۇپلا قالدى. بىر پەستىن كېيىن، يولداش دېڭ لىچۈن كۆزلىرىدىن ئاققان ياشنى ياغلىق بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ: «ئېچىنىشلىق خەۋەر، بەك ئېچىنىشلىق خەۋەر...» دېگەن سۆزنى ئاران ئېيتالىدى.

ئاقىل هامان قايغۇنى باستى، يولداش دېڭ لىچۈن بىلەن مەسلىھەتلەشتۇق. يولداش دېڭ لىچۈن بۇ خەۋەر-نى مەركىزىي كومىتېتقا دەرھال دوكلات قىلىدىغان بول-دى، مەركىزىي كومىتېتنىڭ يولىيورۇق بېرىشىنى كۈتىدى-غان بولدۇق. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئەخمەتجان قا-سىمى قاتارلىق يولداشلارنىڭ قۇربان بولغانلىقى توغرى-سىدىكى خەۋەرنى قەتئىي مەخپىي ساقلاشنى قارار قىل-دۇق. بۇ خەۋەرنى ئەسىدە، سەيپۇللايوۋ، نەبىجان قاتار-لىق يولداشلاردىن باشقا هېچكىمگە ئېيتمايدىغان بول-دۇق. چۈنكى شۇ ۋاقىتتىكى ئىلىنىڭ ۋەزىيىتى بىزدىن شۇنداق قىلىشنى تەلەپ قىلاتتى.

شۇ كۈنى كەچتە، مەركىزىي كومىتېتنىڭ جاۋاب تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇۋالدۇق. جاۋاب تېلېگراممىدا ئەخمەتجان قاتارلىق يولداشلارنىڭ قۇربان بولغانلىقىغا قاتتىق ئېچىنىشلىق تەزىيە بىلدۈرۈلگەن هەمدە دەرھال يۈچ كىشىدىن تەركىب تاپقان ۋەكىللەر ئۆمسكى ئۇيۇشـ

تۇرۇپ، تەزدىن بېيپىڭغا ئەۋەتىش تەلەپ قىلىنغان. مەر-
كەزنىڭ يوليورۇقىغا بىنائەن، يولداش دېڭ لىچۈن ۋە
باشقا يولداشلار بىلەن مۇزاكىرىلىشىش ئارقىلىق مەن
باشلىق تۈجۈ، ئالىمجاندىن ئىبارەت ئۈچ كىشىلىك ئۆمەك
تەشكىل قىلىنىدىغان بولدى.

شۇ ۋاقىتتا، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، ئۇلار ماڭ-
غان يولنى بويلاپ، ئۇلار مېڭىپ بولالمىغان يولنى مې-
ڭىپ. ئۇلارنىڭ قىلىپ بولالمىغان ئىشلىرىنى قىلىدىغان-
لىقىمنى مەركىزمۇ ئويلىمىغانىدىم.

1949 - يىل 9 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئەتىگەن سا-
ئەت ئالتىدىن 15 مىنۇت ئۆتكەندە بىز غۇلجا ئايرو-
دروملىغا يېتىپ كەلدۇق. ئايروپىلانغا چىقىشتىن بۇ-
رۇن، سوۋېت كونسۇلى ماڭا ئوتتۇرا بويلۇق بىر رۇس
كىشىنى تونۇشتۇردى. ئۇنىڭ فامىلىسى لىسوۋ ئىكەن، ئۇ
بىزنى بېيپىڭغا ئاپىرىپ قويۇش ئۈچۈن ئالايىتەن تۇنۇ-
گۈن موسكۋادىن كەلگەنىكەن.

ئايروپىلان مەركەزلەندۇرۇلدى، بىز ئۆزىمىزنى
ئۇزىتىشقا كەلگەن بەش - ئالتە كىشى بىلەنلا قوليمىز-
نى كۆتۈرۈپ خوشلاشتۇق. بىزنىڭ بۇ قېتىم باشلىغان سە-
پىرىمىز بىر قېتىملىق ئۇزاق ۋە ئەھمىيەتلىك سەپەر بول-
ىشىمۇ، لېكىن بىزنى ئۇزىتىشقا بەك جىق ئادەم چىقسا
بولمايتتى، چۈنكى بىزنىڭ بۇ قېتىمقى مەركىتىمىز يەنىلا
مەخپىي ئىدى.

بىز ئولتۇرغان ئايروپىلان غۇلجىدىن كۆتۈرۈلگەن-
دىن كېيىن، ئالمۇتا، يېڭى سىبىرىيىلەردىن ئۆتۈپ، ئىر-

كۆتسكى شەھىرىنىڭ يېنىدىكى بىر ھەربىي ئايرودرومىغا قوندى. بىرقانچە ئوفىتسېر بىزنى كۆتۈۋېلىپ، مېھمانخانىغا ئەكىلىپ قويدى. ئازراق دەم ئالغاندىن كېيىن، ساھىبخان بىزنى كەچكى زىياپەت بىلەن كۆتۈۋالدى. زىياپەتتىن كېيىن، ھەرقايسىمىز ئۆز ياتقىمىزغا كىرىپ دەم ئالماقچى بولدۇق. بۇ ۋاقىتتا، سوۋېت تەرەپتىن بىزنى ئۇزىتىشقا كەلگەن لىسوۋ ياتقىمغا كىرىپ: «ئىككى يولداش ئەخمەتجان قاتارلىق يولداشلارنىڭ قۇربان بولغانلىقىغا دائىر ئەھۋاللار توغرۇلۇق سىزگە دوكلات قىلماقچىكەن» دېدى. مەن قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈرگەندىن كېيىن، ئۇ چىقىپ ئىككى ئوفىتسېرنى باشلاپ كىردى، بىرى، پولكوۋنىك، يەنە بىرى، مايور ئىكەن. ئۇلار ئايروپىلان ۋەقەسىنىڭ جەريانىنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردى. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە ئەھۋال مۇنداق ئىكەن: ئەخمەتجان ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئولتۇرغان ئايروپىلان ئالمۇتىدىن ئۇچقاندىن كېيىن، يېڭى سىبىرىيەدىن ئۆتۈپ، ئىركۇتسكىغا كەپتۇ، بۇيەردە ھاۋا بۇزۇلۇپ، تۇمان بولۇپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، ئايروپىلان ئىككى كۈن تۇرۇپ قاپتۇ، ئۇچىنچى كۈنى ئۇچۇپتۇ. ئۇلار ئولتۇرغان ئايروپىلان بايقال كۆلىنىڭ ئۈستىدىن ئۆتۈپ بولۇپ، بايقال تېغىدىن ئۆتۈش ئۈچۈن يۇقىرى كۆتۈرۈلىدىغان چاغدا ئايروپىلان گۈرۈپپىسىدىن: «قاتتىق بوران چىقتى، ھاۋا ئۇشتۇمتۇت بۇزۇلدى، ئايروپىلان يۇقىرى ئۆرلىيەلمەي قالدى» دەپ ئايرودرومغا دوكلات كەپتۇ. ئايرودروم دەرھال قايتىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ.

ئايروپىلاندىن: «قايتىشقا باشلىدۇق» دەپ جاۋاب كەپتۇ. يەنە: «سولغا بۇرۇلدۇق، 30 گرادۇس... 60 گرادۇس...» دېگەن ئاۋازدىن كېيىن بىردىنلا خەۋەر توختاپ قاپتۇ. ئايرودرومدا قوماندانلىق قىلىۋاتقان خادىملار بۇ ئايروپىلانىڭ ۋەقەگە ئۇچرىغانلىقىنى مۆلچەرلەپ، كۆڭۈلسىز ئۇچۇن چۈن دەرھال ئايروپىلان ئەۋەتىپتۇ. بۇ ئايروپىلاندىكىلەر چوڭقۇر بىر ساينىڭ بىقىنىدا بىر پارچە دەرەخلىكتا ئۆت كۆيۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئايروپىلان ۋەقەسى يۈز بەرگەنلىكىنى ئېنىقلاپتۇ. كېيىن ئۇلار موسكۋانىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، ناغقا چىقىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، بۇ ئەترەت بىرھەپتىگىچە تىرىشىپ يۈرۈپ ئايروپىلان ۋەقەسى تۇغۇلغان يەرگە چىقالمايتۇ. پولكوۋنىكنىڭ ئېيتقىنىچە، ئۇلار يەنە ئىككىنچى قېتىملىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشنى تەشكىللەپتۇ، بۇ ئەترەت بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا يەنە تاغقا چىقماقچى بولىپتۇ.

بۇ بىر كېچە مەن ئۇچۇن ھەقىقەتەن بىئارامليق كېچە بولدى. كۆڭلۈمنى قاتتىق قايغۇ، چەكسىز نادامەت باستى. چۈش كۆردۈمۇ، ئۇخلىدىممۇ، ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، ئىشقىلىپ، بۇ كېچىنى ناھايىتى تەسلىكتە ئۆتكۈزدۇم.

ئىككىنچى كۈنى تاڭ ئېتىش بىلەنلا بىز يەنە ئۇچۇپ كەتتۇق. ئايروپىلان ئىركۈتسكنىڭ بىر تەرىپىدىن جەنۇبقا قاراپ ئۇچتى. بۇ ۋاقىتتا، شەرق تەرەپ ئەمدىلا ئاقارغان بولۇپ، كەڭ زېمىن تېخى ئويغانمىغانىدى، ئاسمانىڭ ئۇيەر - بۇ يەرلىرىدە يۇلتۇزلار كۆرۈنۈپ تۇراتتى. زېمىنىڭ ئۇ يەر - بۇيەرلىرىدە چىراغلار پىلىلـ

دايتتى. بىز بىر پەس ئۇچقاندىن كېيىن. بايقال كۆلىنىڭ ئوستىگە كەلدۇق. بىز 3000 مېتر ئېگىزلىكتە قاپقارا ئاغۇ بىپايان كۆلنىڭ ئوستىدىن ئۆتتۇق. ئايروپىلان بايقال تېغىدىن ھالقىپ ئۆتمەكچى بولۇپ 4000 مېتر ئېگىزلىككە كۆتۈرۈلگەندە، ئايروپىلانىنىڭ ئاستىدا ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئورمان بەلبېغى ۋە تاغ سايلىرى كۆرۈندى. بۇ ۋاقىتتا لىسرۇ كېلىپ مېنى ئايروپىلان كابىنكىسىغا باشلاپ كىرىپ، ماڭا ئايروپىلان ئاستىدىكى ساينى كۆرسىتىپ تۇرۇپ: «ئايروپىلان ۋەقەسى يۈز بەرگەن يەر مانا مۇشۇ يەر» دېدى ۋە بىر دۇربۈننى بەردى. مەن دۇربۈندىن پەسكە قارىسام، ساينىڭ كىچىككىنە بىر يېرىدە كۆيۈپ كەتكەن دەرەخلەر كۆرۈندى. ئۇيەر خۇددى بىر پارچە يېشىل گىلەمگە قاراسىيا سۇرتۈپ قويغاندەك تۇراتتى؛ لىسۇمۇ بىر دۇربۈن بىلەن قارىدى ۋە بىردىنلا جىددىيلىشىپ بىلەن: «ئاۋۇ بىر قانچە قارا نۇقتىنى دىققەت قىلىڭ» دېدى. ئەمەلىيەتتە بولسا مەنمۇ ئۇ يەردە - بۇ يەردە چېچىلىپ تۇرغان قارا نۇقتىلارغا دىققەت قىلىپ تۇرغانىدىم. بىراق، ئۇلار جەسەتمۇ ياكى كۆيۈپ كەتكەن دەرەخنىڭ كۆتىكىمۇ؟ بۇنى پەرق ئېتەلمىدۇق. ئايروپىلان باشلىقى كاپىتان يۇسۇپوۋ ماڭا: «ئاۋۇ قارا توچكىلار جەسەت بولسا كېرەك، بىر ئاپتىكىسى ئايروپىلانىنىڭ سۈنۈقى بولسا كېرەك» دېدى. مەن داۋاملىق كۆرۈشكە چىداپ تۇرالمىدىم. تەسلىكتە كابىنكىدىن چىقىپ دېرىزىنىڭ يېنىدىكى بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ قېتىپلا قالدىم.

ئىككىنچى كۈنى بىز پويىزغا ئالمىشىپ داۋاملىق

جەنۇبقا قاراپ ماڭدۇق، مەملىكىتىمىزنىڭ چېگرا شەھىرى مانجۇلىغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، بېيپىڭدىن مەخسۇس بىزنىڭ ئالدىمىزغا كەلگەن يولداشلار بىزنى قارشى ئالدى.

بىز بېيپىڭغا كەلگەندىن كېيىن، ئىككىنچى كۈنىلا يولداش جۇ ئېنلەي قوبۇل قىلدى. ئۇچىنچى كۈنى يولداش ماۋ زېدۇڭ جۇڭنەنخەيدىكى ئىشخانىسىدا بىزنى قوبۇل قىلدى. بۇ يەردە رەئىس ماۋ زېدۇڭدىن باشقا، جۇ دې، لىۇ شاۋچى، جۇ ئېنلەي قاتارلىق يولداشلارمۇ بار ئىدى. بىز ئىشخانىغا كىرگەندە، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆرە تۇرۇپ، قۇربانلارغا تەزىيە بىلدۇردى. تەزىيەدىن كېيىن، رەئىس ماۋ زېدۇڭ: «يولداش ئەخمەتجان باشلىق شىنجاڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىدىكى بارلىق ئەزالارنىڭ بەختكە قارشى قۇربان بولۇشى شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈنلا زور يوقىتىش بولۇپ قالماستىن، پۈتۈن جۇڭگو خەلقى ئۈچۈنمۇ ئوخشاشلا چوڭ يوقىتىش بولدى. ئۇلارنىڭ رەھىمە قىلغۇ ئۆچمەيدۇ» دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن بىزنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. بىز ئولتۇرغاندىن كېيىن يولداش جۇ ئېنلەي: «يولداش ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارنى خەلق مەڭگۈ ئۇنتۇمايدۇ. بىز يولداش دۇڭ بىۋۇنىڭ يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ توغرىسىدىكى توغۇرۇشنى ئاڭلىغان، ئۇ يىراقنى كۆرەلەيدىغان مۇنەۋۋەر ياش ئىكەن. ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق يولداشلارنىڭ قۇربان بولغانلىقى ھەقىقەتەن ھەممىزنى ئېغىر قايغۇغا سالدى» دېدى.

رەئىس ماۋ زېدۇڭ: «سىلەرنى قارشى ئالىمىز. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى جۈڭگو خەلق دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى، سىلەر گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن ئۇنۇملۈك كۈرەش ئېلىپ بېرىپ، شىنجاڭدىكى 100 مىڭغا يېقىن گومىنداڭ ئەسكىرىنى تۇتۇۋېلىپ تۇرۇۋېتىپ، پۈتۈن جۇڭگونى ئازاد قىلىش ئۈچۈن تۆھپە يارىتىڭلار» دېدى.

رەئىس ماۋ زېدۇڭ خەلق ئىنقىلابى تىوغرىسىدىمۇ توختالدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «سىزنىڭ سىلەرنىڭ پارتىيىڭلارنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا يازغان دوكلاتىڭىزنى كۆردۇم. شۇ ۋاقىتتىكى ئەھۋال ئاستىدا، پارتىيىڭلار توختاپ قالغانىكەن، ھېچ ۋەقەسى يوق، بۇنى كاللاڭلاردىن ئۆتكۈزۈڭلار. ئەمەلىيەتتە، سىلەرنىڭ پارتىيىڭلارنىڭ كادىرلىرى، پارتىيىڭلارنىڭ ئەزالىرى ئىنتىپاقتىن كېرگەندىن كېيىن، پۈتۈنلەي ئىنتىپاقنىڭ تايانچىلىرى بولۇپ قالغان. ئىنتىپاقنىڭ نەتىجىسى ئەينى ۋاقىتتا پارتىيىڭلارنىڭ نەتىجىسى.» رەئىس ماۋ زېدۇڭ سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە، يولداش جۇ ئېنلەيگە: «يولداش ۋاڭ جېنغا ئېيتىپ قويۇڭ، بۇلارنىڭ پارتىيىسىنىڭ مەركىزىي كومىتېت ئەزالىرى پۈتۈنلەي جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەسمىي ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىنىۋېتىلسۇن» دېدى. (جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ شىنجاڭ شۆبە بيۇروسى قۇرۇلۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا، رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ يوليورۇقى ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى.)

شۇ كۈنى يولداش دۇڭ بىۋۇ مەخسۇس كېلىپ بىزنى يوقلىدى. ئۇ ئالدى بىلەن قۇربانلارغا چوڭقۇر تەزىيە

بىلدۇردى. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىنلا: «بولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ تالانتلىق، غايىسى ئۇلۇغ، ناھايىتى ئومىدۋار بىرياش ئىدى. ئۇ شىنجاڭ خەلقىنىڭ سادىق ئوغلى. ئالە دىنقى يىلى، نەنجىڭدا ئۇيۇشۇق بىلەن بىرقانچە قېتىم قىسقا ۋاقىت كۆرۈشكەن بولساممۇ، ئۇ ماڭا بىرىك چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. خوشلاشقاندا، غالىبىيەت قازانغاندىن كېيىن، پايتەختتە كۆرۈشىمىز دېيىشكەنىدۇق. ئەمما ئۇ ياش تۇرۇپلا دۇنيادىن كەتتى، بۇنىڭدىن مەن يەك قايغۇردۇم. ئۇ خەلقىنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ياشايدۇ» دېدى،

راست، خەلقنىڭ بۇ سادىق ئوغلى ئۆزىنىڭ قىمىتىنى ھايات ۋەتىنىمىزنىڭ بىرلىكى، تىپرىتتورىيىسى نىڭ پۈتۈنلۈكى ئۈچۈن، ھارماي ـ تالماي تىرىشچانلىق كۆرسەتىپ، كۆرۈنەرلىك تۆھپىلەرنى ياراتتى. بۇگۈن بىزنى خۇرسەن قىلمىدىغىنى شۈكى، ئابدۇكېرىم ئىنتىلگەن ۋە باتۇرانە كۆرەش قىلغان غايە بۇگۈنكى كۈندە ئەمەلگە ئاشتى، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، بىزنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشتا مەملىكەت قىلىپ قۇرۇلماقتا؛ بىزنىڭ كۆپ مىللەتلىك مەملىكەت قىلىپ قۇرۇلماقتا: بىزنىڭ كۆپ مىللەتلىك ۋەتىنىمىزنىڭ ئۇلۇغ ئائىلىسىدە، مىللەتلەر باراۋەرلىكى ئەمەلگە ئاشتى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى كۈنىدىن ـ كۈنگە كۈچەيمەكتە. ئەگەر ئابدۇكېرىم ئۇ دۇنيادا بۇنى بىلەلەيدىغان بولسا، ئۆز ئومىدىنىڭ بۇنداق شان ـ شەرەپ بىلەن ئەمەلگە ئاشقانلىقىدىن چوقۇم خۇشال بولاتتى.

ئابدۇكېرىم بىزدىن ئايرىلغىلى 38 يىل بولدى،

ئەمما شىنجاڭ خەلقى ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ قەھرە-
مان جەڭچىنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ، ئۇلار ئۆزىنىڭ سادىق
ئوغلىنى مەڭگۈ ئەسلەيدۇ.

خۇددى يولداش ماۋ زېدۇڭ ئېيتقاندەك:

يولداش ئابدۇكېرىم ئىسمايىلوۋنىڭ روھى مەڭگۈ
ئۆچمەيدۇ!